

VI. RAT PROTIV SOVJETSKOG SAVEZA 1941 GODINE

Prethodni događaji i pripreme. Prve operacije. Prelaz Dnjepra. Smolensk — Jelnja — Roslavlj. Moskva ili Kijev? Bitka za Kijev. Bitka za Orel i Brjansk. Prodor ka Tuli i Moskvi. Moje prvo otpuštanje iz vojske.

PRETHODNI DOGAĐAJI

Molotov je 3 maja 1939 postao sovjetski ministar inostranih poslova kao naslednik Litvinova. On je mnogo doprineo zaključenju Pakta o nenapadanju sa Nemačkom od 23 avgusta 1939, koji je Hitleru omogućio napad na Poljsku. Sovjeti su uzeli učešća u obaranju Poljske pri čemu su 18 septembra 1939 umarširali sa svojim trupama u istočni deo Poljske. Oni su 29 septembra 1939 zaključili pakt prijateljstva i trgovine sa Nemačkom, koji je imao mnogo da olakša nemačkoj privredi u daljem vođenju rata. Sovjeti su takođe ovu priliku iskoristili da zaposednu prigranične baltičke zemlje i 30 novembra 1939 da napadnu Finsku. Dok su nemačke snage bile angažovane na Zapadu, Sovjeti su prisilili Rumuniju da im ustupi Besarabiju, što je opet navelo Hitlera da 30 avgusta 1940 godine garantuje Rumuniji nezavisnost.

U oktobru 1940 je Hitler vodio pregovore sa Francuzima i Frankom o daljem vođenju rata. Posle ovih

pregovora, Hitler se sastao sa svojim priateljem Musolinijem u Firenci. Na svom putu za Firencu, Hitler je bio iznenađen na železničkoj stanici u Bolonji kada je čuo da je njegov saveznik, bez njegovog znanja, pa čak i bez saglasnosti, preduzeo neki svoj rat protiv Grčke. Time je balkanski problem bio načet, a rat za Nemačku proširen u veoma neželjenom pravcu.

Prva posledica ovog svojevoljnog Musolinijevog koraka bila je, prema onome što mi je lično Hitler rekao, Frankovo odustajanje od ma kakve saradnje sa silama osovine. On očevidno nije htio da se sa tako nepromišljenim partnerima upusti u neku zajedničku politiku.

Druga je posledica bila u porastu zategnutosti između Sovjetskog Saveza i Nemačke. Ova zategnutost je pojačana čitavim nizom incidenta u toku poslednjih meseci, naročito u vezi s pitanjem nemačke politike u Rumuniji i na Dunavu. Da bi se ova zategnutost otklonila, Molotov je pozvat u Berlin.

U Berlinu je Molotov postavio ove zahteve:

1. — Finska spada u sovjetsku interesnu sferu i kao takva ima da se smatra.
2. — Sporazum u vezi s pitanjem buduće Poljske.
3. — Priznavanje sovjetskih interesa u Rumuniji i Bugarskoj.
4. — Priznavanje sovjetskih interesa na Dardanelima.

Ove su zahteve Sovjeti, po povratku Molotova u Moskvu, i pismeno precizirali.

Hitler je bio jako ljut na gornje sovjetske zahteve i usmeno je još u Berlinu odgovorio negativno, a na pismene Molotovljeve zahteve se uopšte nije ni obraćao. Zaključak do koga je on iz Molotovljeve posete i njenog toka došao, bio je uverenje da će rat sa Sovjetskim Savezom jednog dana postati neizbežan. On mi je nekoliko puta ispričao tok berlinskih razgovora, kako sam ih ja gore izložio. Prvi put mi je o ovome govorio tek 1943

godine, a potom više puta i uvek na sasvim isti način. Ja nemam razloga da sumnjam u to da on nije tada tačno izražavao svoje mišljenje iz tih dana.

No, Hitler je bio daleko više ozlojeđen od sovjetskih pregovora sa italijanskim politikom iz oktobra 1940. I meni izgleda, posmatrano sa njegove tačke gledišta, da je Hitler sasvim bio u pravu. Italijanski napad na Grčku bio je kako olako shvaćen tako i nepotreban. Već je 30. oktobra napad zastao. 6. novembra je inicijativa bila na Grčkoj strani. Kao što je to obično, ako jedna loša politika dovede do vojničke katastrofe, tada se sav gnjev baca na generale. Tako je došlo i do Mussolinijeve srdžbe na generale, a naročito na Bodolja, koji je, nažalost, uzalud upozoravao protiv ratne avanture. Polovinom novembra je Italija već bila ozbiljno tučena. Badoljo je smatran neprijateljem režima i izdajnikom. Zato je 26. novembra podneo ostavku na svoj položaj. 6. decembra je na njegovo mesto došao general Kavalero.

10. decembra su Italijani pretrpeli težak poraz u Africi, kod Sidi Baranija. Svakako je opštim interesima Nemačke i Italije više odgovaralo da se odustane od grčke avanture, pa se, umesto nje, popravila situacija u Africi. Sem toga, maršal Gracijani je već bio počeo da traži da se u Afriku pošalje nemačko vazduhoplovstvo. Musolini se odlučio da zamoli da se u Libiju pošalju 2 nemačke oklopne divizije. U toku zime su izgubljeni Bardija, Derna i Tobruk. Nemačke trupe pod komandom Romela povratile su stanje.

Rezultat italijanske samovolje i greške na Balkanu doveli su do privezivanja jakih nemačkih snaga u Africi kao i u Bugarskoj zatim u Grčkoj i Srbiji, što je naše snage oslabilo na odlučujućem ratnom poprištu.

Sem toga, bilo je jasno da je grubo uzeta granica na Alpima između interesnih sfera sila osovine bila nedovoljna za vođenje rata. Saradnja između saveznika bila je toliko slaba da praktično nije ni postojala.

Ubrzo posle posete Molotova, moj dosadašnji načelnik štaba, potpukovnik baron fon Libenštajn, i prvi ge-

neralštabni oficir,*) major Bajerlajn, bili su pozvati kod načelnika štaba Vrhovne komande na konferenciju na kojoj su dobili prva uputstva u vezi sa planom »Barbara« za slučaj rata protiv Sovjetskog Saveza.

Kada su se vratili sa ove konferencije i referisali mi razvijajući karte Sovjetskog Saveza, ja prosto nisam mogao svojim očima da verujem. Ono što sam ja držao

Sl. 2. — U zoru 22. juna 1941

za nemoguće, trebalo je sada da bude stvarnost! Zar Hitler, koji je tako oštro kritikovao nemačku politiku iz 1914 godine, koja nije umela da nas spase od rata na dva fronta, hoće sada, pre završetka rata sa Engleskom, sam na svoju ruku, da otpočne rat i protiv Sovjetskog Saveza, i time da nam nametne rat na dva fronta pro-

*) Prvi generalštabni oficir je bio načelnik operativnog odeljenja, odnosno otseka u trupnom generalštabu. — Prim. prev.

tiv kojeg su ga svi profesionalni vojnici tako ozbiljno upozoravali, a koji je i on sam često osuđivao!?

Svom razočaranju i srdžbi dao sam oduška veoma jasnim izrazima. Moja dva štabna saradnika su bila iznenadena, jer su oni bili potpuno prožeti idejama i uverenjima Vrhovne komande vojske, pa su mi odmah rekli, da prema proceni situacije načelnika štaba Vrhov-

Sl. 3. — Nastupanje u Rusiju

ne komande vojske generala Haldera, treba računati da će se rat protiv Sovjetskog Saveza završiti za 8—10 nedelja. Isto tako, grupisanje snaga u tri podjednake grupe armija, upućene ka divergentnim ciljevima u dalekoj dubini sovjetskog prostora, bez jednog jasnog operacijskog cilja, zaista nije moglo biti ubedljivo, posmatrano sa stručne tačke gledišta. Stoga sam našao načina da preko svog načelnika štaba upoznam Vrhovnu komandu

vojske o mom mišljenju koje je ostalo bez ikakvog efekta.

Budući neupućen u celu stvar, jedina mi je nada ostala da verujem da se Hitler još nije definitivno odlučio na rat protiv Sovjetskog Saveza i da je samo htio da blefira. Tako su prošli zima i proleće 1941 godine, pod strašnom morom. Novim proučavanjem pohoda švedskog kralja Karla XII i Napoleona I, jasno sam sagledao sve teškoće novog ratnog poprišta, kao i našu nepripremljenost za jedan ovako strašan poduhvat! Naši dosadašnji uspesi, naročito pobeda na Zapadu, koja je postignuta za onako kratko vreme, toliko su pomračili um našeg vrhovnog voćstva da je ono reč »nemoguće« izbacilo iz svog rečnika. Svi ljudi, kako iz Vrhovne komande oružanih snaga, tako i Vrhovne komande vojske, sa kojima sam imao prilike da govorim, pokazivali su nepokolebljivi optimizam i nisu se obazirali ni na kakve prigovore.

S obzirom na pretstojeće teške zadatke, posvetio sam se punim žarom obuci i naoružanju divizija koje su bile stavljenе pod komandu. Jedinicama sam naročito ukazivao na to da će pretstojeći pohod biti znatno teži od rata u Poljskoj i na Zapadu. U interesu tajnosti nisam mogao više reći. Ipak sam želeo da svoje vojнике sačuvam da olako shvate pitanje beskrajno teškog zadatka koji je pretstojao.

Nažalost, kao što je već pomenuto, većina vozila u divizijama, koje su po naređenju Hitlera naknadno formirane, bila je francuskog porekla. Ova vozila nisu uopšte bila na visini zahteva koje je postavljao rat na istoku Evrope. Nedovoljna proizvodnja nemačkih vozila, za kojima su se potrebe bile jako uvećale, nije nažalost, omogućavala da se ova slaba vozila zamene.

Već je govoren o smanjenju broja tenkova u oklopnim divizijama. Ovo brojno smanjenje tenkova po divizijama nadoknađeno je donekle skoro potpunom zamjenom tenkova I i II sa mnogo boljim tenkovima III i IV. Stoga smo računali da ćemo sa našim tenkovima za početak rata protiv Sovjetskog Saveza biti u tehničkoj

nadmoćnosti nad poznatim sovjetskim vrstama tenkova. Sem toga, time bismo mogli donekle izravnati i poznatu brojnu sovjetsku nadmoćnost u tenkovima, jer smo mi u rat protiv Sovjetskog Saveza ušli svega sa nekih 3.200 tenkova. Ipak me je jedna slučajna činjenica u pogledu tehničke nadmoćnosti naših tenkova zabrinjavala. Još u proleće 1941. godine Hitler je bio izrično dozvolio jednoj sovjetskoj vojnoj misiji da obide naše tenkovske škole i fabrike za proizvodnju tenkova, pri čemu je bio naredio da se Sovjetima sve pokaže. Za vreme ove posete Sovjeti nisu mogli verovati da su naši najteži tenkovi bili oni tipa IV. Stalno su ponavljali da mi njima krijemo naše najnovije konstrukcije i žalili su se da se mi ne držimo Hitlerovog naređenja. Navaljivanje komisije je bilo toliko veliko da su naši fabrikanti i tehnički oficiri, najzad, rekli: »Po svemu sudeći, Sovjeti sigurno imaju veće i savršenije tenkove nego mi. Krajem jula 1941. godine pojavili su se pred našim frontom tenkovi T-34 koji su nam otkrili tu novu sovjetsku konstrukciju.

18 aprila je Hitler, prilikom jednog prikazivanja nove tenkovske opreme i naoružanja na kojoj ja nisam učestvovao, primetio da je Uprava za naoružanje, umesto naređenog topa 50 mm L 60, montirala top 50 mm L 42 na tenk III. On je za ovu samovolju zamerio utolikovo više, što je ona pretstavljala slabljenje njegovog programa. No, kako je firma »Alket« u Špandauu uspela da do kraja aprila 1941. godine izradi top kakav je Hitler želeo, to su pravdanja Uprave za naoružanje postala utolikovo teža. Hitler je ovu pogrešnu odluku Uprave za naoružanje docnije godinama pominjao, kad god bi neko pokušao da brani Upravu za naoružanje.

Naša godišnja proizvodnja tenkova u ovo vreme kretala se nesto preko 1.000 kola svih vrsta. Ovo je bilo, razume se, pri upoređenju s proizvodnjom naših protivnika sasvim malo. Još 1933. godine ja sam samo u jednoj sovjetskoj fabrici utvrđio dnevnu proizvodnju od 22 tenka tipa »Kristi ruski«.

1 marta je Bugarska pristupila Tripartitnom paktu, kome je 25 marta pristupila i Jugoslavija. Ali je već 27 marta došlo do državnog udara u Beogradu koji je silama osovine pokvario račune. 5 aprila su Sovjetski Savez i Jugoslavija zaključili pakt prijateljstva, a 6 aprila je otpočeo balkanski pohod. Ja u ovom ratu nisam imao nikakvog učešća. Upotrebljene oklopne jedinice u njemu ponovo su se istakle i mnogo doprinele njegovom brzom završetku.

Ovom novom proširenju rata samo se jedan čovek radovao, a to je bio — Musolini! To je bio njegov rat koji je on otpočeo na Balkanu nasuprot Hitlerovoj želji. No pakt o prijateljstvu između Sovjetskog Saveza i Jugoslavije jasno je pokazivao da mi stojimo pred neposrednim razdorom sa našim moćnim istočnim susedom.

13 aprila je pao Beograd. 17 aprila je kapitulirala jugoslovenska vojska, a 23 aprila je to isto učinila i grčka vojska, uprkos britanske pomoći. Krajem maja je uz sadejstvo vazdušnodesantnih trupa zauzet Krit, ali, nążalost, ne i Malta! Nemačka, Italija, Mađarska, Bugarska i Albanija su dobole po deo jugoslovenske teritorije. Pored toga, stvorena je nezavisna država Hrvatska, država na čije je čelo trebalo da dođe italijanski princ, vojvoda od Spoleta. Međutim, on nikada nije ni seo na ovaj svoj nesiguran presto. Po želji italijanskog kralja i Crna Gora je ponovo proglašena nezavisnom.

Kako razgraničenje sa novom Hrvatskom nije odgovaralo granicama narodnosti, nastala su otpočetka trenja sa Italijom. Ogorčeno nezadovoljstvo još je jače zatrovalo inače uvek uzburkanu atmosferu u ovom delu Evrope.

U maju i junu 1941 godine uspelo je Britancima da posednu Siriju i Etiopiju. Nemački pokušaj za učvršćenje u Iraku, preduzet sa nedovoljno sredstava, morao je propasti. On bi uspeo samo u okviru izvođenja celokupne sredozemne politike, za što nam se nudila prilika u letu 1940 godine, neposredno posle operacija na Zapadu. Sada je bilo za ovakve usamljene akcije sve dockan.

PRIPREME ZA RAT

Mada se rat na Balkanu tako brzo završio i trupe, koje su u njemu učestvovale a bile određene za rat protiv Sovjetskog Saveza, brzo nazad prevezene, ipak je ovo dovelo do znatnog odlaganja našeg početka napada na Sovjetski Savez. Sem toga, u 1941 godini smo imali neobično kišovito proleće; Bug i njegove pritoke su imali visok nivo vode sve do maja što je činilo da susedno zemljište bude poplavljeno i jedva prohodno. O ovakovom stanju sam se lično uverio prilikom obilaska mojih jedinica na teritoriji Poljske.

~~Za napad na Sovjetski Savez formirano je tri grupe armija:~~

Južna grupa armija, pod komandom maršala fon Rundšteta, na delu fronta južno od Pripjatskog Blata;

Srednja grupa armija, pod komandom maršala fon Boka, raspoređena između Pripjatskog Blata i ispuštenja Suvalki; i

Severna grupa armija, pod komandom maršala barona fon Leba, raspoređena u Istočnoj Pruskoj.

Ove tri grupe armija imale su da prođu na rusku teritoriju sa ciljem da probiju prigranični pojas sovjetskih snaga i obuhvatnim dejstvima da ove unište. Oklopne grupe su imale da prođu u dubinu sovjetskog prostora i da tamo onemoguće obrazovanje novih odbranbenih linija. Težište operacija nije bilo precizirano. Sve tri grupe armija bile su približno iste jačine, pri čemu je ipak Srednja grupa armija imala dve oklopne grupe, dok su Južna i Severna grupa armija imale samo po jednu.

Pod mojom komandom je bila 2 oklopna grupa, dok je general-pukovnik Hot komandovao 3 oklopnom grupom koja je bila postavljena dalje na sever. Obe oklopne grupe su bile neposredno pod komandom Srednje grupe armija.

2 oklopna grupa je imala ovakav sastav:

— komandant, general-pukovnik Guderian;

- načelnik štaba, potpukovnik baron fon Libenštajn;
 - 24 oklopni korpus: komandant, tenkovski general baron Gejr fon Švepenburg;
 - 3 oklopna divizija, komandant general-potpukovnik Model;
 - 4 oklopna divizija, komandant general-major baron fon Langerman und Erlenkamp i
 - 10 motorizovana pešadiska divizija, komandant, general-major fon Leper;
 - 1 konjička divizija, komandant, general-potpukovnik Felt (Feldt);
 - 46 oklopni korpus: komandant, tenkovski general baron fon Fitinghof, zvani Šel;
 - 10 oklopna divizija, komandant, general-potpukovnik Šaal;
 - SS motorizovana pešadiska divizija »Das Rajh«, komandant, general-potpukovnik Hauzer;
 - pešadiski puk »Velika Nemačka«, komandant, general-major fon Štokhauzen;
 - 47 oklopni korpus: komandant, tenkovski general Lemelzen;
 - 17 oklopna divizija, komandant, general-major fon Arnim;
 - 18 oklopna divizija, komandant, general-major Nering;
 - 29 motorizovana pešadiska divizija fon Boltenstern.
- Pod Oklopnom grupom je stajao još niz armiskih jedinica, među kojima i:
- Vazduhoplovna grupa za blisku borbu, pod komandom generala Fibiga; i
 - protivavionski puk »Herman Gering« pod komandom generala fon Aksthelma.
- Artiljerijom je komandovao general Hajneman, inžinerijom general Baher, izviđačkim trupama pukovnik Praun, izviđačkom avijacijom potpukovnik fon Barseviš (u početku je bio pukovnik fon Gerlah; ovaj hrabri ofi-

cir je trećeg dana napada oboren u vazduhu). Lovačku zaštitu dodeljene zone za napad Oklopnoj grupi vršio je prvih nedelja pukovnik Melders (vidi *Prilog 21*).

Zadatak moje oklopne grupe je bio da na dan napada forsira reku Bug sa obe strane tvrđave Brest-Litovsk, da probije sovjetski front i da brzim korišćenjem početnog uspeha što pre izbije u rejon Roslavlj — Jelnja — Smolensk.

Namera je bila da se neprijatelju ne dozvoli pregrupisavanje i obrazovanje novog fronta i da se na taj način stvore preduslovi za odlučan ishod rata još u 1941 godini. Pošto Oklopna grupa dostigne svoj prvi cilj, imala je da dobije nove direktive. Prema osnovnoj direktivi Vrhovne komande vojske, bilo je predviđeno da se obe grupe — 3-ća (»Hot«) i 2-га (»Guderjan«) — skrenu na sever u cilju zauzimanja Lenjingrada.

Granica između dela poljskog Generalnog Guvernenmana, koji je stajao pod nemačkom upravom, i sovjetskog dela, bila je reka Bug. Na taj način, tvrđava Brest-Litovsk je bila podeljena tako da je baš njena citadela pripadala Sovjetskom Savezu. Němcima su pripadali samo stari forrovi koji su se nalazili zapadno od Buga. Ja sam ovu tvrđavu već i u ratu protiv Poljske jedared osvajao. Sada sam ponovo stajao pred istim zadatkom, samo pod mnogo težim uslovima.

Gledišta nemačkog vrhovnog voćstva u vezi sa pitanjem upotrebe oklopnih jedinica, uprkos značajnih pouka sa Zapada, nisu bila ujednačena. Ovo se pokazalo i na raznim ratnim igramama, koje su bile organizovane radi pripremanja operacija i obuke kadrova za pretstojeće zadatke. Generali, koji nisu bili tenkisti, naginjali su shvatanju da prvi proboj treba da izvrše pešadijske divizije uz jaku artiljerisku pripremu, a tenkovi da se uvedu tek onda kada proboj dostigne izvesnu dubinu radi njegovog daljeg širenja i eksploracije. Međutim, generali tenkisti su zastupali suprotno gledište. Oni su tražili da oklopne jedinice budu od samog početka napada u prvim linijama, jer su oni baš u njima gledali prvakansko sredstvo za

udar i od njih očekivali brze i duboke prodore, koje treba otpočetka neizostavno iskoristiti blagodareći brzini njihovih motora. Oni su u Francuskoj doživeli da su obrnuti postupci dovodili do toga da su u trenutku uspeha svi putevi bili zakrčeni beskrajnim i sporim kolonama sa konjskim zapregama pešadijskih divizija, koje su onemogućavale pokrete tenkova. Stoga su oni bili zato, da se na otsecima na kojima se predviđa proboj, oklopne jedinice stave u prvu liniju, dok na ostalim delovima fronta, gde se radi o drugim zadacima, naprimjer, za osvajanje jedne tvrđave, treba koristiti pešadijske divizije.

Takav je slučaj baš bio na sektoru 2 oklopne grupe. Tvrđava Brest-Litovsk iako je bila sa svojim zastarem objektima, ona je, blagodareći Bugu, Mušavici i rogovima sa vodom, bila nepristupačna tenkovima, te se moglo napadati samo pešadijskim divizijama. Tenkovi bi mogli jedino prepadom pokušati da zauzmu citadelu, kao što su to radili u 1939 godini. Ali zato nije više bilo potrebnih uslova u 1941 godini.

Stoga sam odlučio da sa obe strane Brest-Litovska uputim u napad, preko Buga, moje oklopne divizije, a za napad na samu tvrđavu da tražim da mi se prida jedan pešadijski korpus. Ovaj korpus je trebalo uzeti od 4 armije, koja je imala da nastupa za 2 oklopnom grupom. 4 armija je, sem toga, za prelaz preko reke imala privremeno da stavi na raspolaganje i druge snage u pešadiji, a naročito u artiljeriji. Radi jedinstva komandovanja, ja sam tražio da se sve ove jedinice privremeno stave pod moju komandu, izjavljajući sa moje strane da sam spremam da se za isto vreme stavim pod komandu komandanta 4 armije, maršala fon Klugea. Ovakvo rešenje pitanja komandovanja bilo je odobreno od strane Srednje grupe armija. Ovo je za mene lično značilo izvesno žrtvovanje, jer je bilo poznato koliko je maršal Kluge bio težak kao prepostavljeni. No ja sam ovo u interesu opšte stvari smatrao za neophodno.

Napadna zona je bila ograničena sa fronta rekom Bugom. Naš je prvi zadatak bio prelaz preko reke na oči-

gled neprijatelja. Uspeh prelaza je mogao iznenađenjem da se znatno olakša. Kako ja nisam računao sa brzim padom tvrdave Brest-Litovsk, morao sam brinuti da ovo razdvojeno nadiranje oklopnih korpusa upočetku sa obe strane tvrdave ne izazove teškoće. Sem toga, trebalo je osigurati sa obe strane otvorene bokove 2 oklopne grupe.

Desno od 2 oklopne grupe ležala je, pošto se pređe Bug, besputna i teško prohodna oblast Pripjatskog Blata, kroz koju su imale da nadiru slabije pešadijske snage 4 armije. Levo od 2 oklopne grupe nadirali su delovi 4 armije, a dalje od njih pešadija 9 armije. Ovaj levi bok je bio naročito ugrožen, jer je bilo poznato da se u rejonu Bjalistoka prikupljaju jake sovjetske snage za koje se moralo pretpostaviti da će one, pošto saznaju za opasnost od tenkova u njihovoј pozadini, pokušati da se izvuku iz okruženja, koristeći glavni drum Volkovisk — Slonim.

Protiv ovе opasnosti koja je ugrožavala oba boka, ja sam htio da preduzmem ove dve mere:

a) da ostvarim duboko ešeloniranje, naročito prema levom krilu koje je bilo jače ugroženo; i

b) da na desnom krilu, koje je zbog baruština teško prohodno za motorizovane jedinice, upotrebim 1 konjičku diviziju koja je 2 oklopnoj grupi bila stavljena na raspolažanje.

Dalje obezbeđenje su sačinjavale pešadijske divizije 4 armije koje su se kretale za oklopnim divizijama, kao i vazduhoplovna daljna izviđanja.

U tom cilju je 2 oklopna grupa zauzela ovakav

RASPORED SNAGA ZA NAPAD:

(Skica 8)

Desno krilo: 24 oklopni korpus (tenkovski general baron fon Gejr):

— 255 pešadijska divizija (potčinjena samo za vreme prelaska Buga), imala je da napada od Vlodave na Matoritu;

— 1 konjička divizija napadala je od Slavatišča preko Malorite na Pińsk;

— 4 oklopna divizija napadala je od Kodema na put Brest-Litovsk — Kobrin;

— 3 oklopna divizija je napadala severno od Kodena na put Brest-Litovsk — Kobrin; i

— 10 motorizovana pešadiska divizija je bila u II ešelonu.

Centar: 12 armiski korpus (general pešadije Šrot) za prvi dan napada potčinjen, imao je sa:

— 45 pešadiskom divizijom i

— 31 pešadiskom divizijom da napada sa linije severno Koden — Neple radi obuhvata Brest-Litovska, a sa snagama koje ne budu upotrebljene u ovu svrhu, da prodire između puteva Brest-Litovsk — Kobrin — Bereza i Motikali — Pilišće — Pružanja — Slonim da bi čistio prostor između 24 oklopog korpusa i u levo priključenog 47 oklopog korpusa i obezbeđivao unutrašnja krila i bokove ova ova korpusa.

Levo krilo: 47 oklopni korpus (tenkovski general Lemelzen):

— 18 oklopna divizija i

— 17 oklopna divizija, od Legija do Pratulina, za prelaz preko Buga i Lesne i nadiranje pravcem Vodomla — Pružanja — Slonim;

— 29 motorizovana pešadiska divizija pozadi, kao drugi ešelon;

— 167 pešadiska divizija (potčinjena samo za vreme prelaza Buga) zapadno od Pratulina.

Rezerva 2 oklopne grupe: 46 oklopni korpus (tenkovski general baron fon Vitinghof) sa:

— 10 oklopnom divizijom,

— SS-divizijom »Das Rajh« i

— pešadiskim pukom »Velika Nemačka«, zadržanim u rejonu: Radzin — Lučkov — Deblin sa ciljem, čim mostovi na Bugu budu slobodni, da se uvedu pozadi 47 oklopog korpusa i da se upute pozadi levog krila Oklopne grupe.

6 juna je načelnik štaba Vrhovne komande vojske obišao štab 2 oklopne grupe. On je ovom prilikom izrazio mišljenje da je zadatak oklopnih divizija da vrše prodor u dubinu neprijateljskih položaja i da se one za ovaj zadatak moraju u celini čuvati, radi čega treba za prve juriše upotrebljavati pešadijske divizije. Iz već gore poimenutih razloga ja sam bio protivan da se moj poredak menja.

U vezi s pitanjem operativne zamisli Vrhovne komande vojske za dalje produženje operacija posle dostignuća prvih ciljeva (za 2 oklopnu grupu rejona Roslavlj — Jelnja — Smolensk) dopirale su do mog štaba samo neke indikacije. Sudeći prema njima, bilo je odlučeno da se prvo zauzme Lenjingrad i obala Istočnog Mora, kako bi se uspostavila veza sa Finskom i osiguralo snabdevanje Severne grupe armija morskim putem. Da je ovakva zamisao zaista postojala, potvrđivalo se osnovnom direktivom za grupisanje naših snaga. 3 oklopna grupa, pod komandom general-pukovnika Hota, a po mogućству i moja 2 oklopna grupa, po dostignuću rejona Smolenska, imale su da budu spremne da skrenu na sever radi potpomaganja operacija Severne grupe armija. Ova bi operacija donela velike prednosti, jer bi njenim ostvarenjem za svagda bio osiguran levi bok nemačkih snaga u Sovjetskom Savezu. Ja smatram da bi ovo bio najbolji plan koji bi se uopšte mogao zamisliti i preduzeti, ali, nážalost o njemu nikada više ništa nisam čuo.

14 juna je Hitler skupio u Berlinu sve komandante grupa armija, armija i oklopnih grupa, da im obrazloži svoju odluku za napad na Sovjetski Savez i da sasluša konačne izveštaje o pripremama za napad. On je ovom prilikom, uglavnom, rekao: Englesku ne može da tuče. Stoga, da bi došao do mira, on mora na kontinentu da izvojuje pobedonosan rat. Da bi na evropskom kontinentu izvojevao položaj na kome ga niko ne bi mogao ugroziti, morao je pobediti Sovjetski Savez. Sva njegova detaljna razlaganja činjenica, koje su ga navele na preventivan rat protiv Sovjetskog Saveza, nisu bila ubedljiva. Zapleti,

koji su nastali zbog nemačkog osvajanja Balkana, sovjetskog sukoba sa Finskom, zauzimanje baltičkih država, nisu nikako mogli opravdati donošenje tako sudbonosne odluke, koja se nije mogla pravdati ni sa ideoloških razloga nacionalsocijalističkog učenja, kao ni nekim vojnim izveštajima da se Sovjeti sa svoje strane spremaju za napad. Sve dok rat na Zapadu nije bio okončan, svako otpočinjanje novog neprijateljstva moralo je dovesti do rata na dva fronta, kome je Hitlerova Nemačka bila još manje dorasla nego Nemačka iz 1914 godine. Skup je saslušao Hitlerov govor u tišini, i pošto nije bilo nikakve diskusije, razišao se bez reči, sa jakom potištenošću na duši.

Po podne je održana vojna konferencija na kojoj su podneti izveštaji o stanju priprema za napad. Ovom prilikom, meni je bilo upućeno samo pitanje koliko će mi dana trebati da stignem u Minsk. Moj odgovor je glasio: »Pet do šest dana«. I zaista, napad je otpočeo 22. juna, a ja sam 27. juna stigao u Minsk, dok je Hot, nadirući od Suvalkija, bio već sa severa zauzeo ovaj grad 26. juna.

Pre nego što pređem na opisivanje događaja kod moje Oklopne grupe, osvrnuću se ukratko na opšte stanje nemačke vojske pred početak ovog sudbonosnog rata protiv Sovjetskog Saveza.

Prema podacima kojima ja raspolažem, nemačka vojska je 22. juna 1941. godine brojala svega 205 divizija, koje su bile ovako raspoređene:

- 38 divizija je ostalo na Zapadu,
- 12 divizija je bilo u Norveškoj,
- 1 divizija je bila u Danskoj,
- 7 divizija je ostalo na Balkanu,
- 2 divizije je bilo u Libiji, tako da je
- 145 divizija bilo ostalo za početak operacija na Istoriku.

Ovakva podela snaga je već pretstavljala nezgodno cepanje i rasparčavanje snaga. Naročito je bio osetan broj od 38 divizija, koje su bile zadržane na Zapadu. Isto tako je i za Norvešku bilo previše 12 divizija.

Rat na Balkanu je imao za posledicu zakašnjenje početka napada na Sovjetski Savez.

Ali je daleko značajnija okolnost, od pomenute prve dve, bila u potcenjivanju sovjetskih snaga. Hitler nije poklanjao nikakvu pažnju izveštajima dobivenim od vojske o jačini vojnih snaga sovjetskog džinovskog carstva, a naročito ne izveštajima našeg odličnog vojnog izaslanika u Moskvi, generala Kestringa. On je isto tako malo verovao i u izveštaje o industriskoj moći i čvrstini državnog sistema uopšte. Nasuprot tome, on je uspeo da svoj neosnovani optimizam prenese i na svoje vojne saradnike. Tako se u Vrhovnoj komandi oružanih snaga, kao i u Vrhovnoj komandi vojske, sigurno računalo sa završetkom rata do početka zime. U tom smislu je u vojsci bilo pripremljeno zimsko odelo samo za svakog petog nemačkog vojnika.

Stoga se Vrhovna komanda vojske počela tek 30. avgusta 1941. ozbiljno baviti pitanjem zimske opreme za veći deo vojske. Ovoga je dana zabeleženo u dnevniku Vrhovne komande vojske: »Na osnovu dosadašnjeg razvoja situacije, operacije će se morati da nastave i u toku zime za dostignuće postavljenih ciljeva. Stoga će Operativno odeljenje spremiti referat sa obrazloženjem potreba zimske opreme, koji će se, pošto ga odobri načelnik štaba Vrhovne komande vojske, poslati Komandi pozadine sa nalogom da preduzme potrebne mere.«

Zato se ja ne mogu složiti kada se i danas ponegde čuje tvrđenje da je samo Hitler kriv što je vojska 1941 godine bila bez zimskog odela. Ovo stoga što su i vazduhoplovne i SS-trupe bile vrlo dobro snabdevene zimskom opremom i na vreme je doatile. Ali se u vrhovnim komandama i vojske i oružanih snaga sanjalo o uništenju sovjetske vojničke sile za vreme od 8 do 10 nedelja. Pored toga, računalo se da će ovaj vojnički uspeh dovesti i do političkog kraha sovjetskog režima. U ovo se bezumlje toliko čvrsto verovalo da se ratna industrija za potrebe vojske s jeseni 1941. godine dobrim delom već bila prebacila na proizvodnju drugih potreba. Čak se mislilo da će

se sa početkom zime vratiti u Nemačku oko 60—80 divizija sa Istočnog fronta, jer se verovalo da će se potućeni Sovjetski Savez moći sa ostatkom snaga da drži za vreme zime. Ovaj ostatak snaga se imao po završetku operacija u jesen da povuče u dobra skloništa na pripremljenoj defanzivnoj liniji na kojoj bi trupe provele zimu. Sve je izgledalo tako prosto i odlično smisljeno. Svaka je sumnja sa optimizmom bila odbačena. Međutim, opis daljih događaja pokazaće, koliko je gornja zamisao bila daleko od grube stvarnosti.

Na kraju, mora se još jedna činjenica pomenuti koja je nemačkom ugledu jako naškodila.

Neposredno pred početak neprijateljstva, izdala je Vrhovna komanda oružanih snaga jedno naređenje koje je dostavljeno nadole do divizija i odnosilo se na postupak sa civilnim stanovništvom i ratnim zarobljenicima u Sovjetskom Savezu. Naređenje je sadržavalo odredbe po kojima se za slučajevе prekoračenja prava prema civilnom stanovništvu i ratnim zarobljenicima odgovorni učinilac nije morao uvek i obavezno kažnjavati po vojno-krivičnom zakonu, već se to ostavljalo nahođenju njegovog neposredno prepostavljenog starešine u disciplinskom pogledu. Bilo je očevidno da će jedno ovakvo naređenje jako škoditi disciplini. Komandant kopnene vojske je očevidno bio istog ubeđenja, jer je uz naređenje bila dodata i jedna odredba maršala Brauhića, koja je upozoravala da se naređenje ne izvršava, ako bi postojala opasnost da će ono narušiti disciplinu kod ljudstva. Pošto je ova opasnost, po mom mišljenju, postojala, s čime su bili saglasni i moji komandanti korpusa, ja sam zabranio da se ovo naređenje dostavlja divizijama i naredio sam da se ono vrati u Berlin. Prema tome, ovo naređenje koje je odigralo vrlo veliku ulogu u posleratnom Nirnberškom procesu, koji su naši bivši neprijatelji vodili protiv naših generala, nije u mojoj Oklopnoj grupi nikada ni primenjivano. O neprimenjivanju i nepostupanju po ovom naređenju izvestio sam tada po zvaničnoj dužnosti komandanta Srednje grupe armija.

Isto tako, ni poznata neslavna »komesarska zapovest« nikada uopšte nije dospela do moje Oklopne grupe. Ona je, izgleda, zadržana još u štabu Srednje grupe armija. Prema tome ni »komesarska zapovest« nije primenjivana kod mojih trupa.*)

Unazad posmatrano, za žaljenje je što obe ove zapovesti nisu ni u Vrhovnoj komandi oružanih snaga, ni u Vrhovnoj komandi vojske zadržane. Mnogi bi hrabri i besprekorni vojnici bili poštđeni gorkih patnji, a nemacko ime velikog srama. Bez obzira na to da li su Sovjeti potpisali Hašku konvenciju ili nisu, kao i to da li su oni priznali Ženevsku konvenciju ili nisu, nemacki vojnici su morali da se pridržavaju ovih međunarodnih odredaba i zakona njihove hrišćanske vere. Rat je već i bez ovih strogih naređenja dovoljno težak za stanovništvo neprijateljske zemlje, koje je za izbjijanje rata isto toliko nevino koliko i naše.

PRVE OPERACIJE

U narednim događajima u kojima sam učestvovao nastojao sam da dam tačan opis svoje delatnosti i pokažem sve duševne i fizičke napore kojima je jedan komandant Oklopne grupe bio izložen za vreme operacija na Istočnom frontu.

Posle konferencije kod Hitlera, i održanog govora generalima na dan 14. juna 1941, odleteo sam sutradan avionom iz Berlina za Varšavu, gde se moj štab nalazio. Dani do početka napada 22. juna protekli su mi u obilasku trupa i polaznih položaja, kao i u obilasku suseda da bih uspostavio što sigurnije sadejstvo. Prikupljanje snaga i pripreme napada izvedeni su bez ikakvog trenja. 17. juna sam izvršio izviđanje toka reke Buga na kome su bili naši prednji delovi. 19. juna sam obišao 3. armiski korpus koji je bio postavljen udesno od moje Oklopne

*) Ovom zapoveštu je bilo propisano da se komesari ne zarobljavaju, već da se na licu mesta likvidiraju.

grupe i bio pod komandom generala Makenzena. 20 i 21 juna lično sam proverio gotovost priprema na prednjim linijama korpusa. Detaljnim osmatranjem Sovjeta stekao sam ubeđenje da oni nemaju ni pojma o našim namerama. U krugu citadele u tvrđavi Brest-Litovska videli smo kako uz zvuke muzike vežbaju po vodovima paradni korak. Obalska utvrdenja, duž Buga, nisu bila posednuta. Radovi na utvrđivanju su poslednjih nedelja jedva bili primetni. Prema svemu sudeći, izgledi za iznenađenje su bili veliki, pa se postavljalo pitanje, da li je u ovakvim uslovima neophodna artiljeriska priprema napada u trajanju od jednog časa, kako smo je mi bili predviđeli? No, ja sam ostao pri naredenoj artiljeriskoj pripremi jedino iz predostrožnosti da nam ne bi Sovjeti u trenutku izvršenja prelaza reke nepredviđenim protivmerama naneli gubitke koje bismo mogli izbeći.

Sudbonosnog 22. juna 1941. pošao sam u 2.10 časova na uzdignutu osmatračnicu komandnog mesta moje Oklopne grupe, južno od Bohukalija, na 15 km severozapadno od Brest-Litovska. Još je bio mrak kada sam u 3.10 časova tamo stigao. U 3.15 časova je otpočela naša artiljeriska priprema. U 3.40 časova je usledio prvi napad »štuka«. U 4.15 časova je otpočeo prelaz preko Buga prvi delova 17 i 18 oklopne divizije. U 4.45 časova su prešli reku prvi tenkovi 18 oklopne divizije. Ovde su iskorišćena sredstva koja su bila pripremljena za plan Seelöwe i koja su omogućavala »gaz« vode i do 4 m dubine.

U 6.15 časova sam kod Kolodna i ja prešao Bug u jednom jurišnom čamcu.

Moj operativni deo štaba, koji se sastojao od dve oklopne radio stanice, nekoliko terenskih vozila i motocikla, prešao je reku do 8.30 časova. Idući u početku tragaom tenkova 18 oklopne divizije, došao sam do mosta na Lesni, čije je zauzimanje bilo vrlo važno za brzo nastupanje 47 oklopног korpusа. Tu sam zatekao samo jedno sovjetsko stražarsko odeljenje. Sovjeti su se povukli čim su me još iz daljine primetili. Moja dva ordonans-oficira,

protivno mojoj želji, pojuriše za njima pri čemu su, nážalost, oba izgubili živote.

U 10.25 časova je najisturenija tenkovska četa dostigla reku Lesnu i prešla ovaj most. Za njom je naišao komandant oklopne divizije, general Nering. Sada sam pratio dalje nastupanje 18 oklopne divizije sve do popodne, a u 16.30 časova sam otišao na mesto mošta kod Kolodna, a odatle u 18 časova na svoje komandno mesto.

Iznenađenje neprijatelja je uspeло на целом frontu Oklopne grupe. Južno od Brest-Litovska pali су neoštećeni mostovi na Bugu у руке 24 оклопног корпуса. Severozapadno од тврђаве подизани су mostovi на предвиđenim mestima. No, neprijatelj je ubrzo дошао k себи od svog почетног iznenađenja i почео је давати огорчен otpor из svojih zaklona. Naročito se uporno više dana držala главна citadela тврђаве Brest-Litovsk, чиме нам је neprijatelj затварао željezničku prugu i puteve preko Buga i Muhovića.

Uveče je Oklopna grupa vodila borbe za zauzimanje Malorite, Kočrina, Brest-Litovska i Pružanje. Kod ovog poslednjeg mesta došlo je do prvih tenkovskih borbi 18 oklopne divizije.

23 juna sam otišao sa svog komandnog mesta u 4.10 časova, prvo kod 12 armiskog korpusa, где me general Šrot upoznao sa tokom borbe u i oko Brest-Litovska. Odatle sam otišao kod 47 oklopnog korpusa čije se komandno mesto nalazilo u selu Bildejki, na 23 km severozapadno od Brest-Litovska. Tamo sam sa generalom Lemelsenom pretresao situaciju a potom sam dobio vezu sa svojim komandnim mestom i upoznao se sa opštim stanjem na frontu. Posle toga sam otišao kod 17 oklopne divizije где sam stigao u 8 časova i obavestio se od komandanta streljačke brigade, generala ritera fon Vebera, o stanju i donetim odlukama za dalji rad. U 8.30 časova sam se našao sa generalom Neringom, komandantom 18 oklopne divizije, a potom sam ponovo obišao generala Lemelsena. Posle toga sam ponovo otišao za Pružanju,

gde je bilo premešteno komandno mesto Oklopne grupe. Prvi deo štaba je tamo došao u 19 časova.

24 oklopni korpus je ovog dana vodio borbe duž druma Kobrin — Bereza Kartuška ka Slucku. Njegovo komandno mesto je premešteno u Berezu Kartušku.

Ja sam dobio utisak da 47 oklopnom korpusu pretstoje ozbiljnije borbe sa sovjetskim snagama, koje se povlače od Bjalistoka u pravcu jugoistoka, te sam zato odlučio da idući dan provedem kod ovog korpusa.

U tom cilju sam 24 juna u 8.25 časova napustio svoje komandno mesto i krenuo u pravcu Slonima. U međuvremenu je do ovog grada stigla 17 oklopna divizija. Između Rožane i Slonima naleteo sam na sovjetsku pešadiju koja je ovaj put držala pod vatrom. Jedna baterija 17 oklopne divizije i četa motociklista, sišla sa vozila za borbu peške, odgovorile su na neprijateljsku vatru, ali bez nekih vidnih rezultata. Ja sam takođe stupio u borbu i vatrom mog mitraljeza iz komandnih kola proterao sam neprijatelja iz njegovih zaklona i bio u mogućnosti da produžim pokret. U 11.30 časova stigao sam na komandno mesto 17 oklopne divizije na zapadnoj ivici Slonima, gde sam, sem komandanta divizije, generala fon Arnima, zatekao i komandanta korpusa, generala Lemelzena. Još za vreme našeg pretresanja situacije, začula se, u našoj pozadini, jaka artiljeriska i mitraljeska vatra. Jedan kamion, sav u plamenu, zaklanjao je preglednost puta koji je vodio od Bjalistoka, te je situacija ostala nejasna sve dok se kroz dim nisu ocrtala dva sovjetska tenka, koji su uz jaku artiljerisku i mitraljesku vatru prodirali ka Slonimu, gonjeni od strane nemačkih tenkova IV, koji su takođe otvarali jaku vatru. Sovjetski tenkovi primetiše našu grupu i otvorile vatru tako da mi dobismo nekoliko granata iz neposredne daljine, koje su nas zaglušile i zaspile. Kao iskusni stari ratnici, odmah smo se bacili na zemlju. Jedino je siroti potpukovnik Feler, bez ratnog iskustva, koga nám je bio poslao komandant dopunskih trupa, zadocnio sa leganjem na zemlju i bio teško ranjen, kao i komandant jednog protivtenkovskog diviziona, pot-

pukovnik Dalmer-Zerbe, koji je posle nekoliko dana podlegao teškim ranama. Sovjetski tenkovi su prodrli u grad, ali su tamo, izbačeni iz borbe.

Posle toga sam obišao prednje linije u Slonimu, a zatim otišao u tenku IV kroz »ničiju zemlju« do 18 oklopne divizije. U 15.30 časova sam se ponovo vratio u Slonim, pošto sam 18 oklopnoj diviziji bio naredio da prodire u pravcu Baranoviča, a 29 motorizovanoj pešadijskoj diviziji da ubrza svoj pokret za Slonim. Posle toga sam se vratio nazad na komandno mesto Oklopne grupe. Na ovom sam putu iznenada upao u sovjetsku pešadiju na kamionima koja je bila stigla blizu Slonima i taman se počela iskrcavat. Šoferu, koji je sedeо pored mene, naredio sam da dам pun gas, i tako smo projurili kroz iznenade се sovjetske vojнике koji zbog brzine susreta i zbunjenosti nisu imali vremena da otvore vatru. Pa ipak su me ovi sovjetski vojnici morali prepoznati, jer je sovjetska štampa docnije objavila da sam poginuo, radi čega sam morao preko nemačkog radija ovu njihovu zabluđu da ispravim.

U 20.15 časova sam stigao u svoj štab. Tu sam zatekao izveštaje o teškim borbama u dubini našeg desnog boka, gde je 53 armiski korpus još od 23 juna uspešno odbijao sovjetske napade kod Malorite. Delovi 12 armiskog korpusa počeli su da uspostavljaju vezu između 24 i 47. oklopног korpusa, dok je levi bok moje Oklopne grupe bio jako ugrožen sve većim pritiskom sovjetskih snaga, koje su se povlačile od Bjalistoka. Za obezbeđenje ovog boka morali su se hitno uputiti 29 motorizovana pešadijska divizija i 46 oklopni korpus.

Srećom, mi nismo ni slutili, da je Hitler ovog dana bio nervozan i ukazivao na opasnost da jake sovjetske snage od Bjalistoka mogu uspeti da se negde probiju iz obruča. Zato je on htio da zaustavi oklopne grupe i da ih blagovremeno uputi protiv snaga u obruču oko Bjalistoka. Ali se ovog puta Vrhovna komanda vojske, koja je bila još dovoljno jaka, suprotstavila i čvrsto ostala pri prvobitnoj odluci o daljem prodiranju i zatvaranju obruča kod Minska.

Vilna je bila zauzeta, kao i Kovno.

Finci su bez borbe zauzeli Alandska Ostrva. Nemački 1 planinski korpus je bez borbe zauzeo rejon Petsama koji je vrlo bogat u rudi nikla.

25 juna ujutru sam obišao ranjenike u bolnici, koji su ranjeni prilikom jučerašnjeg neprijateljskog napada iz vazduha na naše komandno mesto, čemu sam ja izbegao svojim odlaskom na front. U 9.40 časova sam otišao kod 12 armiskog korpusa u Linevo, 9 km južno od Pružanja, gdje sam se obavestio o situaciji kod njega, i nastavio put za 24 oklopni korpus u Zarzečni, 37 km južno od Slonima. Posle izmenjanih misli sa generalom baronom fon Gejrom, obišao sam i 4 oklopnu diviziju, a u 16.30 časova sam ponovo bio na komandnom mestu oklopne grupe.

Ovoga su dana bile u pokretu nove sovjetske snage od Bjalistoka za Slonim, među kojima je bilo i tenkova. 29 motorizovana pešadiska divizija je stigla na bojište i zaposela položaj za zaustavljanje Sovjeta u svom pokretu ka Slonimu. Stoga su glavne snage 17 i 18 oklopne divizije bile slobodne za brze pokrete u pravcu Minska. Poslednja se već nalazila u borbama za probijanje ka Baranovićima.

26 juna rano sam otišao na front 47 oklopног korpusa, gde sam želeo da osmotrim naše nastupanje na Baranoviće i Stolpce. 24 oklopni korpus je bio dobio direktivu da potpomogne svog severnog suseda u daljem nastupanju.

U 7.50 časova stigao sam kod 17 oklopne divizije i naredio joj da odmah krene za Stolpce. U 9 časova bio sam na komandnom mestu 18 oklopne divizije gde sam zatekao pored komandanta divizije i komandanta korpusa. Ovo se komandno mesto nalazilo na putu Slonim — Baranovići, kod Lesnaje, 5 km pozadi najisturenijih delova divizije. I odavde sam stupio u radio vezu sa 24 oklopnim korpusom, da bih osigurao njegovu podršku u napadu na Baranoviće. Ova podrška je ostvarena preko delova 4 oklopne divizije, koji su obrazovali jednu borbenu grupu i nastupali od 6 časova u pravcu na sever.

U 12.30 časova 24 korpus je izvestio da je zauzeo Sluck. Ovo je pretstavljalo vrlo veliki podvig kako za komandovanje tako i za trupu. Ja sam komandantu korpusa čestitao radio depesom i odmah se uputio u prednje linije 18 oklopne divizije kod Tartaka. Odmah popodne je došao izveštaj da se Hot nalazi na 30 km severno od Minska.

U 14.30 časova stigla je zapovest Srednje grupe armija koja je naređivala da se sa glavninom uputim na Minsk, a sa 24 oklopnim korpusom da prodirem na Bobrujsk. Ja sam odmah mogao izvestiti da je 24 oklopni korpus već dobio zapovest za napad na Bobrujsk, a da se 47 oklopni korpus probija preko Baranovića za Minsk. Potom sam naredio da se komandni deo mog štaba odmah uputi za Tartak, kuda je i prispeo u 23.30 časova.

U toku popodneva je 17 oklopna divizija još izvestila da se nalazi u nadiranju za Stolpce po još podnošljivom putu. Uveče je ova divizija dostigla svoj cilj. Komandant divizije, general fon Arnim je, nažalost, u borbama ovog dana bio ranjen i morao predati komandu nad divizijom generalu riteru Veberu.

Moja oklopna grupa je sada bila stavljena pod komandu 4 armije i od nje dobila zapovest za zatvaranje linije: Zadvorci (9 km severno od Slonima) — Holinka — Zelva — reka Zelvjanka, protiv neprijatelja koji prodire od Bjalistoka.

Ovoga dana je 46 oklopni korpus sa svojim prednjim delovima stigao na bojište kod Tartaka i od ovog trenutka uspostavio vezu između 24 i 47 oklopног korpusa. Sve snage 24 oklopног korpusa su time bile slobodne za izvršenje svog glavnog zadatka — udara na Bobrujsk.

Kod Severne grupe armija 8 oklopna divizija je uspela da zauzme Daugavpils (Dinsk ili Dinaburg) i tamošnje mostove.

27. juna je 17 oklopna divizija izbila na južnu ivicu Minska i time uspostavila vezu sa 3 oklopnom grupom (generalata Hota), zatvarajući s njom obroč, pošto je ova

još 26 juna uspela da se probije u grad Minsk, koji su Sovjeti bili jako porušili. Sovjetske snage, koje su se nalazile u rejonu Bjalistoka, uzalud su pokušavale da se probiju iz sada potpuno zatvorenog obruča. Samo je nekim sitnim delovima uspelo da se probiju na istok pre završetka okruženja. Ovo je bio prvi veliki nemački uspeh u ovom ratu.

Za dalje produženje operacija trebalo je, po mom mišljenju, sa minimumom snaga iz Oklopne grupe da se izvrši opkoljavanje sovjetskih snaga kod Bjalistoka, koje će ih zatim pešadijske armije likvidirati. Sa brzopokretnim, motorizovanim jedinicama nezadrživo stremiti ka prvom operativnom cilju, tj. izbjijanju u rejon Smolensk — Jelnja — Roslavlj. Sve su se moje mere idućih dana kretale u ovom smislu. Na taj način, ja sam stalno dejstvovao u duhu izdate osnovne direktive za ove operacije. Za uspeh celokupnog pohoda izgledalo mi je od presudne važnosti da se osnovni plan izvede bez obzira na razne nepredviđenosti koje će u njegovom izvođenju nastupati. S druge strane, bilo mi je jasno da je ovaj plan sadržavao izvestan rizik.

Ova su me razmišljanja navela 28 juna da ponovo odem kod 47 oklopног korpusa, te da budem kod svoje najugroženije jedinice kako bih mogao, u slučaju potrebe, blagovremeno preduzeti potrebne mere. Komandanta korpusa sam našao u Svojatici (23 km zapadno od Nesviža (Nisvica), gde sam se obavestio o stanju njegovih divizija i naredio radijem svome štabu da ubrza pokret 29 motorizovane pešadijske divizije u pravcu severa, kao i da naredi vazdušno izviđanje pravaca: Novogrodek — Minsk i Novogrodek — Baranovići — Turzec. Posle toga sam još otišao kod 18 oklopne divizije, kod koje je zbog lutanja jedne kolone došlo do izvesnog usporenenja u nastupanju, ali je ipak sve otklonjeno bez posledica.

Moj načelnik štaba, potpukovnik Libenštajn je u međuvremenu naredio divizijama iz sastava raznih korpusa da posednu zaprečne položaje, protiv neprijateljskog

nadiranja sa zapada, na liniju: zapadno od Kojdanova — Pjasečna (severozapadno od Mira) — Horodišće — Polonka; s tom merom predostrožnosti i ja sam se složio.

24 oklopni korpus je dospeo ovog dana blizu Bobrujska, njegovo komandno mesto je bilo od 25 juna u Filipovićima.

Komandno mesto Oklopne grupe je 28 juna premešteno u Nesviž, u Radzivilski dvorac, u kome je bio smešten jedan viši sovjetski štab. Od starih znamenitosti u dvorcu je nađena samo jedna fotografija na mansardi od nekog društva u lovnu kome je nemački car Viljem I kao gost. Stanovništvo Nesviža je zamolilo za dozvolu da održi službu božju u znak zahvalnosti za svoje oslobođenje, što mu je rado dozvoljeno.

Ovoga su dana divizije dostigle (skica 8 i 9):

— 3 oklopna divizija Bobrujsk (na Berezini), 4 oklopna divizija Sluck, 10 motorizovana pešadiška divizija Sinjavku, 1 konjička divizija rejon istočno od Drobčina;

— 17 oklopna divizija Kojdanov, 18 oklopna divizija Nesviž, 29 motorizovana pešadiska divizija otsek na reci Zelvjanki;

— delovi 10 oklopne divizije reku Zelvjanku, a njena glavnima Sinjavku, SS-divizija »Rajh« Berezu Kartušku, pešadiški puk »Velika Nemačka« predeo severoistočno od Pružanje.

Oklopna grupa generala Hota bila je sa svojom 7 i 20 oklopnom divizijom kod Minska. Duboko na desnom boku, u rejonu Malorite, okončavao je 53 armiski korpus pobedosne borbe. Opasnost na ovom boku je time bila zasada otklonjena.

29 juna su nastavljene borbe na celom frontu Oklopne grupe, koje su naročitu žestinu dostigle na otseku reke Zelvjanke, što je zadalo štabu 4 armije ozbiljne brige. Ovo je dovelo do niza mešanja u moj delokrug rada s čime se ja nisam slagao, pogotovu što za neke mere nisam znao.

Severna grupa armija je zauzela Jakovljevgrad, Livenhof i južni deo Rige, sa postojećim železničkim mostom preko Dvine.

30 jun sam upotrebio da avionom odletim do 3 oklopne grupe da se dogovorim sa generalom Hotom o daljem sadejstvu. Potpukovnik fon Barzeviš je lično pilotirao borbenim avionom preko velike šumske oblasti Pušće Nalibocke, iz koje je 4 armija neprestano očekivala sovjetske pokušaje probaja. Ja sam bio stekao ubeđenje da neprijatelj tu ne može imati neke velike snage, pa prema tome i da nikakva opasnost sa tog pravca ne preti. Sa generalom Hotom sam se sporazumeo da moja 18 oklopna divizija tesno sadejstvuje sa njegovim desnim krilom u daljem prodiranju ka Borisovu i u obrazovanju mostobrana na Berezini kod ovog mesta.

Vrhovna komanda vojske je ovog dana izdala naređenje za izbjijanje sa borbenim snagama na liniju Dnjepr-a. Sem toga, Vrhovna komanda vojske je upozorila Srednju grupu armija na odlučan značaj razvoja operacije u pravcu Smolenska, pri čemu je tražila da se što je moguće brže izvrše prelazi Dnjepra kod Rogačeva, Mogiljeva i Orše, a Dvine kod Vitepska i Polotska, na kojim mestima obrazovati mostobrane sa jakim snagama.

Idućeg dana, 1 jula 1941., odletoe sam do 24 oklopnog korpusa, jer je naša jedina veza sa ovim štabom počivala na radiju koji se već odavno pokazao nedovoljnim. Mišljenje generala Gejra o neprijatelju išlo je u prilog naših budućih planova. On je na svom sektoru imao pretežno posla sa nabrinu nabacanim formacijama. Neprijateljski železnički saobraćaj je mali. Jučerašnja vazdušna bitka nad Bobrujskom završila se porazom Sovjeta. Pa, ipak, neprijatelj produžuje, kao i uvek, da daje ogorčen otpor. Njegova borbena tehnika i naročito maskiranje su dobri, ali rukovođenje, izgleda, još nije bilo objedinjeno. Korpusu je pošlo za rukom da zauzme mostove na Berezini kod Svisloča. U 9.30 časova upućen je iz ovog mostobrana na Berezini jedan ojačan izviđački odred istočno od Bobrujska na Mogiljev za kojim se kretala glavnina 3

oklopne divizije u pravcu istoka. Prema razvoju situacije imao je general baron fon Gejr da odluči da li će svoje glavne snage da uputi na Rogačev ili Mogiljev — oba na Dnjepru. U 10.55 časova otpočeli su jaki delovi 4 oklopne divizije svoje nastupanje od Svisloča na istok. Pogonski materijal nije zadavao nikakve brige. Snabdevanje municijom i ostalim potrebama, kao i sanitetska služba, bili su u redu. Dosadašnji gubici su bili neverovatno mali. Jedino se oskudevalo u mostovom materijalu (trenovima) i pionirskim jedinicama. Sadejstvo sa lovačkom avijacijom pod komandom puškovnika Meldersa je bilo odlično. Međutim, saradnja sa avijacijom za podršku, pod komandom generala Fibiga, nije bila tako sjajna, jer je zakašnjavala. 1 konjička divizija se dobro pokazala.

Sem toga, vazdušno izviđanje je utvrdilo ovog dana da Sovjeti koncentrišu sveže snage u rejonu Smolensk — Orša — Mogiljev. S obzirom da se tražilo da ovladamo linijom Dnjepra, bez čekanja na dolazak pešadije, čime bismo izgubili čitave nedelje dana, bilo je naređeno da se i dalje žuri što je moguće više.

U međuvremenu su nastavljene teške borbe oko kazana kod Bjalistoka. U vremenu od 26 do 30 juna samo je 71 pešadijski puk 29 motorizovane divizije uspeo da zarobi ~~36.000~~ sovjetskih vojnika, što je bio dokaz jačine masa sa kojima su Sovjeti pokušavali da se iz kazana probiju. Ove su činjenice toliko impresionirale 4 armiju, da je ona i dalje nastojala da se gusto zaposedne obuhvatna linija. U tom je cilju, fon Kluge obustavio moje već izdato naređenje 17 oklopnoj diviziji da odmaraju u pravcu Borisova, gde je u međuvremenu sama 18 oklopna divizija već prispela i ovladala jednim mostobranom na Berezini, od čijeg je držanja bitno zavisio dalji pokret 47 oklopног korpusa u pravcu Dnjepra. Iako se nisam slagao sa ovim naređenjem 4 armije, sproveo sam ga mojim trupama radi izvršenja.

2. jula sam se lično uverio u Miru, kod 5 mitralješkog bataljona, koji je održavao vezu između 17 oklopne i 29 motorizovane divizije, o stanju opkoljavajućeg

fronta. Tu sam čuo i mišljenja oficira o neprijatelju, što mi je sve omogućilo da dođem do što pravilnijeg zaključka. Potom sam otišao kod generala Lemelsena i naredio kako njemu tako i kod njega prisutnom komandantu 29 motorizovane pešadijske divizije da sigurno drže zatvoren kazan, posle čega sam otišao kod 17 oklopne divizije u Kojdanov. General riter fon Veber izvestio me je o uspešno odbijenom neprijateljskom pokušaju da se iz obruča probije. Odatle sam otišao na novo komandno mesto Oklopne grupe kod Sinila, jugoistočno od Minska. Po svom dolasku ovamo saznao sam da je učinjena greška u odašiljanju zapovesti 17 oklopnoj diviziji, tako da neki delovi ove divizije nisu ni primili zapovest za ostanjanje na položaju okruženja, te su otišli za Borisov. Odmah sam naredio da se o ovome izvesti štab 4 armije. Više nije bilo mogućnosti da se ma šta menja. Meni je naređeno da sutradan u 8 časova budem u štabu 4 armije, u Minsku, gde da se povodom ovog slučaja javim maršalu fon Klugeu. Pošto sam izložio sva potrebna objašnjenja, maršal fon Kluge je rekao da je baš imao nameru da generala Hota i mene stavi pod preki vojni sud, pošto se i Oklopnoj grupi generala Hota dogodio isti sučaj, pa je on poverovao da se tu radi o nekoj generalskoj zaveri.

No, ja sam ga sada umirio. Posle ovog sastanka otišao sam kod 47 oklopног korpusa u Smoljevice (35 km severno od Minska) i, kako tamo nisam našao komandno mesto korpusa, produžio sam dalje napred, ka 18 oklopnoj diviziji, u Borisov. Tu sam obišao mostobran na Berezini i održao sastanak sa prikupljenim komandantima diviziskih jedinica. Divizija je uputila jedan odred za Toločino. U povratku sam zatekao u Smoljevicama komandanta korpusa i s njim precizirao rad 17 i 18 oklopne divizije. Za vreme ovog razgovora, moji radio-telegrafisti u tenku su uhvatili vest o sovjetskom tenkovskom i vazduhoplovnom napadu na naše prelaze preko Berezine kod Borisova. O ovome je odmah obavešten komandant 47 oklopног korpusa. Napadi su odbi-

jeni uz teške sovjetske gubitke, ali je naša 18 oklopna divizija bila dosta moralno uzdrmana, jer je neprijatelj bio prvi put upotrebio svoje tenkove T-34 kojima naša tadašnja oruđa nisu mogla mnogo da naškode.

Na dan 2 jula moja Oklopna grupa je imala ovakav raspored (skica 10):

— 1 konjička divizija južno od Slucka, 3 oklopna divizija u Bobrujsku sa prednjim odredom kod Rogačeva, 4 oklopna divizija u Svisloču, 10 motorizovana pešadiška divizija istočno od Slucka;

— SS-divizija »Rajh« severno od Baluševića na Berezini, 10 oklopna divizija u Červenju, pešadiški puk »Velika Nemačka« u Baranovićima;

— 18 oklopna divizija u Borisovu, 17 oklopna divizija u Kojdanovu, 29 motorizovana pešadiška divizija u Stolpcu, 5 mitraljeski bataljon jugoistočno od Baranovića.

3 jula su kapitulirale sovjetske snage u kazanu kod Bjalistoka. Stoga je sva moja pažnja otsada bila upravljena na dalje prodiranje ka Dnjepru.

4 jula sam obišao 46 oklopni korpus. Put me vodio od Sinila preko Smoljevice — Červenja — Slobotke na komandno mesto 10 oklopne divizije, a odatle na komandno mesto SS-divizije »Rajh«. Na ovom sam putu sreo komandanta korpusa, kome sam na njegovo pitanje za pešadiški puk »Velika Nemačka«, mogao samo odgovoriti da je ovaj puk, kao armiška rezerva 4 armije, još uvek zadružan kod Baranovića. Na komandnom mestu divizije »Rajh« u Staroj Rečki general Hauzer me izvestio da je njegov motociklistički bataljon, posle teških borbi, zauzeo mostobran na Berezini kod Brodeža (17 km južno od mesta Berezino); da je kod Jakšica most na Berezini porušen te je prelaz vozila preko reke nemoguć; da pioniri još rade na popravljanju blatnjavih prilaza. Posle toga sam otišao tamo i našao vredne pionire na poslu. Oni su mi obećali da će do 5 jula ujutru izvršiti dobiveni zadatak.

Ovoga dana je izbio 24 oklopni korpus na Dnjepar, kod Rogačeva, gde je sebi izborio dalje prelaze preko Berezine. Istog dana bio je ovakav raspored divizija moje Oklopne grupe:

- 1 konjička divizija istočno od Slucka,
- 3 oklopna divizija pred Rogačevom,
- 4 oklopna divizija kod Starog Bihova,
- 10 motorizovana pešadijska divizija u Bobrujsku;
- SS-divizija »Rajh« u Baluševiću,
- 10 oklopna divizija kod mesta Berezino,
- pešadijski puk »Velika Nemačka« istočno od Stolpca,

— 18 oklopna divizija istočno od otseka Nače,
 — delovi 17 oklopne divizije u Borisovu, a glavnina u Minsku,

- 29 motorizovana pešadijska divizija u rejonu Kojdanov — Stolpce,
- 5 mitraljeski bataljon zapadno od Stolpca.

6 jula su jake sovjetske snage prešle Dnjepar kod Žlobina i udarile 24 oklopni korpus u desni bok. Njihove napade je odbila 10 motorizovana pešadijska divizija. Nove neprijateljske snage su otkrivene našim izviđanjem iz vazduha u transportima iz rejona Orel—Brjansk u pravcu Gomelja. U rejonu Orše je putem radija otkrivena jedna nova sovjetska komanda armije. Izgledalo je da Sovjeti organizuju novi front na Dnjepru. To nas je opominjalo da treba žuriti.

7 jula su jedinice bile u ovakovom rasporedu:

- komandno mesto Oklopne grupe u Borisovu,
- komandno mesto 24 oklopног korpusa u Bortniku,
- 1 konjička divizija u Bobrujsku,
- 10 motorizovana pešadijska divizija u Žlobinu,
- 3 oklopna divizija u rejonu Rogačev — Novi Bihov,
- 4 oklopna divizija u Starom Bihovu,
- 10 oklopna divizija u Bjaliniću,
- SS-divizija »Rajh« u Berezinu,

- pešadiski puk »Velika Nemačka« u Červenju,
- 18 oklopna divizija u Toločinu,
- 17 oklopna divizija u Senu, i
- 29 motorizovana pešadiska divizija u Borisovu.

17 oklopna divizija je zapala kod Sena u teške borbe sa jakim neprijateljskim snagama, koje su u borbu bile uvele naročito veliki broj tenkova. Kod 18 oklopne divizije bile su takođe jake borbe u toku. Pošto je 24 oklopni korpus već bio izbio na Dnjepar, morala se doneti odluka za dalje vođenje operacija. Kako od pretpostavljenih nisam dobio nikakvu direktivu, moralo se pretpostaviti da je osnovna koncentraciska direktiva po kojoj je 2 oklopna grupa imala da dostigne rejon Smolensk — Jelnja — Roslavlj, još u punoj važnosti. Ni ja nisam imao dovoljno razloga za menjanje ove direktive. Da su razmimoilaženja između Hitlera i Vrhovne komande vojske postajala sve veća, za mene je to u ono vreme bila tajna. Stvarno stanje, u svom punom zahvatu, ja sam saznao daleko docnije. Trenja i nezdravi odnosi u našem vrhovnom voćstvu za vreme izvođenja dosadašnjih operacija mogu se shvatiti tek kada se baci pogled i pozadi kulisa nemačkog vrhovnog voćstva u tim danima.

Hitler je izgubio iz vida da je on lično bio naredio brzu ofanzivu sa ciljem da se zauzmé Smolensk. Za vreme proteklih dana on je svu pažnju posvetio samo okruženju kod Bjalistoka. Maršal fon Brauhić se nije usudio da iznese svoje različito mišljenje u pogledu Srednje grupe armija, pošto mu je bilo poznato Hitlerovo mišljenje. Maršal fon Bok je prema sopstvenoj izjavi želeo da objedini komandovanje nad 2 i 3 oklopnom grupom, stavljajući ih pod komandu maršala fon Klugea, te da sebe rastereti neposredne odgovornosti za njihovo vođenje. Maršal fon Kluge je — u duhu zvaničnog Hitlerovog gledišta — gusto poseo obruč kod Bjalistoka i čekao dok Sovjeti ne polože oružje, pre nego što je odobrio da se produže operacije na istok. Nasuprot ovakvom gledištu, Hot i ja smo navaljivali, da sa našim oklopnim grupama, u duhu osnovne koncentraciske direktive, prodiremo na

istok ka našem prvom cilju. Kao što je rečeno, mi smo hteli neprijatelja kod Bjalistoka da privežemo sa minimalnim tenkovskim snagama, a njegovo zarobljavanje da prepustimo pešadiskim armijama. I dok se Vrhovna komanda vojske potajno nadala da će se komandanti oklopnih grupa i bez novih naređenja, pa čak i protiv njih, pridržavati svojih prvobitno postavljenih ciljeva napada, nije se usudila da grupama armija i armijama dâ sugestije za njihovo donošenje željene odluke.

Tako je došlo da je komanda 2 oklopne grupe naredila da se opkoljeće neprijateljske snage kod Bjalistoka drže sa minimumom snaga, a sa svim ostalim raspoloživim snagama da se neprijatelj goni preko Berezine i Dnjepra. Međutim, nažalost, fon Kluge je izdao suprotnu zapovest — da sve trupe, koje su učestvovale u okruženju, ostanu čvrsto na svojim položajima i čekaju na zapovest za produženje pokreta na istok. Jedan deo ovih snaga nije ni dobio blagovremeno ovakvu zapovest, te je pokret produžen na Berezinu. Srećom, iz svega ovoga nije proizšla nikakva neposredna šteta za snage u celini, ali je došlo do nepoželjne zategnutosti i sve većeg razmimoilaženja u vrhovnom komandovanju.

PRELAZ PREKO DNJEPRA

(Skica 11)

7 jula sam stajao pred odlukom: ili da nastavim da lje nadiranje i da preduzmem prelaz preko Dnjepra samo sa svojim oklopnim jedinicama, da bih svoj osnovni cilj što pre dostigao, kao što je to bilo u duhu osnovnog operaciskog plana predviđeno, ili, s obzirom na sovjetske mere za odbranu reke, da obustavim nastupanje i sačekam dolazak pešadiskih armija za nasilan prelaz reke na određenom otseku.

U prilog brzog napada govorila je i trenutna slabost sovjetske odbrane koja je bila tek počela da se organizuje. Istina, neprijatelj je držao jake mostobrane kod

Rogačeva, Mogiljeva i Orše. Naši pokušaji da zauzmemos na juriš Rogačev i Mogiljev zato su propali. Sem toga, javljeno je o pristizanju transporata sovjetskih pojačanja, pored koncentracije jakih sovjetskih snaga u rejonu Gomelja i slabijih severno od Orše, kod Sena, gde su jake borbe bile u toku. Ali, do dolaska naše pešadije moralo bi proći oko 14 dana. Do tog vremena sovjetska će odbrana biti znatno ojačana. Bilo bi pitanje da li bi tada uspelo našoj pešadiji da savlada tako dobro organizovanu odbranu reke i opet nastavi sa pokretnim ratom. A još su više bili u pitanju dostizanje naših osnovnih operativnih ciljeva i završetak rata u jesen 1941 godine. Međutim, baš se o tome radilo.

Bio sam potpuno svestan težine odluke. Imao sam u vidu i opasnost od jakih protivnapada na otvorene bokove moja tri oklopna korpusa, koje treba očekivati po prelazu Dnjepra. Međutim, duboko prožet važnošću zadatka i njegovom izvodljivošću, a, s druge strane, uveren u nesalomljivu upornost i napadnu snagu mojih oklopnih jedinica, izdao sam zapovest za neposredan napad za prelaz Dnjepra i brzo dalje nadiranje za Smolensk.

Usto sam naredio da se obustave borbe na krilima kod Žlobina i Sena i da se na oba mesta pređe u osmatranje neprijatelja.

Rejoni za prelaz reke bili su ograničeni sovjetskim držanjem jako posednutih mostobrana. Tako je za 24 oklopni korpus, u sporazumu sa komandantom korpusa, generalom fon Gejrom, određen rejon kod Starog Bihaća, početak napada 10. jula; za 46. oklopni korpus rejon Školva, a za 47. oklopni korpus otsek između Mogiljeva i Orše, stim da početak napada bude za oba korpusa 11. jula. Svi pokreti i pripreme morali su biti brižljivo maskirani; samo se noću marševalo. Nadmoćnost u vazduhu nad pripremnim rejonima osiguravali su lovci hrabrog pukovnika Meldersa koji je svoja borbenaa uzletišta bio pripremio neposredno pozadi najistaknutijih linija. Gde god bi se on pojavio, nebo bi odmah postalo čisto.

7 jula sam obišao 47 oklopni korpus da svoje nameće o prelazu Dnjepra usmeno razjašnim. Usput sam se zadržao da razgledam jedan zaplenjeni sovjetski oklopni voz. Posle toga sam stigao u štab korpusa u Načiju (30 km istočno od Borisova), a odatle sam otišao u Toločino do 18 oklopne divizije koja je tog trenutka bila u borbi sa sovjetskim tenkovima. Ovde sam upozorio generala Neringa na važnost za pretstojeće operacije da se oslobođi rejon Kohanova, zapadno od Orše, a sovjetski mostobran što više smanji. Jedinicama koje su i ovog puta činile odličan utisak izrazio sam svoju zahvalnost.

8 jula sam u istom cilju obišao 46 oklopni korpus, a sledećeg dana i 47 oklopni korpus. Korpus je još vodio borbe sa SS-divizijom »Rajh« na zapadnoj obali Dnjepra.

9 jula je došlo do naročito važnih diskusija u vezi sa pitanjem planirane operacije. Prvo je u rano jutro došao na moje komandno mesto maršal fon Kluge sa ciljem da se upozna sa situacijom i mojim namerama. On je bio protivan mojoj odluci o neposrednom prelazu Dnjepra i naredio je da odmah obustavim izvođenje plana ove operacije za koju treba sačekati dolazak pešadije. Ja sam bio teško pogoden i uporno sam branio svoje mišljenje. Najzad, pošto sam izložio sve gore navedene razloge, rekao sam mu da su pripreme već toliko odmakle da se više ne bi moglo nazad, kao i to da su jedinice 24 i 46 oklopnog korpusa glavnim delom već bile nagomilane na svojim polaznim položajima za napad, tako da se tamo mogu samo još kraće vreme prikriveno zadržati, a da ih sovjetsko vazduhoplovstvo ne primeti i ne napadne. Uostalom, rekao sam dalje, ja sam potpuno uveren u uspeh napada i očekujem da će ova operacija — ako to uopšte bude moguće — rešiti još ove godine rat na Istočnom frontu.

Maršal fon Kluge je bio vidno impresioniran mojim objektivnim izlaganjem, pa je i protiv svoje volje odobrio moj plan rečima: »Vaše operacije uvek vise o svilenom koncu.«

Posle ove uzbudljive diskusije, otišao sam kod 47 oklopnog korpusa koji je bio u teškoj situaciji i, izgledalo

je da ga najviše treba podržati. U 12.15 časova bio sam na komandnom mestu komandanta 47 oklopног korpusa, generala Lemelzena, u Krupki. General Lemelzen je sumnjaо да ће 18 oklopna divizija uspeti sa jednom borbenom grupom, sastavljenom od lovaca tenkova i tenkova za izviđanje, pod komandom generala Štrajha, da zauzme rejon Kohanovo, jer su trupe bile borbom premorene. Ja sam postao pri svojoj zapovesti i dodao da 18 oklopna divizija po izvršenju svog zadatka — kao i 17 oklopna divizija poшто odbaci neprijatelja kod Sena — skrene na jugoistok, na Dnjepar. Sa komandnog mesta 47 oklopног korpusa otišao sam na front. Usput sam sreo generala Štrajha i dao mu potreбна uputstva. Potom sam našao generala Neringa, komandanta 18 oklopne divizije, koji mi je, izjavio, suprotно mišljenju njegovog korpusa, da mu zauzimanje polaznog rejona neće zadati nikakve teškoće. Na kraju sam razgovarao i sa komandantom 29 motorizovane pešadijske divizije, koji mi je takođe izjavio da će svoj zadatak — zauzimanje Kopiša — moći da izvrši. Divizija sam objasnio potrebu da još u ovoj noći dostignu Dnjepar i pripremne rejone za prelaz.

17 oklopna divizija vodila je ovog dana teške borbe sa neprijateljskim tenkovima i uništila 100 sovjetskih tenkova, što pretstavlja odličan rezultat ove hrabre divizije.

9 jula uveče raspored divizija je bio ovakav:

- komandno mesto Oklopne grupe je bilo u Borisovu s tim što je 10 jula premešteno u Toločino,
- 1 konjička divizija je obezbeđivala desni bok, jugoistočno od Bobrujska,
- 3 oklopna divizija u rejону Žlobin — Rogačev — Novi Bihov, u prikupljanju na sever,
- 4 oklopna divizija kod Starog Bihova,
- 10 motorizovana pešadijska divizija kod Starog Bihova, na mestu prelaza,
- 10 oklopna divizija južno od Šklova,
- SS-divizija »Rajh« kod Pavlova, sa delovima južno od Mogiljeva za obezbeđenje desnog boka,

- pešadijski puk »Velika Nemačka« kod Bjalinića,
- 18 oklopna divizija južno od Toločina,
- 17 oklopna divizija kod Zamošja,
- 29 motorizovana pešadijska divizija jugozapadno od Toločina, u prikupljanju u pravcu Kopiša.

Pešadijske divizije, koje su nastupale za nama, bile su ovog dana sa svojim prednjim delovima na liniji Bobrujsk — Svisloč — Borisov, a sa glavninama na liniji Sluck — Minsk.

General Hot je zauzeo Vitepsk, a general Hepner Pskov.

10 i 11 jula je izvršen prelaz Dnjepra, po predviđenom planu i uz male gubitke.

Pošto je 24 oklopni korpus 10 jula popodne izvestio da je njegov prelaz kod Starog Bihova uspeo, isto popodne sam još jedared otišao kod 47 oklopног korpusa da bih se uverio o pripremama i borbenom stanju trupa. General Štrajh je bio dostigao liniju obezbeđenja prema sovjetskom mostobranu zapadno od Orše. Severozapadno od Orše bila je druga osiguravajuća grupa pod komandom pukovnika Uzingera. Izviđački odred 29 motorizovane pešadijske divizije bio je uspostavio vezu desno sa SS-divizijom »Rajh«. 18 oklopna divizija je bila na svom polaznom položaju. 17 oklopna divizija u 10 časova bila je sa svojim prednjim delovima na automobilskom putu kod Kohanova. Delovi ove divizije su već stajali jugozapadno od Orše u borbi na zapadnoj obali Dnjepra. 29 motorizovana pešadijska divizija je dostigla svoje rejone. Još sam jedared stavio na srce njenom komandantu da je brzi prodor za Smolensk, posle uspeleg prelaza reke, od izvanrednog značaja. Time je bio uspeo i 47 oklopni korpus da savlada teškoće oko prikupljanja svojih snaga i priprema za prelaz. Na taj način ja sam očekivao događaje od sutrašnjeg dana sa sigurnošću.

Za nastupanje posle prelaza Dnjepra postavio sam sledeće zadatke:

— 24 oklopni korpus ima da nastupa putem Propojsk — Roslavlj. Obezbediti svoj desni bok od Žlobina i Rogaćeva, a levi od Mogiljeva.

— 46 oklopni korpus ima da nastupa preko Gorkog i Počinoka na Jelnju s tim da svoj bok osigura od Mogiljeva.

— 47 oklopni korpus je dobio kao glavni cilj Smolensk s tim da izvrši osiguranje svog levog boka od linije Dnjepra, na otseku Orša — Smolensk, kao i sa pravca od same Orše.

Neprijatelj kod Orše, kao i zapadno i severozapadno od Dnjepra, osmatran je od odreda generala Štrajha i pukovnika Uzingera.

10 jula uveče stigao je u posetu mome štabu italijanski vojni izaslanik, general Maras, koga sam poznavao iz Berlina. Njega je pratio kapetan bojnog broda Birkner. Za idući dan sam ih oba pozvao da podu u obilazak trupa pri prelazu Dnjepra kod Kopiša. Sem ovih posetilaca došao je iste večeri i potpukovnik Belov, Hitlerov vazduhoplovni ađutant, da se obavesti o stanju Oklopne grupe.

11 jula u 6.10 časova po sunčanom jutru i u pratnji oba gosta napustio sam svoje komandno mesto u Toločinu, koje je i Napoleonu I služilo 1812 godine kao kvartir, i otišao na Dnjepar kod Kopiša da prisustvujem prelazu 47 oklopног korpusa. Vožnja duž kolona koje su kroz guste oblake prašine žurile ka reci, nije bila laka. Ljudi, oruđa i motori su se već nedeljama borili sa istom mukom. Ovo se naročito odrazilo na cilindre tenkovskih motora koji su bili prahom od peska toliko izriđani da je njihov radni efekat bio znatno opao. Na komandnom mestu 29 motorizovane pešadijske divizije, sasvim kod Kopiša, zatekao sam komandanta korpusa i komandanta divizije, koji su me obavestili o situaciji. 15 i 71 puk već su bili prešli reku i izbjigli na ivicu šume istočno od Kopiša. Mi smo ih gledali kako nastupaju protiv neke dve neprijateljske divizije (46 streljački sovjetski korpus sa 18 i 54 pešadijskom divizijom). Slaba neprijateljska artiljeriska vatra za uzinemiravanje zasipala je prostor komandnog me-

sta koje je sem toga bilo zakuženo minama. Nastupanje naše pešadije moglo se lepo pratiti, kao i podizanje mosta neposredno kod našeg mesta stajanja. Posle odlaska italijanskog vojnog izaslanika, prevezao sam se u jurišnom čamcu preko reke na njenu istočnu obalu da detaljnije osmotrim napredovanje naših trupa. Imao sam nameru da od Kopiša odem kod 46 oklopног korpusa, ali se to nije moglo učiniti, jer se još nije moglo od neprijatelja suvima stići do škole.

U međuvremenu se dogodilo da je 17 oklopna divizija, južno od Orše, pri prelazu reke udarila na tako jakog neprijatelja da je bilo besciljno iz zauzetog sasvim malog mostobrana preduzimati dalji napad na istočnu obalu. Stoga se komandant puka, pukovnik Lihl, koji je na licu mesta rukovodio ovim prelazom, pravilno odlučio da napusti ovaj mostobran. 17 oklopnoj diviziji je sada bilo naređeno da izvrši prelaz kod Kopiša, pozadi 29 motorizovane pešadijske divizije.

Na svom povratku na komandno mesto Oklopne grupe sreо sam maršala fon Klugea i podneo izveštaj o razvoju najnovije situacije. On se saglasio sa moјim izdatim novim naređenjima, a ja sam ga, sa svoje strane, zamolio za dejstvo da ubrza dolazak isturenih delova pešadijskih korpusa radi zauzimanja jako posednutih sovjetskih mostobrana na Dnjepru. Na svom komandnom mestu zatekao sam Hitlerovog glavnog adutanta, pukovnika Šmunta sa kojim sam pretresao situaciju Oklopne grupe.

Posle kratkog zadržavanja u Toločinu, krenuo sam u 18.15 časova za Sklov kod 46 oklopног korpusa. Putevi su bili loši, ali su neophodni mostovi bili opravljeni. Jaka artiljeriska vatra i učestali neprijateljski napadi iz vazduha na mesto prelaza 10 oklopne divizije stvorili su težu situaciju od one kod 47 oklopног korpusa. Takođe je i kod SS-divizije »Rajh« most bio oštećen napadima iz vazduha. Ipak je prelaz uspeo i prednji odred je upućen za Gorki. Upozorio sam korpus na neophodnost noćnog nastupanja da bi se iskoristio postignuti efekat izhenađenja na neprijatelja, potom sam otišao kod 10 oklopne

divizije da se uverim o upućivanju prednjeg odreda. Ovo se pokazalo kao neophodno, jer prednji odred zaista još nije bio upućen kada sam tamo stigao.

Posle teške noćne vožnje bio sam 12. jula u 4.30 časova opet na svom komandnom mestu u Toločinu.

11. jula su divizije Oklopne grupe imale ovakav raspored:

- 1 konjička divizija na otseku Žlobin — Rogačev,
- 4 oklopna i 10 motorizovana pešadiska divizija u rejonu Starog Bihova i severno od njega, na mostobranu istočno od Dnjepra;
- 3 oklopna divizija u rejonu južno od Mogiljeva obezbeđujući bok od sovjetskog mostobrana kod Mogiljeva;
- 10 oklopna divizija i pešadiski puk »Velika Nemačka« južno od Šklova;
- SS-divizija »Rajh« u mostobranu istočno od Dnjepra;
- 29 motorizovana pešadiska divizija istočno od Kopiša u mostobranu preko Dnjepra;
- 18 oklopna divizija zapadno od Kopiša;
- 17 oklopna divizija jugozapadno od Orše.

Grupe generala Štrajha i pukovnika Uzingera vršile su obezbeđenje zapadno i severozapadno od Orše, sa strane sovjetskog mostobrana.

Gro pešadiskih divizija je bio na liniji istočno od Slucka i Minska, a njihovi prednji delovi na Berezini.

General Hot je bio u Vitepsku.

12. jula je nastavljen prelaz preko Dnjepra. Ovog sam dana odleteo do štaba 24. oklopног korpusa. Obilazak je trajao 8 časova. Posle toga sam primio pukovnika Šmunta, Hitlerovog glavnog ađutanta.

U Vrhovnoj komandi vojske još ni ovog dana nije bila jasna situacija. Nije se znalo da li će se neprijatelj pred Oklopnom grupom Srednje grupe armija još uporno držati, ili će početi da se povlači. U svakom slučaju želelo se da obe oklopne grupe nastoje da razbiju neprijateljski

front koji se priprema u oblasti zapadno od Smolenska i da unište tamo pristigle neprijateljske snage. Sem toga, razmišljalo se i o tome da li da se u datom slučaju delovi 3 oklopne grupe generala Hota upute u severoistočnom pravcu da bi opkolili i uništili neprijateljske snage koje se nalaze pred desnim krilom 16 armije.

SMOLENSK — JELNJA — ROSLAVLJ

(Skica 12)

13 jula sam premestio svoje komandno mesto na istočnu obalu Dnjepra, u Sjahode (6 km jugoistočno od Šklova). Ovoga dana obišao sam 17 oklopnu diviziju na obali Dnjepra. Ova hrabtra divizija je od početka ovog rata uništila 502 sovjetska tenka. Posle toga video sam delove SS-divizije »Rajh« pri prelazu reke i govorio sa generalima Hauserom i Vitinghofom. SS-divizija je morala brzo da nastupa i izvidi pravac za Manastirštinu, južno od Smolenska, jer se prema podacima vazdušnog izviđanja jugo-zapadno od Gorkog, pripremaju sovjetske snage za pokušaj probroja u pravcu Dnjepra.

Ovoga dana je odlično vođena 29 motorizovana pešadijska divizija stigla do na 18 km od Smolenska.

Moje novo komandno mesto, na koje sam se vratio oko 17 časova, imalo je prednost neposredne blizine fronta. Jaka vatra koja se čula sa južnog pravca, govorila je o teškim borbama kod pešadijskog puka »Velika Nemačka« koji je obezbeđivao naš bok od Mogiljeva. Te noći smo primili poziv u pomoć: pešadijski puk »Velika Nemačka« utrošio je svu municiju. Ovome puku ovo je bila prva borba u Sovjetskom Savezu i on je tražio novu municiju, ali je nije dobio. Posle toga je prestala ova nervozna pucnjava i nastala je tišina.

Ovoga dana se u Vrhovnoj komandi vojske prvi put došlo na ideju da se 2 oklopna grupa skrene na jug ili jugoistok. Razlog za ovo je bio u razvoju situacije kod Južne grupe armija koja je bila izbila na Dnjestar. Ovog istog dana se u Vrhovnoj komandi vojske bavilo i pita-

njem Romelove strategije u Africi, kao i uslovima za buduće vođenje operacija kroz Libiju, a potom i kroz Tursku i Siriju u pravcu Sueckog Kanala. Takođe je proučavan plan za jednu operaciju preko Kavkaza u pravcu Persiskog Zaliva!

14 jula sam uputio 46 oklopni korpus sa SS-divizijom »Rajh« na Gorki, pa sam i ja sa njim tamo pošao. 10 oklopna divizija se probila do Gorkog i Mstislavlja posle teških borbi i znatnih gubitaka, naročito u artiljeriji. 29 motorizovana pešadiska divizija je dosta napredovala u pravcu Smolenska, dok je 18 oklopna divizija prešla Dnjepar i nastavila pokret u cilju obezbeđenja levog boka 29 motorizovanoj pešadiskoj diviziji severno i severoistočno od Krasnija.

24 oklopni korpus proširio je svoj mostobran u pravcu Volkovića, dok je 1 konjičku diviziju uputio preko reke kod Starog Bihova.

U Vrhovnoj komandi vojske se ovog dana počelo sa proučavanjem i izradom plana za docniju podelu snaga i dislokaciju ostavljenih jedinica na Istoku kao posadnih trupa. Pri ovome se došlo do zaključka da treba postaviti združene odrede po važnijim industrijskim centrima i većim saobraćajnim čvorovima, koji bi bili u mogućnosti, pored posadnih zadataka, da vrše brzopokretnim delovima udare po prostranim nezaposednutim oblastima u cilju brzog uništenja novopojavljenih otpora. U vezi sa ovim planom, proučavano je i pitanje opšte raspodele nemačkih snaga u evropskom prostoru pošto se završe operacije po planu *Barbarosa*, kao i reorganizacija cele vojske u cilju njenog mogućeg smanjenja.

Sa ovakvim planiranjem se zaista bilo otišlo daleko od surove stvarnosti! Umesto toga mnogo bi bolje bilo da su svi naporci bili sasređeni na to da se što pre i uspešno izvede plan *Barbarosa*.

15 jula u rano jutro je došao u obilazak na moje komandno mesto maršal fon Kluge. Posle toga sam oti-

šao kod 46 oklopnog korpusa u Gorki, a odatle kod 47 oklopnog korpusa u Svjerovič (12 km jugozapadno od Krasnija). 29 motorizovana pešadiska divizija je bila do-spela do južnog predgrađa Smolenska, a 18 oklopna divizija do Dnjepra, severno od Krasnija. Sovjeti su se povlačili autoputom od Orše na Smolensk sa po četiri do pet naporednih kolona. 17 oklopna divizija je na istočnoj obali Dnjepra zauzela istočni i južni deo Orše. U 17 časova sam bio kod generala Neringa, čija je 18 oklopna divizija vodila teške borbe kod Gusina, dok se iz njene pozadine javljalo o velikim gubicima kod Dobrina (24 km jugoistočno od Orše), gde je neprijatelj pokušavao da se iz obruča probije u pravcu istoka. U 17.40 časova sam nastavio put za Smolensk. Usput je moj ešelon štaba izdržao vazdušni napad, ali bez gubitaka. U 19.15 časova sam pred Smolenskom našao prvog generalštabnog oficira 29 motorizovane pešadiske divizije, odličnog majora Franca koji me je izvestio da divizija dobro napreduje u zauzimanju rejona Smolenska, ali uz znatne gubitke. Sada se već pokazala opravdana želja za popunom kako u ljudstvu tako i u materijalu.

U 23 časa sam se vratio na komandno mesto moje Oklopne grupe koje je u međuvremenu bilo premešteno u Gorki.

16 jula je 29 motorizovana pešadiska divizija zauzela Smolensk. Prema tome, ona je bila prva jedinica koja je dospela svoj prvi operacijski cilj. To je bio izvanredan podvig. Od komandanta divizije, generala Boltenšterna, do poslednjeg borca, svi pripadnici ove divizije su kao hrabri vojnici izvršili svoj zadatak.

16 jula je raspored jedinica bio ovakav (skica 11):

- 1 konjička divizija jugoistočno od Starog Bihova,
- 4 oklopna divizija između Čerikova i Kričeva,
- 3 oklopna divizija između Čausija i Moljatičija,
- 10 motorizovana pešadiska divizija južno od Mogiljeva,

— 10 oklopna divizija između Čislavića i Počinokā, a iza nje SS divizija »Rajh«,

— pešadiski puk »Velika Nemačka« severno od Mogiljeva,

— 29 motorizovana pešadiska divizija u Smolensku,

— 18 oklopna divizija u rejonu Krasnij — Gusino i

— 17 oklopna divizija u rejonu Ljadi — Dubrovo.

Istaknuti odredi pešadije izbili su na Dnjepar. Bili su formirani od izviđačkih bataljona i ono malo motorizovanih jedinica iz sastava pešadiskih divizija. Prema tome, njihova borbena snaga bila je mala.

Od 13 jula su izvođeni jaki sovjetski protivnapadi. Oko 20 sovjetskih divizija napadalo je iz rejona Gomelja u desni bok Oklopne grupe, dok su u isto vreme iz opkoljenih sovjetskih mostobrana vršeni ispadci od Mogiljeva u južnom i jugoistočnom pravcu, a od Orše u pravcu na jug. Sve su ove akcije stajale pod komandom maršala Timošenka i očevidno su imale za cilj da se bar sada naš uspeli prelaz preko Dnjepara osujeti.

16. jula su osmotreni dalji transporti sovjetskih snaga u pravcu Gomelja i Klincija, kao i jak saobraćaj istočno od Smolenska. Po svemu sudeći, dakle, imalo se računati sa produženjem sovjetskih napora. Uprkos ovako teške situacije, ja sam čvrsto ostao pri odluci da brzo dostignem postavljene mi ciljeve. Korpuši su bez kolebanja produžili svoja nadiranja.

17. jula sam odleteo do 24 oklopног korpusa i obišao 1 konjičku diviziju koja je vodila jake borbe protiv sovjetskih napada na krajnjem desnom krilu borbenog poretku (na Dnjepru).

17. jula trupe su bile dostigle (skica 12):

— 1 konjička divizija južno od Starog Bihova,

— 10 motorizovana pešadiska divizija zapadno od Čerikova,

— 4 oklopna divizija kod Kričeva,

— 3 oklopna divizija kod Lopkoviča,

— 10 oklopna divizija između Počinoka i Jelnje,

— SS-divizija »Rajh« kod Mstislavlja,

- pešadiski puk »Velika Nemačka« kod Rekotke,
- 29 motorizovana pešadiska divizija u Smolensku,
- 18 oklopna divizija u rejonu Katin — Gusino,
- 17 oklopna divizija u rejonu Ljadi — Dubrovno.

Jake neprijateljske snage su nastupale istočno od Mogiljeva i Orše kao i severno i južno od Smolenska. Hot je dospeo u rejon severno od Smolenska. Naša pešadija koja je nadirala za nama izbila je na Dnjepar.

Južna grupa armija je uspela da obrazuje mostobran preko Dnjestra.

Ovoga dana sam istim ukazom, kao i Hot i Rihthofen, dobio orden Riteretskog krsta sa hrastovim listom, kao 5-ti po redu u kopnenoj vojsci, a 24-ti u celoj oružanoj sili (*Wehrmacht-u*).

18 jul sam proveo kod 47 oklopnog korpusa. 17 oklopna divizija je povućena sa svog položaja bočnog obezbeđenja istočno od Orše i upućena u rejon južno od Smolenska sa zadatkom da spreči Sovjetima prodiranje u ovaj grad sa juga. U borbama koje su se ovde razvijale smrtno je ranjen hrabri komandant ove divizije, general baron fon Veber.

Narednih dana je 46 oklopni korpus zauzeo grad Jelnju i okolinu uprkos žilavog sovjetskog otpora na utvrđenim položajima. Na desnom krilu i u pozadini korpus je vodio i dalje borbe.

20 jula jedinice su dostigle:

- 1 konjička divizija jugoistočno od Starog Bihova,
- 10 motorizovana pešadiska divizija zapadno od Čerikova,
- 4 oklopna divizija rejon Čerikov — Kričev,
- 3 oklopna divizija Lopkovići,
- 10 oklopna divizija Jelnju,
- SS-divizija »Rajh« Kusino,
- pešadiski puk »Velika Nemačka« zapadno od Čislaviča,
- 17 oklopna divizija južno od Smolenska,

— 29 motorizovana pešadiska divizija i dalje u Smolensku i

— 18 oklopna divizija kod Gusina.

Sovjetski protivnapadi na 24 oklopni korpus i Smolensk trajali su i dalje. Kod Jelnje su otpočeli novi napadi. Pešadija koja je nastupala za nama prelazila je Dnjepar. Hot je bio zauzet opkoljavanjem jakih sovjetskih snaga u rejonu severoistočno od Smolenska. Za dovršenje opkoljavanja traženo je sadejstvo 2 oklopne grupe sa juga, pravcem na Dorogobuž. Imao sam živu želju da mu pomognem, pa sam 21 jula otišao kod 46 oklopnog korpusa da sprovedem potrebne pokrete. Južni i zapadni deo grada Smolenska su bili pod neprijateljskom artiljerijskom vatrom tako da sam morao preko polja obilaziti grad. Oko podne sam stigao kod jednog puka 17 oklopne divizije kod Slobode, koji je obezbeđivao jugoistočni bok. Na 45 km jugoistočno od Smolenska naišao sam na komandno mesto 46 oklopnog korpusa u Kiseljevki, gde sam se obavestio o situaciji, a potom obišao položaj pešadiskog puka »Velika Nemačka«, južno od železničke stanice Vaskovo, 35 km severno od Roslavlja, pred kojim je tada stajao slab neprijatelj, ali sa artiljerijom. Sve su jedinice 46 oklopnog korpusa tada već bile angažovane u borbi. Stoga sam odlučio da pešadiski puk »Velika Nemačka« smenim sa 18 oklopnom divizijom, koja je idućih nekoliko dana mogla da se skine sa gornjeg toka Dnjepara kod Gusina, i da na taj način omogućim 46 oklopnom korpusu da produži napad u cilju podrške Hotove oklopne grupe. U tom smislu izdao sam preko radija potrebna naređenja sa komandnog mesta 46 oklopnog korpusa. Ovaj korpus je imao sve raspoložive snage da skrene u pravcu Dorogobuža, dok je komandant avijacije za podršku imao da spreči sovjetske protivnapade koji se pripremaju jugozapadno od Jelnje sa pravca iz rejona Spas — Demenska. Usput, pri povratku na svoje komandno mesto primio sam iz štaba nekoliko izveštaja koji su me obaveštavali o nalogu sa višeg mesta da se SS-divizija »Rajh« što pre uputi za Dorogobuž. Pa ipak, u ovome

trenutku ja nisam mogao ništa drugo preuzeti sem ovo što je naređeno 46 oklopnom korpusu. Takođe se ni od 47 oklopnog korpusa, kod koga sam u povratku još jedared svratio, u ovom trenutku nije moglo ništa više očekivati. Sve je zavisilo od toga da se 18 okloplna divizija što pre povuče sa svog položaja bočnog obezbeđenja kod Gusina i da se time oslobole snage za nadiranje na sever. Ali je ovde maršal fon Kluge, zabrinut za obezbeđenje levog boka Oklopne grupe duž Dnjepra, opet lično intervenisao i naredio da 18 okloplna divizija ostane na svom mestu, kao ono ranije kod Bjalistoka, a da me o tome nije obavestio. Stoga su, nažalost, nedostajale snage za napad na Dorogobuž.

Uveče smo projurili kroz artiljerisku vatru kod Smolenska pri čemu je moj valjani motociklista Helrigel bio odbačen sa svog sedišta, — ali srećom bez povreda — i stigli na komandno mesto Oklopne grupe u Hohlovo, zapadno od grada Smolenska.

Grad Smolensk je prilično pretrpeo štete za vreme vođenja borbi za njega. 29 motorizovana pešadijska divizija je posle zauzimanja starog dela grada, južno od Dnjepra, 17. jula prešla reku i zauzela njegov industrijski deo na severnoj obali, da bi time olakšala vezu sa Oklopnom grupom generala Hota. Prilikom obilaska jednog položaja ovog dana sam razgledao i katedralu. Ona je ostala neosjećena. Pri ulasku se posetilac iznenaduje videći da su ulaz i leva polovina hrama pretvoreni u ateistički muzej. Na vratima je stajala voštana figura jednog prosjaka koji moli milostinju. Unutra su stajale voštane figure u prirodnoj veličini koje su predstavljale kako ohola buržoazija maltretira i eksplatiše proletarijat. Ničeg umetničkog tu nije bilo. Desna polovina crkve je ostavljena slobodna za verske obrede. Bilo se pokušalo sa sakrivanjem srebrnih stvari i lustera, ali se do našeg dolaska u tome nije uspelo. Stoga se videla velika gomila ovih dragocenosti na sred oltara. Naredio sam da se pronađe jedan Rus koga bih mogao zadužiti sa ovim dragocenostima. Pronađen je crkvenjak, jedan starac sa velikom i belom

bradom, kome sam preko tumača naredio da skloni i sačuva ove skupocene predmete. Neoštećeni su bili i skupoceni, pozlaćeni duborezi ikonostasa. Šta je docnije bilo od crkve nije mi poznato. U svakom slučaju, mi smo naštojali da je sačuvamo.

23 jula sam u Talaškinu, 15 km južno od Smolenska, sreо generala ritera fon Toma, koji je na mesto generala ritera fon Vebersa došao za komandanta 17 oklopne divizije. On je bio jedan od naših najstarijih i najiskusnijih tenkovskih oficira koji se isticao svojom gvozdenom hladnokrvnošću i izvanrednom hrabrošću još u Prvom svetskom ratu, kao i u Španiji, pa se kao takav i sada pokazao. Divizija je držala vezu između 46 i 47 oklopнog korpusa i obezbeđivala na Dnjepru od pokušaja sovjetskog proboga u pravcu juga od koga se još bojala 4 armija. Komandno mesto 46 oklopнog korpusa nalazilo se u šumi na 11 km zapadno od Jelnje. General Vitinghof me izvestio o sovjetskim protivnapadima na Jelnju, koji su izvedeni sa juga, istoka i severa, uz podršku vrlo jake artiljerije. Zbog oskudice u municiji, koja se sada počela prvi put osećati, korpus je mogao da dejstvuje samo protiv najvažnijih ciljeva. Vitinghof je htio, čim pešadijski puk »Velika Nemačka« bude od strane 18 oklopne divizije smenjen, da preduzme napad u pravcu Dorogobuža u cilju pomoći Oklopnoj grupi generala Hota. Svi dosadašnji pokušaji da se prodre preko otseka Uše, severozapadno od Jelnje, u pravcu Svirkolučja, propali su. Na našim kartama ucrtani »dobar« put Glinka — Klimjatino, ustvari, nije uopšte postojao. Putevi na sever su bili blatinjavi i za motorna vozila neupotrebljivi. Zato su svi pokreti morali samo peške da se vrše, te su vrlo zamorni i zahtevali su mnogo vremena.

Posle toga sam otišao kod 10 oklopne divizije gde mi je general Šaal uzbudljivo opisao dosadašnje borbe za Jelnju. Njegove jedinice su samo jednog dana uništile 50 neprijateljskih tenkova, ali su potom bile nesposobne da zauzmu dobro izgrađene sovjetske položaje. On je računao sa ispadanjem iz stroja oko trećine njegovih vo-

zila. Municija je morala da se dovlači putem sa otstojanja od 450 km.

Najzad sam obišao i SS-diviziju »Rajh« severno od Jelnje. Ova je divizija prethodnog dana zarobila 1.100 vojnika, ali ipak nije ništa napredovala između Jelnje i Dorogobuža. Jaki sovjetski napadi iz vazduha su kočili njeno nastupanje. Izišao sam do najistaknutijih motociklističkih delova koji su bili pod komandom SS-kapetana (Hauptsturmführer) Klingenberga da lično osmotrim zemljište i opštu situaciju. Rezultat je bio uverenje da se moralo čekati na dolazak pešadijskog puka »Velika Nemačka« pre nego što se preduzme napad u pravcu Dorogobuža.

U 23 časa sam stigao na novo komandno mesto Oklopne grupe koje je sada bilo 2 km južno od Prutkija.

Jaki sovjetski napadi su produženi i narednih dana sa neumanjenom žestinom. Pa ipak je na desnom krilu postignut izvestan uspeh, dok su na centar stigle 18 oklopna i prve pešadijske divizije kao dobrodošla pojačanja. Pa i pored toga, svi pokušaji da se prodre u pravcu Dorogobuža, ostali su bez ikakvog uspeha.

Izviđanja do poslednjih dana pokazivala su da treba računati sa dolaskom 4 nova sovjetska armiska štaba istočno od linije: Novgorod Severskij — zapadno od Brjanska — Jelnja — Ržev — Ostaškov, na kojoj su se Sovjeti utvrđivali.

Do 25 jula dostignuti su ovi ciljevi:

- 1 konjička divizija rejon jugoistočno od Novog Bihova,
- 4 oklopna divizija rejon Černikov — Kričev,
- 10 motorizovana pešadijska divizija Čevikov,
- 3 oklopna divizija Lopkovići;
- 263 pešadijska divizija, 5 mitraljeski bataljon, pešadijski puk »Velika Nemačka«, 18 oklopna divizija i 292 pešadijska divizija rejon južno od Prutkija;
- aerodrom u Šatalovki, na kome se nalazila avijacija neposredne podrške, te smo ga morali štititi od gađanja sovjetske artiljerije i minobacača;

- 10 oklopna divizija je bila u Jelnji, a SS-divizija »Rajh« severno od Jelnje;
- 17 oklopna divizija u Čencovu i južnije,
- 29 motorizovana pešadiska divizija južno od Smolenska i
- 137 pešadiska divizija u Smolenšku.

Neprijateljska konjica je presekla autoput kod Bobrujska.

26 jula su Sovjeti nastavili svoje napade kod Jelnje. Ja sam tražio da 268 pešadiska divizija dođe i pojača front u luku Jelnje, kako bi se tenkistima posle toliko napornih marševa i teških borbi omogućio nužan odmor i potrebno vreme za pregled i doterivanje materijala u ispravnost. U podne sam bio kod 3 oklopne divizije gde sam čestitao Modelu zaslужeni orden Reterskog krsta, posle čega me je on upoznao sa stanjem njegove divizije. Zatim sam obišao 4 oklopnu diviziju i govorio sa generalom baronom fon Gejrom i baronom fon Langermanom. Uveče nam stiže vest da su Sovjeti prodrli na frontu naše 137 pešadijske divizije u smolenski mostobran, na severnoj obali Dnjepra.

Radio obaveštajna služba jejavljala da postoji radio veza između sovjetskih armija i to: 21-ve u Gomelju, 13-te u Rodnji i 4-te južno od Roslavlja.

Hot je ovog dana uspeo da zatvori kazan sa severne strane koji se nalazio istočno od Smolenska. Na taj način je 3 oklopna grupe zagospodarila ostacima 10 sovjetskih divizija. U našoj pozadini su uništene jake neprijateljske snage koje su se još nalazile kod Mogiljeva.

Po povratku na svoje komandno mesto, dobio sam iz štaba Srednje grupe armija poziv da sutradan budem u 12 časova na konferenciji na aerodromu kod Orše. Ovaj sastanak je bio nužan, jer su se poslednjih dana pojavila razmimoilaženja u shvatanju i oceni situacije, koja su zahtevala neophodna razjašnjenja. Jer, dok je 4 armija gledala na vrlo veliku opasnost za rejon Smolenska, mi iz Oklopne grupe smo smatrali da je sada najopasniji ne-

prijatelj na jugu, kod Rosavlja, i na istoku, kod Jelnje. Zbog držanja naših jedinica na Dnjepru, zapadno od Smolenska, imali smo poslednjih dana u rejonu Rosavlja krize i gubitke, koji bi se mogli izbeći. Zbog toga su odnosi između komandanta 4 armije i mene postali do nepoželjne mere zaoštreni.

27 jula sam odleteo, u pratnji svoga načelnika štaba, potpukovnika barona fon Libenštajna, preko Orše za Borisov, u štab Srednje grupe armija, u cilju prijema novih direktiva za produženje operacija i podnošenje izveštaja o stanju trupa. Ja sam očekivao da dobijem zadatku udar u pravcu Moskve ili bar na Brjansk, dok sam, međutim, na moje veliko iznenađenje, saznao da je Hitler naredio da 2 armija i 2 oklopna grupa udare na Gomelj, što je za 2 oklopnu grupu značilo, dakle, u jugozapadnom pravcu, tj. u pravcu otadžbine, u cilju opkoljavanja 8—10 sovjetskih divizija, koje su se tamo nalazile. Nama je rečeno da Vođa stoji na gledištu da su velike opkoljavajuće operacije pogrešna generalštabna učenja koja su na Zapadu našla svoja opravdanja. Ovde se, međutim, radi o tome da se obrazovanjem manjih kazana postepeno uništava neprijateljska živa sila. Svi učesnici konferencije su bili mišljenja da će ovim načinom neprijatelj uvek imati vremena da stvara nove formacije i da sa svojim neiscrpnim snagama izgrađuje pozadnje linije, tako da se na taj način nikada neće moći da završi ovaj rat, čiji je brzi završetak toliko nužan.

Vrhovna komanda vojske je pre nekoliko dana bila sasvim drugog mišljenja. Za dokaz ovog mog tvrđenja, navešću jedan citat iz zvaničnog dokumenta od 23. jula 1941, koji mi стоји на raspolaganju. Taj navod glasi: »Odluka za dalje izvođenje operacija zasniva se na pretpostavci da su dostignuti prvi operacioni ciljevi, koji su bili u početku određeni za ovaj rat, kao i na činjenici, da su sovjetske glavne snage, sposobne za izvođenje operacija, uništene. S druge strane, mora se imati u vidu, s obzirom na postojanje jakih ljudskih rezervi, da će neprijatelj moći lako da stvara nove snage i njihovom

nepoštednom upotrebom biti u stanju da produži sa davanjem jakog otpora daljem nemačkom nadiranju za neprijatelja važnim pravcima. U tom smislu, težišta neprijateljske odbrane treba očekivati: u Ukrajini, pred Moskvom i za odbranu Lenjingrada.

Namera Vrhovne komande vojske jeste da se razbiju još preostale i novoformirane neprijateljske snage i brzim zauzimanjem najvažnijih industrijskih oblasti u Ukrajini, zapadno od Volge, u zahvatu Tule — Gorkog — Ribinskog — Moskve i oko Lenjingrada oduzme neprijatelju materijalna mogućnost za proizvodnju ratnog naoružanja i ostale opreme. U ovom cilju dodeliće se grupama armija posebni zadaci i izvršiće se odgovarajuća podela snaga i izdavanje detaljnih direktiva«.

Bez obzira na to kakvu će Hitler sada doneti odluku, za 2 oklopnu grupu je bilo bitno da se jednom obračuna sa najopasnijim neprijateljskim snagama na desnom boku. Stoga sam komandantu Srednje grupe armija predložio svoju odluku za napad na Roslavlj, da bih zauzimanjem ovog važnog komunikaciskog čvora ovlađao putevima u pravcu istoka, juga, ili jugozapada, tražeći da mi se za ovaj zadatak prepotčine neophodne snage.

Moj plan je bio usvojen i 2 oklopnoj grupi su bile pridate ove snage:

a) za napad na Roslavlj: 7 armiski korpus sa 7, 23, 78 i 197 pešadiskom divizijom i 9 armiski korpus sa 263, 292 i 137 pešadiskom divizijom;

b) za smenu radi odmora i popune oklopnih divizija u luku Jelnje: 20 armiski korpus sa 15 i 268 pešadiskom divizijom.

Međutim, 1 konjička divizija je stavljena pod komandu 2 armije.

Oklopna grupa je izišla iz sastava 4 armije i za idući period operacija ponovo dobila svoj naziv: *Armiska grupa »Guderjan«*.

Napad za otklanjanje bočne opasnosti od Roslavlja bio je ovako zamišljen:

— 24 oklopni korpus imao je sa dve divizije, 10 motorizovanom i 7 pešadiskom iz 7 armiskog korpusa, da preduzme obezbeđenje duboko izloženog desnog boka od neprijatelja koji je poseo rejon Klimovići — Miloslavići. Sa 3 i 4 oklopnom divizijom imao je zadatak da zauzme Roslavlj i odatle da uspostavi vezu sa 9 armiskim korpusom koji napada sa severa, između reka Ostera i Desne.

— 7 armiski korpus sa 23 i 197 pešadiskom divizijom, držeći vezu sa 3 oklopnom divizijom, da nadire pravcem Petrovići — Čislovici na put koji vodi od Roslavla za Stodolišće i Smolensk. 78 pešadiska divizija imala je da se kreće u drugom ešelonu.

9 armiski korpus imao je da nadire sa 263 pešadiskom divizijom između druma i Ostera, 292 pešadiskom divizijom između Ostera i Dešne sa severa na jug, sa težištem na levom krilu, ka drumu koji vodi od Roslavla za Jekimoviće i Moskvu. Obezbeđenje njegovog levog boka imala je da preduzme 137 pešadiska divizija, dovedena od Smolenska. Sem toga, korpus je bio ojačan delovima 47 oklopnog korpusa, naročito u artiljeriji.

Napad je bio predviđen za 24 oklopni i 7 armiski korpus za 1 avgust, a za 9 armiski korpus, za koji se smatralo da do ovog vremena neće biti spreman, napad je imao da otpočne 2 avgusta.

Naredni dani su bili posvećeni pripremama za napad. Naročito je bilo važno da se novopridati pešadiski korpsi, koji dosada skoro nisu ni bili u borbi sa Sovjetima, upoznaju sa mojim metodima napada. Kako oni nikada ranije nisu tako tesno sadejstvovali sa oklopnim snagama, postojala je izvesna sumnja, naročito za 9 armiski korpus, čiji je izvrsni komandant, general Gejer, meni dobro poznat, jer mi je ranije bio dva puta prepostavljen: u Opštvojnom odeljenju Ministarstva vojske i u 5 armiskoj oblasti kojoj je pripadao i Vircburg. General Gejer je bio poznat po svojoj operativnoj oštromosti za koju ga je još i Ludendorf u Prvom svetskom ratu pohvalio. On je, prirodno, i ovog puta uočio izvesne slabosti mog plana za napad i izneo ih je na sastanku komandanata korpusa.

Ja sam pokušao da branim svoj plan rečima: »Ovaj plan je matematički tačan«, želeći time da izrazim »da je nje-gov uspeh potpuno siguran«. Ali je general Gejer ostao i dalje pri svom ubedenju tako da sam imao u maloj ruskoj školi u kojoj je održan sastanak da savladam jak otpor mog bivšeg pretpostavljenog starešine. On je tek na bojnom polju video pravilnost naređenog postupka i svojom velikom ličnom hrabrošću i zalaganjem mnogo doprineo uspehu napada.

29 jula doneo mi je pukovnik Šmunt, Hitlerov glavni adutant, orden Hrastov list Ritterskog krsta, i iskoristio ovu priliku da čuje moje mišljenje o daljem toku opera-cija. On je rekao da Hitler ima tri cilja:

- 1) severoistok, tj. Lenjingrad, koji se mora po svaku cenu zauzeti da bi se oslobodilo Istočno (Baltičko) More za plovidbu radi uvoza iz Švedske i snabdjevanja Severne grupe armija;
- 2) Moskvu, čija je industrija važna; i
- 3) jugoistok, tj. Ukrajinu.

Iz njegovog izlaganja se videlo da se Hitler još nije bio definitivno odlučio za napad na Ukrajinu. Stoga sam stavio na dušu Šmuntu da Hitleru na što je moguće ubedljiviji način savetuje napad pravo na Moskvu, u srce Sovjetskog Saveza, i da ga odvraća od zadavanja malih udaraca, koji nam samo donose gubitke, a ništa ne odlučuju. Sem toga, molio sam da se novi tenkovi i dopunske trupe ne štede u pozadini, jer se, u protivnom, ovaj rat neće moći brzo da završi. X

U toku 30. jula odbijeno je 13 sovjetskih napada na Jelnu.

31. jula je došao iz Vrhovne komande vojske oficir za vezu, major fon Belov, koji mi je doneo ovakvo obaveštenje: »Cilj Onješko Jezero — Volga, koji je predviđen da se dostigne do 1. oktobra, otsada se smatra nemogućnim. Sigurno se računa da će moći da se dostigne linija Lenjingrad — Moskva i dalje na jug. Vrhovna komanda vojske i Načelnik njenog štaba stoje pred veoma neza-

hvalnim zadatkom, pošto se svim operacijama rukovodi odozgo. Definitivna odluka za dalje vođenje operacija još nije doneta«.

Od definitivne odluke za dalje vođenje operacija sada je sve zavisilo, čak i takvo pitanje, da li treba i dalje držati naš istačnuti deo položaja kod Jelnje. Jer, ako se ne bi dalje nadiralo u pravcu Moskve, ovaj klin bi sadržavao opasnost trajnih i jakih gubitaka. Sem toga, dotur municije za ovaj deo fronta, na kome je nastao rovovski rat, bio je nedovoljan. Ovo nije bilo nikakvo čudo, jer je udaljenje od krajnjih železničkih stanica iznosilo 750 km. Železnička pruga je bila prepravljena na širinu nemačkog koloseka tek od Orše, ali je njen kapacitet još uvek bio slab. Za korišćenje sovjetskih pruga, još ne prepravljenih, nedostajale su sovjetske lokomotive.

Sem toga, još je postojala nada da Hitler može promeniti svoju odluku koja nam je bila saopštена 27 jula na konferenciji u štabu Srednje grupe armija u Borisovu.

1 avgusta je otpočeo napad na Roslavlj od strane 24 oklopног i 7 armiskog korpusa. U rano jutro otišao sam prvo kod 7 armiskog korpusa, ali usput pravcem njegovog nastupanja nisam mogao naći korpusno komandno mesto, kao ni komandno mesto 23 pešadiške divizije. Tražeći njih stigao sam do konjičkih prednjih delova 23 pešadiške divizije. Kako dalje unapred nikakav štab nije mogao biti, zaustavio sam se i od konjanika obavestio šta su dosada saznali. Oni su bili vrlo začuđeni ovom nečekivanom posetom. Posle toga sam odobrio da pored mene prodefiluje 67 pešadiški puk pod komandom potpukovnika barona fon Bisinga, svog dugogodišnjeg sustanara iz ulice Šlahtenze u Berlinu. Kod vojnika, koji su me prepoznali, takođe se videla radost na licu. Idući 3 oklopnoj diviziji odjedared sam se našao, na putu kojim je nastupala 23 pešadiška divizija, bombardovanom od našeg vazduhoplovstva koje nam je nanelo teške gubitke. Prva bomba je pala na 50 m ispred mojih kola. Nedovoljna obučenost i nemanje iskustva kod mladih pilotâ doveli su, uprkos vidnog obeležavanja naših trupa i jaasnih

uputstava i naređenja, do nesrećnih slučajeva duž puteva kuda su se trupe kretale. Izuzimajući ovaj udes, nastupanje 23 pešadijske divizije izvedeno je bez ozbiljnijeg otpora.

Popodne sam obišao prednje delove 3 oklopne divizije neposredno zapadno od otseka Oster, južno od Horonjeva. General Model je izveštavao da je zauzeo neostecene mostove na Osteru pri čemu je zarobio i jednu neprijateljsku bateriju. Ovom prilikom sam čestitao izvesnom broju komandanata bataljona i diviziona na lici mesta na uspehu njihovih jedinica.

Uveče sam obišao i štab 24 oklopog korpusa da bih se lično obavestio o situaciji proteklog dana, pa sam potom krenuo za komandno mesto svoje Oklopne grupe gde sam stigao sledećeg jutra u 2 časa. Ovaj obilazak je trajao puna 22 časa.

Glavni cilj napada — Roslavlj — bio je dostignut!

2 avgusta pre podne obišao sam 9 armiski korpus. Sa komandnog mesta 509 puka 292 pešadijske divizije mogli smo posmatrati kako se Sovjeti povlače. Naredio sam nastupanje jedinica na jug odbijajući prigovore štaba korpusa. Zatim sam otišao kod 507 pešadiskog puка koji je nastupao na Kozaki isturivši prednji odred. Najzad, obišao sam još puškove i štab 137 pešadijske divizije i izdao im uputstva da produže pokret i za vreme noći da bi što pre izbili na moskovski drum. U 22.30 časova vratio sam se na svoje komandno mesto.

Uspesi 9 armiskog korpusa od 2 avgusta nisu bili naročito ohrađujući. Zato sam odlučio da i 3 avgust provedem kod ovog korpusa da bih ubrzao njegovo nastupanje i osigurao uspeh napada. Prvo sam otišao na komandno mesto 292 pešadijske divizije kod Kovalija, a odatle kod 507 pešadiskog puка. Usput sam naišao na komandanta korpusa i s njim detaljno razmotrio pitanje komandovanja. Kod 507 pešadiskog puка išao sam peške sa najisturenjom četom i samim tim bez mnogo reči sprečio nekorisna zadržavanja. Na 3 km ispred velikog moskovskog druma videli smo dogledom tenkove severo-

istočno od Roslavlja. Sve je najedared stalo. Naredio sam da se iz pratećeg oruđa, koje je išlo sa prednjim odeljenjem, ispali svetleći metak koji je za naše jedinice značio: »Ovde su naši«. Sa istim signalom smo dobili odgovor sa moskovskog druma, jer su to bili moji tenkisti iz 35 tenkovskog puka 4 oklopne divizije.

Posle toga seo sam u svoja kola i otišao kod mojih tenkista. I poslednji sovjetski vojnici su bacali svoje puške i bežali, a na moskovskom drumu, na porušenom mostu na reci Ostriku, pentrali su se vojnici 2 čete 35 tenkovskog puka na grede i daske da bi me pozdravili. To je bila četa kojom je do pre kratkog vremena komandovao moj stariji sin. On je bio osvojio srca svojih vojnika, koji su sada svoju odanost i ljubav preneli na mene. Poručnik Krauze, sadašnji komandir čete, opisao mi je njene podvige i ja sam čestitao četi na uspehu.

Obruč oko opkoljenih sovjetskih snaga kod Roslavlja bio je sada zatvoren. U njemu je moralo biti 3 do 4 sovjetske divizije. Sad je trebalo samo držati obruč dok se sovjetske snage same ne predaju. Kako je posle pola časa na lice mesta došao i general fon Gejr, detaljno sam mu ukazao na važnost držanja moskovskog druma. 292 pešadijska divizija imala je da osigura obruč sa zapada, 137 pešadijska divizija sa istočne strane, duž reke Desne.

Po povratku na svoje komandno mesto, saznao sam da je 7 armiski korpus zarobio 3.700 vojnika, 60 topova, 90 tenkova i jedan oklopni železnički voz.

U međuvremenu su besnele i dalje kod Jelnje teške borbe uz veliki utrošak municije. Mi smo dali i poslednju našu rezervu — četu za obezbeđenje komandnog mesta Oklopne grupe.

3 avgusta je bio ovakav raspored snaga:

- 4 oklopna divizija dostigla Roslavlj;
- 7 pešadijska i 3 oklopna divizija zapadno og Klimoviča,
- 10 motorizovana pešadijska divizija u Čislavičima,
- 78 pešadijska divizija u Ponjetovki,
- 23 pešadijska divizija u Roslavlu,

- 197 pešadijska divizija severno od Roslavlja, kao i 5 mitraljeski bataljon;
- 263 pešadijska divizija južno od Prutkija, 292 u Kozakiju i 137 sa istočnim bokom na reci Desni;
- 10 oklopna, 268 pešadijska i SS-divizija »Rajh«, pešadijski puk »Velika Nemačka« u Jelnji;
- 17 oklopna divizija severno od Jelnje, a 29 motorizovana pešadijska divizija južno od Smolenska, dok je 18 oklopna divizija bila u Prutkiju.

Štab 20 armiskog korpusa taman je pristizao.

Za 4 avgust ujutro bilo je naređeno da budem u štabu Srednje grupe armija, gde je Hitler htio, prvi put otkako je počeo rat protiv Sovjetskog Saveza, da održi savetovanje sa komandantima. Stajali smo pred sudobnosnom odlukom o daljem ratu.

NA MOSKVU ILI KIJEV?

(Skice: 14, 15 i 16)

Savetovanje sa Hitlerom održano je u štabu Srednje grupe armija u Borisovu. Prisutni su bili: Hitler i Šmunt, maršal fon Bok, Hot i ja, kao i pretstavnik Vrhovne komande vojske, pukovnik Hojzinger, načelnik Operativnog odeljenja. Mi smo imali priliku da jedan za drugim izložimo gledišta, i to svaki posebno, tako da niko nije znao šta je njegov prethodnik govorio.

Maršal fon Bok, Hot i ja, dakle svi prisutni iz Srednje grupe armija, bili smo jednoglasni u tome da je produženje ofanzive na Moskvu od presudnog značaja. Hot je rekao da bi 20 avgust mogao biti najraniji datum početka nastupanja za njegovu Oklopnu grupu, dok sam ja za svoju dao 15 avgust. Posle toga je u prisustvu svih Hitler uzeo reč. On je označio za prvi svoj cilj industrisku oblast Lenjingrada. Da li će se potom udariti na Moskvu ili Ukrajinu, još nije bilo definitivno rešeno. Hitler je, videlo se, više naginjao poslednjem rešenju, jer je sada izgledalo da Južna grupa armija stoji pred većim uspehom. Sem toga, verovao je da će döbiti sirovine i poljoprivredne

proizvode Ukrajine, neophodne za dalje vođenje rata. Najzad, smatrao je da mora zauzeti Krimsko Poluostrvo, taj »sovjetski nosač aviona za dejstvo na rumunske izvore nafte«. Do zime, nadao se, da će zauzeti i Moskvu i Harkov. Odluka u vezi sa ovim pitanjem, koje je bilo od presudne važnosti za dalje vođenje rata, nije doneta ovog dana.

Diskusija je potom skrenuta na pojedinosti. Za moju Oklopnu grupu bilo je bitno da se odustalo od napuštanja izbočine kod Jelnje, jer se još nije moglo predvideti da li će ova izbočina ipak korisno poslužiti, kao polazni položaj za napad u pravcu Moskve. Ja sam naglasio da su naši motori usled ogromne prašine toliko razjedeni da je njihova zamena hitno potrebna, ako se u ovoj godini misli još na neke veće operacije sa tenkovima.

Isto tako je bila nužna i zamena ispalih tenkova iz stroja. Hitler je posle izvesnog uestezanja obećao 300 tenkovskih motora za ceo Istočni front, našto sam ja izjavio da je taj broj sasvim nedovoljan. Novi tenkovi nam uopšte nisu obećavani, jer je Hitler želeo da ih zadrži u pozadini za formiranje novih oklopnih jedinica. U razgovoru sa njim u vezi sa ovim pitanjem istakao sam mu veliku sovjetsku nadmoćnost u tenkovima, sa kojom bismo mi mogli da se borimo, samo ako nam se uskoro popune gubici. Na ove reči, Hitler je rekao: »Da sam ja znao da je broj sovjetskih tenkova, koji ste Vi pomenuli u Vašoj knjizi, bio tačan, ja verujem da ne bih ovaj rat ni počeo. U svojoj knjizi Achtung! Panzer! (Pažnja! Tenkovi!), koja je izišla 1937 godine, ja sam rekao da je još tada u Sovjetskom Savezu bilo 10.000 tenkova, ali se sa ovim brojem nije slagao načelnik Generalštaba vojske, general Bek, ni cenzura. Zato je trebalo mnogo muke oko dozvole da se ovaj broj otštampa. Međutim, ja sam dokazao da raspolaćem podacima koji su govorili o 17.000 sovjetskih tenkova, te sam bio veoma obazriv pri određivanju broja za objavljivanje. Nojevskom politikom opasnost se nije mogla izbeći, a baš su to uvek činili kako Hitler, tako i

njegovi merodavni politički, privredni i vojni savetnici. Posledice ovog namernog zatvaranja očiju pred surovom stvarnošću bilo je fatalno, i to smo sada ispaštali.

Leteći avionom nazad na svoje komandno mesto, čvrsto sam odlučio da se u svakom slučaju pripremam za napad na Moskvu.

Po dolasku na svoje komandno mesto saznao sam da je 9 armiski korpus, bojeći se sovjetskog probaja kod Jermolina, na jugoistočnoj granici kazana, napustio moskovski drum usled čega je postojala opasnost da se Sovjeti probiju iz kazana stvorenog 3 avgusta. Stoga sam 5 avgusta u rano jutro odjurio kod 7 armorskog korpusa da odatle prođem moskovskim drumom i nastalu prazninu u oboruču popunim sa juga. Usput sam sreo delove 15 pešadijske divizije koji su bili upućeni ka Jelnji i od komandanta divizije se ukratko obavestio o tamošnjoj situaciji. Potom sam otisao kod 197 pešadijske divizije, gde me je komandant pešadijske divizije, general Mejer-Rabingen, obavestio da je oboruč otvoren i da su Sovjeti sigurno stavili pod vatru moskovski drum. Kod 4 oklopne divizije sam doznao da su tenkovi 35 tenkovskog puka povučeni sa položaja. Odmah sam pomoću radija pozvao komandanta 24 oklopног korpusa i rekao mu da je on odgovoran za moskovski drum, pa sam potom produžio za 7 armiski korpus. Ovaj korpus je već bio naredio izviđačkom odredu 23 pešadijske divizije da spreči izlazak sovjetskih snaga iz oboruča. No, meni je ova mera izgledala nedovoljna, te sam se uputio sa načelnikom štaba 7 armorskog korpusa, pukovnikom Krebsom*) za Rosavlј. Tamo sam naišao na tenkovsku četu poručnika Krauzea (2 četa 35 tenkovskog puka), koja je odlazila na odmor, dok se njen komandir bio još zadržao na položaju. Četa je sve do svanuća odbijala sovjetske pokušaje probaja, pri čemu je uništila više oruđa i nekoliko stotina vojnika. Posle toga četi je bilo naređeno da se povuče. Ja sam,

*) Pukovnik Krebs je bio moj stari drug još iz lovačkog bataljona u Goslaru, a on me je nasledio u proleće 1945 godine na dužnosti načelnika štaba Vrhovne komande vojske.

međutim, naredio hrabroj četi da se odmah vrati i posedne svoj stari položaj. Potom sam uputio 2 bataljon 232 pešadijskog pučka na mostove na Ostriku, dao uzbunu još raspoloživim protivavionskim delovima u Roslavlju, pa i sam otišao na položaj. Taman sam stigao do mostova na Ostriku, kada se grupa od oko sto sovjetskih vojnika približavala mostu sa severa, ali je odbijena. Tenkovi su prešli preko mosta, koji je poslednjih dana bio opravljen, i sprečavali su izbijanje Sovjeta. Pošto su tenkovi uspostavili vezu sa 137 pešadijskom divizijom, ja sam se vratio na komandno mesto 7 armiskog korpusa, gde sam nadzor nad opasnim delom moskovskog druma predao iskusnom i odličnom austrijskom generalu Martineku, komandantu artiljerije 7 armiskog korpusa, posle čega sam »rodom« odleteo na svoje komandno mesto. 9 armiskom korpusu je naređeno da se stara o vezi sa grupom generala Martineka.

Moj štab je dobio naređenje da pripremi nastupanje na Moskvu tako da se oklopni korpori mogu postaviti na desno krilo, duž moskovskog druma, dok bi pešadijski korpori bili u sredini i na levom krilu. Hteo sam sa težištem na desnom krilu da probijem tadašnji plitak sovjetski raspored sa obe strane moskovskog druma i da preko Spas Demenska opkolim Vjazmu, čime bi olakšao Hotu i ubrzao nastupanje ka Moskvi. U težnji da ostvarim ovu zamisao, suprotstavio sam se želji Vrhovne komande vojske od 6 avgusta da uputim svoje tenkovske divizije u napad na Rogačev, na Dnjepru, koji je ležao daleko pozadi mog fronta. Moja izviđanja su toga dana utvrdila da u velikom luku oko Roslavlja skoro više nije bilo neprijatelja. U pravcu Brjanska i južnije stajao je front 40 km na kome više nije bilo nišakvog neprijatelja. Ovaj je podatak potvrđen idućih dana.

8 avgusta se ishod bitke kod Roslavlja mogao manje više sagledati. Mi smo već imali 38.000 zarobljenika i 200 zaplenjenih tenkova sa isto toliko topova. Bila je to radosna i značajna pobeda.

Pa ipak, pre nego što bi se mogao otpočeti napad na Moskvu ili preduzeti ma koja druga operacija, morao je biti ispunjen još jedan uslov, a to je obezbeđenje našeg desnog boča, duboko ešeloniranog u rejonu Kričeva. Čišćenje neprijatelja na ovom boku bilo je neophodno da bi se 2 armiji omogućio napad na Rogačev. Srednja grupa armija se složila sa mnom da bi oduzimanje tenkova od Oklopne grupe i njihovo pridavanje 2 armiji, s obzirom na daljinu marša (od Roslavlja do Rogačeva — 200 km, a sa povratkom — 400 km), vodilo trošenju materijala i bilo necelishodno. Oba štaba su videla glavni cilj u nastavljanju pokreta na Moskvu. Međutim, uprkos ovako jasnog shvatanja, došlo je do Grupe armija više zahteva — izgleda pod pritiskom Vrhovne komande vojske — »da ja ipak uputim nekoliko tenkova u pravcu Propojska«. Sva su ova navaljivanja prestala tek posle odluke generala fon Gejra da se napadom na neprijatelja jugoistočno od Kričeva, kod Miloslaviča, jedared osloboди stalne opasnosti na svom desnom boku. Ja sam odobrio ovu odluku i za nju dobio saglasnost od Grupe armija, čime je i ona odustala od svog daljeg zahteva za upućivanje tenkova na Propojsk.

8 avgusta obišao sam korpus i diviziju u rejonu Roslavlja i južno, a 9 avgusta učestvovao u napadu 24 oklopног korpusa, kod njegove 4-te divizije. Napad 35 tenkovskog i 12 pešadijskog puka izведен je primerno, uz odlučnu podršku artiljerije pukovnika Šnajdera.

U pogledu držanja stanovništva treba napomenuti da su žene iz obližnjeg seća donele na drvenim tanjurima hleba, putera i kuvanih jaja na sâm položaj i nisu se hteli smiriti dok se nisam poslužio. Nažalost, ovakvo lepo raspoloženje stanovništva prema Nemcima trajalo je samo dok je i dobromernna vojna uprava trajala. Ali su ubrzo zatim takozvani »komesari Rajha« uspeli da ubiju svaku simpatiju za Nemce i time pripreme teren za razvoj partizana i njihovih akcija.

10 avgusta je iz meni nepoznatih razloga upućena 2 oklopna divizija, koja je dotada bila u rezervi Vrhovne komande vojske, na Zapad, dakle u Francusku.

Nastupanje 2 armije na Gomelj bilo je poslednjih dana skopčano sa velikim teškoćama zbog slabih puteva, bez podloge. Ovo se naročito odrazilo u teškoći praćenja pešadije.

10 avgusta je raspored snaga bio ovakav:

- 7 pešadiska divizija u rejonu južno od Motoviča;
- 3 i 4 oklopna divizija u napadu u rejonu jugo-zapadno od Miloslaviča;
- 10 motorizovana pešadiska divizija u rejonu Miloslaviči;
- 78 pešadiska divizija u Slobodi, sa isturenim odredom u Buhanu;
- 197 pešadiska divizija u Ostrovaji, sa isturenim odredom u Alešnji;
- 23 motorizovana pešadiska divizija u Roslavlju;
- 29 pešadiska divizija u rezervi severno od Roslavlja;
- 137 i 263 pešadiska divizija na reci Desni;
- 268, 292 i 15 pešadiska divizija u izbočini kod Jelnje;
- 10 oklopna divizija zapadno od Jelnje;
- 17 oklopna divizija severozapadno od Jelnje;
- 18 oklopna divizija istočno od Prutkija;
- SS-divizija »Rajh« i pešadiski puk »Velika Nemačka« severozapadno od Jelnje, u rezervi.

Sve dosada preduzimane mere kod Oklopne grupe vršene su u duhu osnovne zamisli, kako Srednje grupe armija tako i Vrhovne komande vojske, da je glavni cilj Moskva. Uprkos savetovanju na konferenciji od 4 avgusta u Novom Borisovu, ja sam se još uvek nadao da će se Hitler pridružiti — kako je meni izgledalo — ovoj takoprirodnoj i samoj po sebi razumljivoj osnovnoj zamisli. Međutim, ja sam 11 avgusta ovu svoju nadu morao definitivno da pokopam. Moj plan za napad na Vjazmu sa težištem preko Roslavlja odbila je Vrhovna komanda

vojske sa motivacijom da je »nezadovoljavajući«. Međutim, na mesto ovog plana Vrhovna komanda vojske nije donela nikakav drugi, bolji plan, već je idućih dana otpočela sa svojim neprestanim kolebanjem tako da je kod potčinjenih štabova bilo nemoguće predviđanje i planiranje. Štab Oklopne grupe se saglasio sa odbacivanjem mog plana, mada ga je još 4 avgusta potpuno odobrio. Nažalost, tada nisam znao da se Hitler posle nekoliko dana saglasio sa idejom za napad na Moskvu, mada je ovaj napad uslovio ispunjenjem izvesnih preduslova. U svakom slučaju, Vrhovna komanda vojske tada nije znala da iskoristi ovaj prolazan trenutak Hitlerove saglasnosti. Posle nekoliko dana, list je opet okrenut.

13 avgusta sam obišao front na reci Desni, istočno od Roslavla, sa obe strane moskovskog puta. Teška srca sam posmatrao trupe koje su, očekujući sa sigurnošću neposredno prečekajući pokret na sovjetski glavni grad, svuda postavile signale i putokaze sa natpisima »za Moskvu«. Vojnici iz prednjih linija 137 pešadijske divizije, sa kojima sam razgovarao, govorili su mi samo o skorom nastavljanju pokreta u istočnom pravcu.

14 avgusta su uspešno završene borbe 24 oklopног korpusa u rejonu Kričeva. Razbijanje 3 sovjetske divizije donelo je 16.000 zarobljenika i veliki plen u topovima. Kostjukovići su zauzeti.

Pošto je moј plan za napad odbačen, odmah sam predložio da napustimo istaknuti položaj kod Jelnje koji je sada postao besciljan i samo nam donosio stalne gubitke. Međutim, Srednja grupa armija i Vrhovna komanda vojske su i ovaj predlog odbili. Bljutavim obrazloženjem »da je neprijatelju još mnogo teže nego nama« pogodena je suština predloga o štednji ljudskih života, koji je odbačen.

15 avgusta imao sam muke da ubedim svoje pretpostavljene da ne eksplatišu uspeh 24 oklopног korpusa, tj. da ga ne puste da nadire ka Gomelju. Po mom mišljenju, ovaj pokret u jugozapadnom pravcu značio bi otstupanje. Grupa armija je pokušala da nam u ovom

cilju oduzme jednu oklopnu diviziju, ne vodeći računa o činjenici da se samo sa jednom divizijom ne može nadirati kroz neprijateljski raspored. Stoga je jedino rešenje bilo u tome da se upotrebi ceo 24 oklopni korpus, čiji je levi boč zahtevao nove snage za svoje obezbeđenje. No, kako 24 oklopni korpus od početka napada 22 juna nije imao nijedan dan odmora, bilo je nužno da se zastane radi doterivanja tenkova u ispravnost. Pošto mi je pošlo za rukom da umirim štab Grupe armija, u toku od pola časa došlo je naređenje iz Vrhovne komande vojske da se ipak jedna oklopna divizija uputi na Gomelj. Sada je 24 oklopnom korpusu naređeno da sa 3 i 4 oklopnom divizijom u prvoj i 10 motorizovanom pešadiškom divizijom u drugoj liniji udari na jug u pravcu Novosipkova i Staroduba s tim da može posle uspeleg probroja da skrene svoju desnokrilnu diviziju na Gomelj.

16 avgusta je 3 oklopna divizija zauzela saobraćajni čvor Mglin. Srednja grupa armija je morala da preda Severnoj grupi armija svoj 39 oklopni korpus sa 12 oklopnom i 18 i 20 motorizovanom pešadiškom divizijom.

Ja će preći preko raznih kolebanja Srednje grupe armija, koja su narednih dana ispoljena u razgovorima preko telefona u vezi s pitanjem osnovne zamisli. 17 avgusta je zaustavljen desno krilo 24 oklopnog korpusa jakim neprijateljskim otporom, dok su obe levokrilne divizije, 10 motorizovana pešadiška i naročito 3 oklopna divizija daleko napredovale preko železničkog čvora Uneča. Na taj način bila je prekinuta železnička pruga Gomelj — Brjansk i postignut dubok prodor. Kako se ovaj probor mogao iskoristiti? Moglo se pretpostaviti da će sada 2 armija, oslanjajući se na moje desno krilo, preduzeti svojim jakim krilom napad na Gomelj. Ali se iz neobjasnjenih razloga ovo nije dogodilo. Umesto toga, jake snage 2 armije upućene su sa njenog levog krila u severoistočnom pravcu, daleko pozadi fronta 24 oklopnog korpusa, za vreme dok je ovaj korpus vodio teške borbe na otseku Starodub — Uneča. Ja sam se obraćao Srednjoj grupi armija sa zahtevom, da se, najzad, naredi 2 armiji

da preduzme jednom napad na neprijatelja na mom desnom boku. I to mi je bilo obećano. Međutim, proverom u štabu 2 armije, da li je dobiveno odgovarajuće naređenje, utvrđeno je, naprotiv, da je baš Grupa armija naredila pokrete snaga u severoistočnom pravcu. To se desilo u vremenu kada je odlučna akcija bila utoliko potrebnija, jer se imao utisak da je neprijatelj od 17 avgusta napustio Gomelj. U tom cilju je 24 oklopni korpus istog dana dobio zapovest da neprijatelju preseče put na istok u rejonu Uneča — Starodub.

19 avgusta je 1 oklopna grupa iz sastava Južne grupe armija obrazovala mali mostobran preko Dnjepra kod Zaporozja. Kod 2 armije je zauzet Gomelj. U mojoj Oklopnoj grupi 24 oklopni korpus je dobio naređenje da prodire preko otseka Klinci — Starodub na Novozipkov, dok je 47 oklopni korpus imao da mu obezbeđuje istočni bok. Kod Počepa je ovaj korpus naišao na jak otpor.

Vrhovni komandant vojske je 18 avgusta podneo Hitleru predlog za dalje vođenje operacija na Istočnom frontu (uporedi tekst na str. 233—235).

20 avgusta je 24 oklopni korpus odbio neprijateljske napade sa linije Suraš — Klinci — Starodub. Jednom delu neprijateljskih snaga je uspelo da se probije na istok južno od Ineče, dok su napadi na Jelnju uspešno odbiveni.

20 avgusta je maršal fon Bok naredio telefonom da se prestane sa »daljim bušenjem« u pravcu juga ka Počepu, koje vrši levo krilo 2 oklopne grupe. On je želeo da se cela Oklopna grupa povuče na odmor kod Roslavlja, da bi mogao raspolagati sa odmornim snagama za očekivani pokret na Moskvu. On nije znao zašto 2 armija nije brže napredovala, te je stalno urgirao.

21 avgusta je 24 oklopni korpus zauzeo Kostobibr, 40 km južno od Staroduba, a 47 oklopni korpus Počep.

22 avgusta predao sam 4 armiji komandu nad 20, 9 i 7 armiskim korpusom. Komandno mesto Oklopne grupe je premešteno u Šumjače, zapadno od Roslavlja, da bi bilo bliže većini divizija. Ovoga dana, u 19 časova, zatražila je Grupa armija da se izvesti da li je moguće da

oklopne jedinice, sposobne za upotrebu, odmaršuju u rejon Klinci — Počep radi dejstva na levom krilu 2 armije pravcem na jug u cilju sadejstva 6 armije iz sastava Južne grupe armija. Naziralo se da je došla zapovest iz Vrhovne komande vojske ili iz Vrhovne komande oružanih snaga, koja je naređivala da se obrazuje jedna brzo pokretna formacija za učestvovanje u napadu 2 armije. Izvestio sam štab Grupe armija da ja smatram u osnovi pogrešnim upućivanje Oklopne grupe ovim pravcem, dok bi njeno cepanje bio pravi zločin.

Za 23 avgust bio sam pozvat u štab Grupe armija na savetovanje na kome je učestvovao i načelnik Generalštaba vojske (Komande kopnene vojske), koji je ovom prilikom objavio da je Hitler odlučio da se ne izvode operacije ni u pravcu Lenjingrada ni u pravcu Moskve, već da se prvo zauzme Ukrajina i Krim. Načelnik Generalštaba, general-pukovnik Halder, izgledao je jako potresen ovim pogrešnim prekidanjem njegovih nada za dalje izvođenje operacija u pravcu Moskve. Dugo je diskutovano o tome šta bi se moglo preduzeti da bi se Hitlerova »nepromenljiva odluka« ipak izmenila. Svi smo bili saglasni u tome da će novonaredeni pravac na Kijev nemovno dovesti do zimskih operacija, a time i do svih teškoća koje bi Vrhovna komanda vojske inače mogla da izbegne. Ja sam sada izložio pretstojeće teškoće u vezi sa putevima i snabdevanjem na koje će se naići upotrebom tenkova na južnom pravcu, pri čemu sam izrazio sumnju da će mašine izdržati ovaj veliki novi napor i biti dorasle pretstojećem zimskom pohodu u pravcu Moskve. Dalje sam ukazao na stanje 24 oklopног korpusa koji od početka napada na Sovjetski Savez nije imao ni dana za odmor i doterivanje mašina i opreme u ispravnost. Sa ovim podacima je načelnik Generalštaba dobio mogućnost da još jedared pokuša da Hitler izmeni svoju odluku. Maršal fon Boč se takođe saglasio i, posle dužeg besciljnog ispitivanja raznih mogućnosti, predložio je da ja pođem sa general-pukovnikom Halderom u Vrhovnu komandu oružanih snaga i, u datom trenutku, na osnovu

poznavanja problema kao neposredni komandant oklopnih jedinica, lično iznesem Hitleru protivrazloge i time učinim i poslednji pokušaj u podržavanju predloga Vrhovne komande vojske. Ovaj predlog je bio usvojen i mi smo avionom krenuli kasno popodne tako da smo pred mrak aterirali na aerodrom Lecen (Lötzen) u Istočnoj Pruskoj.

Čim smo stigli, referisao sam vrhovnom komandantu vojske, maršalu fon Brauhiču, koji me je dočekao ovim rečima: »Ja Vam zabranjujem da Vodi pominjete pitanje Moskve. Pohod na jug je već naređen. Jedini je problem sada kako da se izvrši. Svaka diskusija je bes ciljna«.

Na ove reči, ja sam zatražio dozvolu da se odmah vratim u svoju Oklopnu grupu, pošto bi u ovakvim uslovima svako referisanje Hitleru bilo besciljno. Ali se maršal fon Brauhič ni sa ovim mojim predlogom nije složio. On mi je naredio da ja ipak odem kod Hitlera, ali da mu referišem samo o stanju jedinica moje Oklopne grupe s tim »da pritom ne pominjem Moskvu!«

Posle toga bio sam primljen kod Hitlera u prisustvu velikog broja prisutnih, među kojima su bili Kajtel, Jodl, Šmunt i drugi, ali, nažalost, bez Brauhiča i Hadera, ili bar ma kojeg pretstavnika Vrhovne Komande kopnene vojske. Referisao sam o stanju moje Oklopne grupe i proceni zemljишta. Kada sam završio, Hitler je zapitao: »Smatrate li da su Vaše jedinice posle dosadašnjih napora još sposobne za velika napreznaja?«

Odgovorio sam: »Ako se radi o nekom velikom i važnom, svakom vojniku shvatljivom cilju, onda: da!«

Na to je Hitler rekao: »Vi svakako mislite na Moskvu!«

Odgovorio sam: »Da. Dozvolite mi da izložim svoje razloge, pošto ste Vi pokrenuli ovo pitanje.«

Hitler pristade i ja detaljno izložim sve razloge koji su govorili za produženje operacija u pravcu Moskve, a protiv pravca na Kijev. Začljučio sam svoje izlaganje time da se sada radi, polazeći sa čisto operativne tačke

gledišta, o potpunom uništenju neprijateljskih snaga, koje su u dosadašnjim operacijama jako oslabljene. Pri tome sam isticao geografski značaj sovjetskog glavnog grada koji je nešto sasvim drugo od, naprimjer, francuskog grada Pariza, kako u pogledu saobraćaja, veze i političke vlasti, tako i u pogledu industriskog značaja cele oblasti. Stoga bi pad Moskve izazvao ne samo ogroman moralni efekat na sovjetske narode, već bi se to moralo odraziti i na ceo ostali svet. Naročito sam ukazao na raspoloženje jedinica, koje ništa drugo ne očekuju sem marš na Moskvu, pa su u tom smislu sa velikim oduševljenjem skoro i sve pripreme izvedene. Pri ovome sam pokušao da izložim i to da bi naša vojnička pobeda na najvažnijem pravcu i nad glavnim neprijateljskim sнагама ubrzala pad i bogate Ukrajine, jer, kada jedared zauzmem saobraćajni čvor — Moskvу, Sovjeti će imati strahovite teškoće u prebacivanju svojih trupa sa severa na jug. Sem toga, istakao sam, da su snage Srednje grupe armija već spremne za nastupanje u pravcu Moskve, dok bi za nameravanu operaciju na Kijev mnogi pokreti uz gubitak vremena morali da se prethodno izvrše u jugozapadnom pravcu. Ovo bi značilo vraćanje trupa unazad, u pravcu ka otadžbini, tako da bi za docniji napад na Moskvу one morale ponovo da savlađuju prostor od Rosslavlja do Lokvice koji iznosi 450 km, sa novim zamorom trupa i abanjem vozila. Opisao sam stanje puteva na pravcu koji je meni za nastupanje doznačen, i to na osnovu već stečenih iskustava do Uneče, ističući teškoće oko snabdevanja, koje će pri skretanju snaga za Ukrajinu morati svakim danom biti sve veće. Najzad, ukazao sam i na teške posledice, koje će morati da nastanu, ako se predviđene operacije ne budu mogle tako brzo izvesti kao što se očekuje, te će morati da se uđe u period rđavog vremena. Tada bi bilo isuviše dockan za preuzimanje planiranog poslednjeg udara na Moskvу u ovoj godini. Svoja izlaganja završio sam molbom da se svi ostali obziri, ma koliko izgledali opravdani, potčine uslovu nephodne potrebe da se prvo izvojuje vojnička pobeda. Sve ostalo bi potom palо.

Hitler me je pustio da govorim do kraja, ne prekidajući me ni jedanput. Potom je on uzeo reč. U detaljnom obrazlaganju je izneo zašto je došao do drukčije odluke. On je istakao Ukrajinu kao žitnicu i bazu sa ostatim sirovinama, neophodnim za produženje rata. Pri ovome je ponovo istakao važnost Krima, koji se, »kao sovjetski nosač aviona za borbu protiv rumunskih petrolejskih izvora« mora likvidirati. Prvi put sam čuo da izgovara rečenicu: »Moji se generali ništa ne razumeju u ratnu privredu«. Hitlerova izlaganja su završena striktnim naređenjem da se neodložno pristupi izvršenju napada na Kijev, kao na sledeći strategiski objekt. Ovom prilikom sam prvi put prisustvovao prizoru koji sam dočnije često doživljavao: svi su prisutni klimali glavom na svaku Hitlerovu rečenicu, dok sam ja ostao usamljen sa svojim mišljenjem. Očigledno je da je on ovo obrazloženje svoje čudnovate odluke već više puta izneo. Ja sam jako žalio da pri ovom mom referisanju nije bio prisutan i maršal fon Brauhić ili general-pukovnik Halder, jer je, i po njihovom mišljenju, od ishoda ovog referisanja, u mnogome zavisilo možda i rešenje rata. Videći da imam protiv sebe jedinstven front cele Vrhovne komande oružanih snaga, odustao sam ovog dana od daljeg insistiranja, jer sam tada još mislio da ne smem praviti uzbudljivu scenu sa poglavarom Rajha u prisustvu svih njegovih savetnika.

Pošto je odluka za napad na Ukrajinu potvrđena, nastojao sam da što je moguće više doprinesem njenom dobrom izvršenju. Zato sam zamolio Hitlera da bar odustane od rasparčavanja moje Oklopne grupe i da naredi da se cela Oklopna grupa uputi na nov zadatak, kako bi se postigao brz uspeh pre jesenjeg nevremena. Ovo stoga što će jesenje kiše učiniti ovu besputnu zemlju nemogućom za kretanje motorizovanih snaga. Ova mi je želja bila ispuhjena.

Bilo je već dugo posle ponoći kada sam stigao u svoj štab. Ovog istog dana, 23. avgusta, bila je stigla zapovest iz Vrhovne komande vojske u štab Srednje grupe armi-

ja, koja je naglasila sledeće: »Cilj je da se uništi što više snaga sovjetske 5 armije i Južnoj grupi armija što je moguće brže otvoriti prelaz preko Dnjepra. U ovom cilju treba, po mogućству pod komandom general-pukovnika Guderijana, formirati jednu operativnu grupu, koja će desnim krilom prodirati preko Černigova.«

O ovoj zapovesti ja ništa nisam znao prilikom mog referisanja Hitleru. Takođe ni general Halder nije iskoristio nijednu priliku u toku 23 avgusta da me o tome obavesti.

Ujutru 24 avgusta otišao sam kod načelnika Generalštaba vojske, general-pukovnika Haldera, i referisao mu o neuspehu ovog poslednjeg pokušaja da se Hitler ipak preokrene. Verovao sam da tu neću moći reći ništa što bi iznenadilo Haldera, ali, na moje veliko zaprepašćenje, on je dobio pravi nervni napad koji ga je naveo na nepravedno optuživanje i sumnjičenje. Samo se ovakvim Halderovim nervnim stanjem mogu objasniti njegovi telefonski razgovori sa štabom Srednje grupe armija o meni, što je dalo potpuno netačnu sliku o mojoj ulozi koju su neki potčinjeni iz štaba posle rata objavili. On je naročito bio ljut zbog mog nastojanja da se novonaredena operacija otpočetka preduzme sa dovoljno jakim snagama. On za ovo nije pokazivao ni najmanje razumevanja, pa me je čak i docnije u ovome ometao. Rastali smo se, ne postigavši saglasnost u pogledima. Odleteo sam avionom natrag u svoj štab sa naređenjem da preduzmem pokret za Ukrajinu 25 avgusta.

24 oklopni korpus zauzeo je 24 avgusta Novosibkov i odbacio neprijatelja na liniju Uneča — Starodub.

BITKA ZA KIJEV

(Skice: 17, 18, 19 i 20)

Hitlerova zapovest od 21 avgusta 1941, koja je sadržavala osnove za pretstojeće operacije, ukoliko se tiče najbitnijih odredaba, glasila je ovako:

»Predlog Vrhovne komande vojske od 18 avgusta za dalje izvođenje operacija na Istoku ne odgovara u svemu mojim namerama.

Stoga naređujem sledeće:

1. — Najvažniji cilj koji treba dostići do zime nije zauzimanje Moskve, već osvajanje puta za Krim sa industrijskim i ugljenim basenom Donjeca, kao i presecanje sovjetskog dovoza nafte iz kavkaskog rejona, a na severu opkoljavanje Lenjingrada i uspostavljanje veze sa Fincima.

2. — Izvanredno povoljna situacija, koja je nastala izbijanjem na liniju Gomelj — Počep, mora biti iskorisćena za koncentričan udar unutrašnjim krilima Južne i Srednje grupe armija. Cilj ove operacije mora biti ne samo da se dejstvom snaga 6 armije odbaci sovjetska 5 armija preko Dnjepra, već da se ove neprijateljske snage unište, i to pre nego što bi mogle dostići liniju Desna — Konotop — Sula. Na taj način će se osigurati Južnoj grupi armija da obrazuje mostobrane na istočnoj obali srednjeg Dnjepra, kao i dalje izvođenje operacija centrom i levim krilom pravcem preko linije Rostov — Harkov.

3. — Srednja grupa armija treba da angažuje, bez obzira na druge docnije operacije, toliko jake snage da se cilj — uništenje sovjetske 5 armije — postigne, dok će posetanjem podesnih položaja na svom centru omogućiti da se minimalnim snagama odbiju neprijateljski napadi.

4. — Zauzimanje Krimskog Poluostrva jeste od prvakasnog značaja za osiguranje našeg snabdevanja benzином iz Rumunije...«

Ova zapovest, čija mi je sadržina prilikom referisanja Hitleru bila nepoznata, poslužila je kao osnova za direktive Vrhovne komande vojske i Srednje grupe armija za moju Oklopnu grupu. Moje najveće razočaranje nastalo je pri oduzimanju 46 oklopnog korpusa iz sastava moje Oklopne grupe. Uprkos uveravanju od strane Hitlera da se ove snage neće rasparčavati, Srednja grupa

armija je odredila ovaj korpus u rezervu, pozadi fronta 4 armije, u rejonu Roslavlj — Smolensk. Tako sam morao da otpočem nove pokrete samo sa 24 i 47 oklopnim korpušom iako je od ranije već bilo poznato da su ovo nedovoljne snage. Moj protest u štabu Srednje grupe armija ostao je nezapažen.

Kao prvi napadni cilj bio mi je određen Konotop. Dalja uputstva za sadejstvo sa Južnom grupom armija ostavljena su za docnije.

Pri sadašnjem rasporedu Oklopne grupe 24 korpus je morao iz rejona Uneče ne samo da se borbom ponova probija kroz sovjetske snage, već i da grupi obezbedi desni bok od neprijatelja koji se povlačio od Gomelja na istok. 47 oklopni korpus je, međutim, dobio zadatak da sa jedinom zasada raspoloživom 17 oklopnom divizijom, odmah preduzme obezbeđenje levog boka Oklopne grupe napadom južno od Počepa, na istočnu obalu reke Sudost, gde su se nalazile znatne sovjetske snage. Sama reka Sudost nije bila nikakva vodena prepreka da bi se za obezbeđenje po suvom godišnjem dobu moglo na nju računati.

U ovom trenutku, 29 motorizovana pešadijska divizija već je bila na reci Desni i na gornjem toku Sudoste, gde je držala front od 80 km. Istočno od Staroduba stajao je neprijatelj još na zapadnoj obali na otseku reke Sudoste, prema boku 24 oklopnog korpuša. Posle smanjivanja 29 motorizovane pešadijske divizije od strane pešadije, protezao se bok od Počepa do prvog cilja Konotopa, u iznosu od 180 km. Tu je otpočela glavna operacija, a time i glavna opasnost za bok grupe. Neprijateljske snage prema našem istočnom boku, obaveštajna služba je slabo i nepotpuno proverila. No, ipak se moralo računati sa time da će snage 47 oklopnog korpusa biti u potpunosti zauzete izvršenjem zadatka bočnog obezbeđenja. Borbena sposobnost naše prethodnice i dalje je patila od premorenosti i iscrpenosti pošto je 24 oklopni korpus bez odmora i obnavljanja morao da otpočne novu operaciju, iako je izdržao čitav niz neprestanih marševa i teških borbi.

25 avgusta su izvršeni ovi pokreti:

— 24 oklopni korpus sa 10 motorizovanom pešadijskom divizijom prošao je Čolmi i Avdejevku, sa 3 oklopnom divizijom Kostobor — Novgorod Severskij na Desni, dok je 4 oklopna divizija prvo očistila neprijateljske delove na zapadnoj obali Sudoste i, posle delimičnog smenjivanja od strane 47 oklopnog korpusa, imala da nastavi pokret za 3 oklopnom divizijom.

— 47 oklopni korpus izbio je sa 17 oklopnom divizijom preko Počepa na južnu obalu Sudoste radi preuzimanja napada u pravcu Trubčevska, da bi potom, prelaskom na levu obalu Desne i udarom duž ove reke u pravcu jugozapada olakšao prodor 24 oklopnom korpusu preko veće rečne prepreke. Ostale snage korpusa bile su još u pokretu iz rejona Roslavljja.

U rano jutro 25 avgusta lično sam otišao do 17 oklopne divizije — da prisustvujem napadu preko reke Sudoste i, nešto južnije, r. Rođa. Pokret je vršen teškim peškovitim putem pri čemu je došlo do velikog zaribavanja i ispadanja iz stroja više vozila. Već oko 12.30 časova sam morao iz Mglina da tražim zamenu komandnih i transportnih kola, kao i motocikala. Ovo su bili teški predznaci za budućnost. Oko 14.30 časova stigao sam na komandno mesto 17 oklopne divizije, na 5 km severno od Počeba. Snage za ovako težak napad izgledale su mi isuviše male i slabe. Stoga se moralo računati u odnosu na 24 oklopni korpus, na mnogo sporiji tempo napredovanja. Komandant divizije, general riter fon Toma, kao i ubrzo zatim prispleli komandant korpusa, upozoren su na ovu okolnost. Da bih dobio stvarni utisak o neprijatelju, pošao sam u prvu liniju 63 pešadijskog puka sa kojim sam jedan deo napada izvodio peške. Noć sam proveo u Počepu.

Rano, 26 avgusta, tražio sam sa mojim adutantom, majorom Bisinjom, jednu istačnutu artiljerisku osmatračnicu na severnoj obali reke Roge da bih se uverio o efikasnosti dejstva naših »štuka« na sovjetsku odbranu reke. Bombe su dobro pogădale, ali je stvarno dejstvo

ipak bilo minimalno. Ipak je moralni efekat uslovio, jer su se sovjetski vojnici zadržali u svojim zaklonima, da se prelaz reke izvršio takoreći bez gubitaka. Zbog neopreznog držanja jednog oficira bilo je naše prisustvo od strane neprijateljskih osmatrača otkriveno i odmah stavljeno pod tačnu minobacačku vatru. Jedan pogodak u neposrednoj blizini ranio je 5 oficira, među kojima i majora Bisinga, koji je sedeо sasvim pored mene. Kao za čudo ostao sam čitav.

Prema nama su bile 269 i 282 sovjetska pešadijska divizija. Pošto sam video prelaz preko Roga i dovršavanje mosta, vratio sam se popodne kroz Mglin za Uneču gde je sada bio moј štab smešten. Na putu sam primio veoma radosnu i iznenadnu vest: veštrom upotrebom tenkova poručnik Buhterkirh (iz 6 tenkovskog puka 3 oklopne divizije) zauzeo je neoštećen most od 700 metara dužine na Desni, istočno od Novgorod Severskija. Ovako srećan potez je znatno olakšao naše dalje operacije.

Tek oko ponoći stigao sam nazad na svoje novo komandno mesto. Tamo je još popodne bio došao general Paulus, načelnik Operativnog odeljenja (*Oberquartiermeister I*). Vrhovne komande vojske i Halderov operativni saradnik, da bi se upoznao sa situacijom. On nije imao punomoće za donošenje odluka. Paulusa je, dok sam ja bio u obilasku, upoznao sa situacijom potpukovnik baron fon Libenštajn, posle čega je tražio vezu sa Vrhovnom komandom vojske kojoj je predložio da se obrazuje zajednička komanda za rukovođenje Oklopnom grupom i levokrilnim korpusom 2 armije, kao i da 1 konjička divizija bude upotrebljena na levom krilu Oklopne grupe. Dobiveni odgovor je bio misteriozan, navodeći da prepotčinjavanje delova 2 armije zasada ne dolazi u obzir, kao i da se pokreti 2 armije »ocenjuju samo kao taktičkog značaja«. 1 konjička divizija ostaje u sastavu 2 armije koja će svoje težište pomeriti u desno. Oklopna grupa je dobila prigovor da se kreće nekim »zaobilaznim putevima«. Međutim, neprijatelj je na Desni bio vrlo jak da bi se mogao ostaviti da stoji u dubini prema le-

vom boku, kao što je to izgleda zamišljano u Vrhovnoj komandi vojske. On je morao da bude uništen pre nego što bi se moglo nastaviti dalje prodiranje na jug. Sutradan ujutru imao sam još jedan razgovor sa Paulusom da bih ga potpuno uveo u moje zamisli. On je sve to verno preneo načelniku Generalštaba vojske, ali je zbog postojeće animoznosti prema meni sve ostalo bez efekta.

Uveče, 26 avgusta, stajalo je levo krilo 2 armije nešto južnije od Novozibkova, a linija razgraničenja s njom je išla od Klincija preko Čolma na Soznicu (severoistočno od Makošina na Desni), a sa 4 armijom od Siraša preko Uneče na Počep i Brašovo.

24 oklopni korpus imao je svoju 10 motorizovanu pešadisku diviziju kod Čolma i Avdejevke, a 3 oklopnu diviziju u rejonu mosta na Desni, južno od Novgorod — Severskog, dok je 4 oklopna divizija bila u borbi sa neprijateljem jugoistočno od Staroduba.

47 oklopni korpus je imao svoju 17 oklopnu diviziju u borbi kod Semizija, južno od Počepa, dok je 29 motorizovana pešadiska divizija osiguravala levi bok Oklopne grupe od Počepa do Žukovke. Pošto su stigle pešadiske divizije 12 i 53 armiskog korpusa, ova divizija je povukla svoje jedinice na desno krilo svog rasporeda. 18 oklopna divizija je u svom pokretu sa severa prešla prednjim delovima Roslavlj.

Upravno na pravac kretanja Oklopne grupe kretale su se sa zapada na istok ove pešadiske divizije: 167 preko Mglina, 31 severnije od nje, 34 preko Kletnje, 52 preko Perelasija, a 267 i 252 putem Kričev — Čerikov — Propojsk. Sve su ove divizije pripadale 2 armiji. Da je bio samo jedan deo ovih snaga u početku ofanzive na Kijev upućen južnjim pravcem, mogle su se uštedeti 24 oklopnom korpusu ponovljene krize na njegovom desnom krilu.

26 avgusta se učvrstila neprijateljska odbrana pred 2 armijom na reci Desni. Da bi se postigao brzi uspeh, tražio sam da mi se vrati 46 oklopni korpus, ali je Vrhovna komanda vojske to moje traženje odbila.

29 avgusta je neprijatelj preduzeo, uz podršku avijacije, snažan napad sa juga na 24 oklopni korpus. Korpus je bio prisiljen da obustavi dalji napad svoje 3 oklopne i 10 motorizovane pešadijske divizije. 4 oklopna divizija je, posle izvršenog zadatka čišćenja zapadne obale Sudoste, upućena preko Novgorod-Severskog za podršku 3 oklopne divizije. Ovog dana sam obilazio 24 oklopni korpus, kao i 3 i 4 oklopnu diviziju, i, pošto sam proučio situaciju, doneo sam ovakvu odluku: sa 24 oklopnim korpusom da 30 avgusta otklonim opasnost koja preti desnom boku, a 31 avgusta da produžim napad u jugozapadnom pravcu, dok će 47 oklopni korpus imati da produži svoj napad na istočnoj obali Sudoste, a potom na istočnoj obali Desne u pravcu Novgorod — Severskog. U 18 časova sam odleteo avionom »roda« natrag na svoje komandno mesto. Načelnik Operativnog odeljenja Oklopne grupe, potpukovnik Bajerlajn, pratio me je za poslednji put, pošto je bio premešten za Afriku. Njegov naslednik je bio major Volf.

Do 31 avgusta mostobran na reci Desni bio je znatno proširen, a 4 oklopna divizija prebačena preko reke. 10 motorizovana pešadijska divizija prešla je reku Desnu severno od Koropa, ali je jakim sovjetskim protivnapadom odbačena nazad preko reke, a, sem toga, bila je napadnuta jakim snagama u svoj desni bok. Angažovanjem i poslednjih snaga, čak i ljudstva jedne pekarske čete, s mukom se uspelo sprečavanje katastrofe na desnom krilu. Kod 47 oklopног korpusa Sovjeti su preduzeli napad sa 108 oklopnom brigadom, a od 1 septembra, i sa 110 oklopnom brigadom od Trupčevska na zapad i severozapad pri čemu su teško ugrozili hrabru 17 oklopnu diviziju. 29 motorizovana pešadijska divizija bila je preko mosta kod Novgorod — Severskog dovučena i upućena na sever da bi osigurala severni bok mostobra na 24 oklopног korpusa, kao i radi podrške nastupanja 17 oklopne divizije. 18 oklopna divizija je smenila 4 oklopnu diviziju na otseku reke Sudost, između ušća ove

reke u Desnu i Počepa. Od početka dejstva 25. avgusta, 24. oklopni korpus je zarobio 7.500 a 47. oklopni korpus 12.000 sovjetskih vojnika.

S obzirom na sovjetske napade sa obojaka i jačinu pritiska s fronta, izgledalo mi je sumnjivo da će raspoložive snage biti dovoljne za produženje napada. Zato sam ponovo molio štab Grupe armija da mi oslobođe 46. oklopni korpus. U ovakvoj situaciji prvo sam dobio 30. avgusta pešadijski puk »Velika Nemačka«, kome su 1. septembra sledovale 1 konjička divizija, a 2. septembra i SS-divizija »Rajh« iz Smolenska. Sovjetski prođor od 10 km dubine na frontu 23. pešadijske divizije, južno od Jelnje, doveo je do angažovanja 10. oklopne divizije u frontalnom protivnapadu, pešadijski puk »Velika Nemačka« bio je upućen na Novgorod-Severskij, a SS-divizija »Rajh« na desno krilo 24. oklopog korpusa. Pešadijski puk »Velika Nemačka« stigao je 2. septembra u mostobran kod Novgorod-Severskija, a SS-divizija »Rajh« 3. septembra na desno krilo raspoređena.

Ovo dodeljivanje snaga na »gramove«, navelo me je da tražim radiofonski razgovor sa štabom Srednje grupe armija u kome sam zahtevao povratak 46. oklopog korpusa, a; sem toga, i upućivanje 7. i 11. oklopne i 14. motorizovane pešadijske divizije, za koje sam znao da su zasada bile neangažovane. Sa ovako obilnim snagama bila bi, po mojoj oceni, Kijevska operacija brzo dovedena kraju. Neposredan rezultat tog radiofonskog razgovora bio je u dobijanju SS-divizije »Rajh«. No, kako su moj razgovor slušale i prislušne radiostanice Vrhovne komande vojske, došlo je do čitave uzbune. Kao prva posledica, došao je 3. septembra oficir za vezu iz Vrhovne komande vojske, potpukovnik Nagel, zatim je usledilo referisanje Hitleru i preduzimanje mera od strane Vrhovne komande oružanih snaga, što se sve za mene žalosno svršilo. Ali ču se na ovo još jedare navratiti.

2. septembra je došao maršal Keselring, komandant jedne vazdušne flote, na dogovor u štab Oklopne grupe. On je doneo vest da je Južna grupa armija izgleda po-

stigla vidne rezultate i da je obrazovala nekoliko mostobrana preko Dnjepra. Za dalje operacije vladala je neizvesnost u pogledu pravca: u pitanju su bili ciljevi Harkov ili Kijev.

Ovog dana su lako ranjeni general Model i riter fon Toma.

3 septembra sam prošao pored pozadinskih delova 10 motorizovane pešadijske divizije, kao i pored ljudstva pekarske čete, koje je vodilo borbu, do motociklističkih oruđa SS-divizije »Rajh« kod Avdejevke. Zapadno od ovog mesta stajao je neprijatelj protiv koga su nastupali delovi izviđačkog bataljona SS-divizije »Rajh«. U početku je bilo prilično pometnje, ali se ubrzo sve sredilo, blagodareći čvrstoj komandi komandanta divizije, generala Hausera, koji je znao šta hoće. Našao sam ga u Avdejevki, gde sam mu naredio da se spremi za napad 4 septembra na Sosnicu. Novopristigli 5 mitraljeski bataljon iz Roslavlja stavio sam mu pod komandu.

U podne sam bio kod 10 motorizovane pešadijske divizije koja je poslednjih dana izdržala teške borbe i pretrpela ogromne gubitke. Ona je dobila izvesno olakšanje angažovanjem 4 oklopne divizije na južnoj obali Desne. Sovjeti su obustavili skoro osmotrene pripreme za prelaz preko reke. 10 motorizovana pešadijska divizija je imala poslednjih dana pred sobom ogromnu nadmoćnost sovjetskih snaga, koji su se sastojali od 10 oklopne brigade, 293, 24, 143 i 42 pešadijske divizije. Obavestio sam komandanta divizije, generala fon Lepera, o situaciji i zadatku susedne SS-divizije »Rajh«, pri čemu sam uspostavio čvršeće sadejstvo između (desnog krila) 10 motorizovane pešadijske divizije i SS-divizije »Rajh« za napad idućeg dana. Zatim sam otišao kod 2 bataljona 20 pešadijskog puka, koji je držao mostobran južno od Desne, čija je posada činila dobar utisak; posle toga sam obišao i 1 bataljon ovog puka, koji je pre nekoliko dana bio primoran na povlačenje iz mostobrana, ali je svoju situaciju odmah popravio. I ovaj je bataljon či-

nio dobar utisak, te sam mogao da mu čestitam na držanju i izrazim uverenje da će i u buduće svoje zadatke tako izvršavati.

Preko radiofonije sam saznao iz svog štaba da je 1 konjička divizija opet pridata Oklopnoj grupi i da je upućena na desno krilo SS-divizije »Rajh«. Zatim sam još jedared obišao komandanta SS-divizije »Rajh«, i naredio da ova divizija obezbedi pravce i ustanove u pozadini 10 motorizovane pešadijske divizije, posle čega sam otišao na svoje komandno mesto. Po dolasku sam saznao da objekti na našem dosadašnjem pravcu nadiranja — Borsna i Konotop — ostaju i dalje kao naši prvi napadni ciljevi. Komanda 46 oklopног korpusa sa polovinom svojih snaga bila je vraćena Oklopnoj grupi. Oba korpusa iz prve linije izvestili su da imaju po 2.500 zarobljenika, dok je grupa za obezbeđenje pozadine, koju je formirao inžinjeriski general Baher, zarobila 1.200. 24 oklopni korpus je javio o sve većoj opasnosti koja je nastala stalnim produžavanjem južnog boka, kao i slabljenjem snaga na vrhu klina. Krolevac je pao u naše ruke.

Ovog dana je došao oficir za vezу iz Vrhovne komande vojske, potpukovnik Nagel, radi prisustvovanja konferenciji u štabu Srednje grupe armija u Borisovu, na kojoj se pojavio i vrhovni komandant vojske, maršal fon Brauhić. Potpukovnik Nagel je ovom prilikom izneo moje gledanje na situaciju. Stoga je ocenjen kao moј »zvučnik i agitator« i bio odmah razrešen ove dužnosti. Jako sam žalio što je ovaj inteligentni oficir, koji je uostalom bio i jedan od prvoklasnih poznavalaca ruskog jezika, bio tako kažnjen zato što je po dužnosti referisao o vladajućem mišljenju na frontu.

No to nije bilo dovoljno. Uveče je otpočela kiša koja je ubrzo raskaljala puteve do te mere da je dve trećine vozila SS-divizije »Rajh« ostalo na putu.

4 septembar sam proveo na frontu 4 oklopne divizije, gde sam se takođe sastao sa generalom baronom fon Gejrom. Putevi su bili toliko raskaljani, iako je kiša bila kratka, da mi je za 75 km trebalo puna 4 i po časa.

4 oklopna divizija je bila angažovana u napadu pravcem Korop — Krasnopolje. Neprijatelj se pred ovom divizijom dosada pokazao vrlo žilav, čak i protiv naših tenkova. Ipak je posle dejstva »štuka« glavni otpor izgledao slomljen. General baron fon Gejr dobio je iz zaplenjenih dokumenata utisak da će produženje napada u pravcu Sosnice biti naročito uspešno, jer se tu nalazi spoj izme-

Sl. 4. — Polazak tenkova u napad

đu 13 i 21 sovjetske armije. Bilo je mogućno da se baš tu nalazi neka praznina. 3 oklopna divizija javljala je o svom napredovanju. I nju sam obišao i zatekao je u prodiranju kroz Mutino i Spaskoje ka reci Sejm. I general Model je imao utisak da udara na neko »meko« mesto neprijateljskog rasporeda, ako ne baš u potpuno prazan prostor. Ja sam upozoravao generala Modela da po prelasku Sejma prodire do pruge Konotop — Belopolje da bi ovu prugu presekao. Za vreme povratka izdao

sam preko radija svome štabu zapovest za sledeći dan. Sa svoje strane saznao sam da treba očekivati da će se Hitler umešati u operacije Oklopne grupe.

Radiogram iz štaba Srednje grupe je već javljao da je Vrhovna komanda oružanih snaga nezadovoljna dejstvima Oklopne grupe, a naročito angažovanjem 47 oklopног korpusa na istočnoj obali Desne. Zato je tražen izveštaj o proceni situacije i namerama. Iste je noći došlo naređenje iz Vrhovne komande vojske da se obustavi napad 47 oklopног korpusa i da se korpus povuče na desnu obalu reke. Sve je to bilo naređeno takvim načinom da me je moralо pogoditi. Efekat ovog naređenja za 47 oklopni korpus bio je poražavajući. Komande korpusa i divizija bile su ubedene u siguran uspeh. Iako je sam ovaj korpus od 25 avgusta zaplenio 155 topova, 120 tenkova i 17.000 zarobljenika, čemu treba dodati još i 13.000 zarobljenika 24 oklopног korpusa, nije bilo ni reči priznanja.

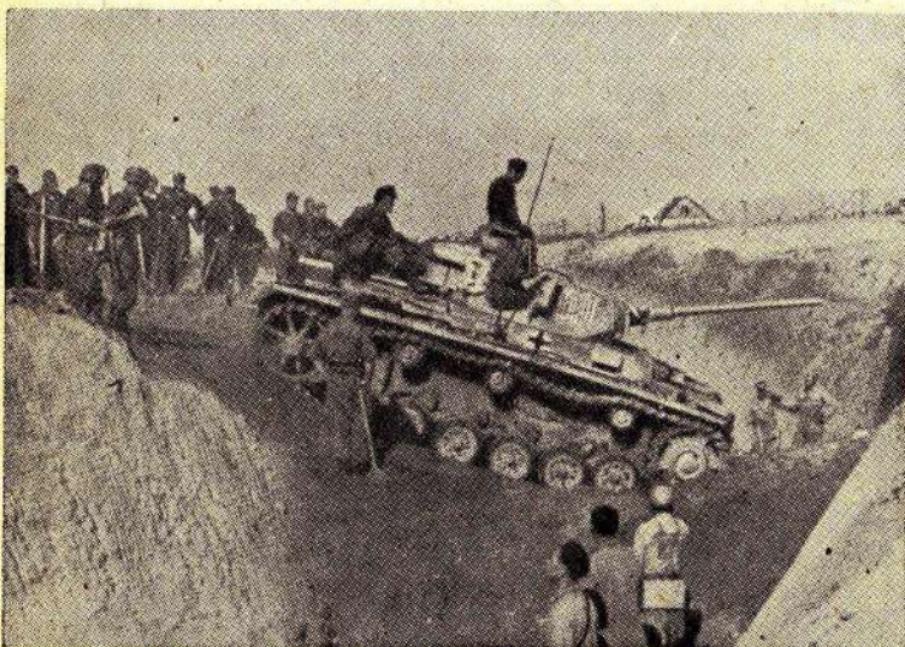
5 septembra je 1 konjička divizija upućena za Pogar i stavljena pod komandu 4 armije. Mi smo bili predviđeli da je upotrebimo, zbog njene pokretljivosti, na levom krilu za obezbeđenje levog boka 47 oklopног korpusa. Na taj način njena pokretljivost pri obezbeđenju boka u mestu na otseku reke Sudoste nije bila iskorишćena.

SS-divizija »Rajh« je ovog dana zauzela Sosnicu.

U 4 armiji je bilo naređeno da se napusti izbočina kod Jelnje, pošto su sada pretrpljeni gubici, koje sam ja blagovremenim povlaчењем u avgustu tražio da izbegnem.

6 septembra sam iskoristio da opet obidem SS-diviziju »Rajh«. Ona je bila u toku napada na železnički most na Desni kod Makošina. Nastojao sam da joj obezbedim vazdušnu podršku. Zbog slabih puteva divizija se još nije bila ni prikupila. Usput sam naišao na čitav niz jedinica, delom u pokretu, a delom na odmoru po šumama. Jedinice su ostavljale veoma disciplinevan utsak i bile su vrlo zadovoljne što su se opet vratile u sa-

stav Oklopne grupe. Popodne je i most zauzet, čime je bio obezbeđen još jedan prelaz preko Desne. Moj prateći ešelon je bio primoran da nekoliko puta vozi kroz neprijateljsku artiljerisku vatru, ali nije imao nikakvih gubitaka. Na povratku smo sreli delove 1 konjičke divizije kao i SS-jedinice koje su zbog slabih puteva morale ići peške. Stigavši na komandno mesto divizije, izdao sam zapovest da se mostobran na Desni toliko proširi da sa njega divizija bude u mogućnosti da pređe u napad na zapadnu obalu reke Sejm, da bi olakšala nadiranje 24 oklopnog korpusa preko ovog otseka.

Sl. 5. — Savladivanje protivtenkovskog rova na Staljinovoj liniji

7 septembra su uspele 3 i 4 oklopna divizija da obrazuju mostobrane na južnoj obali Sejma. Komanda Srednje grupe armija je ovog dana naredila da se izbije na liniju Nežin — Monastirišće, sa težištem na Nežin. Ova je zapovest izmenjena 8 septembra u 8.25 časova nare-

đenjem: »Nov pravac Borsna — Romnji, težište desno«. Ovog istog dana govorio sam u štabu Srednje grupe armija, u Gomelju, sa vrhovnim komandantom vojske o planiranoj novoj operaciji pravcem na Moskvu za početak oktobra. Nezavisno od toga, maršal fon Brauhić se još jedared osvrnuo na dejstvo 47 oklopog korpusa u pravcu Trupčevska i zamerio mi na traženju pojačanja radijem od 1 septembra, jer je to mogla da čuje Vrhovna komanda oružanih snaga. Sem toga, on smatra da je Oklopna grupa tada bila nepotrebno proširila svoj front. Ja sam pravdao preduzete mere time što se jake neprijateljske snage nisu mogle ostaviti na mome levom boku a da ne budu potučene. Mi smo do ovog dana zarobili 40.000 neprijateljskih vojnika i zaplenili 250 topova. Naši su se čelni delovi bližili pruzi Bahmač-Konotop.

2 armija je ovog dana zauzela Černigov. Njen je pravac udara bio Nežin — Borsna.

Ovog dana nas je napustio potpukovnik Nagel, a njegov naslednik, major fon Kalden je došao. On je svoju misiju preuzeo sa istim taktom i razumevanjem, kao ranije potpukovnik Nagel i privremeno Belov.

Kod Severne grupe armija pripremale su se 4 oklopna grupa i 18 armija za napad na spoljni utvrđeni pojas oko Lenjingrada. Napad je trebalo da otpočne 9 septembra.

24 oklopni korpus je 9 septembra prešao reku Sejm. Ja sam ovog dana pratilo borbe kod 4 oklopne divizije i posmatrao sam delove 33 i 12 streljačkog puka u nastupanju na Gorodišće. Avioni »štuke« su efikasno podržavali u napadu prednje delove strelaca i tenkova 35 tenkovskog puка. Ali je slaba borbenost svih jedinica potvrđivala da su trupama, posle dva i po meseca naprezanja i velikih gubitaka, neodložno potrebni odmor i popuna. Nažalost, o tome u ovom momentu nije moglo biti ni reči. Dockan popodne saznao sam u komandi 24 oklopog korpusa od generala barona fon Gejra: da napad izvodi i SS-divizija »Rajh«, kao i da 3 oklopna divizija ima nameru da prodire u pravcu Konotopa. Iskazi zarobljenika govorili su o tome da je između 13 i 21

sovjetske armije uvedena 40 armija, kao i to da je snabdevanje municijom još podnošljivo, a pogonskim gorivom na izmaku.

Uveče sam odlетео »rodom« nazad na svoje komandno mesto u Krolevac. U međuvremenu je štab Srednje grupe armija izvestio da se 1 konjička divizija nije mogla održati na otseku Sudoste, već je morala da se pomeri dalje na sever. Zato se 18 oklopna diviziјa nije mogla privući uz Oklopnu grupu, te su za eksploataciju uspeha na Sejmu potrebne sveže snage. Uveče je stigla radosna vest da je 24 oklopni korpus zaista udario na slabo mesto neprijateljskog fronta između Baturina i Konotopa, kao i da se jedan istureni odred 3 oklopne divizije nalazi u pokretu za Romnji, koji je bio naš cilj napada. Na taj način, divizija je udarala neprijatelja s leđa. Zato je bilo nužno da se ovaj uspeh brzo iskoristi, ali taj zadatak pri oskudnim snagama, slabim putevima, a naročito dubini jugoistočnog boka od skoro 240 km nije bio nimalo lak. Pošto nisam imao nikakvih rezervi na raspolaganju, jedino mi je preostajalo da svojom ličnom pojavom doprinesem nadiranju 3 oklopne divizije. Zato sam se odlučio da 10 septembra opet idem na front.

Po mom dolasku u Ksendovku, izvestio me je general baron fon Gejr da je 3 oklopna divizija zauzela Romnji, kao i da je obrazovala mostobran preko reke Romen. 3 oklopna divizija je obišla Konotop, bez zauzimanja grada. 4 oklopna divizija se nalazila u pokretu za Bahmač, dok je SS-divizija »Rajh« nadirala ka Bosni. Iz iskaza zarobljenika se videlo da se sovjetske snage, koje se bore u Ukrajini, još mogu braniti, dok je njihova ofanzivna moć skrhana. General fon Gejr je bio upozoren da osigura brzo zauzimanje važne železničke stanice Konotop, preko koje će morati da teče naše snabdevanje, dok će 4 oklopna divizija produžiti nadiranje od Bahmača na jug, a SS-divizija »Rajh« od Borsna za Kustovci. Ova poslednja divizija imala je da uhvati vezu sa 2 armijom. Posle toga sam krenuo za 3 oklopnom divizijom.

Na mostu na Sejmu izdržali smo sovjetsko bombardovanje iz vazduha, dok je sovjetska artiljerija dejstvovala po našem putu. Put je usled kišovitog vremena postajao sve gori i bio posejan nepomičnim vozilima koja su ostala u blatu. Marševske kolone su se izdužile na po nekoliko svojih normalnih marševskih dubina. Teglači artiljeriskih oruđa su morali da izvlače i laka vozila.

U Hmeljovu sam proveo noć kod štaba 3 oklopne divizije, pošto se na povratak po ovom putu nije moglo više računati. Odatle sam produžio za Romnji. Severno od grada reka Romen stvorila je jak otsek, koji su Sovjeti ojačali protivtenkovskim rovovima i žičanim preprekama. Pa kako Sovjeti ni ovako jak otsek nisu mogli zadržati, dokaz je da ih je pojava 3 oklopne divizije bila sasvim iznenadila, kao i da je ovim udarom prodor bio potpuno ostvaren. Neposredno pred Romnijem sreо sam generala Modela koji me je upoznao sa pojedinostima o dejstvima njegovih jedinica. Grad je već bio u njegovim rukama, ali su se neprijateljski rasprsli delovi još nalazili po baštama kroz koje se jedino u oklopnim vozilima moglo proći. U 17 časova je imala da otpočne akcija čišćenja. U severnom delu grada naišao sam na grupu štabnih oficira koja je baš tada primala zapovest od pukovnika Klemana. Oni su bili naročito ometani sovjetskim napadima iz vazduha, pošto nije moglo biti dovoljno naše odbrane u vazduhu. Ovo stoga, što su sovjetski avioni poletali iz zone u kojoj je bilo lepo vreme, dok su se naši aerodromi nalazili u zoni gde je vladalo nevreme, te je poletanje ovog kišovitog dana bilo nemoguće. Tog dana su nas takođe napali tri neprijateljska aviona mitraljeskom vatrom, dok su bombe pale na drugu stranu.

Iz Romnija sam radijem poslao mome štabu uputstva za sledeći dan sa naređenjem da se u međuvremenu pristigli 46 oklopni korpus sa 17 oklopnom divizijom i pešadijskim puškom »Velika Nemačka«, koji su mu pridati,

odmah uputi pravcem Putivlj — Žilovka (17 km južno od Putivlja). Za generala Modela sam tražio jaču lovačku zaštitu.

Ovog dana je zauzet Bahmač. Pešadijski puk »Velika Nemačka« stigao je u Putivlj. Iz štaba Srednje grupe armija smo dobili naređenje da budemo spremni za napad na otsek reke Udaj, sa obe strane Prilukija.

Južna grupa armija se pripremala za prelaz preko Dnjepra kod Kremenčuga, odakle se imala širiti na sever da bi nam kod Romnije dala ruku.

Celu noć je padala kiša kao iz kabla. Moj povratak je stoga bio mogućan tek 11 septembra i to s mukom. Prvo su otkazali motocikli. Takođe su se zaglibila i moja izvanredna terenska kola, koja su imala dupli pogon. Naši komandni tenkovi i pozajmljeni artiljeriski tegljač izvukloše nas iz blata. Brzinom od nekih 10 km jedva smo se kroz blato probijali ka Girovki, gde sam naišao na pukovski štab potpukovnika Anderša. Zbog prekinutih telefonskih linija uzalud sam pokušavao da se obavestim o situaciji. Najzad sam saznao od motociklista 3 oklopne divizije da je Konotop u našim rukama. Na 6 km severno od Girovke naišao sam na izviđački bataljon 10 motorizovane pešadijske divizije. U 14 časova sam sreo u Konotopu generała fon Lepera, rekao mu za događaje kod Romnije i oko 15.30 časova sam stigao kod 24 oklopног korpusa. Tu sam saznao da je i SS-divizija »Rajh« zauzela Borsnu. Korpus je dobio naređenje da sa desnim krilom prodire preko Monastirišča, a sa levim preko Pirjatina na Romnji. 46 oklopni korpus bio je upućen preko Putivlja na jug.

U 18.30 časova bio sam na svom komandnom mestu. 10 septembra sam prešao 165 km za 10 časova, a 11 septembra 130 km za 10 i po časova. Raskaljani putevi apsolutno nisu omogućavali veću brzinu. Ovi užasno spori pokreti dali su mi dovoljno jasan uvid u sve naše otsad pretstojeće teškoće. Samo onaj koji je lično preživeo sve teškoće po ovim raskaljanim kanalima sve do najistaknutijih naših jedinica, može sebi predstaviti sav napor ljudi i motora, kao i pravilno ceniti stanje na frontu i iz njega

izvlačiti neminovne zaključke u pogledu naših daljih operacija. Što naši vojni vrhovi nisu u ovom pogledu prikupljali nikakva iskustva i našim izveštajima u početku nisu hteli verovati, gorko nam se osvetilo i to nas je stalo beskrajnih napora i toliko nesreća koje su se mogle izbeći.

Štab Srednje grupe armija je iste večeri objavio da 1 oklopna grupa, pod komandom general-pukovnika fon Klajsta, zbog raskaljanog terena, nije mogla dostići svoj cilj. Mi smo morali i dalje da prodiremo na jug. Ko gore opisane putne uslove poznaje, neće se ničemu čuditi.

17 oklopna divizija je dospela 11. septembra Voronjež-Gluhov, a 11. septembra Gluhov.

Dok je 1 oklopna grupa 12. septembra nastavila svoje nadiranje preko Semenovke na Lubnji, 3 oklopna divizija je udarila na Lokvicu i zauzela most na Suli, neposredno severnije od ovog mesta. 2 armija se približavala, uz velike teškoće zbog rđavih puteva, ka Nežinu.

Kod Severne grupe armija verovalo se da je napravljen jedan odlučujući prođor u lenjingradskom sistemu obrane.

Komanda Srednje grupe armija je 13. septembra odbila naš predlog da 18 oklopna divizija, koja je još osiguravala na otseku Sudoste naš duboki bok i pozadinu, smeni pešadijom, sa motivacijom da bi ona zakasnila da učestvuje u odlučujućim borbama. Nejasna situacija na našem istočnom boku i moguće opasnosti koje su otuda proizilazile, nametale su hitno stvaranje makar i slabe rezerve, ali to sve nije uzimano u obzir.

1 oklopna grupa zauzela je Lubnji.

14. septembra je moja Oklopna grupa prenestila komandno mesto za Konotop. Rđavo vreme se produžilo. Vazdušno izviđanje je potpuno otkazalo. Izviđanje na zemlji je takođe bilo onemogućeno stvorenim blatom. Određene jedinice za bočno obezbeđenje 46 i 47 oklopnog korpusa bile su skoro nepomične. Neizvesnost na dubokom boku i pozadini Sudoste postojala je svakim danom sve veća. Da bih vezu sa Klajstovom oklopnom grupom

ipak što sigurnije uspostavio, odlučio sam, uprkos postojećim teškoća, da odem kod 24 oklopнog korpusa. Put je vodio preko Kroloveca — Baturina — Konotopa — Romnija na Lohvicu. General fon Gejr, koga sam sreo u Mičevki (6 km jugoistočno od Baturina), izvestio me je da se izgleda neprijatelj nagomilava kod Lohvice, i da nastoji da što pre taj još postojeći otvor do Klajstove oklopne grupe zatvori. Zato je on svojim divizijama naredio da izbjigu na otsek Sule i da ga zatvore. U rejonu Senče, oko 11 km južno od Lohvice, zapaženo je prikupljanje jakih sovjetskih snaga. Produžio sam svoj put kroz Romnji u kome se mnoštvo ljudi u prazničnom odelu mirno kretalo. Posle Potčepa i Konotopa grad Romnji je bio najurednija ruska varoш na koju smo dotada bili naišli. U sumrak sam stigao kod generala Modela u Lohvici. On je do ovog trenutka tu bio uspeo da dovede samo jedan pešadijski puk iz svoje divizije. Ostale snage divizije su se teško kretale po blatu daleko unazad. On me je obavestio da se jake sovjetske prikupljene snage sastoje najvećim delom od pozadinskih jedinica. Stoga je samo jedan deo ovih jedinica bio propisno naoružan. Uočeni sovjetski tenkovi su verovatno bili prikupljeni iz pozadinskih radionica da bi štitili otstupanje. U ogromnom kazanu oko Kijeva moraju biti delovi pet sovjetskih armija: 21, 5, 37, 26 i 38 armije.

Neprijateljski napadi na naš jugoistočni bok južno od Putivlja i kod Jampolja bili su odbijeni.

Noć sam proveo sa Bisingom i Kaldenom u školi u Lohvici i radijem obavestio Libenštajna da ubrza što je moguće više pokret 10 motorizovane pešadijske divizije za Romnji, da bi oslobođio začelne delove 3 oklopne divizije, koji treba da dođu u Lohvicu. Školska zgrada je bila jedna solidna građevina sa svim potrebnim uređajima, kao što su uopšte uzev, školske zgrade u SSSR-u. Za škole, bolnice, dečje domove i sportske ustanove, uopšte je mnogo učinjeno. Ove su ustanove svuda čisto i uredno održavane, mada i ovde, razume se, izuzeci potvrđuju pravilo.

15 septembra u rano jutro obišao sam istureni odred 3 oklopne divizije pod komandom majora Franka, koji je prethodnog dana, južno od Lohvice, odbacio sovjetske delove na zapad, a u toku noći presreo 15 sovjetskih kamiona sa vojnicima, od kojih su neki izginuli, a ostali zatrobljeni. Sa osmatračnice majora Franka, severno od Lubnjija, bila je vrlo dobra preglednost nad terenom tako da su se mogle videti i sovjetske snabdevačke kolone u pokretu sa zapada na istok. Pokret ovih kolona bio je zaustavljen artiljerijskom vatrom. Kod 2 bataljona 3 pešadijskog puka zatekao sam generala Modela, koji mi je izložio svoje namere. Potom sam obišao više jedinica 3 oklopne divizije i razgovarao sa potpukovnikom Muncelom, komandantom 6 tenkovskog puka. Potpukovnik Muncel je imao ovog dana samo 1 tenk IV, 3 tenka III i 6 tenkova II, dakle, ukupno 10 tenkova iz celog puka! Ove su cifre odavale poraznu sliku koja je nametala potrebu odmora i popune jedinica. One su pokazale i to da su požrtvovani ljudi davali sve od sebe da bi dostigli postavljeni cilj.

Preko radiofonije sam pozvao potpukovnika Libenštajna da prenese naređenje na 24 oklopni korpus da SS-diviziju »Rajh« uputi na jug do otseka na reci Udaj, između Kustovčija i Perevoločnoja, i u vezi s njom 4 oklopna divizija da se uputi na Srebrnoje — Berezovka. 10 motorizovana pešadijska divizija da prodire na Glinsk, zapadno od Romnjića. Potom sam južno od Romnjića uzeo jednu »Rodu« za preletanje nazad do komandnog mesta moje Oklopne grupe.

17 oklopna divizija je ovog dana otpočela pokret za Putivlj. Uveče sam došao u Konotop i zatekao potpukovnika Libenštajna, koji je u međuvremenu avionom išao u štab Srednje grupe armija da bi se upoznao sa pretstojećim novim zadacima u pravcu Moskve. Nova operacija je trebalo da posluži cilju »da se unište preostali delovi Timošenkove grupe armija«. Za ovaj cilj je angažovano 3/4 nemačke vojske. Ponovljenu molbu potpukovnika Libenštajna o dobijanju 18 oklopne divizije u

sastav Oklopne grupe odbio je maršal fon Bok sa napomenom da je on pitao generala Haldera, šta je sada važnije, da li stvari na jugu, ili pripreme novih poduhvata u pravcu Moskve, našto mu je generalpuškovnik Halder odgovorio »ovo drugo«.

16 septembra smo premestili naše komandno mesto, koje je bilo istureno, u Romnji. Otkopljavanje sovjetskih snaga se odvijalo uspešno. Ovog dana smo došli u dodir sa Klajstovom oklopnom grupom koja je obrazovala južni krak klešta. SS-divizija »Rajh« je zauzela Priluki. Štab 2 armije je bio izvučen iz fronta za nove zadatke. (Rомнji je bio nekoliko dana u decembru 1708 godine sedište štaba švedskog kralja Karla XII, pre bitke kod Poltave.)

17 septembar sam iskoristio za obilazak 4 oklopne divizije u Srebnoju. Pošto između ove divizije i tek upućene SS-divizije »Rajh« još nije bilo nikakve veze, odlučio sam da odem i do ove divizije. Put je vodio kroz ničiju zemlju. U šumama sa obe strane puta videli su se mnogobrojni sveži tragovi sovjetskih logora. Neposredno ispred Perevotočnoja spazio sam pravo na nas uperene dve topovske cevi. Tu smo preživeli nekoliko teških trenutaka dok nisam utvrdio da se posluga bila razbegla a konjičke zaprege ostavila da stoje pozadi susednog sena. U sred sela sam naleteo na motocikliste iz SS-divizije koji su vodili borbu za prelaz reke Udaj. Odatle sam otišao za Kustovce, koji leže takođe na reci Udaj, gde su drugi delovi SS-divizije vodili borbu. Pukovnik Bitiš me je obavestio o toku borbe. Odavde je usledio povratak od oko 100 km, opet kroz ničiju zemlju, preko Ivanjice i Jaroševke za Romnji. Put je bio strahovito loš tako da sam tek u svanuće dospeo na svoje komandno mesto.

17 septembra smo ugovorili sa Klajstovom oklopnom grupom smenjivanje 3 oklopne divizije sa 25 motorizovanom pešadijskom divizijom, da bismo najzad ovoj hrabroj oklopnoj diviziji dali mogućnost da prikupi i opravi svoja vozila.

Ovog dana su sovjetske snage činile vidne napore da na naš istočni bok dejstvuju ofanzivno. 10 motorizovana

pešadiska divizija i pešadiski puk »Velika Nemačka« imali su da izdrže teške borbe u rejonu Konotopa. Pred našim mostobranom na Desni kod Novgorod-Severskija neprijatelj se ojačao. Sovjetske pruge koje vode sa istoka za Kijev bile su više puta prekidane našim bombardovanjem iz vazduha. No, Sovjeti su pokazali veliku umešnost u njihovom brzom opravljanju tako da je trebalo računati sa skorom pojавom svežih snaga na našem preterano razvučenom boku.

Kod Severne grupe armija došlo je posle zauzimanja Djeckojeg Sela, bivšeg Carskog Sela, do obustavljanja napada na Lenjingrad. Masa angažovanih oklopnih divizija bila je stavljena na raspolaganje Srednjoj grupi armija i kretala se na jug (štab 4 oklopne grupe, komande 41, 56 i 57 korpusa, 3 motorizovane pešadijske divizije, 6, 20 i docnije 1 oklopne divizije).

18 septembar nam je doneo krizu kod Romnija. Od ranog jutra čula se grmljavina na istočnom boku, koja se u toku pre podneva pojačala. Sveže neprijateljske snage — 9 sovjetska konjička divizija i još jedna druga sa tenkovima — nastupale su u tri kolone sa istoka na Romnji, gde su doprle do na 800 m ispred ivice grada. Sa jedne od visoko postavljenih osmatračkih kula od zatvora na ivici grada Romnija mogao sam potpuno da osmatram neprijateljski napad. 24 oklopnom korpusu je bila poverena održana. Na raspolaganju su stajala dva bataljona 10 motorizovane pešadijske divizije i nekoliko malokalibarnih baterija. Naše vazdušno izviđanje protiv nadmoćnijeg neprijatelja bilo je teško. Potpukovnik fon Barsevič, koji je lično leteo, za dlaku je umakao sovjetskim lovcima. Na Romnji je izvršen naročito jak napad iz vazduha. Ali se na kraju uspelo da se grad, kao i naši istureni položaji, održe. No sovjetske snage su produžile da pristižu transportima prugom Harkov — Sumi, kao i da se iskrcaju kod Sumija i Šuravke. Za njihovu odbranu su bili, preko 24 oklopog korpusa skinuti sa obruča delovi SS-divizije »Rajh« i 4 oklopne divizije i upućeni za Konotop i Putivlj. Opasna situacija kod Romnija

navela nas je da 19 septembra povučemo komandno mesto Oklopne grupe u Konotop. General fon Gejr se trudio da nam ovu odluku olakša time što je telegrafisao: »Oklopnjoj grupi trupe neće zameriti, ako ona svoje komandno mesto povuče iz Romnija«. Sem toga, Konotop nam je bolje odgovarao i za prestojeću novu operaciju pravcem Orel — Brjansk. 24 oklopni korpus je želeo da odloži napad na nove neprijateljske snage koje su dolazile sa istoka, da bi ih svojim prikupljenim snagama mogao likvidirati. Nažalost, ja nisam mogao ovoj opravdanoj želji udovoljiti, pošto je sadejstvo SS-divizije »Rajh« u ovoj operaciji bilo osigurano, izgleda, samo još neki dan. Ova divizija je trebalo pod komandom 46 oklopnog korpusa, zajedno sa pešadijskim pukom »Velika Nemačka«, da ode u sastav 4 oklopne grupe u rejon Roslavlja. Sem toga, nova iskrcavanja kod Serediné Bude, kao i novi transporti preko Sumija na sever, opominjali su na brzinu.

Ovog dana je pao Kijev. 48 oklopni korpus i oklopne grupe je zauzeo Gorodišče i Beloušovku.

20 septembra su postignuti izvesni manji uspesi protiv neprijateljskih snaga sa istoka, ali su produžene borbe na delu obruča koji je činila 3 oklopna divizija, pred kojom se nalazio štab 5 sovjetske armije, kao i dalje na jug, kod 25 motorizovane pešadijske divizije, gde su se, izgleda, izvesni neprijateljski delovi bili probili iz obruča.

Od 13 septembra smo imali 30.000 zarobljenika. 20 septembra sam obišao 46 oklopni korpus. General fon Fittinghof mi je opisao teškoće u borbama za prodiranje od Gluhova na jug koje je izvodio poslednjih dana. Na sovjetskoj strani naročito su se hrabro borili pitomci Harkovskog vojnog učilišta pod komandom svojih nastavnika. Miniran teren i rđavo vreme usporavali su dejstva. Kod Putivlja, Žilovke i Belopolja još su vođene žestoke borbe. Obišao sam, istočno od Žilovke, i pešadijski puk »Velika Nemačka« koji se pod komandom novog komandanta, pukovnika Hernlajna, hrabro borio. Belopolje je zauzeto.

21 septembra je neprijatelj ojačao svoj pritisak kod Gluhova. Severno od ovog grada je javljeno o prikupljanju sovjetskih snaga. Naš napad u pravcu Nedrigajlova je otpočeo.

Štab 1 oklopne grupe je javio da je zarobio 43.000 sovjetskih vojnika, dok je 6 armija ukupno zarobila, od početka bitke za Kijev, 63.000 sovjetskih vojnika.

22 septembra sam ponovo otišao na front preko Putivlja, u pravcu Riljska, da osmotrim stanje odbrane na ovom ugroženom otseku. U Vjasenki sam naišao na štab 17 oklopne divizije sa svoim ozdravelim komandantom generalom Arnimom, koji je bio ranjen u borbi kod Stolbca, i od pre nekoliko dana smenio generala ritera fon Tomu. Neprijatelj je napadao na Gluhov i Čolopkovo sa istoka i severoistoka tako da je braniočeve snage bio delom opkoljio. Dve nove sovjetske divizije bile su identifikovane pred frontom 17 oklopne divizije. Na povratku za komandno mesto 46. oklopног korpusa morali smo proći kroz jaku sovjetsku artiljerisku vatru, ali, srećom, bez gubitaka. Oprostio sam se potom sa srdačnom hvalom od generala fon Fitinghofa, koji je sada otišao sa svojim 46 korpusom na nov deo fronta kod 4 oklopne grupe, pri čemu sam 17 oklopnu diviziju zadржao pod mojom neposrednom komandom, a pešadijski pułk »Velika Nemačka« potčinio ovoj diviziji. 17 oklopna divizija je dobila zadatak da potuče neprijatelja kod Gluhova. I ona je ovaj zadatak izvršila.

Broj neprijateljskih zarobljenika kod Kijeva popeo se ukupno na 290.000 vojnika.

Od 23 septembra su otpočela pregrupisavanja snaga za novu operaciju. U tom cilju je gro snaga 2 oklopne grupe imao biti u rejonu Gluhova i severno od njega.

Napadom 4 oklopne divizije i SS-divizije »Rajh« odbačen je neprijatelj na istok kod Kamliča. Jak saobraćaj na putu Brjansk — Ljgov pokazivao je dovoženje novih sovjetskih pojačanja.

24 septembra sam otišao avionom za Smolensk, u štab Srednje grupe armija, na završno savetovanje u pogledu nove ofanzive. Vrhovni komandant vojske i načelnik Generalštaba su bili prisutni. Na ovom savetovanju je konstatovano da će glavna ofanziva Srednje grupe armija otpočeti 2 oktobra, dok je 2 oklopna grupa na krajnjem desnom krilu trebalo da otpočne svoja dejstva 30 septembra. Ovakvo vremensko ešeloniranje usledilo je na moje traženje, jer se u predviđenoj zoni dejstva 2 oklopne grupe nije nalazio nijedan put sa solidnom osnovom, a izgledalo je da će imati samo još kraći period lepog vremena, koje sam htio da iskoristim da bar pre nastanka rđavog vremena dostignem drum kod Orela, kao i da uspostavim veze od Orela za Brjansk i time osiguram mogućnost snabdevanja. Sem toga, na ovo me upućivala i pomisao da će moći očekivati jačku podršku iz vazduha samo ako mi napad Grupe otpočne bar dva dana pre napada Srednje grupe armija.

Idući dani su morali biti upotrebljeni za dovršavanje okruženja kod Kijeva i prikupljanje mojih korpusa za novi napad, kao i za njihov odmor, posle napornih marševa i borbi proteklih meseci, i za doterivanje opreme u ispravno stanje. Pa, ipak, samo je tri dana moglo da se dâ ovim hrabrim trupama, pa ni taj kratak predah nisu mogle sve jedinice da iskoriste.

Jaki neprijateljski napadi istočno od Gluhova i protiv mostobrana kod Novgorod-Severskija sa očigledno svežim snagama, ispunjavali su iduće dane. 25 septembra je neprijatelj napao Belopolje, Gluhov i Jampolj, ali je bio odbijen. Mnogobrojni zarobljenici su pali u naše ruke.

Severna grupa armija je izvestila ovog dana Vrhovnu komandu vojske da ona sa preostalim snagama ne može da produži napad na Lenjingrad.

Do 26 septembra su bile borbe za uništenje kazana kod Kijeva pobedonosno okončane. Sovjetske snage su bile likvidirane. 665.000 vojnika je palo u ropstvo. Komandant Jugozapadnog fronta i njegov načelnik štaba *Ara obaj lase u gogaje nule. Uzinega ga de
jou za 4-2 meseca zapisanu uzeru zatrebuju vratiti*

poginuli su u završnim borbama pri pokušaju da se probiju iz obruča. Komandant 5 armije dospeo je u naše zarobljeništvo. S njim sam imao interesantan razgovor, pri čemu sam mu postavio nekoliko pitanja:

1. — Kada ste primetili nastupanje mojih tenkova u vaču pozadinu? Odgovor: negde oko 8 septembra.

2. — Zašto niste tada napustili Kijev? Odgovor: imali smo naređenje za napuštanje i povlačenje na istok od komande fronta (grupe armija) koje smo bili otpočeli i da izvršavamo, kada je stiglo suprotno naređenje da se front uspostavi i Kijev brani po svaku cenu.

Izvršenje ove zapovesti imalo je za posledicu uništenje sovjetskih snaga jednog fronta. Tada smo se jako čudili takvom sovjetskom shvatanju. No, neprijatelj nikada više nije ovakvu grešku ponovio. Ali smo i mi, nažalost, morali imati gorka iskustva sa istim shvatanjem i mešanjem odozgo.

Bitka kod Kijeva je besumnje značila jedan veliki taktički uspeh. Da li, pak, taktički uspeh može da dovede takođe i do velikog strategiskog uticaja, ostalo je tek da se vidi. Sve je zavisilo od toga, da li će Nemциma uspeti, još pre dolaska zime, odnosno pre nastupanja jesenjeg kišnog i raskaljanog vremena, da postignu odlučujuće rezultate. Sam planirani napad za sužavanje odbrane Lenjingrada morao je biti napušten. Ali je Vrhovna komanda vojske očekivala da neprijatelj više neće biti u stanju da pred Južnom grupom armija uspostavi neki solidan front. Zato se htelo sa ovom Grupom armija da dostigne, pre dolaska zime, Donjecki basen, a zatim i Don.

Glavni udar, međutim, trebalo je da izvede ojačana Srednja grupa armija na Moskvu. Da li je za to još bilo vremena?

BITKA KOD ORELA I BRJANSKA

(Skice: 21, 22, 23 i 24)

Za ofanzivu na Orel i Brjansk — kao neposredan uvod za napad na Moskvu — 2 oklopna grupa je dobila nov sastav:

— 46 oklopni korpus je bio sa SS-divizijom »Rajh« i pešadiskim pukom »Velika Nemačka« upućen 4 oklopnogoj grupi u pravcu Roslavlja.

— 1 konjička divizija opet je došla u sastav 2 oklopne grupe. Sem toga, 2 oklopnogoj grupi su bile potčinjene i ove snage:

— 48 oklopni korpus pod komandom generala oklopnih jedinica Kempfa (Kempf), sa 9 oklopnom i 16 i 25 motorizovanom pešadiskom divizijom,

— 34 viša komanda (odgovara korpusu) pod komandom generala Meca, sa 45 i 134 pešadiskom divizijom, i

— 35 viša komanda pod komandom generala Kempfe (Kaempfe), sa 293, 262, 296 i 95 pešadiskom divizijom.

Ja sam doneo odluku da preduzmem napad sa težistem preko Gluhova na Orel i da na ovaj centralni pravac uputim 24 oklopni korpus. Desno od 24 oklopnog korpusa uputio sam 48 oklopni korpus preko Putivlja, a levo je imao da dejstvuje 47 oklopni korpus od Šostke. Za obezbeđenje bokova upotrebio sam i to: desnog — 34 korpus, a levog — 35 korpus i 1 konjičku diviziju; svi su imali da nastupaju za oklopnim korpusima. Pešadiski korpusi trebalo je da se kreću ešelonirano po dubini prema klima oklopnih korpusa.

Za prikupljanje snaga za napad naredio sam da se 48 oklopni korpus prikupi preko Sumija i Nedrigajlova u rejonu Putivlja, pošto napadom likvidira tamošnje neprijateljske snage. Ovim sam htio da unapred sebi obezbedim desni bok. Ovakvom smelom zamisli ja sam bio potcenio otpornu moć sovjetskih snaga van poprišta bitke kod Kijeva. Stoga 48 oklopni korpus nije mogao, kako će to detaljnije izneti, da odbaci neprijatelja pred sobom, već je morao da prekine borbu i pozadi fronta pešadiskog puka »Velika Nemačka« da se prikupi na određenu prostoriju. Ali se ovo prekidanje borbe teško izvelo kod 25 motorizovane divizije, gde je nažalost, jedan broj transportnih vozila izgubljen. Bolje bih učinio da sam po savetu potpukovnika Libenštajna postupio i ovaj korpus

odmah uputio duž fronta na određenu prostoriju. U svakom slučaju, moralo bi se zahtevati da ranije stignu snage 24 pešadiskog korpusa, ali se na njih moglo računati tek posle pet dana.

Najzad, bilo nam je dodeljeno 100 novih tenkova da bar malo osvežimo naše divizije. Nažalost, 50 od njih je bilo nekom greškom upućeno za Oršu, tako da su zakanstili. Tačkoče ni pogonsko gorivo nije stiglo u traženim količinama.

Najjače grupisanje snaga za zajedničku operaciju bilo je u rejonu Roslavlja. Tu su u početku napada, pozadi fronta, stajale ove snage: 1 oklopna divizija, SS-divizija »Rajh«, 3 motorizovana pešadiska divizija i pešadiski puk »Velika Nemačka«. Tu su takođe bile i dosada držane u rezervi 2 i 5 oklopna divizija. Moglo bi se pitati, da li je ovakvo nagomilavanje oklopnih snaga pozadi fronta napada bilo pravilno? Po mom mišljenju, bolje bi se isplatio da je 46 oklopni korpus bio ostavljen u 2 oklopnoj grupi. Takođe i ove dve odmorne oklopne divizije bolje bi se upotrebile za bočni udar nego za udar s fronta.

27 septembra sam obišao 48 oklopni korpus da bih sebi stvorio sliku o njemu. Posle kraćeg razgovora u komandi korpusa u Romniju, otišao sam kod 9 oklopne divizije pod komandom generala Hubickog u Krasnaju (10 km jugoistočno od Nedrigajlova), a odatle sam se vratio preko Nedrigajlova.

28 i 29 septembra je bilo jasno da je pokušaj 48 oklopnog korpusa — da se direktno probije za Putivlj — propao. Stoga je njegov napad u dosadašnjem rejonu prekinut. Demonstrativni napad kod Štepovke verovatno je imao uspeha, jer je neprijatelj ostao u nedoumici o našem stvarnom pravcu udara. Pozadi osiguravajuće mreže koju je činio pešadiski puk »Velika Nemačka« na svom starom položaju, povučen je na sever 48 oklopni korpus.

30 septembra su otpočeli ovi pokreti jedinica:

— 48 oklopni korpus iz rejona Gađač — Štepovka preko Nedrigajlova na Putivlj, sa 9 oklopnom divizijom

napred, a za njom 25 i 16 motorizovanom pešadiskom divizijom (obe ove poslednje su krenule tek pošto ih je smenila pešadija 34 korpusa).

— 24 oklopni korpus sa 3 i 4 oklopnim divizijama u prvoj liniji, a sa 10 motorizovanom pešadiskom divizijom pozadi njih, od Gluhova duž puta Sevsk — Orel i jugoistočno od njega.

— 47 oklopni korpus sa 18 i 17 oklopnim divizijama od Jampolja, sa desnim krilom na Sevsk. 29 motorizovana pešadiska divizija imala je da bude ešelonirana u levo i nazad i tako da se kreće do Sredine Bude. Bočna obezbeđenja su vršila oba pešadiska korpusa u pokretu delom preko Kostobobra, a delom preko Romnija. 1 konjička divizija je držala otsek na zapadnoj obali reke Sudoste, sa obe strane Pogara.

Naš napad je iznenadio neprijatelja. Naročito je 24 oklopni korpus daleko prodrio napred, dostigavši visove Hinel. 47 oklopni korpus zauzeo je Žuravku i nastavio prodiranje dalje na severoistok.

30 septembra u rano jutro sam otišao za Gluhov, gde je postavljeno moje novo komandno mesto. Odatle sam upozorio generala Kempfa na potrebu da odmah spremi snage za obezbeđenje istočnog boka 24 oklopnog korpusa u rejonu Putivlja. General Kempf je izvestio sa svoje strane da su sovjetske snage u borbama kod Štepovke iznenadile dva bataljona 119 pešadiskog puка i oduzele im motorna vozila. Bio je to napad sa teškim tenkovima. Bio je to neprijatan gubitak. Zato su delovi 9 oklopne divizije morali da se još jedared vrate nazad da bi popravili situaciju. General-major baron fon Gejr je izvestavao da avioni »štuke« usled rđavog vremena nisu mogli da se dignu u vazduh. Uostalom, on je cenio da pred sobom ima samo neprijateljske zaštitnice, dok je general Lemelzen javljao o totalnom iznenadenju neprijatelja.

Štabu Srednje grupe armija je javljeno da će skidanje sa položaja pešadiskog puка »Velika Nemačka« morati da se odloži, jer je Kempfov korpus napadnut

jakim neprijateljskim snagama, a da će čela 34 pešadijskog korpusa tek 1. oktobra uveče stići i biti na raspolaganju za njegovo smenjivanje. Do dolaska glavnina pešadijskih divizija moraće da se čeka još četiri dana.

Stanovnici u Gluhovu su nas molili za dozvolu da mogu ponovo ići u crkvu, što im je rado dozvoljeno.

1. oktobra je 24. oklopni korpus zauzeo Sevsk. Proboj neprijateljskog fronta je uspeo. Prodiranje snaga napred je energično produženo sve dok je trajalo pogonskog goriva. Iz Gluhova sam otišao preko Esmana za Sevsk, kod 4. oklopne divizije. Duž puta su ležala uništena sovjetska vozila svih vrsta, što je pokazivalo da je neprijatelj bio zaista iznenaden našim napadom. Na jednom uzvišenju sa vetrenjačom, u blizini puta, primetio sam generala barona fon Gejra i barona fon Langermana. Jači delovi 4. oklopne divizije su već bili u Sevskom. Tragovi na zemljištu su svedočili o teškoj borbi. Mrtvi i ranjeni sovjetski vojnici svuda su se videli. Na svom kratkom putu od druma do pomenute vetrenjače zarobio sam sa mojim pratiocima 14 sovjetskih vojnika, koji nisu bili ranjeni, već su se bili sakrili u visokoj travi. Među njima je bio i jedan oficir koji je još tog trenutka telefonom sa nekim govorio iz Sevska. Za 4 km severnije od Sevska, koji je već bio u našim rukama, sreo sam pukovnika Eberbaha, hrabrog komandanta tenkovske brigade 4. oklopne divizije. Na moje pitanje, da li može produžiti gonjenje do Dmitrovskog, odgovorio je da može. Sledstveno tome, odmah sam naredio da se nastavi gonjenje, iako su me generali pre toga pogrešno izvestili da su zbog nestanka goriva morali da obustave pokret. Za vreme razgovora sa Eberbahom palo je nekoliko sovjetskih bombi na put za pokret, kao i na sam Sevsk. Odatle sam otišao do najisturenijih delova pobedonosnih tenkista i pohvalio ljudstvo majora Jungfelda za njihovo hrabro držanje. Na svom povratku izdao sam naređenje komandantu korpusa da se produži nadiranje. Prednji delovi 24. oklopног korpusa prešli su ovog dana 130 km!

Na slj. stranici je uvezac u mrežu unutar grupe, u gogaje samo

Prednji delovi našeg desnog suseda, 6 armije, stigli su do Gadača, dok su se drugi kretali ka Mirgorodu da bi zatvorili otvor između nas i 17 armije.

2 oktobra je nastavljen napad svom žestinom. Postignut je potpun proboj i 13 sovjetska armija je odbačena na severoistok. Obišao sam 10 motorizovanu pešadijsku diviziju i njen 41 pešadijski puk pod komandom pukovnika Trauta. Ovih dana smo imali samo minimalne gubitke. No, ako bi se računalo od početka napada na SSSR, došlo bi se do tragičnih cifara. Jedinice su već unekoliko popunjene. Ali, mada su to bili oduševljeni borci, koji su dolazili na upražnjena mesta, njima je nedostajalo borbeno iskustvo i prekaljenost starih boraca.

4 oklopna divizija je zauzela Kromi i time izbila na glavni drum za Orel.

Cela Srednja grupa armija je bila ovog dana u napadu koji se uspešno odvijao, čemu je doprinosilo i lepo vreme. Naš levi sused, 2 armija, probila je front na Sustosti i Desni uprkos žilavog otpora.

3 oktobra je 4 oklopna divizija stigla u Orel. Na taj način smo bili stali na solidan drum, pored toga što smo bili dobili i važan železnički i drumski čvor, koji je imao da posluži kao baza za naše dalje operacije. Zauzimanje grada je izvedeno sa punim iznenadenjem neprijatelja tako da su tramvaji još radili, kada su naši tenkovi ušli. Industriska evakuacija, iako marljivo pripremljena od strane Sovjeta, nije mogla biti izvedena. Od fabrika do železničke stanice ležale su duž puta razne maštine i nebrojeni sanduci sa alatom i sirovinama.

47 oklopni korpus dobio je pravac na Brjansk.

6 armija, desno od nas, nadirala je svojim desnim krilom na Harkov, a levim preko Sumija i Bjelgoroda. To je bilo od velikog značaja za obezbeđenje našeg desnog boka. 4 oklopna grupa je probila neprijateljski raspored i prodirala na Mosalsk — Spas Demensk, da bi opkolila neprijateljske snage koje su se nalazile zapadno od Vjazme. 3 oklopna grupa je zauzela mostobran na gornjem toku Dnjepra, kod Čolma.

4. oktobra su prednji delovi 24 oklopног korpuса zauzeli Mojn, na drumu za Tulu. 3 i 18 oklopna divizija nastupale su na Karačev. 17 oklopna divizija je obrazovala mostobran na Neruši i time sebi omogućila dalje prodiranje na sever. Naš levi sused je prešao Bolvu. Železnička pruga Suhinišči — Jelnja takođe je dostignuta. 3 oklopna grupa je zauzela Bjeloj. U pozadini Srednje grupe armija počeli su se javljati partizani.

Pošto sam sutradan htio da obidem 47 oklopni korpus poslao sam svoja vozila unapred za Dmitrovsk gde su me imala čekati na aerodromu da ateriram sa »rodom«. Na taj način sam uštideo sebi dugu vožnju po rđavom putu. Tako sam 5. oktobra u 10.30 časova bio kod generala Lemelzena. 18 oklopna divizija je upućena putem Orel — Brjansk na sever, dok je 17 oklopna divizija dobila zadatak da na prepad zauzme Brjansk. Sa komandnog mesta generala Lemelzena u Lobanovu otišao sam avionom do komandanta 24 oklopног korpusа u Dmitrovsk. General baron fon Gejr žalio mi se na slabo stanje u pogledu pogonskog goriva, od čijeg je pravilnog dotura, jasno je, zavisila mogućnost daljeg pokreta. Nažalost, vrlo smo malo zaplenili benzina. Ali, padom aerodroma kod Orela u naše ruke, uputio sam hitnu molbu komandantu 2 vazduhoplovne flote da nam se vazdušnim putem doturi neophodna količina od 500 kubika benzina. Ovog sam dana dobio impresionirajuću sliku o aktivnosti sovjetske avijacije. Čim sam aterirao na aerodrom kod Sevskog, na koji tek što je sletilo oko 20 nemачkih lovaca, usledio je sovjetski napad bombama iz vazduha, a ubrzo zatim i jedan napad na korpusno komandno mesto, tako da su nam parčad prozorskog stakla letela pored ušiju. Ja sam odmah krenuo u obilazak 3 oklopne divizije. I ovde smo doživeli nekoliko sovjetskih bombardovanja grupama od 3—6 aparata, ali sa veće visine, i usled toga, donekle i sa manjim efektom. Za 6. oktobar nam je dodeljeno pojačanje u lovcima, te smo mogli računati na bolju zaštitu.

Ovog dana je moja 2/oklopna grupa dobila nov naziv »2 oklopna armija«.

25 motorizovana pešadiška divizija je upućena za Sevsk i stavljena na raspolaganje mojoj armiji. 48 oklopni korpus je zauzeo Riljsk, a 24 oklopni korpus je proširio svoj mostobran preko Suše, severno od Orela, dok je 47 oklopni korpus zauzeo Karačev.

Naš desni sused se nadao da će 6 oktobra dostići liniju našeg osiguranja na Psiolu. Levo od nas nastupali su 43 i 13 pešadijski korpus na Suhiniči. Juhnov je pao u naše ruke.

6 oktobra je premešteno naše komandno mesto za Sevsk. Na 4 oklopnu diviziju, južno od Mženska, napali su sovjetski tenkovi pri čemu je bilo teških časova. Ovo je bio prvi slučaj kada se vidno ispoljila nadmoćnost sovjetskog tenka T-34. Divizija je pretrpela teške gubitke. Nameravani brzi pokret za Tulu morao je zasada da otpadne.

Novi okvir je bio uistine brz
S druge strane, imali smo radosnu vest da je 17 oklopna divizija mogla zauzeti Brjansk i tamošnje mostove preko Desne i time osiguravala izgled i za dalju dobru vezu sa 2 armijom koja je nastupala zapadno od reke Desne. Naše snabdevanje je bitno zavisilo od toga kada će se opraviti put i železnička pruga Orel — Brjansk. Okružavanje neprijateljskih snaga koje su se borile u rejonu između Desne i Sudoste sve se više ocrtavalо. Severno od Borščeva obrazovan je mostobran na reci Navlji.

Povoljna činjenica je bila i u došadašnjem miru na našem otkrivenom boku, gde se korpus generala Kempfa sa velikom mukom probijao kroz baruštine za Dimitrijev, dok se 34 pešadijski korpus generala Meca kretao ka Riljsku.

1 oklopna armija (fon Klajsta) Južne grupe armija upućena je za Azovsko More. Naš desni sused je nameравао da nadire u pravcu Štepovke. Dosada tamo privezane snage 25 motorizovane pešadijske divizije odmah su time oslobođene i upućene u sastav korpusa generala

Kempfa u Putivlj. Naš levi sused zauzeo je Sizdru i dobio pravac na Brjansk da bi osigurao sadejstvo sa 2 oklopnom armijom.

U toku noći 6/7 oktobra pao je prvi sneg ove zime. Iako se nije dugo zadržao, brzo je pretvorio nenasute puteve u prave kanale blata bez dna po kojima su se naša vozila kretala brzinom puža i uz ogromne napore motora. Mi smo obnovili naša ranija traženja zimske odeće, ali smo dobili samo obaveštenje da će sve blagovremeno biti poslato i da mi treba da se manemo nepotrebnih opomena. Ja sam potom još nekoliko puta urgirao za odelo, ali njegov dolazak na front u ovoj godini nisam dočekao.

48 oklopni korpus se kreao peške kroz blato za Dimitrijev. Sovjetski protivnapadi na Brjansk su propali. 29 motorizovana pešadiska divizija dostigla je ušće Revne.

Naš desni sused se bližio Štepovki, dok je levi sused uputio 53 pešadijski korpus sa zapada na Brjansk. Od ove mere smo očekivali olakšanje situacije kod 47 oklopog korpusa, kao i oslobođanje puta Roslavlj — Brjansk — Orel za snaždevanje. 2 armija je zauzela, dalje na sever, Suhiniče i Meščevsk. Kod Vjazme su 4 i 9 armije okružile oko 45 sovjetskih jedinica (divizija i brigada). 10 oklopna divizija je zauzela Vjazmu.

Prema zamisli Vrhovne komande vojske, ovako povoljan razvoj operacija omogućavao je udar na Moskvu. Htelo se naročito da spriči da se sovjetske snage još jedared rasporede za odbranu po dubini i utvrde zapadno od Moskve. U pogledu upotrebe 2 oklopne armije, Vrhovna komanda vojske je predviđala dalje prodiranje preko Tule na prelaze preko Oke, između Kolomne i Serpuhova, što je u svakom slučaju značilo jedan veoma dalekosežan cilj. Ovom stremljenju trebalo je da odgovori i nastupanje 3 oklopne grupe, severno od Moskve. Vrhovni komandant vojske je naišao na potpunu saglasnost sa svojom zamisli kod komande Srednje grupe armija.

8 oktobra sam otišao avionom našim »putem« od Sevska preko Dmitrovska za Orel, gde sam zatekao unapred poslati moj prateći ešelon. Saobraćaj po »putu« do Kromija davao je mučnu sliku, a odavde do Orela imali smo drum sa čvrstom podlogom na kome su levci od bombardovanja već bili skoro jedan do drugoga. General baron fon Gejr me je obavestio da se neprijatelj pred 4 oklopnom divizijom ojačao: jedna oklopna brigada i jedna pešadijska divizija kao novoidentifikovane.

3 oklopna divizija se kretala na sever, sa zadatkom da zazume Bolhov. 4 oklopna divizija je imala za 9 oktobar zadatak da zauzme Mčensk. Veoma je bila nelagodna vest o dejству, a naročito o promenjenoj taktici sovjetskih tenkova. Protiv sovjetskog tenka T-34 naša ondašnja protivtenkovska oruđa mogla su imati neko dejstvo samo u izuzetno povoljnim uslovima. Sa kratkim topom 75 mm samohotki (tenkovi IV) morao je T-34 da se pogodi odostrag, pa da se tako postigne oštećenje motora. No, da se postigne ovakav pogodak, bila je potrebna prava veština posade. Sovjeti su na nas napadali pešadijom s fronta, a tenkovima na bokove, i to u masi. Oni su sticali iskustva. Teškoće borbe već su se počele odražavati na naše oficire i borce. General baron fon Gejr je ponovo tražio da se ubrza dobijanje zimske odeće svih vrsta. Naročito se oskudevalo u čizmama, košuljama i čarapama. Ozbiljnost ovog izveštaja delovala je zabrinjavajuće. Zato sam se odlučio da odmah obiđem 4 oklopnu diviziju i лично dobijem utiske o njenom stanju. Na samom bojištu mi je opisao tok borbi komandant jedne osiguravajuće borbene grupe. Obostrani tenkovi, izbačeni iz stroja, ležali su na licu mesta. Oštećenja na sovjetskim tenkovima su bila znatno manja nego na našim.

Pošto sam se vratio u Orel, video sam pukovnika Eberbaha, koji mi je takođe opisao poslednje borbe, a potom sam se sastao sa generalom baronom fon Gejrom i komandantom 4 oklopne divizije, baronom fon Langermanom. Prvi put od početka ovog teškog rata primetio sam na Eberbahu utisak zamorenosti, i to ne toliko fi-

zičke koliko duševne. Bilo je zaista zabrinjavajuće videti naše najbolje oficire ovoliko impresionirane poslednjim borbama.

Kolika suprotnost sa »visokim« moralom koji je vladao u Vrhovnoj komandi vojske i štabu Srednje grupe armija! Ovde se stvarao takav jaz u pogledima, koji se docnije jedva još mogao premostiti, mada 2 oklopna armija ništa nije znala o tome da su njeni viši pretpostavljeni tada još bili opijeni verom u pobedu.

Uveče je izvestio 35 pešadijski korpus da neprijatelj povećava pritisak severno od Sisemke a zapadno od Sevske. Na osnovu ovog izveštaja se moglo zaključiti da opkoljene sovjetske snage južno od Brjanska pokušavaju da se probiju iz obruča na istok. Stupio sam u vezu sa 1 konjičkom divizijom, koja je još stajala na zapadnoj obali Sudoste, da bih saznao da li je ona primetila kakve promene kod neprijatelja. Kako je odgovor bio negativan, naredio sam da konjička divizija napadom zauzme istočnu obalu ove reke. Pri tome se moralo pokazati, da je neprijatelj još tu ili se povukao. Konjička divizija je ubrzo ovladala jednim mostobranom.

Uveče me je pozvao štab Srednje grupe armija i saopštio da je naredio, da bi nas oslobođio briže za obezbeđenje levog boka, da se 35 pešadijski korpus prepotčini 2 armiji. Ja sam se ovome usprotivio, pošto je bilo bolje da samo jedan komandant komanduje snagama okruženja kod Trupčevskog, jugoistočno od reke Desne. No, oni su hteli da nas oslobole i briga za desni bok time što bi 34 pešadijski korpus stavili pod komandu 6 armije koja bi ga upotrebila za zauzimanje Kurska. Ovaj predlog, koji je, izgleda, potekao iz Vrhovne komande vojske ili Vrhovne komande oružanih snaga, činio se u tom trenutku neizvodljiv, pošto bi praktično značio da mi ostanemo bez obezbeđenja svog desnog boka. Istina je da je ovog dana bio zauzet Dimitrijev, ali su raskaljani putevi sprečavali da pristignu zadnji delovi 48 oklopног korpusa, što je produžilo krizu.

9. oktobra su sovjetske snage preduzele još prethodnog dana nagovešten pokušaj probaja kod Sisemke. 293 pešadijska divizija je bila na svom desnom krilu jako napadnuta i odbačena natrag preko Sisemke i Šilinke. Pošto 25 motorizovana pešadijska divizija, koja je trebalo da bude rezerva 2 oklopne armije, još nije bila tu, morao je postojeći otvor između 29 motorizovane pešadijske divizije i 293 pešadijske divizije prethodno da zatvori 41 pešadijski puk 10 motorizovane pešadijske divizije. 48 oklopni korpus, koji je prema direktivi Srednje grupe armija upućen na Kursk i Luni, dobio je sada naređenje da sve raspoložive snage povuče na Sevsk. U 12 časova je došao komandant 25 motorizovane pešadijske divizije, general Klesner, u Sevsk, i primio pod svoju komandu jedinice koje su se borile između 29 motorizovane pešadijske divizije i 293 pešadijske divizije. Dok je ovde besnela žestoka borba, 1 konjička divizija je sa svojom glavninom, bez većeg otpora prešla reku Sudostu i nastupala na Trupčevsk. Ona je bila dozvolila da je neprijatelj zavarava, pa je sada nastojala da izgubljeno nadoknadi. U toku dana ispoljio se naročiti pritisak duž puteva Trupčevsk — Sevsk, Trupčevsk — Orel i Trupčevsk — Karačev, ali je ipak uspelo samo sitnjim sovjetskim delovima, nažalost verovatno i štabu 13 armije, da umaknu preko puta Seredina Buda — Sevsk.

v. i ne unesu negi da se može
Po jakoj mecavi je premešteno komandno mesto moje 2 oklopne armije u Dmitrovsk. Putevi su usled nevremena postajali sve žalosniji. Mnogobrojna vozila su stajala zaglibljena na takozvanom »prvoklasnom« putu.

Uprkos svemu, zauzet je Bolhov. 18 oklopna divizija uz sadejstvo 2 armije (43 pešadijskog korpusa) okružila je sovjetske snage koje su se borile severno od Brjanska.

Jednovremeno sa ovim događajima pripremalo se južno krilo Istočnog fronta za nadiranje u pravcu Taganroga i Rostova. Prednji delovi naše susedne 6 armije približavali su se Ahtirki i Sumiju. Levo od nas je, na pravcu za Moskvu, pređena reka Ugra i zauzet Catsk.

10. oktobra je stigla nova direktiva iz štaba Srednje grupe armija koja je sadržavala: zauzimanje Kurska, likvidiranje kazana kod Trubčevskog, dovršavanje započetog okruženja koje se stvara severoistočno od Brjanska i udar na Tulu, i to, naravno, da se sve izvrši što pre. Potpukovnik Libenštajn je, sasvim pravilno, postavio pitanje o redu hitnosti svih ovih postavljenih zadataka, očevidno od strane neke više komande. Ali nismo dobili nikakav odgovor.

Idućih nekoliko nedelja vreme je stalno bilo rđavo. Vozila na točkovima mogla su da se kreću samo uz pomoć guseničara. Ovo je doveo do njihovog preteranog opterećenja za koje oni nisu bili konstruisani, te je ubrzano i njihovo izbacivanje iz stroja.

S obzirom da se oskudevalo u spojnicama (kuplunzima) i lancima za izvlačenje vozila, to su avionima doturani svežnji konopaca i bacani na zaglibljena vozila. Snabdevanje na stotine takvih vozila i njihovih posada moralo je otsada nedeljama počivati na vazduhoplovstvu. Zimske pripreme su i bez toga bile jadne. Već od pre osam nedelja tražen je glizantin za motore sa vodenim hlađenjem, ali se od svega toga slabo što videlo isto kao i od zimske odeće za trupe. Ove činjenice su vojnicima pripredile u narednim teškim zimskim mesecima najveće muke i nevolje, a što je, međutim, sve lako moglo da se izbegne.

Neprijateljski pokušaji probaja fronta naše 29 motorizovane pešadijske divizije i 293 pešadijske divizije još su trajali. 4 oklopna divizija je uspela da prodre u Mcensk.

Desno od nas je 6 armija zauzela Sumi, dok je levo 13 pešadijski korpus uspeo da pređe Uguru zapadno od Kaluge. Takođe se i ovde počeo ispoljavati negativan uticaj rđavog vremena.

Sovjeti su pokušali 11. oktobra da se probiju sa obe strane reke Navlje iz obruča kod Trubčevskog. Između 29 i 25 motorizovane pešadijske divizije stvoreni otvor privremeno je zatvarao tek pristigli 5 mitraljeski bata-

Ijon prema kojem je neprijatelj nadirao. U isto vreme su se razvile žestoke ulične borbe kod 24 oklopog korpusa u naseljenom mestu Mcensk, severoistočno od Orela, u koji je bila prodrla 4 oklopna divizija. Ali, zbog raskaljanosti puteva ova divizija nije mogla dovoljno brzo da dobije podršku. Mnogobrojni sovjetski tenkovi tipa T-34 pojavili su se na bojištu i Nemcima naneli teške gubitke u tenkovima. Dosadašnja materijalna nadmoćnost naših tenkova preokrenula se otsada na stranu naših neprijatelja. Zato su izgledi na brze i odlučujuće pobjede počeli sve više da blede. U smislu ove za nas nove situacije sastavio sam izveštaj za komandu Srednje grupe armija u kome sam jasno izneo nadmoćnost sovjetskog tenka T-34 nad našim tenkom IV, i izvukao potrebne zaključke za buduću konstrukciju naših tenkova. Na kraju izveštaja sam tražio da se hitno uputi jedna komisija na moj deo fronta, koja bi se sastojala od predstavnika Uprave za naoružanje vojske, Ministarstva ratne industrije, konstruktora tenkova i firmi za proizvodnju tenkova. Sa ovom komisijom je trebalo na licu mesta i pod utiscima razbijenih tenkova na bojnom polju prodiskutovati uslove i izvući zaključke koje treba primeniti pri izradi novih modela. Takođe sam tražio da se ubrza izrada jednog teškog protivtenkovskog topa koji bi imao dovoljnu probojnu moć, potrebnu za uništenje sovjetskih tenkova T-34. Komisija je stigla u štab 2 oklopne armije 20 novembra 1941.

11. oktobra je obaveštena 2 oklopna armija da se pešadijski puk »Velika Nemačka«, po Hitlerovom naređenju, upotrebi za ojačanje srazmerno razvučene odbrane linije 18 oklopne divizije, severoistočno od Brjanskog, duž puta Karačev — Švastovići. Dalje nam je bilo saopšteno da pretstoje izvesne nove promene u sastavu snaga pri čemu će 2 armija biti zdesna neposredno na nas naslonjena, a njoj će biti potčinjeni 34 i 35 pešadijski korpus, dok ćemo mi zato dobiti neke delove 2 armije. Iz toga se moglo zaključiti da pretstoji produženje prodiranja u severoistočnom pravcu.

Borbe za sužavanje i likvidiranje obruča nastavljene su.

Na južnom krilu Istočnog fronta dovršavana je bitka za Azovsko More sa nemačkom pobedom, koja je kao plen donela 100.000 zarobljenika, 212 tenkova i 672 oruđa. Vrhovno voćstvo je računalo sa uništenjem 6, 12, 9 i 18 sovjetske armije i verovalo je da je ostvarilo preduslove da produži ofanzivu na donji Don.

SS-divizija »Adolf Hitler« stigla je na 20 km severozapadno od Taganroga. Lagani pokreti su otpočeli, i to: 17 armije u rejon južno od Harkova, a 6 armije za Sumi. Tu su sveže sovjetske snage sa tenkovima primoravale naše snage da mestimično pređu u odbranu. Ovo se negativno odražavalo i na desno krilo moje 2 oklopne armije. Pa kako je 11 armija radi zauzimanja Krima, povrnula na jug, to se udar Južne grupe armija rasplinuo u obliku lepeze.

Kod Severne grupe armija usporeni su pokreti snežnim vejavicama. 3 oklopna grupa je dostigla gornju Volgu kod Pogoreloja.

Sneg je produžio da pada i 12. oktobra. Mi smo još sedeli u gradiću Dmitrovskom sa užasno raskaljanim putevima svuda okolo i čekali najavljenu novu direktivu Vrhovne komande vojske za pregrupisavanje snaga. Veliki kazan južno od Brjanska i mali, severno od ovog grada, bili su zatvoreni, ali su naše trupe formalno ležale nepomično u blatu. Tu je spadao takođe i 48 oklopni korpus koji sam na početku pokreta htio da sa radošću uputim čvrstim putem preko Sumija, a sada se s mukom vukao za Fatež. Kod Mcenskog produžene su borbe sa svežim neprijateljskim snagama. Pešadija 35 pešadijskog korpusa upućena je za čišćenje pošumljenih rejonu u obruču kod Trubčevskog.

Ne samo mi, već i Južna grupa armija, sa izuzetkom 1 oklopne armije, ostali smo u blatu. 6 armija je uspela da zauzme Bogoduhov, severozapadno od Harkova. Se-

verno od nas je pala Kaluga u ruke 13 pešadiskog korpusa. 3 oklopna grupa je zauzela Staricu i produžila da nadire dalje u pravcu Kalinjina.

Vrhovna komanda vojske je izdala direktive za opkoljavanje Moskve, ali one do nas nikada nisu stigle.

13. oktobra su Sovjeti produžili sa pokušajima probaja između Navlje i Borčeva. 47 oklopni korpus je morao da bude pojačan delovima 3 oklopne divizije i 10 motorizovane pešadijske divizije 24 oklopnog korpusa. Uprkos svega toga, a blagodareći nepokretnosti naših jedinica, uspela je jedna sovjetska grupa od oko 5.000 vojnika da se probije blizu do rejona Dmitrovskog, gde je bila zadržana.

3 oklopna grupa prodrla je u Kalinjin, a 9 armija je došla do zapadne ivice grada Rževa.

14. oktobra smo prenestili komandno mesto u Orel, gde smo se lepo smestili u jednoj sovjetskoj zgradbi. Aktivnost i pokreti su ovih dana bili na obema stranama mali. 24 oklopni korpus je sa velikom mukom kretao 4 i 3 oklopnu diviziju po blatu u rejon severozapadno od Mcenskog i pripremao se za napad preko reke Suše. U isto vreme se 47 oklopni korpus, po okončanju bitke u okruženju, prikupljao i uređivao duž puta Orel — Karačev — Brjansk. Pešadijski puk »Velička Nemačka« bio je pridat 24 oklopnom korpusu i doveden u Mcensk. 48 oklopni korpus je bio u toku pregrupisavanja za napad na Fatež uz pomoć delova 18 oklopne divizije, koji su preko Kromija solidnim drumom bili ovde dovedeni, posle čega je trebalo da se korpus pripremi za napad na Kursk sa severozapadne strane. Za to vreme, 34 pešadijski korpus je imao da nastupa na Kursk da bi postojeće jake sovjetske snage u tom rejonu, pod komandom generala Jevremova, uništio i time definitivno otklonio stalnu opasnost koja je pretila našem desnom krilu i boku.

Uprkos jake sovjetske odbrane, 6 armija je uspela da zauzme Ahtirku. Na ostalim delovima fronta Južne grupe armija, zbog velike raskaljanosti, nije bilo nastupanja.

Kod Srednje grupe armija napad je takođe trpeo zbog lošeg vremena. Borovsk, koji se nalazio na 80 km od Moskve, pao je u ruke 57 pešadijskog korpusa.

15 oktobra je 6 armija zauzela Krasnopolje, istočno od Sumija.

U toku priprema nastupanja preko Mcenskog obišao sam 16. oktobra 4. oklopnu diviziju.

Ovoga su dana Rumuni zauzeli Odesu, a 46. oklopni korpus se približavao Možajsku.

17. oktobra je likvidiran obruč severno od Brjanska. Tu je uz sadejstvo 2. armije zarobljeno 50.000 vojnika i zaplenjeno 400 oruđa, čime je gro 50 sovjetske armije bio uništen. Sovjeti su preduzeli protivnapade kod Fateža.

18. oktobra je otpočeo napad naše 11. armije na Krim i oklopna armija je prodirala posle zauzimanja Taganroga na Stalino, dok je 6. armija zauzela Grajvoron.

Severno od 2. oklopne armije pao je Malojaroslavec u ruke 19. oklopne divizije. Možajsk je takođe zauzet.

19. oktobra je otpočela 1. oklopna armija da se priprema za nastupanje na Rostov. Ona je prodrla u Stalino. 17. i 6. armija su postigle uspehe u pravcu na Harkov i Bjelgorod. Rđavo vreme je onemogućilo gonjenje. Isto je važilo i za Srednju grupu armija. 43. pešadijski korpus zauzeo je Lihvin. On je prešao za 24 časa u sastav 2. oklopne armije.

20. oktobra su kapitulirale okružene sovjetske snage kod Trubčevskog. Raskaljanost je ukočila celu Srednju grupu armija da se vozilima nije moglo ni maći.

1. oklopna armija je prodrla u Stalino, dok se 6. armija približavala Harkovu. 21. oktobra vođene su borbe po blatu do zapadne ivice grada.

22. oktobra je zbog slabog sadejstva artiljerije i tenkova propao napad 24. oklopog korpusa preko Mcenskog. On je 23. oktobra ponovljen severozapadno od Mcenskog od strane 3. oklopne divizije i svih raspoloživih tenkova i uspeo je. U gonjenju potučenog neprijatelja zauzet je 24. oktobra Černi. Ja sam učestvovao u

ovim napadima oba dana i uverio se u teškoće, koje su dolazile od raskaljanog zemljišta i ogromnog sovjetskog miniranja.

22 oktobra je 18 oklopna divizija, za vreme svog gonjenja duž dobrog druma kroz Kromi zauzela grad Fatež.

24 oktobra je 6 armija zauzela Harkov i Bjelgorod, koje je neprijatelj bio evakuisao. Levo od nas je pao u ruke 43 pešadijski korpus Bjelev, na reci Oki.

25 oktobra sam prisustvovao nastupanju pešadijskog pukska »Velika Nemačka«, na Černi, kao i borbama grupe pukovnika Eberbaha za severni deo ovog mesta.

Sa 25 oktobrom, može se smatrati, da su borbe kod Brjanska završene. Ovog dana je stupilo na snagu najavljeno novo pregrupisavanje armija koje su obrazovale desno krilo Srednje grupe armija. 34 i 35 pešadijski korpus, kao i 48 oklopni korpus, bez 25 motorizovane pešadijske divizije, predati su 2 armiji. 1 konjička divizija je upućena za Nemačku, u Istočnu Prusku, s tim da se тамо preformira u 24 oklopnu diviziju. 2 oklopna armija je zato dobila: 43 pešadijski korpus, под komandom generala Hajnričija, sa 31 i 131 pešadijskom divizijom, i 53 pešadijski korpus, под komandom generala Vajsenbergera, sa 112 i 167 pešadijskom divizijom. Dognje je 2 oklopna armija dobila i 296 pešadijsku diviziju. 25 motorizovana pešadijska divizija je ostala u sastavu 2 oklopne armije.

Zadatak 2 oklopne armije je bio sada da nastupa na Tulu, dok će nova 2 armija biti upućena na istok, dakle, opet divergentno jedna prema drugoj.

Pobedonosnim završetkom udvojene bitke — kod Brjanska i Vjazme — Srednja grupa armija je besumnje postigla ogroman operativni uspeh. Da li će ona još imati snaga za dalje napade, da bi ove pobeđe pretvorila u veliku operativnu eksploraciju, bilo je najozbiljnije pitanje, koje je rat dosada mogao vrhovnom voćstvu da postavi.

NASTUPANJE NA TULU I MOSKVU

(Skica: 25 i 26)

2 oklopna armija je nastavila nastupanje na Tulu. Jedini put Orel — Tula, po kome je ovaj pokret morao da se izvede, nije bio namenjen za teška vozila i tenkove, te je postao sav izlokan posle nekoliko dana. Sém toga, Sovjeti su se pokazali vrlo vešti u rušenju, tako da su pri svom povlačenju, sve mostove dizali u vazduh, a na podesnim mestima postavljali široka minska polja sa obe strane puta. Čitavi kilometri puta morali su se praviti od oblica i nasipa, da bi se oskudna snabdevanja doturala do trupa. Jačina isturenih delova na maršu manje je zavisila od brojne jačine dotične jedinice nego od mogućnosti da se ovi delovi snabdu potrebnim pogonskim gorivom. Zato je bila još masa raspoloživih tenkova 24 oklopog korpusa objedinjena pod komandom pukovnika Eberbaha i sa pešadijskim pukom »Velika Nemačka« obrazovala zajedničku prethodnicu, koja je bila sada upućena ka Tuli. 53 pešadijski korpus je 26 oktobra izbio na reku Oku, dok je 43 pešadijski korpus proširivao mostobran 31 pešadijske divizije na Oki, kod Beleva. Naš desni sused je upravio svoj 48 oklopni korpus na Kursk. Levo od nas, ispred 4 armije, Sovjeti su preduzimali protivnapade koji su nas naterivali da pređemo u odbranu.

27 i 28 oktobra pratilo sam nastupanje grupe pukovnika Eberbaha. Vrhovna komanda oružane sile se nosila mišlju, s obzirom na vest o sovjetskim transportima koji pristižu sa istoka, da nas skrene na Voronjež. Ali u tom pravcu nije bilo nijednog puta. U svakom slučaju, uslov je bio da se ovlada prethodno Tulom. Zato sam rekao potpukovniku Libenštajnu da ovo objasni našim pretpostavljenim. Noć 27/28 oktobra proveo sam u Černiju, u jednoj maloj napuštenoj i stenicama strašno zagađenoj dečjoj bolnici. Naši prednji delovi su bili stigli u Plavskoje. 53 i 43 pešadijski korpus širili su svoje mostobrane preko reke Oke, dok je 4 armija odbijala jake sovjetske napade.

28 oktobra me izvestio potpukovnik Libenštajn da je Vrhovna komanda oružanih snaga odustala od skretanja snaga na Voronjež. Tako je pokret za Tulu nastavljen. Zbog oskudice u benzinu, pukovnik Eberbah je jedan bataljon iz pešadijskog puka »Velika Nemačka« postavio na tenkove. Tako smo stigli do Pisareva, na 30 km južno od Tule. Izviđački delovi 43 pešadijskog korpusa stigli su u Odojevo. Noć sam opet proveo u Černiju, oda-kle sam rano izjutra odleteo »rodom« u moj armiski štab.

Ovog istog dana, 28 oktobra, saznali smo za Hitler-rovu želju da treba mostove na Oki, istočno od Serpu-hova »brzim odredima na prepad zauzeti«. Mi smo mogli napredovati samo toliko koliko nam je dotur pogonskog goriva omogućavao. Po skroz izlokanom putu Orel — Tula naša su vozila povremeno postizala najveću brzinu od 20 km na čas. Prema tome, neki »brzi odredi« više nisu postojali. Hitler je još živeo u iluzijama.

Ovog dana je 1 oklopna armija uspela da pređe reku Mijus, a 17 armija Donjec.

29 oktobra su naši tenkovi stigli do na 4 km ispred Tule. Naš pokušaj da grad zauzmemo na prepad propao je zbog jake protivtenkovske i protivavionske odbrane, koja nam je nanela velike gubitke u tenkovima i ofi-cirima.

Komandant 43 pešadijskog korpusa, general Hajn-rici, uvek realan i smišljen čovek, došao je do mene i izložio mi slabo snabdevanje njegovih jedinica, koje, iz-među ostalog, od 20 oktobra nijedan hleb nisu dobile.

Do 30 oktobra je 53 pešadijski korpus došao sa zapada do druma Orel — Tula. Korpus je, pod komandom generala Vajsenbergera, po okončanju bitke u okruženju kod Brjanska 19 oktobra, krenuo sa svojom 167 pešadijskom divizijom pravcem Bolhov — Gobarčevo, a 112 pešadijska divizija preko Bjeleva — Arsenjeva i Careva. Na ovom maršu je morao da savlada strahovite teškoće zbog raskaljanosti puteva i nije mogao mnoga vozila, naročito svoju tešku artiljeriju, da dovede. Motorizovani delovi korpusa su morali da prave veliki obilazak

radi korišćenja »solidnog« puta Orel — Mcensk. Još od 27. oktobra najavljeni sovjetski transporti sa istoka, naveli su me da 53. pešadiski korpus upotrebim za obezbeđenje desnog boka na liniji Jepifan — Stalinogorsk.

U međuvremenu je stanje puta Orel — Tula postalo tako rđavo da se za snabdevanje 3. oklopne divizije, koja je bila dospela do Tule u svom nadiranju za grupom pukovnika Eberbaha, snabdevanje moralo vršiti vazdušnim putem.

S obzirom na nemogućnost da se kod Tule frontalnim napadom dalje napreduje, general baron fon Gejr predložio je da se grad obide sa istočne strane. Ja sam se saglasio i naredio da se napad produži pravcem na Dedilovo i prelaze preko reke Šata. General baron fon Gejr je uostalom bio mišljenja da je sa mogućnošću upotrebe motorizacije svršeno dok ne nastupe mrazevi. I on je u ovome imao potpuno pravo. Moglo se veoma sporo kretati, i to po cenu velikog naprezanja mašina. U ovakvoj situaciji, značaj opravljanja pruge Mcensk — Tula bio je ogroman. No, radovi su uprkos svih napora sporo napredovali. Nedostatak lokomotiva me je nagonio na improvizacije i snalaženje, te sam tražio »šinobuse«, ali nijedan nisam dobio.

24. oklopni korpus je dospeo 1. novembra do zapadno od Dedilova.

Prednji delovi 53. pešadiskog korpusa, u svom približavanju ka Teploju, bili su 2. novembra iznenađeni od neprijatelja. Tu se radilo o jednoj jačoj sovjetskoj grupaciji od dve konjičke, pet pešadiskih i jedne oklopne brigade, koja je nastupala drumom Jevremov — Tula sa očevidnom namerom da zadržane snage 24. oklopog korpusa ispred Tule udari u bok i pozadinu. Sovjeti su očevidno nastupanjem 53. pešadiskog korpusa bili iznenađeni, kao što je i ovaj korpus bio od njih. To je dovelo do bitke u rejonu Teploja koja je trajala od 3. do 13. novembra. 53. pešadiski korpus, pošto je ojačan oklopnom brigadom pukovnika Eberbaha, uspeo je da potuče neprijatelja i da ga uz zarobljavanje preko 3.000 vojnika

i velikog broja topova, odbaci pravcem za Jevremov. Pokreti trupa su bili olakšani smrzavanjem zemljišta u toku noći 3/4 novembra, ali su i vojnici počeli patiti od velike hladnoće. Za osiguranje dubokog boka 2 oklopne armije u rejonu Mcensk — Černi i dalje na istok, upotrebio sam neoklopljene delove 17 oklopne divizije. Na poboljšavanju puta Orel — Tula danonoćno su radili pioniri, građevinski bataljoni, kao i radničke grupe državne službe rada.

Ovih dana je 48 oklopni korpus zauzeo Kursk.

5 novembra je došao u kratak obilazak maršal fon Bok. Komanda Srednje grupe armija je došla na ideju 4 novembra da će Sovjeti postepeno da napuste oblast zapadno od Dona, između Vóronježa i Stalinogorskog, pa je o ovome izvestila i Vrhovnu komandu vojske. Međutim, događaji kod 2 oklopne armije ovo verovanje nisu ničim potvrđivali. Naprotiv, kod Teploja je neprijatelj sve jače napadao!

6 novembra sam odleteo na front. Moji utisci sa ovog puta se vide iz pisma iz kojeg donosim sledeći izvod: »Za jedinice je ovo samo jedno mučenje, a za našu stvar velika žalost, jer neprijatelj samo dobija u vremenu, dok mi sa našim planovima sve dublje zalazimo u zimu. Stoga sam s pravom očajno neraspoložen. Ni sa najvećom voljom na svetu ništa se ne može učiniti protiv elementarnih pojava. Jedinstvena prilika da se zada odlučan udarac sve više iščezava, i ja ne znam da li će se ona ikada povratiti. Šta će sve još biti, zna jedino bog! Mora čovek da se nada i ne sme da klone duhom, ali je ovo sada naše teško iskušenje...«

»Nadam se da ću uskoro moći veselijim tonom da pišem. Ja ne volim da kukam. Ali je zasada teško biti dobrog raspoloženja.«

7 novembra smo osetili prve ozbiljne štete od mraza. Od 1 oklopne armije čuli smo da se ona od 5 novembra nalazi u napadu na Rostov na Donu.

8 novembra je 53 pešadijski korpus napredovao kod Teploja, dok je 24 oklopni korpus odbio neprijateljske napade od Tule.

9 novembra je bilo jasno da neprijatelj namerava da preduzme napad i istočno i zapadno od Tule. Stoga je 24 oklopni korpus, pošto je uputio Oklopnu brigadu pukovnika Eberbaha za podršku 53 pešadijskom korpusu, i sam prešao u odbranu. 17 oklopna divizija — bez svojih tenkova — potčinjena je 24 oklopnom korpusu i privučena napred u rejon Plavskoja. Kako su se istočno od Černija pojatile nove sovjetske snage, to je divizija za obezbeđenje boka u rejonu Mcensk — Černi ojačana novim delovima 47 oklopnog korpusa. Kako je ovih dana bila kritična situacija kod Tule, došlo je do toga da je 4 oklopna divizija bila primorana da sa svoja 4 slaba pešadijska bataljona posedne front od 35 km, zapadno od Dedilova, da bi osigurala vezu između 53 pešadijskog korpusa i 3 oklopne divizije koja je vodila borbe kod Tule.

12 novembra je spala temperatura na -12°C , a 13-og na -22°C . Ovoga dana je došlo u Orši do savetovanja komandanata armija Srednje grupe armija, pod rukovodstvom načelnika Generalštaba vojske, na kome je izdata »Zapovest za jesenju ofanzivu 1941 godine«. Ovom zapovešću postavljen je 2 oklopnoj armiji kao cilj grad Gorki, bivši Nižnij Novgorod, koji je udaljen oko 600 km od Orela. Potpuškovnik Libenštajn je odmah izvestio da bi 2 oklopha armija u sadašnjim uslovima mogla još doći svega do Venjeva. Nije to više bio maj mesec i Francuska! Ja sam se u potpunosti saglasio sa mojim načelnikom štaba, pa sam odmah posle toga podneo komandantu Srednje grupe armija i pismen izveštaj u kome sam izneo da 2 oklopna armija nije više u stanju da ovu zapovest izvrši. Pri sastavljanju ovog izveštaja oslanjao sam se na svoje sveže utiske koje sam dobio obilazeći 53 pešadijski korpus i 24 oklopni korpus u toku 13 i 14 novembra.

13 novembra sam poleteo »rodom« od Orela, ali sam jedva dospeo do Černija, gde sam zapao u takvu snežnu mečavu da sam bio primoran da se spustim na njegov aerodrom. Dalje sam nastavio put kolima, po hladnoći od -22°C , do generala Vajzenbergera u Plavskoj. Tada

je bio poslednji dan bitke za Teploje iz koje mi je general Vajzenberger izložio svoja iskustva. Za dalje nadiranje, on je dobio pravac Volovo — Stalinogorsk, pri čemu sam mu odobrio da zadrži Oklopnu brigadu pukovnika Eberbaha sve dok 18 oklopna divizija ne bude stigla da mu obezbedi desno krilo od sovjetskih snaga koje su se povukle na Jevremov. Borbena jačina pešadije bila je svedena na 50 ljudi u četi. Nedostatak zimske odeće svuda se sve više osećao.

Kod 24 oklopног korpusa se zamrzlost zemljišta teško ispoljila, jer tenkovi bez nazubljenih gusenica nisu više mogli da se penju uz zaledene nagibe. General baron fon Gejr nije verovao da će moći otpočeti napad pre 19 novembra 1941. U svakom slučaju, tražio je da mu se vrati Oklopna brigada pukovnika Eberbaha, kao i popunu gorivom za četiri dana. Sve što je sada imao iznosilo je svega jedan borbeni dan. Ja sam smatrao da napad treba otpočeti 17 novembra. Ovo stoga, da bi se uskladili pokreti sa 53 pešadijskim korpusom, kao i da se spreči neprijatelju da organizuje za odbranu liniju Volovo — Dedilovo. Sem toga, 43 pešadijski korpus bio je napadnut zapadno od Tule i bio je nužno da mu se olakša situacija. Desni bok je trebalo da osigura 47 oklopni korpus sa 18 oklopnom i 10 i 29 motorizovanom pešadijskom divizijom.

Noć sam proveo u Plavskoj.

14 novembra pre podne obišao sam 167 pešadijsku diviziju i razgovarao sa mnogo oficira i vojnika. Snabdevanje je bilo slabo. Nedostajale su zimske košulje, mast za obuću, rublje, a naročito štofanе čakšire. Veliki deo ljudstva je išao u platnenim čakširama i to po hladnoći od -22°C ! Čarape i čizme su bile takođe nužna potreba. U podne sam bio kod 112 pešadijske divizije, gde sam video istu sliku. Naši ljudi su se grabili za sovjetske šinjele i krznene kape, te su se mogli samo još po nacionalnom amblemu raspoznati da su nemački vojnici. Sve

što je 2 oklopna armija još od odeće imala, poslato je odmah trupama, ali je to prema potražnji bila samo jedna kap u more.

Pukovnik Eberbah je imao u svojoj ponosnoj brigadi samo još 50 tenkova. Broj tenkova u tri divizije morao bi biti 600. Klizanje po zamrzlom tlu pretstavljalo je ogromne teškoće, pošto gusenice sa klincima nisu još stigle. Sem toga, zbog hladnoće je optika bila skoro neupotrebljiva. Zaštitna sredstva (maziva) takođe nisu bila stigla. Za zagrevanje tenkovskih motora morala se ložiti vatra ispod njih. Pogonsko gorivo se delom zamrzavalо, a ulje zgušnjavalо. Naravno i kod ovih jedinica nedostajala je zimska odećа, kao i glizantin za sprečavanje zamrzavanja motora.

43 pešadiski korpus javljaо je o teškim gubicima.

I ovu sam noć proveo u Plavskoju.

15 novembra su Sovjeti produžili svoje napade na 43 pešadiski korpus.

16 novembra posetio me general Hajnrici. Izveštaj se svodio na teškoće sa smrzavanjem, nedostatke u odeći i vašljivost!

17 novembra smo dobili vest o dolasku sibirske trupe kod Uslovaje i o daljim iskrcavanjima na pruzi Rjazan — Kolomna. 112 pešadiska divizija je naišla baš na sveže sibirske jedinice. Kako su sada neprijateljski tenkovi udarali jednovremeno na ovu diviziju i sa pravca od Dedilova, to ona, ovoliko oslabljena, nije mogla više biti na visini takvog zadatka. Pri oceni njenih rezultata mora se imati u vidu: da je svaki puk skoro imao po 400 smrznutih vojnika, da automatska oruđa zbog hladnoće nisu mogla više da dejstvuju, kao i da su naši protivtenkovski topovi 37 mm bili nemoćni protiv sovjetskih tenkova T-34. Zato je kod ove divizije bilo došlo do prave panike koja se proširila čak do Bogorodiska. Ova prva pojava panike u pohodu na Sovjetski Savez, bila je ozbiljna opomena koja je pokazivala da je borбena snaga naše pešadije na kraju, te se ona ne može više izlagati ozbiljnijim naporima. Skretanjem 167 pešadiske divizije na

Uslovaju mogao je 53 pešadijski korpus sopstvenim snagama da popravi situaciju 112 pešadijske divizije.

U međuvremenu su dolaskom jedinica 47 oklopног korpusa osigurani duboki bok i pozadina 2 oklopne armije.

U svom pismu od 17 novembra 1941 ja sam pisao:

»Korak po korak bližimo se našem krajnjem cilju kroz ledenu hladnoću i najbednije zaklone za naše jadne trupe. Teškoće snabdevanja rastu na železnici svakim danom. One su glavni uzrok naše nevolje, jer bez pogonskog goriva, vozila se ne mogu kretati. Mi smo sada već mogli biti mnogo bliže našem cilju. Pa ipak, naše hrabre trupe nižu uspehe, jedan za drugim, i bore se sa svim nedaćama istrajno za divljenje. Zato moramo biti uvek zahvalni našim ljudima koji su tako dobri vojnici...«.

I tako dok su zimske operacije nastavljane, mi smo se brinuli za ishranu otadžbine, vojske i sovjetskog civilnog stanovništva. Posle bogate žetve 1941 godine svuda su se na terenu mogle naći izvesne količine hlebnog žita. Takođe se nije oskudevalo ni u stoci za klanje. Zbog slabih železničkih pruga samo su neznatne količine ovih artikala mogle da se pošalju u domovinu sa terena 2 oklopne armije. Za trupe su bile osigurane potrebne količine hrane, dok su za civilno stanovništvo ove ostavljene po gradovima, naročito u Orelu, na sopstvenom raspolaganju za ishranu do 31 marta 1942. Da bi se stanovništvo u ovom smislu smirilo, izdati su u Orelu zidni plakati. Sovjetske vlasti su bile izradile u žitorodnim krajevima zemlje crnice ogromne žitne silose u koje su smeštale zlatne plodove. Mada su Sovjeti dobar deo silosa pri svom povlačenju uništili, ipak je jedan deo ostao, koji je često i iz požara spasavan, što je za stanovništvo bilo dobrodošlo.

U Orelu je bilo nekoliko fabrika, čije mašine Sovjeti nisu mogli evakuisati, te su odmah stavljene u pogon kako bi se delom zadovoljile potrebe vojske, a sta-

novništvu dali rad i hleb. Ovde su spadale fabrike konzervi, fabrika kože i fabrika za izradu filca za čizme.

Za raspoloženje ruskog stanovništva može uostalom da posluži i ovaj razgovor, koji sam tih dana vodio sa jednim starim ruskim, carističkim generalom u Orelu. Tom prilikom, on mi je rekao: »Da ste pre 20 godina došli, tada bismo vas sa oduševljenjem dočekali. Ali je sada isuviše dockan. Mi smo otpočeli nov život i vi sada, vašim dolaskom, bacate nas unazad za 20 godina, tako da ćemo mi morati ponovo otpočetka da pođemo. Sada se borimo za Rusiju, i u tome smo svi složni.«

18 novembra je 2 oklopna armija otpočela napad u duhu naređenja izdatih 13 novembra u Orši. Raspored snaga je bio ovakav:

47 oklopni korpus:

— 18 oklopna divizija napadala je industrijski grad Jefremov, koji je, posle žestokih uličnih borbi zauzet 20 novembra i održan uprkos jakih sovjetskih protivnapada.

— 10 motorizovana pešadiška divizija napadala je na otsek Jepifan — Mihailov.

— 29 motorizovana pešadiška divizija napadala je na otsek Spaskoje — Gremjači, sa zadatkom da obezbedi istočni bok 2 oklopne armije od svežih sovjetskih snaga iz rejona Rjazan — Kolomna.

— 25 motorizovana pešadiška divizija, koja je u to vreme, po naređenju Vrhovne komande oružanih snaga obavljala poslove oko vršidbe, imala je čim završi ovaj posao da dođe u korpusnu rezervu.

53 pešadiški korpus:

— 167 divizija napadala je preko Stalinogorskog na Venjev.

— 112 pešadiška divizija imala je, zbog svog oslabljenog sastava, da ostane u rejonu Stalinogorskog, dok je ne smeni 56 pešadiška divizija koja se prevozi iz rezerve Grupe armija u rejonu Karačev, i koja će imati da podigne jedan mostobran preko Doma.

24 oklopni korpus sa 17, 3 i 4 oklopnom divizijom, pešadijskim pukom »Velika Nemačka« i sa 296 pešadijskom divizijom, koja se kretala sa juga, imao je zadatak da obuhvatnim napadom sa istočne i zapadne strane uzme Tulu.

— Borbena grupa, iz sastava 17 oklopne divizije, koja se kretala ispred 24 oklopog i 53 pešadijskog korpusa za Kaširu, imala je zadatak da zauzme most preko Oke i spreči pridolazak sovjetskih pojačanja iz oblasti Moskve.

43 pešadijski korpus, sa 31 i 131 pešadijskom divizijom, imao je pokretom preko Lihvina i Kaluge da dođe u rejon između Upe i Oke, sa zadatkom da ovaj rejon očisti od neprijatelja i između Tule i Aleksina osigura vezu između 2 oklopne i 4 armije.

2 armija, koja je stajala desno i duboko unazad od 2 oklopne armije, imala je naređenje da nadire istočno od Orela, pravcem na istok. Prema tome, nismo mogli računati na neku podršku od strane ove armije. Ona je ovih dana otkrila sovjetske položaje zapadno od puta Jelec — Jefremov, i iz toga zaključila da je njena ranija nada da će se Sovjeti povući preko Dona bila pogrešna.

Levo od 2 oklopne armije trebalo je da napada 4 armija preko Oke, severno od Aleksina, pravcem na Serpuhov. Ova je armija imala nekih 36 divizija.

Nasuprot 4 armiji, 2 oklopna armija je imala samo nešto preko 12 i po znatno istrošenih divizija. Pešadija je još uvek bila bez zimskog odela i skoro postala nepokretna. Njeni dnevni marševi iznosili su po 5, a najviše 10 km! Da li je 2 oklopna armija bila još na visini postavljenog zadatka, bilo je više nego pitanje!

Uz efikasnu podršku iz vazduha, uspeo je 47 oklopni korpus da zauzme 18 novembra Jepifan, a 24 oklopni korpus od Dedićova dostigao je 19 novembra Bolohovo. 53 pešadijski korpus je 21 novembra zauzeo Uzlovaju, a 24 oklopni korpus 24 novembra Venjev, pri čemu je uništio 50 sovjetskih tenkova. 43 pešadijski korpus je nastupao lagano na Upu. Za vreme izvođenja ovih pokreta,

pojavile su se 21 novembra pred frontom 47 oklopног korpusa nove jače sovjetske snage, koje su se sastojale od 50 sovjetske armije, sastava: 108 oklopna brigada, 299 streljačka divizija, 31 konjička divizija i druge snage. Situacija je ponovo postala kritična.

1 oklopna armija, iz sastava Južne grupe armija, uspela je 19 novembra, posle teških napora kroz blato i led, da izbije na severnu ivicu Rostova na Donu, gde je još vodila teške borbe. Rostov je pao 21 novembra potpuno u njene ruke. Mostovi na Donu su bili porušeni od strane sovjetskih trupa. Armija je računala sa skromim protivnapadima i spremala se za odbranu. 48 oklopni korpus, iz sastava 2 armije, zauzeo je 20 novembra Tim, ali su Sovjeti već 23 novembra tamo preduzeli protivnapad.

U jednom pismu od 21 novembra sam napisao sledeće:

»Ledena hladnoća, bedna skloništa, nedostatak odeće, veliki gubici u ljudstvu i materijalu, bedno stanje u vezi sa dotorom pogonskog goriva, učinili su vođenje rata pravom muškom, i ja ću biti, ukoliko ovo bude duže trajalo, sve više pritiskan ogromnom odgovornošću, koju mi niko, uprkos svih lepih reči, ne može skinuti.

Tri dana sam opet proveo u obilasku jedinica da bih stekao pravu sliku na frontu, a sada ću ići, ako mi borbena situacija to dozvoli, u nedelju, u štab Srednje grupe armija na referisanje da bih video kakve su namere za dalju budućnost o čemu nismo još ništa čuli. Što o tome ljudi misle i kakve planove prave, ja ne znam, kao ni to, kako ćemo se mi uopšte moći do proleća da održimo...«

Popodne, 23 novembra, doneo sam odluku da lično odem na referisanje komandanту Srednje grupe armija i da tražim izmenu dodeljenog mi zadatka koji je postao neizvodljiv. Izložio sam maršalu fon Boku svu ozbiljnost stanja kod 2 oklopne armije, pri čemu sam opisao iscrpenost trupa, naročito pešadije, nemanje zimskog odela, nedostatak snabdevanja, nedostatak tenkova i artiljeri-

skih oruđa, opasnost dubokog i neosiguranog istočnog boka, koji je sada ugrožen iskrcavanjem novih sovjetskih snaga, koje sa Dalekog Istoka pristižu u rejon Rjazan — Kolomna. Maršal fon Bok mi je odgovorio da je moje ranije izveštaje doslovno slao Vrhovnoj komandi vojske i da je ona o stanju na frontu konkretno obavestena. Potom je stupio u telefonsku vezu sa Vrhovnom komandom vojske, i pružio mi par slušalica da lično čujem razgovor. Posle ponavljanja stanja iz mog izveštaja, on je zamolio vrhovnog komandanta vojske za izmenu mog zadatka, obustavljanje zapovesti za napad i prelazak u odbranu na pogodnim zimskim položajima.

Vrhovni komandant vojske očevidno nije više bio sloboden u svojim odlukama. U svojim odgovorima je izbegao da govori o bitnim teškoćama, a moje predloge je odbio. Naredio je da se napad produži. Na moje ponovno navajivanje da mi se bar postave ciljevi za koje se mogu nadati da ih dostignem i koje bi mogao pretvoriti u odbrambenu liniju, on mi je najzad dao liniju Mihailov — Zaraisk, pri čemu je istakao važnost da se preseče železnička pruga Rjazin — Kolomna.

Tako je moj let u štab Srednje grupe armija ostao bez zadovoljavajućih rezultata. Istog dana sam poslao oficira za vezu Vrhovne komande vojske pri mom štabu, potpukovnika fon Kaldena, da obavesti načelnika Generalštaba vojske o našoj situaciji. Trebalo je da i on takođe pokuša da se napad obustavi, ali se vratio bez uspeha. Iz načina kako su moj predlog odbili vrhovni komandant vojske i njegov načelnik štaba, moglo se zaključiti da su i oni bili za to da se produži ofanziva, a ne samo Hitler. U svakom slučaju, sada su viši nadležni vojni autoriteti znali o krajnje opasnoj situaciji u kojoj se moja 2 oklopna armija nalazila, te sam tada morao pretpostaviti da je o tome takođe i Hitler bio detaljno obavešten.

24 novembra je zauzela 10 motorizovana pešadijska divizija Mihailov. 29 motorizovana pešadijska divizija je stigla preko Jepifana na sever oko 40 km. 25 novembra

se isturena grupa 17 oklopne divizije približavala Kaširi. Naš desni sused je zauzeo Livnji.

26 novembra je 53 pešadijski korpus izbio na Don, i prešao ga sa 167 pešadijskom divizijom kod Ivanocera, odakle je divizija produžila nadiranje u severoistočnom pravcu od Ivanocera i kod Danskoja napala na sibirce. Ova hrabtra divizija zarobila je 4.000 vojnika, 42 topa i mnoštvo vozila. Sa istoka je nastupala 29 motorizovana pešadijska divizija 47 oklopnog korpusa protiv istih neprijateljskih snaga koje su na taj način opkoljene.

Ovog sam dana bio kod 53 pešadijskog korpusa i reših se da 27 novembra preko štaba 47 oklopnog korpusa odem do 29 motorizovane pešadijske divizije. Izjutra sam saznao u Jepifanu od generala Lemelzena da je u toku noći kod 29 motorizovane pešadijske divizije došlo do krize. Glavnina 239 sibirske streljačke divizije, ostavljaajući artiljeriju i vozila, probila se na istok. Tanak obruč 29 motorizovane pešadijske divizije nije mogao da spreči ovaj prodor i pretrpeo je teške gubitke. Posle štaba ove divizije, otisao sam kod njenog 71 pešadijskog puka koji je imao najteže borbe. Prvo sam mislio da je do ovog došlo usled slabog izviđanja i nedovoljnog obezbeđenja. Međutim, izveštaji komandanata bataljona i komandira četa, na licu mesta, upoznali su me potpuno sa situacijom. Trupe su pravilno izvršavale svoje zadatke, ali su morale da podlegnu velikoj nadmoćnosti. Mnogobrojni mrtvi, koji su pali u punoj opremi i sa puškom u ruci, potverđivali su jezivim primerom istinitost izveštaja. Trudio sam se da podignem moral jako potištenog ljudstva ove jedinice i da mu pomognem da pređe preko nesreće. Sibirci su, iako bez svojih oruđa i vozila, umakli, a mi nismo imali snaga da ih zadržimo. To je bio mučan rezultat dana. Odmah preduzeto gonjenje motociklistima 29 motorizovane pešadijske divizije ostalo je bez rezultata.

Moj dalji obilazak odveo me je kod izviđačkog bataljona, a potom kod 33 pešadijskog puka 4 oklopne divizije, a za prenoćište — u štab 24 oklopnog korpusa. Samo

onaj koji je video beskrajna sovjetska prostranstva, po-krivena snegom u ovoj zimi naše nesreće, i osetio ledeni vетар како briše i zavejava svaku neravninu, koji se satima vozio kroz ničiju zemlju, i nailazio samo na naša tanka, sasvim tanka osiguranja od slabo odevenih i iz-gladnelih vojnika, a koji su imali za svoje protivnike sveže sibirske vojнике, odlično opremljene za zimsko ratovanje i dobro snabdevane, samo onaj, koji je sve to video, može sada o ovim operacijama pravilno suditi.

Pukovnik Balk, tadašnji saradnik u Generalštabu vojske za razvoj oklopnih jedinica, pratio me je na ovom obilasku. Ja sam ga zamolio da i vrhovnom komandantu vojske podnese izveštaj o svojim utiscima sa ovog puta.

Naš najvažniji zadatak je bio sada u zauzimanju Tu-le. Bez držanja ovog saobraćajnog čvora i aerodroma, bilo bi vrlo teško dalje izvođenje operacija na sever ili istok, u pravcu naših budućih objekata. Moji obilasci koman-danata korpusa služili su i kao priprema ovog napada o čijim щам teškoćama bio načisto. Mi smo hteli da zauz-memo ovu varoš duplim obuhvatom: 24 oklopnim kor-pusom sa severa i istoka, a sa 43 pešadijskim korpusom sa zapada. 53 pešadijski korpus imao je za to vreme da obezbeduje severni bok od Moskve, dok je 47 oklopni korpus obezbeđivao razvučeni desni istočni bok od pri-stižućih transporata iz Sibira. 10 motorizovana pešadijska divizija ovog korpusa imala je po dostignuću Mihailova, 27 novembra, — kao što je naređeno — da uputi jedinice za rušenje pruge Rjazan — Kolomna, koje, nažalost, nisu mogle da dostignu svoj cilj, jer je sovjetska odbrana bila vrlo jaka. Usled jake hladnoće ostao je veliki deo artiljerije 18 oklopne divizije na putu za Jevremov. 29 novembra se prvi put ispoljio osećaj nadmoćnosti neprijatelja na 10 motorizovanoj pešadijskoj diviziji. Sto-ga je Skopin morao da se napusti.

I borbena sposobnost jedinica 24 oklopног korpusa bila je višemesečnim borbama teško pogodena. Korpusna artiljerija je brojala samo još 11 cevi.

*Novi rukavci su uvezeni i tunici su uvezeni
korobili od Rusije Lajerke jedino*

Na južnom delu Istočnog fronta otpočeli su 27 novembra nadmoćni sovjetski napadi na Rostov, te je tamo situacija postala teška.

Pred 2 armijom, desno od nas, neprijatelj je postajao sve jači. Na levom krilu naše 2 oklopne armije, 43 pešadijski korpus je dostigao put Tula — Alekxin. Ovde se naišlo na jake neprijateljske snage, koje su odmah prešle u protivnapad.

Kod 4 armije dostigla je 2 oklopna divizija Krasnu Poljanu, koja se nalazi na 22 km severozapadno od Moskve.

28 novembra su sovjetske snage počele da prodiru u Rostov. 1 oklopna armija je morala da preduzme pripreme za evakuaciju ove varoši.

Naša napredovanja kod 43 pešadijskog korpusa bila su neznatna. Komanda Srednje grupe armija odustala je ovog dana od dalekosežnih ciljeva, koje su bile postavile Komanda kopnene vojske i Vrhovna komanda oružanih snaga, pa je naredila, pre svega: »Uspešno okončati bitku kod Tule«.

30 novembra je Vrhovna komanda oružanih snaga ispoljila sumnju da li su snage za napad na Tulu dovoljno prikupljene. Njihova pojačanja za napad mogla su se jedino dobiti smanjivanjem bočnog obezbeđenja kod 47 oklopног korpusa. Ali je meni ovo izgledalo rizično, imajući u vidu rastuću opasnost sa istoka. Ovog istog dana nastupio je na krajnjem južnom krilu nemačkog fronta jedan važan događaj, koji je našu celokupnu situaciju kao munjom osvetlio: Južna grupa armija je evakuisala Rostov. Njen komandant, maršal fon Rundštet, bio je idućeg dana smenjen. Na njegovo mesto je postavljen maršal fon Rajhenau. To je bio prvi kobni predznak! Ali to ipak nije bila nikakva opomena ni za Hitlera, ni za Vrhovnu komandu oružanih snaga, ni za Vrhovnu komandu vojske.

Ukupni gubici na Istočnom frontu, od 22 juna 1941, brojali su sada skoro 743.000 vojnika. Ovo je iznosilo 23% od celokupnih oružanih snaga, koje su brojale 3½ miliona ljudi.

Tog istog dana, 30 novembra, neprijatelj se ojačao i prema našem severnom boču, kod Kašire. Imao se utisak da neprijatelj premešta svoje snage sa sredine svog fronta, zapadno od Moskve, ka svojim ugroženim bokovima.

Čuo sam za smrt pukovnika Meldersa (Mölders), mog ratnog druga još iz prošlogodišnjeg leta na Zapadu, te sam bio jako potišten ovim tragičnim gubitkom jednog od naših najboljih vojnika.

LStalni porast partizanskog rata na Balkanu zahtevaо je da se tamo angažuju sve veće naše snage.

Napuštanje Rostova i povlačenje 1 oklopne armije pozadi otseka na reci Mijus, ostalo je nepromenjeno i po oceni novog komandanta Južne grupe armija, maršala fon Rajhenaua. Prema tome se i smenjivanje fon Rundšteta već posle 24 časa pokazalo izlišnim.

U međuvremenu su pripreme za napad moje 2 oklopne armije izvođene tako da je napad mogao da otpočne u sadejstvu sa predviđenim jednovremenim nastupanjem 4 armije na dan 2 decembra. Ali smo 1 decembra saznali da će 4 armija moći da pređe u napad tek 4 decembra. Ja sam svoj napad rado odložio zbog jednovremenog otpočinjanja napada sa 4 armijom, pošto bih time sačekao i dolazak 296 pešadijske divizije. Međutim, kako 24 oklopni korpus nije mogao dalje da čeka u gusto prikupljenom rasporedu na svom polaznom položaju, ja sam se odlučio da sa ovim korpusom otpočнем napad još 2 decembra.

Mi smo postavili jedno istureno komandno mesto u Jasnu Poljanu, na negdašnjem dobru grofa Tolstoja, koje sam obišao 2 decembra. Jasna Poljana je bila odmah pozadi komandnog mesta pešadijskog puka »Velika Nemačka«, na 7 km južno od Tule. Na imanju su bile dve stanbene zgrade, »dvorac« i »muzej«, obe sagrađene u narodnom stilu. druge polovine XIX veka, pored još čitavog niza drugih domaćih zgrada. Naredio sam da se dvorac ostavi na isključivom raspolaganju porodice Tolstoja, dok je naše komandno mesto smešteno u zgra-

du »muzej«. Sav nameštaj i knjige iz Tolstojevog doba, ukoliko su se još zatekli, smešteni su u dve odaje na kojima su vrata zapečaćena. Mi smo se zadovoljili nekim prostim nameštajem, koji smo sami od grubih dasaka na brzinu sklepali. Za ogrev smo koristili drva iz obližnje šume. Nijedan deo nameštaja nije upropošćen, niti je ma koja knjiga ni rukopis dirnut. Sva posleratna sovjetska suprotna tvrđenja spadaju u domen priča. Lično sam obišao Tolstojev grob. Bio je u dobrom stanju. Nijedan nemacki vojnik nije ga ni takao. Sve dok nismo napustili ovo dobro, tako je ostalo. Nažalost, sovjetska propaganda se, ispunjena mržnjom u posleratnom vremenu, nije stidila ni grubljeg izvrstanja činjenica da bi, navodno, dokazala naše varvarstvo. Međutim, postoji još dokaza za tačnost mojih navoda. Ali je tačno i to da su Sovjeti bili postavili mine na celoj prostoriji oko groba svog velikog pisca.

2 decembra je srećno uspeo probor 3 i 4 oklopne divizije, kao i pešadijskog puka »Velika Nemačka«, kroz neprijateljski prednji položaj. Neprijatelj je bio iznenaden napadom. On je produžen i 3 decembra po jakoj mečavi i vetru. Putevi su bili zaleđeni, pokreti teži no ikada, 4 oklopna divizija je prekinula prugu Tula — Moskva i zaplenila 6 topova. Ona je, najzad, izbila i na drum Tula — Serpuhov. Time su bili kako borbena snaga trupa, tako i pogonsko gorivo, na kraju. Neprijatelj se povukao na sever. Situacija je ostala kritična.

Izviđanja od 4 decembra su izveštavala o jakim neprijateljskim snagama severno i južno od puta Tula — Serpuhov kojim je išao proborjni klin. Kod 3 oklopne divizije su se razvile teške borbe u šumama istočno od Tule. Napredovanje je ovog dana bilo beznačajno.

Za celu situaciju kod Tule bila su od odlučujućeg značaja pitanja, da li će 43 pešadijski korpus imati dovoljno borbenih snaga da zatvori obruč oko grada i da uspostavi vezu sa 4 oklopnom divizijom severno od Tule, kao i od toga, da li će dalji napad 4 armije moći da ispo-

lji bar toliki pritisak na neprijatelja da ovome spreči skidanje snaga i njihovo prebacivanje u rejon Tule.

3 decembra sam obišao 43 pešadiski korpus u Grjansovu, da bih stekao lični uvid u borbeno stanje trupa. 4 decembra sam rano otišao na komandno mesto 31 pešadiske divizije, a odatle kod 17 pešadiskog puka i njegovog 3 bataljona. Ovo je bio moj stari bataljon sa goslarским lovcima iz čijih sam redova i sam proizišao. Njegovom 11 četom sam komandovao 1920—22 godine. Detaljan razgovor sa komandirima četa odnosio se na najozbiljnije pitanje, koje sam im postavio, tj. da li trupe imaju još dovoljno snage za pretstojeće zadatke. Oficiri su mi jasno izložili njihovu zabrinutost, ali su ipak dali potvrđne odgovore u pogledu dalje borbene sposobnosti: »Hoćemo još jedared da isteramo neprijatelja iz njegovih položaja«. Da li su i ostale jedinice 43 pešadiskog korpusa bile istog morala, kao moji stari goslarски lovci, nije se znalo. Ipak, utisci koje sam ovde dobio, učinili su da još jedared rizikujem napad.

Vožnja u povratku je bila beskrajna. Kroz snežnu vejavicu i preko zaledenih nagiba, ona je bila i opasna. Najzad je moj komandni tenk uleteo u jednu provaliju. To su bile već dobro poznate jaruge koje je voda duboko iskopala u glinovitom tlu. O izvlačenju tenka iz provalije po pomrčini nije moglo biti ni govora. Srećom, sa druge strane padine su naišla kola za vezu iz mog štaba, koja su me u toku noći odvezla do Jasne Poljane.

43 pešadiski korpus se spremao za napad od 4 decembra, dok je 296 pešadiska divizija, pod komandom generala Štemermana, svoj naporni marš produžila ka Tuli. Ali ona ovog dana nije mogla stići za napad. Termometar je pao na -35°C . Vazdušna izviđanja su javljala o jakim neprijateljskim snagama koje su bile u pokretu od Kašire na jug. Sovjetski lovci nisu dozvoljavali bliža osmatranja.

5 decembra je pokušao 43 pešadiski korpus da pređe u napad, ali, sem nekih početnih uspeha kod 31 pešadiške divizije, nije uspeo. 296 pešadiska divizija je dospela

u mrak do Upe, ali u jako iscrpenom stanju. Jedan sam puk lično obišao. Na frontu 29 motorizovane pešadijske divizije Sovjeti su preduzeli napad tenkovima severoistočno od Venjeva. Opasnost za bokove i pozadinu snaga 24 oklopnog korpusa, koje su se nalazile severno od Tule, po hladnoći od -50°C skoro nepokretne, bila je velika i nagonila je na razmišljanje, da li se produženje napada još uopšte isplati. Ovo bi mogao biti opravdan slučaj samo onda, ako bi 4 armija istovremeno — i samo brzim uspehom — napala. Ali o tome, nažalost, nije moglo biti ni govora. Suprotno je brže nastupilo. Sadejstvo 4 armije na reci Oki svodilo se samo na akciju dveju pešadijskih četa, koje su se po izvršenju svog zadatka ponovo vratile na svoj polazni položaj. Ova epizodica, naravno, nije imala nikakvog uticaja na neprijatelja pred 43 pešadijskim korpusom. 4 armija je bila prešla u odbranu.

S obzirom na ugroženost boka i pozadine, a u vezi sa nastalim užasnim hladnoćama koje su dovele do nepokretnosti trupa, odlučio sam noću 5/6 decembra, prvi put u ovom ratu, da prekinem napad, koji je bio ovako izolovan i bez podrške, i da povučem jako isturene delove na opštu liniju za odbranu: gornji Don — Šat — Upa. Nijedna odluka u ratu nije mi tako teško pala kao ova. Saglasnost sa ovom odlukom mog načelnika štaba, potpukovnika Libenštajna, kao i najstarijeg komandanta korpusa, generala barona fon Gejra, ništa mi nije olakšavala situaciju.

Iste sam noći telefonom lično saopštio moju odluku maršalu fon Boku. Njegovo prvo pitanje je glasilo: »Gde je zapravo Vaše komandno mesto?« On je mislio da sam u Orelu, daleko udaljen od događaja na frontu. Ali ovu grešku nikada nisu učinili generali oklopnih jedinica. Ja sam bio dovoljno blizu bojišta i mojih vojnika pa sam mogao konkretno procenjivati stvari.

Situacija nije bila tako ozbiljna samo kod moje 2 oklopne armije. Te iste noći, 5/6 decembra, morale su obustaviti napad takođe i 4 oklopna armija generala

Hepnera, kao i 3 oklopna armija generala Rajnharta, severno od Moskve, koja je bila dospela do na 35 km od Kremlja, jer im je nedostajalo snage da i taj toliko važan i sada blizak cilj u jednom naletu dostignu. Kod 9 armije su Sovjeti čak prešli u napad sa obe strane Kalinjina.

Naš napad na Moskvu je propao. Sve žrtve i naprezaanja naših hrabrih trupa postali su uzaludni. Mi smo pretrpeli strašan poraz, koji će se u idućim sedmicomama, zbog krutosti vrhovnog voćstva, ispoljiti u potpunosti, jer ljudi u Vrhovnoj komandi oružanih snaga i Komandi kopnene vojske, daleko od fronta, u Istočnoj Pruskoj, uprkos svih izveštaja, nisu imali uvida u stvarno stanje svojih trupa u ovom zimskom ratu. Ovo nepoznavanje stvarnog stanja vodilo ih je sve novim i novim nerealnim ciljevima i zahtevima.

Jedno pravovremeno i opšte povlačenje na pogodne položaje, koji bi se organizovali i utvrđili, izgleda da bi bio najbolji i najekonomičniji način da se situacija popravi i tako proleće dočeka. U zahvatu 2 oklopne armije takav se položaj nudio na liniji Suša — Oka, koji je delom bio još u oktobru utvrđen. Ali Hitler nikada nije htio na tako nešto da pristane. Da li je, sem Hitlerove tvrdoglavosti, pri ovome odigrala ulogu i spoljnopolitička situacija tih dana, meni nije poznato. Ja to samo mogu da prepostavljam, jer je 8 decembra*) već i Japan ušao u rat, posle čega je 11 decembra i Nemačka objavila rat Sjedinjenim Američkim Državama.

Vojnici su se pitali tih dana, zašto je Hitler čak i Sjedinjenim Američkim državama objavio rat, kada ni Japan, sa svoje strane, nije bio objavio rat Sovjetskom Savezu? Zbog ovog propusta od strane Japana, sovjetske snage sa Dalekog Istoka su bile slobodne da se upotrebe protiv Nemačke. Zato su one i mogle biti ovako brzo i u ovolikoj jačini prebačene na naš front. Rezultat ovakve

*) Po evropskom vremenu 7 decembra. — Prim. red.

politike nije bio nikakvo olakšanje naše situacije, već novo opterećenje sa nedoglednim posledicama. Ali su to vojnici imali da ispaštaju.

Sada je rat zaista bio postao »totalan«. Privredni i vojnički potencijal najvećeg dela zemljine kugle bio se udružio protiv Nemačke i njenih slabih saveznika.

No, da se vratimo na Tulu. Plansko odvajanje od neprijatelja i povlačenje uspelo je idućih dana 24 oklopnom korpusu, dok je neprijatelj vršio jak pritisak od Kašire na 53 pešadijski korpus, a 47 oklopni korpus je noću 7/8 decembra izgubio Mihailov, pri čemu je, zbog sovjetskog prepada, 10 motorizovana pešadijska divizija pretrpela velike gubitke. Desno od nas, 2 armija je izgubila ovog dana Jelec. Neprijatelj je prodirao na Livnji, ojačavajući se snagama od Jevremova.

Moje tadašnje gledanje na situaciju vidi se iz jednog pisma od 8 decembra: *Kutje*².

»Stojimo pred žalosnim činjenicama do kojih je došlo zbog toga što je naše vrhovno voćstvo »preteralo u zatezanju svoga luka«, što nije htelo verovati izveštajima o opadanju borbenе moći naših trupa, već je uvek postavljalo samo nove i nove zadatke, što se za zimski rat nije bilo postaralo, te je sada iznenađeno sovjetskom zimom od —35°C. Jačina naših snaga nije više dovoljna da se napad na Moskvu izvede pobedonosno. Zato sam se 5 decembra uveče teška srca morao odlučiti na obustavljanje napada koji je bio besciljan i da povučemo trupe na ranije izabranu i srazmerno kraću liniju, za koju se nadam da će moći sa preostalim snagama još da držim. Sovjeti pritiskuju energično i moraćemo imati, na svaki način, još teških obračuna. Naši gubici, naročito u bolesnim i promrzlim, su veliki, tako da i pri nadi da će se jedan deo od njih posle nekoliko dana odmora i lečenja vratiti u jedinice, ipak se za trenutak ništa ne može preduzeti. Gubici u vozilima i oruđima usled mraza prevazišli su sva naša strahovanja. Pomagali smo se i mesnim domaćim sankama, ali je sve to, naravno, malo koristilo. Srećom, naši tenkovi, ukoliko ih još imamo, u

dobrom su stanju. No koliko će oni još po ovoj hladnoći biti upotrebljivi, bog sveti zna.

Nesreća je otpočela sa Rostovom. On je bio naša kob, ispisana po zidovima. Uprkos svega, išlo se dalje u napad. Moj let u štab Srednje grupe armija od 23 novembra niti je naišao na razumevanje, niti je doveo do kakvih rezultata. Sve je i dalje išlo po starom. Tada je moj severni sused bio tučen, dok je južni i bez toga bio oslabljen, tako da nisam imao šta da biram, jer svakako nisam mogao sam ceo Istočni front da slomim, i to po hladnoći od —35°C!

Molio sam pukovnika Balka da obavesti vrhovnog komandanta vojske o mojim pogledima na situaciju, ali ne znam da li je to učinio.

Juče me je posetio vazduhoplovni maršal Rihthofen. Imali smo dugi razgovor u četiri oka i konstatovali da imamo iste poglede na opštu situaciju. Posle toga sam govorio sa generalom Šmitom, komandantom desne susedne 2 armije, koji je bio u istoj situaciji kao i ja. I on se sa mnom u svemu saglašavao. Prema tome, u celoj stvari, ja nikako nisam bio sa svojim mišljenjem sâm, no to nije nimalo važno, pošto niko za to nije ni pitao...

Sâm nikada ne bih verovao da se jedna ovako sjajna situacija može za dva meseca tako upropastiti. Da je blagovremeno doneta odluka da se stane sa operacijama i da se zima provede na pogodnim položajima, koji bi se u tu svrhu uredili, svaka bi se opasnost izbegla. Zato se na protekle mesece može staviti veliki znak pitanja... Ne radi se ovde samo o meni, već o nečem mnogo višem, o našoj Nemačkoj, i zbog toga se ja plašim».

9 decembra je neprijatelj proširio svoj uspeh kod Livnjija, u zoni 2 armije, gde je okružio delove 45 pešadijske divizije. Kod moje 2 oklopne armije povukao se 47 oklopni korpus na jugozapad, dok je 24 oklopni korpus odbio sovjetske napade od Tule.

10 decembra ukratko sam obavestio Šmunta, Hitlerovog glavnog adutanta, kao i mlađeg Kajtela, načelnika Personalnog odjeljenja Vrhovne komande vojske, o našoj

situaciji, da bih sprečio da se o tome i dalje ostane u iluzijama. Istog sam dana pisao i mojoj ženi: »U nađi da će moja gore pomenuta pisma još blagovremeno stići na pravu adresu, jer bi se pri jasnom sagledavanju stvari i čvrstom voljom još moglo pomoći i dosta spasti. Neprijatelj je jako potcenjen, kao i ogromno prostranstvo nje-gove zemlje i strahote klime, i sada nam se to sveti... No dobro je da sam bar ja 5 decembra, na sopstvenu odgovornost, doneo odluku o prekidanju napada, jer bi u protivnom nastupila neizbežna katastrofa.«

10 decembra su takođe osmotrena i sovjetska iskrcavanja kod Kastornaje i Jeleca. Kod 2 armije neprijatelj je proširio svoj prodor i prešao put Livnji — Černiova. U mojoj 2 oklopnoj armiji branila je 10 motorizovana pešadijska divizija Jepifan. 53 pešadijski korpus i 24 oklopni korpus dostigli su liniju Don — Šat — Upa.

Između 296 i 31 pešadijske divizije stvorila se ovih dana nezgodna praznina.

11 decembra su korpsi našeg desnog suseda preuzeли dalje povlačenje na zapad. Jefremov je bio ugrožen i 12 decembra napušten.

Za zatvaranje ostalog otvora na frontu 43 pešadijskog korpusa trebalо je da mi 4 armija ustupi svoju 137 pešadijsku diviziju. Ali se na dolazak ove divizije, s obzirom na povećano udaljenje, kao i na rđavo vreme, moralo čekati još izvesno duže vreme. S druge strane, sve raspoložive pokretne snage 2 oklopne armije morao sam 12 decembra da uputim desnom susedu, 2 armiji, koja je bila zapala u krizu.

13 decembra su produžena dalja povlačenja 2 armije. Namera 2 oklopne armije da drži liniju Stalinogorsk — Šat — Upa, nije se mogla, pod ovim uslovima, da ostvari. Ovo naročito stoga što ni 112 pešadijska divizija nije više imala potrebne snage da bi izdržala napad svežih sovjetskih trupa. Stoga je povlačenje moralo da se produži do pozadi otseka na Plavoj. Takođe ni 4 armija, koja je bila levo od nas, kao ni 4 i 3 oklopna grupa, nisu mogle održati svoje položaje.

14 decembra sam video komandanta vojske, maršala fon Brauhiča, u Roslavlju. Maršal fon Kluge je takođe bio prisutan. Za ovaj sastanak ja sam morao da putujem automobilom po mećavi puna 22 časa. Vrhovnom komandantu vojske detaljno sam izložio stanje mojih jedinica i zamolio ga, i odobrenje dobio, da povučem 2 oklopnu armiju na liniju reka Suše i Oke. Ova je linija u oktobarskim borbama bila jedno vreme zaposednuta od strane naših snaga, pa prema tome delimično i utvrđena. Ovom je prilikom postavljeno i pitanje kako da se zatvori nastala breša između 24 oklopног korpusa i 34 pešadiskog korpusa, koja je iznosila nekih 40 km. 4 armija je u ovom cilju trebalo da dâ svoju 137 pešadisku diviziju 2. oklopnoj armiji. Maršal fon Kluge je, za početak, poslao samo četiri bataljona pod komandom komandanta divizije. Ovo ističem kao sasvim nedovoljno i tražio sam da se hitno uputi ostatak divizije. U borbama za zatvaranje ove breše pao je i hrabri general Bergman. No, ova životno važna breša nije se mogla zatvoriti.

Rezultat savetovanja u Roslavlju bio je ovakva zapovest: »2 armija će biti potčinjena 2 oklopnoj armiji. Ove armije će držati liniju ispred Kurska — ispred Orela — Plavskoje-Aleksin, a, u slučaju potrebe, povući se na reku Oku«.

Ja sam sa pravom prepostavljaо da će komandant vojske o ovoj odluci obavestiti Hitlera. Međutim, dočniji događaji su me bar donekle naveli da posumnjam da li je ovo bilo urađeno ili ne.

Ovoga dana se jako ispoljio sovjetski proboj, otpočet 13 decembra na frontu 2 armije, preko Livnjija, pravcem na Orel, pri čemu je 45 pešadiska divizija bila opkoljena i delom uništена. Jaka poledica je otežavala svaki pokret. Smrzavanje je prouzrokovalo veće ispadanje iz stroja nego neprijateljska vatrica. 47 oklopni korpus je morao da se povuče nazad, pošto se i njegov desni sused, 293 pešadiska divizija iz 2 armije, povukla iz Jefremova.

16 decembra je došao na moje hitno traženje pukovnik Šmunt, koji se nalazio u blizini, te smo jedno pola

časa razgovarali na aerodromu kod Orela. Ja sam mu izložio svu ozbiljnost naše situacije i zamolio ga da to prenese Hitleru. U toku noći sam očekivao da me Hitler pozove radi odgovora na moje predloge koje je Šmunt odneo. Iz razgovora sa Šmuntom saznao sam za pretstajeću promenu u Vrhovnoj komandi vojske, tj. za smeđivanje maršala fon Brauhiča sa dužnosti vrhovnog komandanta vojske. Te noći sam napisao ove reči:

»Često ne mogu da zaspim noću i lupam glavu šta bih još mogao preduzeti da bih pomogao mojim sirotim vojnicima, koji po ovom strašnom zimskom vremenu moraju bez zaklona biti napolju. To je užasno, neshvatljivo. Ljudi iz Vrhovne komande vojske i Vrhovne komande oružanih snaga, koji front nikada nisu videli, ne mogu uopšte da shvate šta to znači. Oni samo fabrikuju i šalju neostvarljive zapovesti, a odbijaju sve molbe i predloge.«

Ove je noći došao i neočekivani Hitlerov poziv na telefon, koji je naređivao da se istraje. On je zabranjivao svako otstupanje i obećao, ako se ne varam, da će vazdušnim putem poslati 500 vojnika za popunu armije! Telefonska veza je bila slaba te je Hitler nekoliko puta ponovio svoje naređenje. Sto se tiče otstupanja, ona su još na osnovu razgovora sa maršalom fon Brauhičem u Rostovlju bila u toku izvršenja i nisu se sada mogla zau staviti.

17 decembra sam obišao komandante 24 i 47 oklopног korpusa kao i 54 pešadiskog korpusa, kako bih se ponovo obavestio o stanju trupa i o situaciji uopšte. Sva tri komandanta su bila mišljenja da se sa našim raspoloživim snagama ne može organizovati jedna uporna odbrana na liniji istočno od reke Oke. Problem je bio u tome da se sada samo održi borbena snaga jedinica dok ne pristignu sveže jedinice za jednu solidniju odbranu. Oni su izveštavali da trupe počinju da sumnjaju u vrhovno voćstvo, koje je moglo da naredi poslednji očajan napad sa potpuno pogrešnim podacima o jačini neprijatelja. »Kada bismo mi imali još potrebnu pokretljivost i ranije bor-

bene snage, bila bi to za nas igračka. Međutim, poledica je otežala svako kretanje. Sovjeti su opremljeni i obućeni za zimski rat, dok mi nemamo ništa«.

2 armija se plašila ovog dana proboga kod Novosilja.

S obzirom na ovu situaciju, ja sam odlučio uz saglasnost komande Srednje grupe armija, da odletim u štab Vrhovne komande oružanih snaga i da Hitleru lično izložim stanje moje armije, pošto su svi pismeni i telefonski izveštaji ostali bez uspeha. Referisanje je bilo ugovorenog za 20 decembar. Do ovog dana se javio bolestan maršal fon Bok, tako da je komandu nad Srednjom grupom armija primio maršal fon Kluge.

18 decembra je naređeno 2 oklopnoj armiji da brani liniju Tim — Livnji — Verhovje, pa da se narednih dana, u vezi sa naslonom na desno krilo 2 oklopne armije, povuče na liniju Boljšaja Reka — Suša. 2 oklopna armija je trebalo da se povuče na liniju: Mogilki — Vjerh Plavi — Soročenka — Čunina — Kosmina.

43 pešadijski korpus je bio potčinjen 4 armiji.

19 decembra su otstupili 47 oklopni i 53 pešadijski korpus na plavski položaj. Ja sam odlučio da povučem 47 oklopni korpus na liniju Oserki — severozapadno od Podisnjavke, a 24 oklopni korpus da prikupim u rejon Orela, kao armisku rezervu, da bih mu tu omogućio jedan kraći odmor, a posle toga imao jednu sposobnu operativnu jedinicu na raspolaganju.

4 armija je na svom desnom krilu bila jako napadnutu, pa delimično i odbačena nazad.

MOJE PRVO OTPUŠTANJE IZ VOJSKE

»Kaluđerčiću, kaluđerčiću, polaziš na teški put!« Ove poznate reči koje je Frundzberg uputio doktoru Martinu Luteru, pred Skupštinom u Vorsu 1521 godine, prenete na naš slučaj, čuo sam da ih moji drugovi ponavljam, kada su saznali za moju odluku da pođem Hitleru na referisanje. Meni je bilo jasno da neće biti lako da ja pri-

dobijem Hitlera za moju koncesiju. Ali sam ja još tada imao poverenja u naše vrhovno voćstvo da će prihvati razumna obrazloženja, ako ova dolaze od jednog iskusnog generala sa fronta. Ovo me poverenje pratile i za vreme mog leta sa zimskog fronta, severno od Orela, za Hitlerov fino uređeni i dobro zagrejani štab, tamo daleko, u Istočnoj Pruskoj.

20 decembra sam u 15.30 časova aterirao na aerodrom u Rastenburgu. Referisanje kod Hitlera je trajalo punih pet sati, sa dve kratke pauze od po pola sata, za večeru i prikazivanje nedeljnih novosti, čemu je i Hitler uvek lično prisustvovao.

Oko 18 časova primljen sam kod Hitlera u prisustvu Kajtela, Šmunta i još nekih drugih oficira. Ovom referisanju sadašnjem vrhovnom komandantu vojske, što je Hitler bio postao posle smenjivanja maršala fon Brauhiča, nije prisustvovao ni načelnik Generalštaba vojske niti ma ko drugi u ime Vrhovne komande vojske. Bio sam i ovog puta, kao i 23 avgusta 1941., sâm protiv udruženog fronta svih u Vrhovnoj komandi oružanih snaga. Kada mi se Hitler radi pozdrava približio, prvi put sam u njegovim očima video jedan ukočen, neprijateljski pogled, koji je dokazivao da su ga neka moja oponiranja okrenula protiv mene. Mutno osvetljenje male prostorije, u kojoj smo bili, pojačavalo je ovaj mučan utisak.

U svom referatu sam prvo izložio operativnu situaciju 2 oklopne armije i 2 armije. Pri tome sam izložio i svoju namjeru da obe armije povučem, po delovima na položaj Suša — Oka, kao što sam bio izložio 14 decembra u Roslavlu i maršalu fon Brauhiču, sa čime se on bio, kao što je već rečeno, u svemu složio. Bio sam ubeđen da je o tome bio i Hitler obavešten. Moje zaprepašćenje je bilo utoliko veće, kada je on histerično uzviknuo: »Ne, ne, ja to zabranjujem!« Ja sam na to odgovorio da su pokreti već u toku kao i da se ispred pomenutog rečnog toka ne nalazi nijedan bolji položaj. Ako je držao do toga da spase trupe i posedne položaj na kome bi mogao da prezimi, onda nije imao šta drugo da bira.

Na ovo je Hitler ciknuo: »Ako je tako, onda se trupe imaju ukopati u zemlju tamo gde su stigle i otsudno braniti svaku dalju stopu zemlje!«

Ja sam odgovorio: »Ukopavanje u zemlju sada više uopšte nije mogućno, jer je zemlja zamrzla do na 1—1½ m dubine, te se našim oskudnim pionirskim alatom ne može ništa učiniti.«

Hitler: »E, tada ćete morati teškim haubicama da napravite položaj od levaka eksplozivnih granata. Mi smo tako radili i u Prvom svetskom ratu u Flandriji.«

Ja: »U Prvom svetskom ratu su naše divizije na sektor u Flandriji držale front od 4—6 km širine i za svoju odbranu imale po 2—3 diviziona teških poljskih haubica sa srazmerno velikim količinama municije. Moje divizije sada drže frontove od 20—40 km širine, a ja imam još na diviziju samo po 4 teške haubice i po svega 50 metaka na cev! Ako bih htio da ih upotrebim za pravljenje levaka, to bih sa svakim oruđem mogao napraviti samo po 50 rupa, veličine lavora, sa crnom flekom unaoklo, ali to ne bi nikada bio neki položaj od levaka! Sem toga u Flandriji nije nikada bilo toliko hladnoće, kakvu mi sada preživljavamo. Uostalom, municija mi je neophodna za odbijanje sovjetskih napada. Čak ni motke za podizanje telefonskih linija ne možemo da pobijemo u zemlju. Već i za takve rupe moramo da koristimo eksploziv. Gde bismo mogli imati toliko municije da u potrebnoj meri tako iskopamo rovove!«

Hitler je ipak ostao pri svom naređenju da se trupe zadrže tu gde su sada.

Ja sam produžio: »To znači da pređemo u rovovski rat na najnepovoljnijem zemljишtu, kao i na Zapadnom frontu u Prvom svetskom ratu. Mi ćemo u tom slučaju imati iste bitke materijala i isto onako strašne gubitke, kao onda, bez mogućnosti da izvojujemo pobedu. Već ćemo i ove zime takvom taktikom žrtvovati naše najbolje oficire i podoficire kao i borce sposobne da ih zamene, a da sve te žrtve budu ne samo uzaludne, već se više ne mogu ni popuniti.«

Hitler: »Mislite li Vi da su grenadir Fridriha Velikog voleli da umiru? I oni su želeli da žive, pa je kralj ipak opravdano zahtevao njihove živote. Ja takođe smatram da imam prava da tražim od svakog nemačkog vojnika da žrtvuje svoj život.«

Ja: »Svaki nemački vojnik zna da u ratu ima biti spremna da svoj život položi za Otadžbinu, i naši su vojnici dosada mnogo puta dokazali da su spremni da ovu žrtvu na sebe prime. Ali se ta žrtva može samo onda zahtevati, ako se to žrtvovanje isplati. Moja dobivena zapovest neminovno vodi samo gubicima, koji ne stoje niukakvoj srazmeri sa rezultatima koji se mogu postići. Moje će trupe tek povlačenjem na predložene položaje Suša — reka Oka, koji su za vreme jesenjih borbi donekle izgrađeni, naći sebi zaklon od nevremena. Ja molim da se ima u vidu da to nije bio neprijatelj koji nam je naneo teške gubitke, već preterana hladnoća koja nas je stala duplo više ljudskih žrtava nego neprijateljska vatra. Samo onaj koji je video bolnice promrzlih, zna šta to znači.«

Hitler: »Ja znam da Vi niste sebe štedeli i da ste mnogo vremena proveli sa trupama. Ja Vam to priznajem. Ali ste Vi isuviše blizu događaja na frontu. Zato ste Vi isuviše impresionirani patnjama vojnika. Vi imate mnogo sažaljenja za vojnike. Trebalо bi da se malo više povučete od fronta. Verujte mi da se sa većeg otstojanja stvari jasnije vide.«

Ja: »Jasno je po sebi da je moja dužnost da ublažim muke mojih vojnika, ukoliko je to u mojoj moći. Ali je teško, ako ljudi još nemaju zimskog odela, a pešadija najvećim delom još nosi platnene čakšire. Čizme, rukavice, rublje, okovratnici ili nedostaju u potpunosti ili se nalaze u žalosno dotrajalom stanju.«

Hitler je planuo ponovo: »To nije istina. Komandant za pozadinu me je izvestio da je zimsko odelo poslatо trupama.«

Ja: »Tačno je da je poslatо, ali još nije stiglo. Ja ga stalno pratim na njegovom putu. Sada leži na varšavskoj železničkoj stanici i otuda već nedeljamа ne kreće zbog

oskudice u lokomotivama i preopterećenosti pruga. Naša traženja da se pošalje u septembru i oktobru oštro su odbijena, a sada je suviše kasno«.

Komandant za pozadinu (*Generalquartiermeister*) je pozvan i morao je da potvrdi moje navode. (Gebelsova akcija za zimsko odelo za Božić 1941 godine dovela je do ovog razgovora. Njeni plodovi u zimu 1941/42 godine, nisu mogli dospeti do vojnika.)

Posle toga se govorilo o pitanju snabdevanja borbenim i životnim potrebama i njihovim zalihama. Zbog velikog broja motornih vozila, koja su zbog neispravnosti izostala iz stroja, za vreme kišovitog i blatnog perioda, kao i zbog jakih hladnoća, transportni prostor nije bio dovoljan za dotur do trupa niti do samih motorizovanih snabdevačkih kolona. S obzirom da nikakva popuna na mesto izbačenih vozila iz stroja nije nikada vršena, trupe su morale da se pomažu nađenim prevoznim sredstvima na licu mesta. Tu su došle u obzir seljačke sanke i laka kola, ali je njihov transportni kapacitet bio sasvim mali. Ovakvih vozila bio je potreban veliki broj da bi se nadoknадila transportna sredstva koja su ispala iz stroja. Ona su zahtevala mnogostruki broj ljudi za njihovo posluživanje. Hitler je postavio zahtev da se sada, po njegovom mišljenju, preveliki broj jedinica za snabdevanje i komora bezobzirno smanji i time oslobodi što veći broj pušaka za front. Ukoliko se ovo reduciranje službe snabdevanja moglo izvesti, bez opasnosti po samo snabdevanje, jasno je da je to već bilo učinjeno. Dalje se moglo ići samo putem poboljšanja drugih sredstava za snabdevanje, pri čemu se naročito mislilo na železnice. Ali je bilo teško naterati Hitlera da shvati ovako proste činjenice.

Posle toga se prešlo na diskusiju o vojničkim skloništima. Pre nekoliko nedelja bila je priređena u Berlinu izložba koja je pokazivala zaštitne mere koje je Vrhovna komanda vojske nameravala da preduzme za zimu. Marshal fon Brauhič nije propustio da na ovoj izložbi lično prati Hitlera. Izložba je bila veoma uspela pa je prikazana i po bioskopskim žurnalima. No trupe, nažalost, od

svih tih lepih stvari nisu ništa doble. Zbog neprekidnog pokretnog načina vođenja rata ništa se nije moglo izgraditi, a od zemljišta na licu mesta malo se šta dobilo. Stoga su naša skloništa bila jako slaba. I o ovome Hitler nije znao pravo stanje. Za vreme referisanja o ovom pitanju, bio je prisutan i ministar za naoružanje dr Tot, koji je bio jedan trezven čovek, sa osećanjem čovečnosti. Duboko impresioniran mojim opisom stanja na frontu, poklonio mi je dve rovovske peći, koje je imao namjeru da prikaže Hitleru, i koje su imale da posluže trupama kao model kako bi ih one mogle same praviti od sredstava na licu mesta. Tako sam dobio bar jedan pozitivan rezultat od mog dugog referisanja.

Za vreme večere sam sedeо pored Hitlera, pa sam iskoristio priliku da mu opiшем i neke detalje iz života sa fronta. No efekat tog izlaganja nije bio onakav kakav sam ja očekivao. Hitler, kao i njegova okolina, držali su otvoreno da je sve to preuveličavanje.

Posle večere je nastavljeno referisanje. Ja sam predlagao da se svi generalštabni oficiri iz Vrhovne komande oružanih snaga i Vrhovne komande vojske zamene sa oficirima koji su ovaj rat dosada preživeli na frontu. Pri tome sam rekao: »Iz reagiranja gospode iz Vrhovne komande oružanih snaga dobio sam utisak da naši izveštaji i obaveštenja nisu pravilno shvatani, pa stoga ni Vama pravilno referisani. Stoga ja smatram da je neophodno da se na generalštabna mesta u Vrhovnoj komandi oružanih snaga i Vrhovne komande vojske dovedu iskusni oficiri sa fronta. Vreme je da se izvrši »smenjivanje straže«. U oba ova štaba sede isti oficiri od početka rata, dakle više od dve godine, a da front nisu ni videli. Ovaj se rat toliko razlikuje od Prvog svetskog rata da delatnost na frontu u Prvom svetskom ratu niukoliko ne pomaže shvatanju delatnosti današnjeg rata.

Na ovaj način bio sam džarnuo u pravo osično gnezdo. Hitler je ljutito odgovorio: »Ja se sada ne mogu odvajati od moje okoline«.

Ja: »Vi ne treba da se odvajjate od Vaših ličnih adutanata, a o tome se i ne radi. Bitno je da se na merodavna generalštabna mesta dovedu novi oficiri, koji imaju sveža iskustva sa fronta, naročito u zimskom ratovanju.«

I ovo traženje je bilo oštro odbijeno. Tako je moje referisanje završeno novim neuspehom. Kada sam napuštao salu, čuo sam da je Hitler rekao Kajtelu: »Ovog čoveka nisam ubedio!« Jaz je bio stvoren, koji se nikada više nije mogao izgladiti.

Sutra ujutru, pre polaska avionom, pozvao sam još jedared telefonom generala Jodla, načelnika štaba Vrhovne komande oružanih snaga, i ponovo mu rekao da nas sadašnji metodi moraju odvesti nepodnošljivim ljudskim žrtvama, koje se nikada ne mogu opravdati. Potrebne su rezerve, i to hitno, da bi se situacija stabilizovala posedanjem položaja udaljenog od neprijatelja. Ali je i ovaj apel ostao bez ikakvog dejstva.

21 decembra sam, posle telefonskog razgovora sa generalom Jodlom, odleteo natrag u Orel. Po Hitlerovom naređenju, pomerena je leva granica zone dejstva moje 2 oklopne armije do ušća Sizdre u Oku. Sa ovim pomeranjem je i odgovornost 2 oklopne armije bila nepoželjno mnogo proširena. Ostatak dana je proveden u obradi i izdavanju zapovesti, koje su morale da odraze Hitlerove namere.

Da bih osigurao izvršenje ovih zapovesti, otišao sam 22 decembra da obiđem divizije 47 oklopног korpusa. Posle kratkog razgovora u komandi korpusa, otišao sam za Černi, kod 10 motorizovane pešadijske divizije, gde sam objasnio komandantu divizije, generalu fon Leperu, cilj zapovesti i osnove kojima se Hitler rukovodio. Potom sam obišao u popodnevним časovima 18 i 17 oklopnu diviziju u istom cilju. Oko ponoći sam, posle ledene vožnje, opet bio u Orelu. Na taj način su, ipak, najzainteresovaniji komandanti u ovoj situaciji bili lično od mene do detalja upoznati sa Hitlerovim zapovestima koje su dovele do promene situacije, te sam verovao da će događaje idućih dana moći da dočekam mirne savesti.

23 decembar mi je prošao u obaveštavanju ostalih komandanata. 53 pešadijski korpus je izveštavao da je sada bila i 167 pešadijska divizija jako napadnuta. 296 pešadijska divizija je povučena na Belev. Odbrambena moć ovog korpusa bila je u ovom trenutku još vrlo mala. Između njegovog levog krila i 43 pešadijskog korpusa postojala je, kao i ranije, velika rupa, koja se nije mogla zatvoriti sa raspoloživim snagama, koje su bile skoro nepokretljive van puteva, a ovo je zemljište bilo praktično bez puteva. Stoga sam odlučio da 3 i 4 oklopnu diviziju uputim nazad drumom Tula — Orel, za Orel, gde bi se malo odmorile i oporavile, pa da ih pod komandom 24 oklopног korpusa uputim preko Karačeva i Brjanska na sever za udar u bok neprijateljskih snaga koje prodiru preko reke Oke. Duboki neprijateljski prodori na frontu 2 armije ipak su nas primoravali da skrenemo deo snaga ka novonastaloj kritičnoj tački, što je dovelo do usporenja prikupljanja snaga u pravcu Lihvina. Nepokretni delovi 24 oklopног korpusa su takođe prikupljeni za obezbeđenje Orela.

24 decembar sam proveo u obilasku niza božićnih proslava po bolnicama. Time sam mnogim hrabrim vojnicima malo radosti doprineo na ovaj dan. Ali je to bila mučna uloga. Veče sam proveo sâm, u radu, dok mi nisu došli Libenštajn, Bising i Kalden, i u drugarskom raspoloženju jedno vreme sa mnom proveli.

2 armija je 24 decembra izgubila Livni. Severno od Lihvina neprijatelj je prešao reku Oku. Po naređenju Vrhovne komande vojske, 4 oklopna divizija je upućena na Belev, da bi zadržala neprijatelja. Za moj planirani objedinjeni protivudar sa 24 oklopnim korpusom pretila je opasnost da se zbog parčanja snaga raspline u delimične akcije.

Noću 24/25 decembra je 10 motorizovana pešadijska divizija izgubila Černi posle obuhvatnog sovjetskog napada. Sovjetski uspeh je bio iznenadujuće veliki, jer se delovi 53 pešadijskog korpusa, levo od 10 motorizovane pešadijske divizije, nisu mogli održati, te je tako nepri-

jatelju ovuda prođor potpuno uspeo. Delovi 10 motorizovane pešadijske divizije su opkoljeni u Černiju. O ovom nesrećnom slučaju sam odmah izvestio Srednju grupu armija. Maršal fon Kluge mi je jako zamerio, naročito što nisam naredio da se Černi blagovremeno napusti, i to ne ove noći, već najmanje pre 24 časa. Međutim, postupljeno je sasvim suprotno od toga. Ja sam, kao što sam gore izneo, lično doneo Hitlerovu zapovest da se ovo mesto brani. Stoga sam oštrot odbio od sebe ovaj nepravedan prigovor.

25 decembra su uspeli opkoljeni delovi 10 motorizovane pešadijske divizije da se probiju iz obruča i sa nekoliko stotina zarobljenika da dostignu naše linije. Ja sam naredio da se otstupi na liniiju reka Suša — reka Oka. Uveče je došlo do ponovnog oštrog razmimoilaženja sa maršalom fon Klugeom. On mi je zamerio da sam mu podneo netačan službeni izveštaj i telefonski razgovor je završio ovim rečima: »O ovome ću izvestiti Vođu«. To je već bilo preko svega. Ja sam obavestio načelnika štaba Srednje grupe armija da ja pri ovakvim uslovima i postupcima nisam više voljan da komandujem svojom 2 oklopnom armijom, pa sam tražio da budem smenjen. Ovu sam odluku odmah i telegrafski poslao. Maršal fon Kluge me je bio preduhitrio u Vrhovnoj komandi vojske tražeći da ja budem smenjen. 26 decembra ujutru sam dobio Hitlerov dekret kojim se prevodim u Vođinu rezervu pri Komandi kopnene vojske. Moj naslednik je bio komandant 2 armije, general Rudolf Šmit.

26 decembra sam se oprostio od mog štaba i tom prilikom izdao trupama kratku zapovest. 27 decembra sam napustio front, noć proveo u Roslavlu, a noć od 28/29 u Minsku, od 29/31 u Varšavi, od 30/31 u Poznanju i stigao za Novu 1942 godinu u Berlin.

Povodom moje oproštajne zapovesti od trupa došlo je još do jednog sukoba maršala fon Klugea sa mojim štabom. Komanda Srednje grupe armija je htela da spreči izdavanje ove zapovesti, pošto se maršal fon Kluge plašio

da ne sadrži neku kritiku pretpostavljenih. Međutim, moja zapovest je bila besprekorna. Moj načelnik štaba, potpukovnik Libenštajn, starao se o tome da moji ljudi bar dobiju moj oproštajni pozdrav.

Moja oproštajna zapovest glasila je ovako:

Komandant
2 oklopne armije
Štab

26 decembra 1941 godine

DNEVNA ZAPOVEST

Vojnici 2 oklopne armije!

Vođa i vrhovni komandant oružanih snaga razrešio me je pod današnjim datumom dužnosti komandanta 2 oklopne armije.

U trenutku kada se od vas rastajem, ja vas potsećam na šestomesečne zajedničke borbe za veličinu naše zemlje i pobedu našeg oružja; sećam se sa velikom poštom svih onih koji su svoju krv i živote dali za Nemačku. Vama, moji hrabri ratni drugovi, ja zahvaljujem iz dubine svoga srca za svu vernost, odanost i pravo ratno drugarstvo, koje ste mi vi uvek posvedočavali. Mi smo bili povezani na život ili smrt, i moja je najveća radost bila u tome da se za vas brinem i da vam pomognem.

Budite zdravo!

Ja znam da ćete se vi i otsada hrabro boriti i, uprkos zimskih nedaća i brojne nadmoćnosti, pobediti. Moje misli i želje će vas pratiti na Vašem daljem teškom putu.

U pitanju je Nemačka!

Živeo Hitler!

General Guderian, svojeručno.

VII. VAN AKTIVNE SLUŽBE

Nepravilan postupak, koji je prema meni primenjen, u početku me je, prirodno, jako ogorčio. Zato sam u Berlinu još prvih dana januara 1942 godine tražio da se cela moja stvar izvidi preko ratnog suda sa ciljem da pobijem optužbe maršala fon Klugea i objasnim motive mog delanja. Ali je moje traženje Hitler odbio. Razloge za ovo odbijanje nikada nisam saznao. Očevidno je da se nije želelo nikakvo razjašnjavanje. Tačno se znalo da mi je učinjena nepravda. Neposredno pred moj odlazak iz Orela, došao je pukovnik Šmunt, da po nalogu Hitlera celu stvar izvidi i razjasni. On je celu stvar saznao od potpukovnika Libenštajna, mog načelnika štaba, i čitave grupe generala sa fronta, pa je svog zamenika u Vrhovnoj komandi oružanih snaga obavestio ovim rečima: »Čoveku je učinjena nepravda. Cela je njegova 2 oklopna armija na njegovoj strani i veruje njemu. Moramo videti kako celu ovu stvar da popravimo.«

Poštena volja idealiste Šmuonta postojala je van svake sumnje. Ali mu nije uspelo da svoju nameru ostvari. Uzrok njegovom neuspehu je ležao u dejstvu drugih ličnosti.

Sada sam provodio vreme besposlen u Berlinu, dok su moji vojnici morali da produže svoj teški put. Znao sam da se svaki moj korak prati, kao i svaka rečena primedba. Zato sam se prvih meseci držao potpuno povučeno, pri čemu sam retko kada napuštao svoj stan. Posete sam retko primao. Jedan od prvih je bio Sep

Ditrih, komandant garde (*Leibstandarte*), koji mi se telefonom javio iz Državne kancelarije. Objasnio mi je da je to namerno učinio da bi pokazao »ljudima gore« da su oni prema meni postupali nepravedno, kao i da on ništa u tome nije imao. Ditrih takođe ni pred Hitlerom nije tajio svoje mišljenje.

Personalne promene u vrhovnom voćstvu vojske nisu nikako bile završene smenjivanjem maršala fon Rundšteta i mojim. Mnogi dotada istaknuti generali bili su smenjeni bez razloga ili sa veoma providnim obrazloženjem, među kojima i generali Gejer, Ferster i Hepner. Maršal riter fon Leb i general Kibler su otišli po sopstvenoj želji. General-pukovnik Straus bio je bolestan.

Ovo »čišćenje« nije nastavljeno bez većeg protesta. Naročite posledice je imao slučaj general-pukovnika Hepnera, kome je Hitler pri smenjivanju sa položaja oduzeo pravo kako na nošenje uniforme i odlikovanja, tako i na penziju i stanovanje u dodeljenoj mu državnoj zgradici. Hepner nije priznao ove protivzakonite odluke, a pravnici Vrhovne komande oružanih snaga i Vrhovne komande vojske bili su dovoljno čvrsti karakteri, pa su mogli reći Hitleru da nema pravo na donošenje ovakvih odluka. Za ovo je nadležan jedino Vojnodisciplinski sud, te se protiv Hepnera mora povesti sudske postupak, čiji je ishod naravno, morao biti u korist generala Hepnera. Hepner je svoj front skraćivao na svoju ruku i u jednom telefonskom razračunavanju sa svojim pravopretpostavljenima, maršalom fon Klugeom, ovome u ljutini rekao da je to »laičko vođenje«. Maršal fon Kluge je o ovim Hepnerovim merama izvestio dalje. Hitler je, saznavši za ovo, bio besan. Kao posledica ovog spora, donet je zakon o otstranjivanju i poslednjih ograničenja u oblasti zakonodavne, izvršne i sudske Hitlerove vlasti, koji je Rajhstag jednoglasno usvojio 26 aprila 1942.* Ovaj zakon je pretstavljaо vrhunac dugog procesa, koji je otpočeo još Zakonom o ovlašćenju od 23 marta 1933, tako da je

*) Ovaj Zakon je davao Hitleru pravo da može svojim dekretom menjati sve zakone, a da se o tome i ne diskutuje u Rajhstagu (skupštini). — Prim. prev.

sada nemački diktator dobio zakonsku osnovu za svaki despotizam. Nemačka je, na ovaj način, prestala da postoji kao moderna pravna država. U donošenju ova dva zakona, vojnici nisu imali nikakvog učešća. Oni su imali samo da iskuse njihove nesrećne posledice.

Sekiracije poslednjih meseci pojačale su moje započete srčane bolove. Zato sam se, po savetu lekara, rešio da odem krajem marta 1942 godine, sa svojom ženom, na četvoronedeljno lečenje u Badenvajler. Mir divnog proletnjeg pejzaža i banjska kupanja su delovali, posle svega što se preživelo na Istočnom frontu, umirujući i srce i živce. Ali, posle povratka u Berlin, moja draga žena mi je zadavala velike brige, jer je zbog nekakvog trovanja krvi mesecima ostala vezana za krevet. Sem toga, moji lični odnosi u Berlinu, u vezi sa mnogobrojnim posetama i došadnim pitanjima, postali su nesnosni tako da smo rešili da prodamo neko naše malo nasleđe i kupimo jednu kućicu na Bodenskom Jezeru ili u Salzkamer gutu i tako izbegnemo atmosferu prestonice. Krajem septembra sam zatražio otsustvo preko nadležnog generala Froma, koji je bio komandant rezervne vojske, i zamolio me da ga posetim. Nekoliko dana pre toga, dobio sam telegram od Romela iz Afrike, u kome mi jejavljao da će zbog bolesti morati da dođe u Nemačku i da je predložio Hitleru da ga ja za to vreme zastupam. Ali je Hitler ovaj predlog odbio. Sada mi je i general From postavio pitanje da li računam na reaktiviranje. Ja sam odgovorio da ne. Na dan mog povratka iz Salzkamer guta, opet me general From pozvao telefonom i zamolio da ga posetim. On mi je saopštio da je dan pre toga govorio sa Šmuntom i od njega saznao da o mom reaktiviranju ne može biti ni reči. Voda je, međutim, čuo da ja nameravam da kupim pomenutu kuću u južnoj Nemačkoj, pa kaže, da zna da sam ja poreklom iz Vartegaua ili zapadne Pruske i želi da ja tu i ostanem, a ne da se selim u južnu Nemačku. On namerava da svima nosiocima odlikovanja Gvozdenog krsta sa hrastovim listom Rajh dodeli nagrade, u prvom redu, po jedno poljsko dobro.

Stoga sam ja mogao da pronađem neko ovakvo poljsko dobro u mom Vartegauu. Kada sam ja ovo čuo, bilo mi je jasno da ja više nemam potrebe da mislim na uniformu i da se mogu potpuno prebaciti u civilni život.

No, ipak, to pitanje nije dolazilo u prvi red. Moje se srčano oboljenje u jesen 1942 godine vidno pogoršalo. Krajem novembra sam dobio prvi srčani udar, koji me je nekoliko dana držao u nesvesti i bez ikakve hrane. Jedva sam se oporavio, i to samo blagodareći pravilnom lečenju istaknutog profesora doktora fon Domarusa, jednog od najboljih berlinskih specijalista. Za Božić sam već mogao pomalo da napuštam krevet. U januaru se moje stanje počelo sve vidnije da popravlja tako da sam krajem februara želeo poći da izaberem jedno poljsko dobro u Vartegauu i definitivno preuzmem novi civilni poziv zemljoposednika. Ali od svega toga ipak nije bilo ništa.

Nemačke oružane snage na Istočnom frontu preuzele su novu ofanzivu u 1942 godini i od 28 juna do kraja avgusta postigle znatne rezultate. Južno krilo fronta (Klajst) izbilo je na Kavkaz, dok je severno od toga, 6 armija (Paulus) prodirala ka Staljingradu na Volgi. Operacije su, kao što se vidi, opet povedene ekscentrično. Njihovi postavljeni ciljevi nisu bili u skladu sa oslabelim snagama u zimskom ratovanju 1941/42 godine. Kao i u avgustu 1941 godine, Hitler je trčao za privrednim i ideološkim ciljevima, a nije uništio neprijateljsku oružanu silu. Zauzimanje kaspiskih izvora naftе, prekidanje plovidbe na Volgi, kao i paralisanje staljingradske industrije bili su osnova za određivanje operacijskih pravaca, koji su, inače, sa čisto operativne tačke gledišta, neshvatljivi.

Ja sam operacije mogao pratiti samo na osnovu dnevne štampe, radio izveštaja i povremenih obaveštenja nekih drugova. Ali to je ipak bilo dovoljno da se uvidi osetno pogoršanje situacije. A posle katastrofe kod Staljingrada, krajem januara 1943, stanje je bilo vrlo opasno i bez savezničkog iskrcavanja. Drugi front se na-

goveštavao već i engleskim probnim desantom kod Dijepa, u Francuskoj, 19 avgusta 1942 godine.

U novembru su se iskrcale savezničke snage u Svernoj Africi. Situacija za naše snage, koje su se tamo borile, postala je time veoma teška.

25 septembra je Hitler, između ostalog smenio i načelnika Generalštaba vojske, general-pukovnika Haldera, a na njegovo mesto postavio generala Cajclera. Povodom ovog smenjivanja preneto je i dosadašnje pravo načelnika Generalštaba vojske da postavlja i premešta generalštabne oficire na Personalnu upravu vojske, koja je stajala neposredno pod Hitlerom. Ovim aktom je načelnik Generalštaba vojske bio lišen i svog poslednjeg prava iz delokruga rukovođenja generalštabnom službom uopšte. General Cajcler je uzalud protestovao. Smenjivanjem generala Haldera, Hitler je najzad potpuno učvrstio svoju moć u vojsci, zašto nije bio dovoljno jak u jesen 1939 godine, mada je još tada postojao dubok, ne-premostiv jaz nepoverenja koje je u njemu stalno tinjalo prema vodećim ličnostima vojske. Na taj način se tri godine zajedno sarađivalo a da se nije imalo međusobnog poverenja ni unutrašnjeg ubeđenja i jedinstva pogleda, jer su se koncepcije duboko razlikovale. Da li će sada biti sve izmenjeno? Da li će Hitler imati više poverenja u Cajclera nego u Brauhiča i Haldera? Da li će sada više slušati savete ljudi stručnjaka? Sudbina nemačkog naroda zavisila je od odgovora na ova pitanja.

Novi načelnik Generalštaba je, ipak, prionuo na posao sa velikim žarom. On je pred Hitlerom otvoreno za-stupao svoje gledište i borio se za svoja ubeđenja. On mu je pet puta stavljao svoj položaj na raspolaganje i pet puta je njegova ostavka na položaj bila odbijena, sve dok Hitlerovo nepoverenje prema njemu nije postalo toliko veliko da je dovelo do razdvajanja. On nije uspeo da navede Hitlera da prihvati njegove predloge.

Tok operacija na Istočnom frontu za vreme Cajclevog načelnikovanja pokazan je na skicama 27 i 28.

VIII. RAZVOJ OKLOPNIH JEDINICA

(Od januara 1942 do februara 1943)

Preuzimanjem dužnosti vrhovnog komandanta vojske u decembru 1941 godine, Hitler je počeo da se jače interesuje za razvoj tehničkog naoružanja. On je naročito pažnju obratio na razvoj oklopnih jedinica. Dole navedeni podaci su delom dobiveni od Saura, negdašnjeg pomoćnika ministra za naoružanje i ratnu industriju Alberta Špera. Ovi podaci pokazuju koliko je Hitler nastojaо da ubrza razvoj tehnike naoružanja, ali i bacaju svetlost na njegov nestabilan karakter, te baš zato zaslužuju pažnju.

Kao što smo već pomenuli, moju 2 oklopnu armiju je obišla komisija merodavnih konstruktora, industrijalaca i tehničkih oficira iz Ministarstva za naoružanje u novembru 1941 godine, da bi se na licu mesta i na izvoru najvažnijih ratnih iskustava upoznala sa nadmoćnostima sovjetskog tenka T-34 i merama koje bi trebalo preduzeti da bismo opet postigli tehničku nadmoćnost nad Sovjetima. Želja naših oficira sa fronta da se sovjetski tenk T-34 jednostavno kopira, kako bi se što pre popravila izvanredno teška situacija nemačkih oklopnih jedinica, nije naišla kod konstruktora na prihvatanje. Pri ovome je mnogo manje dolazila u obzir neka sujeta pronaletaženja, koliko nemogućnost da se sa zahtevanom brzinom kopiraju bitni delovi tenka T-34, a naročito nje-

gov aluminijumski dizelmotor. Sem toga, mi smo i u pogledu proizvodnje potrebnih vrsta čelika stajali slabije od Sovjeta zbog oskudice u sirovinama. Stoga je nađeno rešenje u tome da se produži već od ranije započeta konstrukcija tenka nazvanog »tigar«, koji je trebalo da ima oko 60 t, a da se projektuje jedan lakši tip, nazvan »panter«, čija je težina trebalo da bude negde od 35 do 45 t. 23 januara 1942 je ovaj novi nacrt pokazan Hitleru. Ovom prilikom je Hitler naredio da se kapacitet nemačke fabrikacije tenkova popne na 600 komada mesečno. U maju 1940 godine naš je kapacitet bio, svih tipova tenkova ukupno, 125 tenkova mesečno. Kao što se vidi, razvoj ratne industrije u proizvodnji jednog od najvažnijih borbenih sredstava u toku skoro dve ratne godine bio je veoma mali, što dokazuje da ni Hitler, ni Generalštab, nisu dovoljno shvatili značaj tenkova za naš način ratovanja. U ovome ništa nisu doprineli ni veliki uspesi naših oklopnih jedinica u operacijama od 1939—1941 godine.

Prilikom referisanja 23 januara 1942 godine Hitler je ispoljio jednó svoje gledište, koje mu je uvek smetalo pri razmatranju kako tehničkog razvoja tako i taktičke i operativne upotrebe oklopnih jedinica. On je verovao da će kumulativna zrna, koja su bila uvedena u artiljeriji, pošto su pokazala veliku probojnu moć oklopa, znatno umanjiti vrednost tenkova za budućnost. On je verovao da, ako bi se stvari zaista tako razvile, onda im treba suprotstaviti samohodnu artiljeriju, te će u tu svrhu moći da se upotrebe tenkovske šasije i ostalo. Zato je 23 januara 1942 godine, prilikom referisanja, zahtevao da se otpočne rad na ovim konstrukcijama.

8 februara 1942 je poginuo u avionskoj nesreći nemacki ministar naoružanja i ratne industrije dr Tot, na čije je mesto došao Šper.

U martu 1942 je postavljen nalog firmi »Krup« i profesoru Poršeu za konstrukciju tenka od 100 t. Izrada je trebalo da teče takvom brzinom da je tenk mogao

biti gotov za probe u proleće 1943 godine. Da bi se rad mogao ubrzati, bio je potreban veći broj konstruktora. Da bi se našli potrebni konstruktori, naređeno je da se obustavi izrada projekata mirnodopskih automobila. 19 marta 1942 je ministar Šper izvestio Hitlera da će do oktobra 1942 biti gotovo 60 tenkova »Porše-tigar« i 25 tenkova »Henšel-tigar«, a da će do marta 1943 biti gotovo preko 135 daljih »tigrova«, što će ukupno činiti preko 220 »tigrova«, ako svi izdrže probe!

U aprilu mesecu Hitler je naredio da se pristupi konstrukciji pancirnih granata za top 88 i 75 mm, koji su bili predviđeni za tenkove »tigar« odnosno »panter«. Prve probe sa tenkom »tigar« izvršile su uspešno firme »Henšel« i »Porše«.

U istom se mesecu Hitler očevidno nosio mišlju da zauzme ostrvo Maltu. U tom cilju mu je bilo potrebno 12 tenkova IV sa čelnim oklopom od 80 mm debljine da bi mogao da napada na utvrđenja na Malti. Ali se nikada više ništa nije čulo o ovoj inače vrlo potreboj operaciji.

Hitler je u maju 1942 godine usvojio nacrt za izradu tenka »panter«, koji je predložila firma »MAN«. Tada je izdat i nalog za izradu vagonske šasije za transport najtežih tenkova. Trebalo je da se proizvodnja samohodnih oruđa popne na 100, a tenkova III na 190 komada mesečno.

U junu 1942 se Hitler zabrinuo da li će debljina oklopa na tenkovima biti dovoljna. Zato je naredio da se čelični oklop tenka IV i samohodnih oruđa poveća na 80 mm pri čemu je izjavio da nije siguran da će i oklop od 80 mm debljine kod »pantera« biti još dovoljan u proleće 1943 godine. Stoga je naredio da se ispita mogućnost da se oklop ovih tenkova pojača na 100 mm, pri čemu je zahtevao da se u najmanju ruku sve vertikalne površine oklopa pojačaju na 100 mm. Za »tigrove« je zahtevao da se ovaj oklop pojača na 120 mm debljine.

Na konferenciji od 23 januara 1942 utvrđen je ovakav program mesečne proizvodnje za maj 1943 godine:

— izviđačkih kola na šasijama starih tenkova II	131 komad,
— tenkova tipa »panter«	250 komada,
— tenkova tipa »tigar«	285 komada.

66

Sa ovim programom Hitler je bio vrlo zadovoljan. On je želeo da se ubrza izrada dizelmotora sa vazdušnim hlađenjem za tenkove. Ovo je želja koju je general Luc (Lutz) bio izrazio još 1932 godine, ali je otada ostvareno samo vazdušno hlađenje kod malih tenkova I firme »Krup«. Hitler je ulazio i u druga osnovna pitanja u vezi sa izradom tenkova, pri čemu je usvojio sledeće predložene mu postavke: pri izradi tenkova u prvi red ima da dođe najteže naoružanje, u drugi velika pokretljivost, a u treći težina oklopa. Ali su u njegovim grudima ležale dve želje, pošto je on smatrao da je jak oklop neophodno potreban, tako da ga je stavljao u prvi red. U ovom smislu su ga njegove ideje vodile u fantastične džinove. Inžinjeri Grate i Haker su dobili nalog da konstruišu monstr tenk od 1.000 tona težine! Za tenkove tipa »Porše-tigar«, čija je konstrukcija bila usvojena, naredio je da bude trbušni oklop 100 mm debljine, a za naoružanje da se uzme top 150 mm sa cevi od 37 kalibara dužine, ili top od 100 mm a dužine cevi od 70 kalibara. Profesor Porše je obećao isporuku tenka svog imena za 12 maj 1943.

8 jula 1943 Hitler je naredio da se prva četa tenkova »tigar« što pre spremi i učestvuje u napadu na Lenjingrad.

23 jula, dakle na 15 dana posle toga, on je svoju odluku promenio i zahtevao da tenkovi »tigar« budu spremni najkasnije za septembar za upotrebu u Francuskoj, na Zapadnom frontu. On se tada bojao jačeg iskrcavanja zapadnih saveznika.

Za poboljšanje starih tenkova III, Hitler je naredio da se izvrši njihovo preoružanje topom 75 mm dužine cevi od 24 kalibra. On je mnogo žudeo da što više razvije proizvodnju tenkova. No, na istoj je konferenciji vrlo va-

žno mesto zauzimalo ponovno pitanje samohodnih lafeta na tenkovskim šasijama, iako se znalo da se povećanjem njihove proizvodnje morala smanjiti proizvodnja tenkova.

U avgustu 1942 godine Hitler je naredio da se ispita u kome bi se roku mogli montirati dugački topovi 88 mm na »tigrove«. Ovaj je top mogao svojom pancirnom granatom da probija oklop od 200 mm debljine. On je takođe naredio da se na sve tenkove IV, koji dolaze na opravku, postave dugački topovi, da bi se povećala efikasnost ovih tenkova.

U septembru 1942 je postavljen nov program proizvodnje, po kome je do proleća 1944 godine morao biti dostignut sledeći mesečni kapacitet:

— lakih izviđačkih tenkova »leopard«	150 komada,
— tenkova »panter«	600 komada,
— tenkova »tigar« :	50 komada,
ukupno tenkova	<u>800 komada;</u>
— jurišnih topova	300 komada,
— lakih samohodnih oruđa	150 komada,
— teških samohodnih oruđa	130 komada,
— najtežih samohodnih oruđa	20 komada,
ukupno oruđa na tenkovskim šasijama	<u>600 komada.</u>

Da bi se proizvodnja tenkova što manje ometala, naređeno je da se samohotke pravе od običnog čelika. Uprkos svega toga, bilo je jasno da će se težiste proizvodnje morati znatno da pomjeri od tenkova ka samohodnoj artiljeriji, tj. od sredstava napada na sredstva za odbranu. I to baš na neodgovarajuća sredstva za odbranu, jer su jedinice u ovo vreme počele da se žale da samohotke na šasijama tenka II, kao ni češki tenkovi od 38 tona,*) više ne odgovaraju potrebnim uslovima.

Prilikom diskusije o tenku »Porše-tigar«, Hitler je rekao da bi ovaj tenk zbog električnog pogona i vazdušnog hlađenja motora naročito odgovarao za Afriku, ali

*) Ovaj podatak o težini nije se mogao potvrditi. — Prim. prev.

mu je radijus dejstva od svega 50 km bio isuviše mali, te bi morao da se poveća na 150 km. Sa ovim zahtevom on je besumnje imao pravo, samo je to trebalo da se uradi još pri prvom konstruktivnom projektu.

Diskusije iz septembra su već bile pod uticajem teških borbi kod Staljingrada. Između ostalog odlučeno je da se poboljšaju jurišna (samohodna) oruđa. Ona su morala dobiti cevi dugačkog topa 75 mm D 70 i čelni oklop debljine 100 mm. Na samohotke ili tenkove IV trebalo je postaviti teška pešadijska oruđa. Tenkovi tipa »Porše-tigar«, koji su bili u toku izgradnje, delom su morali da se dovrše kao samohotke, tj. da se mesto pokretne kupole na njih montira dugački top 88 mm sa čelnim oklopom od 200 mm debljine. Diskutovalo se i o tome da se na ove tenkove montiraju merzeri od 210 mm. Besumnje je da naši tadašnji tenkovi nisu bili nimalo pogodni za ulične borbe. Ali, ipak, jedared otpočeta proizvodnja se nije smela više menjati, jer bi nas to odvelo stvaranju velikog broja različitih tipova tenkova sa povećanim brojem rezervnih delova. Na taj bi način opravke tenkova na bojištu bile nerešiv problem.

U septembru 1942 godine došlo je do prve upotrebe »tigrova«. Još je staro iskustvo, iz Prvog svetskog rata potvrđivalo da se pri upotrebi novog borbenog sredstva mora imati strpljenja sve dotle dok se ne postigne masovna proizvodnja koja će obezbediti masovnu upotrebu. Već je poznato da su Francuzi i Englezi u Prvom svetskom ratu upotrebili svoje tenkove prerano i u malim sastavima, čime su izgubili mogućnost da postignu jedan veći i odlučujući uspeh. Stručna vojna kritika je ovu grešku utvrdila i osudila. I ja sam o tome često govorio i pisao. I Hitler je za to znao. Pa ipak je goreo od želje da svoje novo sredstvo što pre isproba. On je pritom postavio jedan sasvim drugostepeni zadatak, naime ograničen napad na skroz neodgovarajućem zemljištu: podvodno i pošumljeno, u rejonu Lenjingrada, tako da su teški tenkovi morali ići samo u kolonama kroz šumske proseke i tako direktno udarali na cevi protivtenkovskih

oruđa koja su, prirodno, bila postavljena za zaprečavanje puteva. Posledice ovakve upotrebe su bile: teški gubici, koji su se mogli izbeći, i otkrivanje tajne za buduća iznenadenja. Razočaranje je bilo utoliko veće, što je napad propao zbog nepovoljnog zemljišta.

U oktobru je proizvodnja tenkova bila još više smanjena u korist samohodne artiljerije, jer je bilo naređeno da se na samohotke na šasijama tenkova IV postave dugački topovi 75 mm D 70, a na šasije »panter« dugački topovi 88 mm D 71. Sem toga, bilo je postavljeno 40 do 60 teških pešadijskih oruđa na šasije tenkova IV. Hitler je razmišljao i o tome da postavi merzere na šasije tenkova IV, koji bi zbog skraćene cevi mogli da dejstvuju minama kao bacaci. Ma koliko sve ove konstrukcije bile interesantne, rezultat je zasada bio jedino u tome da je smanjena proizvodnja tada jedinog upotrebljivog borbenog tenka IV, čija je proizvodnja prvi put u ovom mesecu bila dostigla skromnu cifru od 100 komada. Pa ne samo to. Ministarstvo za naoružanje učinilo je predlog da se, pored već planiranog »leoparda« izrađuje i »panter«, kao izviđački tenk. Srećom, do ovog nije došlo.

Sasvim suprotno pogrešnim koncepcijama u izgradnji tenkova, Hitler je pravilno insistirao da se na »tigrove« postavi dugački top 88 mm, koji je sa svojom razantnom putanjom mnogo efikasniji, nego neki veći kalibar, a sa manjom početnom brzinom. Top na tenku mora u prvom redu biti u stanju da vodi borbu sa neprijateljskim tenkovima. Prema tome, ovom osnovnom uslovu moraju biti potčinjeni svi ostali interesi.

U novembru je Hitler zahtevao povećanje proizvodnje »tigrova« i uspeo je da mesečni iznos poveća od 13 na 25 komada. Ova cifra od 25 je već i u novembru doстиgnuta. Proizvodnja samohodnih oruđa je tada popeta na 100 komada mesečno.

Nove diskusije u pogledu upotrebe tenkova nastale su u početku decembra 1942 godine. Hitleru je skrenuta pažnja na to da rasparčana upotreba »tigrova« ima u sebi velike slabosti. On je, međutim, tvrdio da se tenkovi mogu rasparčano upotrebljavati na Istočnom frontu, dok

se u Africi moraju upotrebljavati isključivo masovno. Meni je, nažalost, ovakvo gledanje na upotrebu tenkova na Istočnom frontu ostalo neshvatljivo.

Proizvodnja tenkova III bila je sada potpuno obustavljena, jer je ceo kapacitet bio angažovan na izradu samohodne artiljerije. Proizvodnja samohotki trebalo je da se do juna 1943 godine popne na 220 komada mesečno, od kojih je imalo biti 24 naoružano lakovom poljskom haubicom. Naoružanje samohotki ovim oruđem, sa manjom početnom brzinom i jako strmom putanjom, odgovaralo je potrebama pešadije, ali je ono ponovo išlo na štetu opšte jačine protivtenkovske odbrane.

Za vreme referisanja inžinjera Poršeа i dr Milera (iz fabrike »Krup«), Hitler je rekao da očekuje da će do leta 1943 godine biti gotov probni model superteškog tenka od 100 tona »mojshen« (mišić), za koji je firmi »Krup« postavio zahtev da kapacitet proizvodnje bude 5 komada mesečno.

S obzirom na stalno povećavanje broja novih vrsta tenkova, počele su da pristižu žalbe o teškoćama pri zameni rezervnih delova.

U januaru 1943 godine produžena je diskusija u vezi sa oklopom, izborom vrste oruđa i jačine kalibra, kao i o superteškom, mamutskom tenku. Za stare tenkove IV predviđena je debljina oklopa za kose površine od 100 mm, dok je »panter« morao imati 100 mm za čelnii oklop. Laki izviđački tenk »leopard« brisan je iz plana proizvodnje, pre nego što se i otpočelo sa njegovom izradom. Ovo je urađeno iz razloga što ovaj tenk »nije odgovarao ni po jačini oklopa, ni po naoružanju predviđenim uslovima, koji su imali da važe u 1944 godini«.

Za tenk »tigar« bilo je predviđeno naoružanje dugačkim topom od 88 mm i čelnim oklopom od 150 mm a bočnim 80 mm debljine. Poršeov »mojshen« je prihvaćen i bilo je predviđeno da se proizvodi po 10 komada mesečno. Međutim, ovaj gigant Hitlerove fantazije, kao i njegove okoline, još nije postojao ni kao drveni model. No, i pak je bilo odlučeno da njegova seriska izrada

otpočne krajem 1943 godine, stim da bude naoružan topom 128 mm, ali da se produži proučavanje i za kalibar od 150 mm.

Za borbu po naseljenim mestima Hitler je bio naredio da se konstruišu tri specijalne vrste tenkova na šasiji »Porše«*). Ali do ostvarenja ove zamisli nije došlo. Može se zamisliti kako bi izgledalo ovo »ritersko« borbeno sredstvo, koje je plod fantazija stratega iz dubokih fotelja! Da bi se ovi džinovi za ulične borbe snabdeli dovoljnom količinom pogonskog goriva, bila je predviđena izrada specijalnih dopunskih rezervoara i kola-cisterni. Hitler je zahtevao još i izradu agregata za puštanje dima u cilju zaklanjanja tenkova. Helikopter se smatrao izvanrednim sredstvom za artiljeriska osmatranja i praćenja rada tenkova.

Hitlerov apel od 22 januara 1943, upućen »svima koji rade na proizvodnji tenkova«, kao i davanje novih ovlašćenja ministru Šperu za povećanje proizvodnje tenkova, pokazuju sve veći strah koji je dolazio od stalnog opadanja borbene moći nemačkih oklopnih jedinica u odnosu na neprijateljske oklopne snage, koje su produžile i povećale masovnu proizvodnju svog izvanredno uspešlog tenka T-34.

Uprkos ovog saznanja, Hitler je početkom februara naredio izradu takozvanog »bumbara« (Hummel), ili teške poljske haubice, i »stršljena« (Hornisse), topa 88 mm, kao samohodna oruđa na šasiji tenka IV. On je isto tako, naredio da se celokupna proizvodnja tenkova II preorientiše na samohodne lafete za lake haubice, a stari češki tenkovi od 38 tona u samohotke za protivtenkovske topove 75 mm M. 40. Pored toga je naredio da se ubrza izrada 90 samohotki tipa »Ferdinand«. Da bi se ojačala zaštita oklopa tenka IV, »pantera« i jurišnih oruđa protiv dejstva probojne protivoklopne municije sovjetskih pešadijskih oruđa — lovaca tenkova, bilo je naređeno da

*) Ovaj tenk je delo Hitlerove zamisli, namenjen za uništavanje neprijateljskih tenkova i probijanje zidova i drugih vertikalnih prepreka. — Prim. prev.

se ova vozila zaštite takožvanim keceljama (Schürzen), koje su se sastojale iz čeličnih ploča i bile okačene sa čela i strana tenka tako da pokriju vertikalne površine oklopa i točkove.

Najzad se i sâm Generalstab (Vrhovna komanda vojske) umešao u pitanje tenkova čije je stanje u Nemačkoj postajalo sve teže. On je zahtevao napuštanje svih vrsta tenkova sem »tigrova« i još nedozrelih za serisku proizvodnju »pantera«. Hitler je rado prihvatio ovaj predlog, kao i Ministarstvo za naoružanje, jer se time išlo ka uprošćenju proizvodnje tenkova. Ali je ovaj novi plan prenebregavao samo jednu činjenicu, a to je da će, obustavljanjem proizvodnje tenkova IV, nemačka vojska ostati, do daljeg naređenja, pri mesečnoj proizvodnji od svega 25 »tigrova«. Ovo bi pak imalo za posledicu potpuno uništenje nemačke vojske i to kroz vrlo kratko vreme. Sovjeti bi, na taj način, mogli i bez pomoći svojih zapadnih saveznika, da dobiju rat i preplave Evropu. Nikakva druga sila na zemlji ne bi ih u tome mogla zadržati. Evropska pitanja bila bi veoma uprošćena. Svi bismo tada znali šta je istinska demokratija.

Opasnost koja je otuda pretila, bila je toliko velika da su tenkisti, kao i jedna mala grupa ljudi iz Hitlerove vojničke okoline, koja je potpuno uviđala situaciju, sada počela tražiti čoveka koji bi mogao ovako opasno hatoično stanje u poslednjem času da spasi. Moje predratno delo o tenkovima*) došlo je na Hitlerovu sto, i on ga je čitao. Zatim mu je predloženo da ja dođem. Time je, najzad, bilo pobedeno Hitlerovo nepoverenje, bar u tolikoj meri da je pristao da me jedared sasluša. Tako sam 17 februara 1943 godine, na moje veliko iznenadenje, dobio poziv iz Personalne uprave da odem u Vinicu, u Vrhovnu komandu oružanih snaga, na savetovanje kod Hitlera.

*) Poznato predratno delo *Achtung — Panzer!* Die Entwicklung der Panzerwaffe, ihre Kampftaktik und ihre operativen Möglichkeiten, von Heinz Guderian, Generalmajor, Union Deutsche Verlagsgesellschaft Stuttgart, IV Auflage, 1938 — Prim. prev.

IX. GENERALNI INSPEKTOR OKLOPNIH JEDINICA

POSTAVLJENJE I PREUZIMANJE PRVIH MERA

Kada sam 17 februara 1943 dobio poziv iz Personalne uprave za telefonski razgovor, nisam ni slutio šta me je čekalo. Još pre nekoliko nedelja, odmah po mom oporavljenju od srca, ja sam bio kod generala Bodvina Kajtela*), načelnika Personalne uprave, da bih se obavestio o opštoj situaciji i nekim personalnim pitanjima. Iz njegovog tadašnjeg izlaganja nije se moglo ni slutiti o nekom mom reaktiviranju, već naprotiv. Sada mi je general Linarc, pomoćnik Bodvina Kajtela, rekao samo to da moram neodložno otići da se javim Hitleru u Vinici. Cilj ovog poziva nije mogao da mi objasni. Meni je bilo jasno da je samo neka velika nužda mogla Hitlera da natera na ovaj korak. Gubitak bitke kod Staljingrada, nečuvena kapitulacija cele jedne armije na otvorenom polju, teški gubici koje je ova nacionalna nesreća donela, težak poraz nemačkih saveznika**), koji nisu mogli sa svojim nedovoljnim snagama i sredstvima da održe svoje frontove, koji su se naslanjali na front uništene 6 nemačke armije, sve je to stvaralo jednu tešku krizu. Moral u vojsci i narodu bio je duboko pao.

*) Brat načelnika štaba Vrhovne komande oružanih snaga maršala Kajtela. — Prim. prev.

**) Misli se u prvom redu na rumunske i italijanske snage na Istočnom frontu. — Prim. prev.

Na ovu vojničku katastrofu nadovezali su se još spoljnopolički udari i unufrašnje nevolje.

Zapadne sile, po svom iskrcavanju u Severnoj Africi, brzo su širile svoj uspeh. Sve veći značaj ovog ratišta u Africi, naročito je obelodanjen sastankom Ruzvelta i Čerčila od 14 do 24 januara 1943 na konferenciji u Kazablani, na kojoj je doneta za nas najteža odluka — traženje bezuslovne kapitulacije sila osovine. Dejstvo ovog brutalnog zahteva na nemački narod, a naročito na nemačku vojsku, bilo je duboko. Sem toga, za nemačkog vojnika nije više moglo biti nikakve sumnje da su naši neprijatelji ispunjeni željom da unište nemački narod; da njihova borba nije uperena samo — kako je to tada propaganda tvrdila — protiv Hitlera i takozvanog nacizma, već naročito protiv moćnog i zato opasnog ekonomskog konkurenta.

Poduze vremena su hvalili kazablanski tvorci ideju o uništenju nemačkog naroda. Winston Čerčil je 5 januara 1945 u Donjem domu rekao:

»Tek posle svestranog, hladnog, trezvenog i zrelog razmišljanja o svim činjenicama, od kojih su zavisili naš život i naša sloboda, pretdsednik Sjedinjenih Američkih Država je, uz moju punu saglasnost kao pretstavnika Ratnog kabineta, odlučio da se na konferenciji u Kazablanci doneće zajednička odluka o bezuslovnoj kapitulaciji svih naših neprijatelja. Naša nepokolebljiva odluka o bezuslovnoj kapitulaciji ne znači da ćemo mi naše pobedonosno oružje uprljati nepravednim i zločinačkim postupcima prema nemačkom narodu.«.¹⁾

Nepune dve godine docnije, 15 decembra 1944, Winston Čerčil je obećao Poljacima Istočnu Prusku — izuzimajući Kenigzberg (danas Kaliningrad) koji je imao da pripadne Sovjetima. On im je takođe obećao i Dancig (Gdinj) sa 200 milja istočno-baltičke obale, kao i pravo »da svoju granicu na zapadu prošire na tračun Nemačke«. On je doslovno izjavio:

¹⁾ Po podacima iz Kezingove (Keesings) arhive 1945 godine.

»Sa istoka na zapad ili sever preseliće se više miliona stanovnika. Nemci će biti proterani — jer je tačno to traženo — da se sproveđe totalno proterivanje Nemača iz oblasti koje imaju da pripadnu na zapadu i severu Poljaca. Nikakva mešavina naroda u ovim oblastima ne može ostati«.

Zar ovo nije bio užasan postupak sa istočnonemačkim stanovništvom? Zar to nije bila nepravda? Donji dom nije primio jednoglasno ovu Čerčilovu koncepciju, što se najbolje vidi iz toga, da je on morao 24 februara 1945 ponovo objašnjavati ovaku odluku rečima:

»Kakav naš stav mora biti prema opasnom neprijatelju sa kojim vodimo ovaj krvavi rat? Da li treba da bude bezuslovna kapitulacija ili, pak, mi treba s njim da zaključimo nekakav ugovor o miru, kojim treba da mu ostavimo mogućnost da posle nekoliko godina opet zarat? Princip bezuslovne kapitulacije proklamovali smo predsednik Sjedinjenih Američkih Država i ja u Kazablanki, i ja sam se za taj princip obavezao, a otada i naša zemlja. Ja sam uveren da smo mi pravilno uradili, mada još mnoge stvari nisu bile jasne, ali su se one rešile u našu korist. Prema tome, treba li da mi sada menjamo ovu našu deklaraciju, koju smo doneli u vreme kada smo bili slabi, i to sada kada se nalazimo u periodu naše jačine i moći? Meni je jasno da mi nemamo nikakvih razloga da otstupimo od principa bezuslovne kapitulacije. Mi nemamo nikakvog osnova da stupimo ni u kakve pregovore ni sa Nemačkom ni sa Japanom, koji bi mogli odvesti ka ublaženju bezuslovne kapitulacije.²⁾

Vinston Čerčil danas nije potpuno siguran da je onda pravilno postupio. On je, kao i Bevin, primetno otstupio od ondašnjeg zahteva. Danas bi, očevidno, mnogi britanski državnici želeli da se i odluke sa Jalte, iz februara 1945, ublaže. To se vidi iz sledećeg navoda:

»Nije naš cilj da uništimo nemački narod, već samo da iskorenimo nacizam i militarizam, posle čega se na-

²⁾ Po podacima iz Kezingove arhive 1945 godine.

damo da će Nemci imati pristojan život i dobiti svoje mesto u opštoj zajednici nacija«.

Da li takva nada zaista postoji danas?

Istina je da se u neutralnim zemljama još u februaru 1943, dakle u vremenu o kome ovde govorim, imala ja-snija pretstavka o razvoju evropskih pitanja nego po kabinetima zapadnih sila. 21 februara 1943 je španski državnik Franko uputio notu britanskom ambasadoru seru Samjuelu Horu, u kojoj je rekao:

»Ako se tok rata bitno ne izmeni, sovjetske armije će prodrati duboko u Nemačku. Neće li ovo — ako se zaista dogodi — izvanredno ugroziti i Evropu i Veliku Britaniju? Jedna komunistička Nemačka staviće Sovjetskom Savezu na raspolaaganje kako sve svoje vojne tajne, tako i svoju ratnu industriju. Nemački tehničari i stručnjaci bi omogućili Sovjetskom Savezu da ostvari jedno džinovsko carstvo od Atlantskog do Tihog Okeana.

Zato se ja pitam: da li će se u centralnoj Evropi, u kojoj žive tolike nesložne rase i nacije, koje su ovim ratom osiromaštene i iskrvavljenе, naći neka sila koja bi mogla zaustaviti Staljinova stremljenja? Ne, takva ne postoji. Mi možemo biti sigurni da će sve ove zemlje, ranije ili kasnije, potpasti pod komunističku dominaciju. Stoga mi cenimo situaciju kao veoma opasnu i tražimo od britanskog naroda da je svestrano ispita. Dobije li Sovjetski Savez dozvolu da okupira Nemačku, niko neće biti u stanju da zadrži sovjetsko dalje nadiranje.

Kada Nemačka ne bi postojala, morala bi se stvoriti. Da nju može zameniti jedna federacija, naprimer, od Letonije, Poljske, Češke i Rumunije, smešno je i misliti. Jedna takva tvorevina država brzo bi potpala pod sovjetsku dominaciju.³⁾

Ser Samuel Hor je odgovorio 25 februara 1943, razume se, po odobrenju i nalogu svoje vlade, ovako:

»Ja ne mogu primiti teoriju da će Sovjetski Savez posle rata pretstavljati opasnost za Evropu. Isto tako od-

³⁾ Iz *Europa — Briefen* (Evropska pisma) barona fon Štaufenberga, 1950.

bijam pomisao da bi Sovjetski Savez mogao po završetku rata da otpočne političku kampanju protiv Zapadne Evrope. Vi tvrdite da je komunizam najveća opasnost za naš kontinent, kao i da će sovjetska pobeda doprineti da komunizam ovlada celom Evropom. Mi smo sasvim drugog gledišta. Zar može ma koja nacija, posle ovog rata, bez podrške drugih uzeti na sebe poduhvat da ovlada Evropom?! Sovjetski Savez će biti zauzet obnovom svoje zemlje, pri čemu će biti najvećim delom upućen na pomoć Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije. Sovjetski Savez nema nikakvo vodeće mesto u borbi za opštu pobjedu. Vojnički napor su potpuno jednaki, te će i pobjeda biti zajednička saveznička stvar. Posle rata će zapoesti Evropu jake američke i britanske snage. One će se sastojati od prvoklasnih vojnika, jer neće biti, kao sovjetske jedinice, desetkovane i iscrpene.

Ja se usuđujem da proričem da će Velika Britanija biti najjača vojnička sila na kontinentu. Britanski uticaj na Evropu biće tada jak kao i u dane pada Napoleona. Oslanjajući se na naše oružane snage, naš će se uticaj odraziti na celu Evropu, pošto ćemo na njenoj izgradnji i mi učestvovati.«

To su bile reči ser Samjuela Hora, britanskog državnika, upućene neutralnoj Frankovoj Španiji. One su de-lovale veoma samouvereno. Hitler je u svom instiktivnom protivljenju svim diplomatskim nagodbama tačno znao da sa zapadnim silama ne može doći ni do kakvog sporazuma. Njegova je sudbina — odnosno sudbina nemackog naroda — jedino stajala na vrhovima bajoneta.

U pogledu unutrašnje politike, smenjivanje admirala Redera i Šahta sa njihovih položaja, dovelo je do nove zategnutosti. Izgledalo je u svakom slučaju, da je državna zgrada počela da pada.

Pod utiskom svih ovih događaja, pošao sam 18 februara 1943, u pratnji poručnika Bekea, vozom za Rastenburg, u Istočnoj Pruskoj, da bih odatle produžio put avionom. U vozu sam naišao na generała Kempfa, mog starog druga i saradnika u izgradnji oklopnih jedinica, od

koga sam saznao izvesne pojedinosti o toku operacija u prošloj godini. U Rastenburgu me dočekao Kajtelov adžutant, major Vajs, koji mi takođe nije mogao ništa određeno reći o cilju mog putovanja. Sa generalom Kempfom i mojim starim staradnikom iz Inspekcije oklopnih jedinica i mirnodopske 2 oklopne divizije, Šalom de Bolijem, odleteo sam za Vinicu, gde smo stigli 19 februara popodne i smestili se u vojnom hotelu »Lovačka visoravan«.

20 februara pre podne je došao kod mene general Šmunt, glavni Hitlerov adžutant, da detaljno razgovara o Hitlerovim namerama i mogućnostima za njihovo ostvarenje. Šmunt mi je rekao da su nemačke oklopne jedinice, zbog stalnog porasta sovjetske nadmoćnosti, došle u tako tešku situaciju da je njihova obnova postala goruća, te se ne sme dalje odlagati. Gledište Generalštaba vojske i Ministarstva naoružanja jako se razlikovalo tako da su i same oklopne jedinice izgubile poverenje u više voćstvo i hitno zahtevale da rukovodenje ovim jedinicama poveri jednom čoveku punom aktivnosti koji bi imao ratnog iskustva i stvarnog razumevanja za njihovu upotrebu i način dejstva. Zato se Hitler odlučio da mi poveri staranje nad oklopnim jedinicama. Povodom toga, Šmunt me je zapitao šta ja mislim o ostvarenju ove nameri. Ja sam rekao Šmuntu da sam uvek spremán da se odazovem Hitlerovom pozivu kada se radi o interesima našeg naroda i mojeg roda vojske. Ali, kako sam se pre kratkog vremena pridigao od moje teške bolesti, to sam izjavio da bih pretstojeću dužnost mogao uspešno obaviti samo pod striktno određenim uslovima tako da ne budem opet primoran da trošim snagu i živce u besciljnim konfliktima oko prava i nadležnosti sa kojim sam teškoćama imao uvek da se borim na svojim ranijim položajima. Stoga ja moram zahtevati da na tom novom položaju ne budem potčinjen ni načelniku Generalštaba, ni komandi dopunskih trupa (*Ersatzheeres*), već neposredno Hitleru. Sem toga, da mi se dozvoli uticaj na izgradnju naoružanja i razvoj oklopnih jedinica, kako u Upravi za naoružanje, tako i u Ministarstvu za ratnu

industriju, jer će bez toga obnova naših oklopnih jedinica biti sumnjiva. S druge strane, ja moram dobiti pravo uvida i mogućnost uticaja na organizaciju i obuku oklopnih jedinica u sastavu Komande vazduhoplovstva i SS-trupa, kao i onih u sastavu kopnene vojske. Bilo je po sebi jasno da su oklopne jedinice dopunskih trupa, kao i sve tenkovske škole, imale takođe potpasti pod moju komandu.

Ovom sam prilikom zamolio Šmunta da ovaj moj predlog izloži Hitleru i da me prijavi njemu samo u slučaju, ako se on sa ovakvim programom saglasi. U protivnom, bolje je da me pusti da se vratim natrag za Berlin i da se od mog reaktiviranja odustane. Razgovor sa generalom Šmuntom je trajao dva časa.

Ubrzo za Šmuntovim odlaskom za Hitlerov štab, došao je poziv da će me Hitler primiti na referisanje istog dana u 15.15 časova. Tačno u zakazano vreme bio sam primljen u početku u prisustvu generała Šmunta, a potom me je Hitler poveo u svoj radni kabinet, gde smo nastavili razgovor u četiri oka. Ja Hitlera nisam bio viđeo od one sumorne noći od 20 decembra 1941. On je za ovih proteklih 14 meseci bio jako ostario. Njegov nastup nije više bio onako siguran kao ranije, u razgovoru je zastajkivao, dok mu je leva ruka primetno drhtala. Na njegovom stolu su stajale moje knjige o tenkovima. On je otpočeo razgovor ovim rečima: »Naši su se putevi razišli 1941 godine. Tada je postojao čitav niz nesporazuma zašto ja jako žalim. Vi ste mi potrebnii.«

Na ove reči, ja sam odgovorio da sam spremam, ako može, da mi obezbedi predviđene uslove za uspešan rad. Ovom prilikom Hitler nije rekao da on ima nameru da me postavi za generalnog inspektora oklopnih jedinica. General Šmunt mu je već bio izneo moje zahteve u vezi sa ovim postavljenjem. Hitler se u svemu saglašio i naredio mi da mu u ovom smislu spremim naredbu za potpis. Tom prilikom mi je rekao da je moje predratne knjige o tenkovima i oklopnim jedinicama ponovo čitao

i da je iz njih video da sam ja još onda pravilno predviđao njihov razvoj. Stoga je sada potrebno da te svoje ideje pretvorim u delo.

Posle toga, Hitler je prešao na ratnu situaciju. On je bio svestan teških neuspeha, koje smo gubitkom bitke kod Staljingrada pretrpeli, kako u vojničkom i političkom, tako i u moralnom pogledu, čemu su usledila mnogobrojna povlačenja naših snaga na Istočnom frontu. Stoga je on, po njegovoj oceni, doneo jedino prirodnu odluku — da se neprijatelj zadrži i popravi stanje na frontu. Ovaj moj prvi susret sa samim Hitlerom završio se u 16 čašova, posle nekih 45 minuta veoma sadržajnog razgovora.

Od Hitlera sam otišao kod načelnika Generalštaba, generala Cajclera, da bih se obavestio o vojničkoj situaciji. Veče sam proveo u društvu sa generalom Kestrin-gom, koji je ranije bio nemački vojni izaslanik u Moskvi, generalom fon Prinom, komandantom Vinice, i komandan-tom 15 pešadijske divizije, Bušenhagenom, koji su svi bili moji stari poznanici, te sam od njih dobio mnogo-brojna obaveštenja od mog odlaska iz vojske. Ono što sam u pogledu nemačkog upravljanja čuo od Prića, bilo je veoma neprijatno. Nemački metod, naročito metod ne-mačkog državnog komesara Koha, učinio je da su Ukrainci postali od prijatelja nemački neprijatelji. Nažalost, sve ovo je bilo van domena vojnih vlasti. To je izvođeno linijom partije i administrativnim kanalima, bez učešća vojnika, a po pravilu i bez njihovog znanja i protiv nji-hove volje. Na taj način, do naših ušiju su dospevale samo razne zloupotrebe.

21 februar sam upotrebio za razgovor sa generalima Jodlom, Cajclerom i Šmuntom i pukovnikom Engelom, jednim od Hitlerovih adutanata, u vezi sa osnovnim po-stavkama nove direktive za moj pretstojeći rad, koju sam konceptirao.

22 februara odleteo sam za Rastenburg, da bih tamo sa maršalom Kajtelom, koji se nije nalazio na isture-nom komandnom mestu Vrhovne komande u Vinici, de-

finitivno doterao Direktivu za svoj pretstojeći rad. U ovom cilju je bio pozvan da dođe ovamo i komandant dopunskih trupa, general From. Direktiva je narednih dana dopunjena i Hitler ju je 28 februara usvojio i potpisao. Kako je ova direktiva bila osnova za moj rad na rednih godina, to je donosim u celosti.

**DIREKTIVA O ZADACIMA I DELOKRUGU RADA
GENERALNOG INSPEKTORA OKLOPNIH JEDINICA**

1. — Generalni inspektor oklopnih jedinica biće mi odgovoran za dalji razvoj oklopnih jedinica, kao odlučujućeg sredstva za dobitak rata.

Generalni inspektor oklopnih jedinica biće mi neposredno potčinjen. On će imati rang komandanta jedne armije i biće najviši prepostavljeni starešina nad svim oklopnim jedinicama.⁴⁾

2. — Generalni inspektor oklopnih jedinica odgovara za organizaciju, formaciju i nastavu kako oklopnih jedinica tako i velikih brzih sastava vojske, u saglasnosti sa načelnikom Generalštaba vojske.

Sem toga, on se ovlašćuje da po mom nalogu, izdaje uputstva za organizaciju, formaciju i obuku oklopnih jedinica iz sastava vazduhoplovstva i SS-trupa.

Osnovne odluke zadržavam za sebe.

Svoje predloge za dalji tehnički razvoj, proizvodnju i usavršavanje ovog roda vojske podnosiće mi na odobrenje u tesnoj saradnji sa ministrom za naoružanje i municiju.

3. — U svojstvu prepostavljenog starešine ovom rodu vojske, on je takođe prepostavljeni i svim dopunskim trupama oklopnih jedinica. *Njegov je zadatak da za potrebe operativne vojske osigurava stalnu i kvalitetnu popunu kako u ljudstvu tako i u oklopnim vozilima*, bilo da se tu radi samo o pojedinim vozilima ili popuni po-

⁴⁾ Pod »oklopnim jedinicama« (*Panzertruppen*) u ovoj Direktivi se podrazumevaju: sve tenkovske jedinice, oklopni grenadiri i motorizovana pešadija, oklopne izviđačke jedinice, oklopne lovačke jedinice i jedinice teške samohodne artiljerije.

stojećih formacija, ili, pak, o stvaranju sasvim novih sastava oklopnih jedinica.

Podela tenkova i ostalih oklopnih vozila na operativnu vojsku i dopunske trupe (Ersatzheer) spada takođe u njegovu nadležnost, ali po mojim uputstvima.

4. — Generalni inspektor oklopnih jedinica staraće se o planskom ostvarenju, držeći se predviđenih rokova, svih naređenih novih formiranja i obnove tenkovskih i brzih jedinica. On će se starati i o tome da u sporazumu sa Generalštabom vojske pravilno reši pitanje upotrebe tenkovskih послугa operativne vojske, za koje ne bude bilo tenkova.

5. — Generalni inspektor oklopnih jedinica je takođe dužan da proučava ratna iskustva iz borbi tenkovskih jedinica, njihovog naoružanja, obuke, kao i organizacije i formacije oklopnih jedinica.

Radi toga on ima pravo da obilazi i kontroliše sve oklopne jedinice oružanih snaga, kao i one u sastavu SS-trupa.

U pogledu prikupljanja i šređivanja ratnih iskustava svih vrsta, oklopne jedinice operativne vojske će neposredno opštiti sa Generalnim inspektorom oklopnih jedinica. Sva sređena iskustva sa svojim mišljenjem Generalni inspektor će dostavljati svim nadležnim organima, uključujući u ove i ministre za naoružanje i municiju.

Generalni inspektor oklopnih jedinica rukovodiće izradom svih pravila i propisa za oklopne jedinice. Pri izdavanju pravila, koja tretiraju sadejstvo oklopnih jedinica sa ostalim rodovima vojske, potrebno je postići sglasnost načelnika Generalštaba vojske.

6. — Generalni inspektor oklopnih jedinica, kao pretpostavljeni ovog roda vojske, imaće stalno pod svojom komandom:

a) sve delove dopunskih (rezervnih) trupa, koje padaju na bilo koji način takozvanim brzim jedinicama*)

*) Pod »brzim jedinicama« (*Schnelle Verbänden*) podrazumevane su sve brzopokretne jedinice: oklopne, motorizovane, konjičke, motociklističke i biciklističke jedinice. — Prim. prev.

(sem konjičkih i biciklističkih) i koje su grupisane u pojedine samostalne komande; i

b) sve škole brzih jedinica (sem konjičkih i biciklističkih), bilo da pripadaju jedinicama operativne, bilo rezervne vojske (dopunskim trupama), kao i pripadajuće jedinice.

7. — Generalni inspektor oklopnih jedinica se ovlašćuje da iz okvira svog delokruga rada izdaje potrebna uputstva svima komandama u vojsci. Sve komande, uprave i ustanove su dužne da u svemu izlaze u susret traženjima Generalnog inspektora oklopnih jedinica.

Hitlerov glavni štab,
28 februara 1943

Vođa,
Adolf HITLER, s. r.

Kao što se vidi, Direktiva je sadržavala čitav niz posebnih ovlašćenja, koja su daleko prevazilazila prava takozvanih »generala rođova« u Vrhovnoj komandi vojske dakle, mojih kolega drugih rođova, koji su bili potčinjeni načelniku Generalštaba vojske i od koga su morali dobijati dozvolu za svaki obilazak trupa. Sem toga, oni nisu imali nikakav uticaj na dopunske trupe, ni škole, niti su mogli izdavati bilo kakva upustva ni pravila. Zato je i delatnost ovih jadnih vojnika, prirodno, bila ograničena. Samo se tako može objasniti da ni dotada postojeći generali za oklopne jedinice nisu ništa bitno doprineli razvoju ovih jedinica. Iskusni oficiri sa fronta nisu se ni grabili za ovaj položaj, a ako su ipak morali da ga zauzmu, nastojali su svim mogućim sredstvima da se opet vrate na front, gde su mogli doći do izražaja. Mojim postavljenjem za Generalnog inspektora svih oklopnih jedinica, ovo stanje je u Vrhovnoj komandi vojske prestalo u pogledu oklopnih jedinica. Zato se nisam ni čudio što ni Generalstab, a naročito njegov načelnik, nisu bili oduševljeni dobivenom Direktivom, koju su oni smatrali da im oduzima deo njihovih svetih prava. Stoga sam sa te strane imao da pretrprim čitav niz poteškoća i smetnji, koje su se produžile sve do posle rata, kada se neki moji

protivnici nisu ustručavali ni od izvrtanja činjenica. Bilo kako bilo, nova Direktiva je ipak dosta doprinela da su naše oklopne jedinice, naoružane i opremljene u duhu vremena, ostale sve do gorkog kraja na visini svog zadatka.

Međutim, jedna značajna greška se bila uvukla u Direktivu za vreme njenog puta od Rastenburga do Hitlerovog štaba u Vinici. Uz tačku pod 1) ja sam dodao napomenu koja je objasnila ko sve spada u »Oklopne jedinice«. Tu se vidi da sada ulaze i jedinice samohodne artiljerije koje su dotada pripadale artiljeriji. Ovo je učinjeno iz dobrih pobuda, pošto je proizvodnja samohotki zauzimala ogroman deo proizvodnje oklopnih vozila uopšte. A efikasnost ovih oruđa u pogledu odbrane od neprijateljskih tenkova bila je, međutim, vrlo slaba, jer su samohotke bile naoružane kratkim topovima. Ali je, isto tako, bila mala efikasnost i pravih protivtenkovskih oruđa u takozvanim »lovačkim« protivtenkovskim jedinicama. Ona su se još uvek morala zadovoljavati vučom poluguseničara; imala su nedovoljnu probojnu moć protiv neprijateljskih tenkova, tako da su praktično bila nekorisna. Stoga sam ja ovde htio da sprovedem korenite promene. Ali je, bez mog znanja, u ovu napomenu ubaćena reč »teška«, koja je sada svodila potčinjavanje Generalnom inspektoratu samo teških samohodnih artiljerijskih jedinica, koje su tek bile formirane i naoružane protivtenkovskim lovcima na šasijama »tigrova« i »pantera«. Zato sam se još pri prvom mom referisanju morao žaliti i ukazati šta je sa ovim napravljeno, ne lično meni, već našoj protivtenkovskoj odbrani uopšte, a time i celoj nemačkoj vojsci.

Dok je Direktiva tako prolazila svoj birokratski put, ja sam otišao za Berlin da formiram svoj štab i da ga osposobim za rad. Za smeštaj sam uzeo moje stare prostorije u Bendelštrase, u kojima sam još pre rata, kao šef otseka brzih jedinica, bio smešten. Za svog načelnika štaba izabrao sam jednog iskusnog oficira sa fronta i oduševljenog tenkistu, pukovnika Tomalea, koji se svom no-

vom zadatku bio predao sa velikim žarom i samopregorom i takav ostao sve do nemačkog sloma. Popunjavanjem ovog najvažnijeg položaja u mom štabu, težio sam da se zadovolje uslovi u svakom pogledu. Pored toga, dobio sam dva generalštabna oficira za poslove organizaciono-formacione i operativno-nastavne prirode. To su bili potpukovnik Frejer, koji zbog teškog ranjavanja nije mogao biti ponovo poslat na front, i mladi i bujni major Kaufman, koga je docnije zamenio major baron fon Velvart. Za adutanta sam dobio teško ranjenog potpukovnika princa Maksaa od Valdeka. Za svaki rod vojske, u sastavu oklopnih jedinica, dobio sam po jednog pretstavnika roda od mahom starijih oficira koji su stekli iskustva na frontu, pa zbog težeg ranjavanja nisu ponovo vraćeni u operativnu jedinicu. Oni su posle izvesnog vremena, pošto su se oporavili, smenjivani kada su zaželeti da kancelarsku prašinu zamene svežim vazduhom bojnog polja. Ovakvim sistemom smenjivanja, Generalna inspekcija je uvek ostala u tesnoj i živoj vezi sa frontom. Za oklopne jedinice u sastavu rezervnih (dopunskih) trupa u zemlji, određen je poseban inspektor oklopnih jedinica, u početku general Eberbah, sa sedištem u Berlinu. Njegov načelnik štaba, pukovnik Bolbrinker, bio je u isto vreme i načelnik 6 odeljenja, koje se staralo o oklopnim jedinicama u Opštjoj upravi Komande rezervne vojske (dopunskih trupa). Ovo je učinjeno po mom sporazumu sa generalom Fromom sa ciljem da se osigura što bolja koordinacija između mera koje će ja preduzimati i delanja Komande rezervnih trupa. Ovaj se način pokazao dobar i ostao je sve do kraja rata. Škole oklopnih jedinica su bile potčinjene posebnom komandantu škola koji je duže vremena bio teško ranjeni general fon Hauenšild. Najzad, štab je dobio i izvestan broj oficira za obilaske i vezu sa jedinicama, koji se zbog ranjavanja još nisu mogli uputiti na front, ali su mogli vršiti određene dužnosti u pozadini i korisno poslužiti za sređivanje i proučavanje ratnih iskustava, kao i za ispitivanje posebnih borbenih postupaka na frontu.

Na čelu odeljenja za izradu pravila bio je pukovnik Tajs, koga sam upoznao još 1938 godine kao tadašnjeg komandanta jednog austrijskog tenkovskog bataljona. On je ostao na ovom položaju sve do kraja rata i stekao velike zasluge u prikupljanju istoriske građe ovog rata.

U Berlinu sam posetio sve vojne komande i ustanove sa kojima sam imao ubuduće da saradujem. Između ostalih, javio sam se i maršalu Milhu u Ministarstvu za vazduhoplovni saobraćaj (*Luftfahrtministerium*), koga sam još od pre rata poznavao i cenio. Maršal Milh mi je dao detaljne i pouzdane podatke o svim tadašnjim uticajnim ličnostima. Od autoriteta iz nacionalsocijalističkih redova, on je smatrao samo njih nekoliko da su od važnosti i uticaja na Hitlera, pa mi je preporučio da ih posetim. To su bili Gebels, Himler i Šper, koga je, već kao ministra za municiju, i tako trebalo da posetim.

Po savetu maršala Milha, posetio sam 6 marta 1943 dr Gebelsa i pretstavio mu se u svojoj novoj ulozi kao generalni inspektor oklopnih jedinica. On me je primio veoma ljubazno i odmah me uvukao u poduze razmatranje naše političke i vojničke situacije. Dr Gebels je neosporno bio jedan od najinteligentnijih ljudi iz Hitlerove uže okoline. Od njega sam mogao da očekujem i eventualnu saradnju na poboljšanju naše situacije. Stoga mi je bilo stalo do toga da kod njega nađem razumevanje za neophodne potrebe trupa i našeg komandovanja. Kako se on od početka ovog našeg prvog razgovora, koji smo vodili, jako zainteresovao za vojna pitanja, to sam mu ukazao na slabosti organizacije, a naročito na slab personalni stav našeg vrhovnog vojnog voćstva. Ukazao sam mu na komplikovanost u rukovođenju i štetne posledice koje proizlaze iz mnogobrojnih paralelnih instancija kao što su: Vrhovna komanda oružanih snaga, štab Vrhovne komande oružanih snaga, Vrhovna komanda vojske, Vazduhoplovstvo, Ratna mornarica, SS-trupe, Ministarstvo za naoružanje i dr. Usled ovakog velikog broja isprepletanih ustanova, njihovo rukovođenje je postajalo sve teže, pogotovo što je Hitler želeo sve više da ulazi neposredno u

probleme. No kako on nije imao nikakvo više vojno obrazovanje, bilo bi dobro, rekao sam, da sebi uzme jednog pomoćnika u ličnosti načelnika štaba Vrhovne komande oružanih snaga, koji bi se više razumevao u operativno rukovođenje i ovom zadatku bio više dorastao nego što je to maršal Kajtel. Molio sam dr Gebelsa da sve ovo na pogodan način izloži Hitleru, jer sam očekivao veći uspeh, ako mu ovakav predlog dođe od čoveka van vojske a i njegove najvernije okoline, nego, naprimjer, od jednog generala u koga on, prema mom dosadašnjem iskustvu, nikada nije imao neko neograničeno poverenje. Dr Gebels je shvatao svu delikatnost ovog pitanja, pa je obećao da će zgodnom prilikom da na njega navede razgovor sa Hitlerom i da ga potstakne na reorganizaciju vrhovne vojne uprave.

Posle toga sam ovog dana posetio i ministra Špera koji me je primio sa drugarskom usrdnošću. Sa ovim prirodnim i inteligentnim čovekom sarađivao sam za sve vreme na opšte zadovoljstvo. Ministar Šper se u svojim razmišljanjima i odlukama rukovodio zdravim razumom i nije bio opterećen nikakvim slabostima ličnog samoljublja, niti egoističkim interesima svog resora. Istina je da je on u to vreme još bio veliki privrženik Hitlerov, ali je ipak imao svoj nezavisni kritički sud koji mu je omogućavao da uvidi greške i nedostatke sistema, koje je nastojao da se otklone.

Da bih dobio potreban uvid u proizvodnju tenkova, obišao sam, ubrzo zatim, fabrike »Alket« u Špandauu i »Dajmler-Benc« u Berlin-Marijenfeldu.

Najzad sam napravio nov nacrt za ratni sastav oklopno-grenadirske divizije*) za 1943 godinu, a, ukoliko se moglo predvideti, i za 1944 godinu. Cilj je bio da se uštedi u ljudstvu i materijalu, a da se u isto vreme, uvođenjem novog naoružanja i bolje taktike poveća borbeni sposobnost jedinica. Rad na ovom pitanju naveo me je

*) Dosadašnje motorizovane pešadijske divizije bile su de-lom preoružane i dobile naziv oklopno-grenadirske divizije. One ipak nisu imale u svom sastavu tenkovskih delova, sem u divizijama SS-trupa. Prim. prev.

da pripremim svoj prvi referat Hitleru, koji je bio predviđen za 9 mart 1943. U tom sam cilju otišao avionom sa pukovnikom Tomaleom za Vinicu. Tamo sam zatekao u 16 časova veliki skup ljudi koji su želeli da prisustvuju mome izlaganju. Bilo mi je jako neugodno kada sam video toliki broj prisutnih, jer sam ja očekivao da svoj referat podnesem pred što je moguće manjim brojem ljudi. No ja sam pri ovome učinio grešku, što sam bio unapred poslao Hitlerovoј adutanturi izvod iz mog referata koji sam htio podneti pred Hitlerom. Zato su sada došli svi zainteresovani da prisustvuju — cela Vrhovna komanda oružanih snaga, načelnik Generalštaba vojske sa nekoliko svojih načelnika odeljenja, pretstavnici pešadije i artiljerije, kao i general Šmunt, šef Adutanture. Svi su imali ponešto da primete mom planu, naročito u pogledu mog traženja da se sva samohodna artiljerija potčini Generalnom inspektoratu oklopnih jedinica, kao i da se protivtenkovski lovački divizioni pešadijskih divizija preoružaju samohodnim oruđima na mesto dosadašnjih kratkih topova koje su vukli poluguseničari. Zbog jakog otpora, na koji ja nisam računao, izlaganje je trajalo četiri časa i mene toliko iscrplo da sam posle izlaska iz sale izgubio svest i svom dužinom pao na zemlju. Srećom, nesvestica je trajala samo jedan trenutak tako da to niko nije ni primetio.

Moj konspekt za ovaj sastanak, tj. kratak potsetnik, koji sam bio sebi pripremio radi lakšeg izlaganja, i doneo na sastanak u Vinici, srećnim slučajem je ostao sačuvan te ga zato mogu u celosti ovde navesti. On će najlepše pokazati kakvi su bili ti mnogobrojni sastanci, koje sam imao kod Hitlera, a od kojih je ovo bio prvi:

KONSPEKT ZA REFERISANJE

1. — *Zadatak za 1943 godinu* glasio je da se za napade sa ograničenim ciljem pripremi izvestan broj oklopnih divizija punog sastava, koje imaju biti potpuno spremne za dejstva.

Za 1944 godinu mi moramo biti spremni za ofanzivu velikog stila. Jedna oklopna divizija biće potpuno spremna za dejstva samo onda kada njen broj tenkova bude u dobroj odgovarajućoj srazmeri sa ostalim naoružanjem i vozilima divizije. Nemačke oklopne divizije su, u ovom pogledu, na 4 tenkovska bataljona sa okruglo 400 tenkova. Siđe li broj tenkova daleko ispod 400, to on neće biti niukakvom stvarnom odnosu prema broju boraca i ostalih vozila, niti će takva divizija pretstavljati neku udarnu snagu. Prema tome, mi zasada, nažalost, nemamo više nijednu jedinu oklopnu diviziju punog sastava koja bi se mogla smatrati potpuno sposobnom za dejstvo.

Stoga, od naše mogućnosti da stvorimo ovakve oklopne divizije, zavisiće uspeh u bici u ovoj a naročito u idućoj godini. Uspemo li u izvršenju ovog zadatka, uspećemo, u sadejstvu sa vazduhoplovstvom i podmornicama, da dobijemo rat. Ako li, pak, u tome ne uspemo, borba na kopnu će biti dugotrajna i sa velikim gubicima. (Pročitan članak od B. Lidel Harta o organizaciji oklopnih jedinica u prošlosti i budućnosti, kojeg, nažalost, više nemam pri ruci).

Prema tome, stvar se svodi na to da se neodložno i po cenu odustajanja od svih posebnih interesa učine naše oklopne divizije *potpuno sposobnim za dejstvo*, pri čemu će biti bolje da se zadovoljimo manjim brojem ali jačim divizijama, nego njihovim većim brojem pa da ne budu kompletno naoružane i opremljene. Jer bi, u ovom drugom slučaju, divizije imale mnogo više vozila, što bi povećalo potrošnju benzina, kao i angažovanje većeg broja ljudstva, dok se njihova efikasnost dejstva ne bi naročito povećala. Naprotiv, samo bi se otežalo komandovanje i snabdevanje, kao i zakrčivanje komunikacija.

2. — Da bi se postavljeni reorganizacijski cilj postigao, ja predlažem za 1943 godinu sledeći sastav oklopnih divizija: (*Pregled 1*, koji, nažalost, nije sačuvan).

U pogledu tenkova, ovde treba napomenuti ovo: Naši su tenkovi zasada isključivo tipa IV. S obzirom na tekuće potrebe za popunu trupa na Istočnom frontu i u Africi,

kao i na potreban broj tenkova za obuku po nastavnim cenetrima, može se računati da naša sadašnja proizvodnja omogućava mesečno formiranje ili potpuno preoružavanje samo po jednog bataljona tenkova. Sem toga, 1943 godina može računati i sa izvesnim ograničenim brojem tenkovskih bataljona, naoružanih »tigrovima« i »panterima«, koji, ipak, neće biti gotovi za slanje na front — bar ukoliko se tiče »pantera« — pre jula-avgusta.

No, da bi se, ipak, oklopne divizije bar u izvesnoj meri osvežile i njihova borbena moć povećala, ja predlažem da se upotrebi laka samohodna artiljeriska oruđa, kojih sada imamo srazmerno dosta veliki broj.

Ja smatram da je bitno da se svakog meseca spremi po jedan divizion lakih samohotki i uključi u sastav oklopnih divizija sve dotle dok proizvodnja tenkova ne bude toliko velika da može zadovoljiti potrebe oklopnih divizija.

Proizvodnja tenkova IV imala je da se forsirano produži i u 1944/45 godini stim da se ovim niukoliko ne ometa redovna proizvodnja »tigrova« i »pantera«.

3. — Za 1944 godinu ja sam predložio nov sastav oklopnih divizija po *Pregledu 2* (koji takođe, nažalost nije sačuvan). On se razlikovao od *Pregleda 1* samo po broju tenkova, jer je predviđao da se pukovi povećaju na brigade od po 4 tenkovska bataljona.

4. — *Broj tenkova*, predviđen predloženim sastavom divizija, imao se dostići povećanom proizvodnjom tenkova IV, »pantera« i »tigrova«, a dok se ovo ne dostigne, da se i dalje koriste laka samohodna oruđa na šasijama tenkova IV sa topom 75 mm D 48 kalibara.

Za ostvarenje gornjeg brojnog sastava, bilo je hitno da se produži vreme trajanja svakog tenka ponaosob, a za to je bilo neophodno:

- a) da se isprobaju i usavrše novi modeli (»panter«!);
- b) da se izvede kako jedinačna tako i skupna obuka posluge, zahvatajući i njenu učestvovanje u sklapanju tenkova;

c) da se dodeli dovoljan broj školskih oruđa i vozila jedinicama koje se obučavaju (vidi *Prilog*, koji nije sačuvan, kao i pismo generala Hubea o njegovim iskustvima sa fronta, koje takođe nije sačuvano);

d) da se obuka izvodi neprekidno, kao i da se za ovo predviđi potrebno vreme, pri čemu da se za vreme obuke ne vrši nikakvo premeštanje jedinica iz njihovih nastavnih rejona i blizine fabrika, koje proizvode tenkove i samohodna oruđa.

5. — *Siguran uspeh u borbi* može se postići samo strogom koncentracijom svih tenkovskih snaga na odlučujućem mestu, koje treba da bude pogodno za dejstvo tenkova, uz postizanje iznenađenja kako u broju tako i u naoružanju tenkova. U ovom cilju potrebno je:

a) nove tenkove neupotrebljavati na drugostepenim vojištima, niti na manje važnim delovima fronta, na koje treba slati zaplenjene tenkove;

b) u oklopne divizije i korpuse uključiti sve vrste tenkovskih jedinica (»tigrove«, »pantere«, tenkove IV, kao i privremeno postojeće delove lakih samohotki), kojima će komandovati iskusni komandanti u upotrebi oklopnih jedinica;

c) pri donošenju odluke za napad voditi računa o pogodnosti zemljišta za upotrebu tenkova;

d) nove tenkove i samohotke (tj. »tigrove«, »pantere« i teške samohotke) držati u tajnosti dok se ne proizvede dovoljan broj ovih sredstava tako da se može iznenađenjem obezbediti odlučujući uspeh.

Prerana upotreba novih sredstava samo izaziva neprijatelja da za iduću godinu spremi efikasna protivtenkovska sredstva koja mi nećemo biti u mogućnosti da za tako kratko vreme savladamo;

e) odbaciti formiranje divizija sasvim iznova, pošto se starešinski kadar dosadašnjih oklopnih i motorizovanih divizija sastoje od obučenih i iskusnih starešina, koje će izvanredno poslužiti pri novoj popuni ovih divizija, što nikada ne bi bio slučaj pri formiranju jedinica iznova.

Sadašnja praksa ovako duge upotrebe naših oklopnih divizija isključivo za odbranu, vodi samo besciljnom trošenju naših snaga. To odlaže njihov odmor i oporavak, a time i njihovu gotovost za ofanzivna dejstva.

Zato je neophodno da se kadrovi mnogobrojnih oklopnih divizija odmah povuku sa fronta radi oporavka.

6. — *Protivtenkovska odbrana* će sve više i više postajati glavni zadatak jurišnih oruđa (*Sturmgeschütze*), pošto su sva druga protivtenkovska oruđa postala isuviše slaba protiv novih neprijateljskih tenkova i trpe velike gubitke.

Stoga treba sve divizije na glavnim delovima fronta snabdeti izvesnim brojem ovih oruđa, dok se za manje važne delove fronta moramo zadovoljiti obrazovanjem rezervi od jurišnih oruđa, koje bi stajale na raspolaganju viših komandi, a divizijama zasada dodeliti samo lovce tenkova. Radi uštete u ljudstvu i materijalu postalo je neophodno izvesno spajanje diviziona jurišnih oruđa i diviziona tenkovskih lovaca.

Nova teška jurišna oruđa bila bi upotrebljena samo na glavnim delovima fronta i za naročite zadatke. Ona bi u prvom redu služila za uništavanje tenkova.

Vrednost jurišnih oruđa 75 mm D 40 još nije ispitana.

7. — *Izviđački tenkovski bataljoni* postali su pastořad oklopnih divizija. Njihova se vrednost jasno pokazala u Africi, dok to sada nije slučaj na Istočnom frontu. No, mi, ipak, ne smemo dozvoliti da nas to zavara. Jer, ako hoćemo u 1944 godini, kao što se nadamo ponovo da preduzmemo ofanzivu velikog stila, mi moramo obezbediti pouzdana sredstva za zemaljsko izviđanje.

U tom cilju potrebno je:

a) imati dovoljan broj lakih (jednotočkih) oklopno-grenadirskih vozila (koja su ovog trenutka još u procesu izrade, ali će uskoro početi da izlaze);

b) konstruisati oklopna izviđačka vozila sa većom brzinom (60—70 km/č) sa dovoljno jakim oklopom i naoružanjem.

Zasada se nikakvo vozilo ove vrste ne radi. Ja molim za ovlašćenje da u sporazumu sa ministrom Šperom ovo pitanje proučim i sačinim potrebne predloge.

8. — Za oklopne grenadire bitno je da se produži masovna proizvodnja velikih serija trotonskih transportnih vozila, odbacujući njihovo svako dalje menjanje osnovnih konstruktivnih planova.

Sa ovim vozilima se moraju podmiriti potrebe takođe oklopnih pionira i jedinica veze.

9. — Artiljerija oklopnih i motorizovanih divizija dobila je tek sada još od pre deset godina željene samohotke u dovoljnoj količini. Za sastav vidi *Prilog* (koji nije sačuvan). Tenkovi najnovijeg modela ne mogu se ustupiti i za artiljeriske osmatrače.

10. — Kao presudno važne stvari, molim:

a) da se dozvoli da se Štab generalnog inspektora oklopnih jedinica razdvoji na deo koji će biti sa inspektorom u sedištu Vrhovne komande vojske i na deo štaba inspekcije za oklopne jedinice u pozadini sa sedištem u Berlinu;

b) da se usvoji ratna formacija;

c) da se celokupna jurišna (samohodna) artiljerija potčini generalnom inspektoru oklopnih jedinica;

d) da se odustane od novog formiranja oklopnih i motorizovanih jedinica, kako u sastavu vojske, tako i u sastavu SS-trupa, već da se sve postojeće oklopne i motorizovane divizije, kao i oklopna divizija »Herman Gering«*), popune po novoj ratnoj formaciji;

e) da se odobri dalja proizvodnja tenkova IV u 1944/45 godini;

f) da se preduzme izrada novih oklopnih vozila za izviđanje, po mogućству od već postojećih elemenata; i, najzad,

*) Oklopna divizija »Herman Gering« je bila veoma jaka padobranska divizija, formirana od vazduhoplovaca i stajala je pod vazduhoplovstvom, sem u operativnom pogledu. Oklopne SS-divizije su takođe bile jačeg sastava i potpunije opremljene od oklopnih divizija u sastavu vojske. — Prim. prev.

g) da se još jedared ispita neophodnost izrade jednog jurišnog (samohodnog) oruđa 75 mm D 70. U slučaju da ono ne uspe, da se usvoji laki jurišni top 75 mm D 48 i oklopni transporter za prevoz strelaca«.

O svakoj od ovih tačaka vođena je živa diskusija. Svi su zahtevi, bar teoriski, bili prihvaćeni, sem ovog o potčinjavanju samohodne artiljerije Generalnom inspektoratu oklopnih jedinica. Kada se došlo na ovu tačku nastala je prava bura u sali. Svi prisutni su bili, sem ministra Špera, protiv, naročito, razume se, artiljeri. Na njihovoj strani je bio i šef Hitlerove adžutanture, navodno iz razloga što je samohodna artiljerija jedino oružje kojim artiljeri mogu zaslužiti riterski krst. Na kraju me Hitler pogleda sažaljivo i reče: »Vidite li da ih sve imate protiv sebe? Pa zato se ni ja ne mogu saglasiti«.

Posledice ovakve odluke bile su dalekosežne. Jurišna artiljerija je ostala odvojena. Divizioni oklopnih lovaca tenkova produžili su da dobijaju slaba oruđa sa traktorskom vućom tako da su divizije ostale bez jednog efikasnog protivtenkovskog sredstva. To je trajalo 9 meseci, dok se Hitler nije sam uverio u ovu grešku. Ali se više sve do kraja rata nije uspelo da se divizije snabdeju protivtenkovskim oruđima, iako se za njima osećala goruća potreba. Sem toga, da bi stvari bile još žalosnije, i usvojeni moji predlozi bili su stalno ometani u njihovom ostvarenju. To se u prvom redu odnosilo na moja vatrena traženja, koja su u više mahova ponavljana, da se oklopne divizije blagovremeno povuku sa fronta i osveže, kako bi Vrhovna komanda vojske imala na svom raspolaaganju jakе pokretnе rezerve. Međutim, razumevanje baš vojničkog dela vrhovnog voćstva za odlučujući značaj pokretnih i za dejstva spremnih operativnih rezervi nedostajalo je kod našeg ratovodstva sve do žalosnog kraja rata, koje je jedan od glavnih uzroka našeg opštег poraza. Za ovo snosi odgovornost Hitler sa svojim vojnim savetnicima, jer su me oni u mom nastojanju za stvaranje rezervi omeli umesto da me podrže.

10 marta sam odleteo nazad u Berlin i počeo da radim. 12 marta sam obišao Tenkovsku školu u Vinsdorfu, a 17 marta sam obišao fabrike »Henšel« u Kasselu, koje su izrađivale naše »tigrove«, glavne delove »pantera« i protivtenkovske topove 88 mm M. 43. 18 marta sam obišao 300-ti tenkovski bataljon u Ajzenahu sa kojim su vršeni opiti u navođenju tenkova, a potom sam obišao Tenkovsku podoficirsku školu u Ajzenahu. 19 marta sam prisustvovao prikazivanju železničkog oruda »Gustav«, tenka »Ferdinand« i tenka IV, sa zaštitnim »keceljama«, koje je izvedeno pred Hitlerom u Rigenvaldu.

Tenk »Ferdinad« je bio po konstrukciji isti kao »tigar«, po nacrtu profesora Poršea, sa električnim pogonom i nepokretnom kupolom za top 88 mm D 70, poput sa- mohotki. Ovaj tenk nije imao, sem dugačkog topa, nikakvo drugo oruđe na sebi tako da je bio za blisku borbu potpuno nesposoban. U tome je bila velika njegova slabost, uprkos jakog oklopa i izvanrednog topa. No, pošto je već bio izrađen u seriji od 90 komada, to sam morao da ga upotrebim, iako nisam mogao, sa taktičke tačke gledišta, da delim Hitlerovo oduševljenje sa konstrukcijom njegovog ljubimca Poršea. Od ovih 90 »Ferdinand-tigrova« formiran je jedan tenkovski puk od dva bataljona po 45 tenkova.

»Kecelje« su se sastojale od oklopnih ploča, koje su slobodno visile niz trup tenkova III i IV, kao i jurišnih topova, da bi zaštitile od sovjetskih protivtenkovskih oruđa, koja bi inače lako probila relativno tanak oklop na vertikalnim strankama tenkovskog trupa gore pomenutih tipova. Ovaj se pronalazak pokazao kao dobar.

»Gustav« je bio moćan železnički top kalibra 800 mm, koji se mogao kretati samo po duplom koloseku železničkih šina. Kako se mene lično nije ticao, čim sam video način njegovog punjenja i ispaljenja, hteo sam otići, ali me Hitler odjednom pozvao rečima: »Čujete li?! Doktor Miler, konstruktor Krupovih fabrika, reče mi sada da se sa »Gustavom« mogu takođe i tenkovi gađati! Šta Vi o tome mislite?« Ja sam u prvom trenutku bio zapanjen, i već sam video kako se »Gustav« izrađuje u velikim se-

rijama, ali brzo dođoh k sebi i odgovorih: »Gađati da, ali pogoditi nikada!« Na ove reči je doktor Miler žustro protestovao. Pa kako bi se i mogli gađati tenkovi jednim ovakvim čudovištem od topa kome je za punjenje svakog metka potrebno 45 minuta?! A pitanje gađanja na najmanja otstojanja brzo je dovelo i samog gospodina doktora Milera do uverenja da je njegovo tvrđenje apsurdnost.

22 decembra sam diskutovao sa komandantom padobranske divizije »Herman Gering« o reorganizaciji ove jedinice, koja je tada raspolagala brojnim stanjem od 34.000 ljudi a formirala samo jednu diviziju sposobnu za dejstva na frontu. Većina ovog ljudstva se divno provodila u Holandiji. Ali je to, s obzirom na stanje naše popune već i u 1943 godini bilo nepodnošljivo.

Najzad; krajem marta je na osnovu najnovijih iskustava definitivno rešeno i pitanje formacije naših oklopnih grenadira.

POSETE DOKTORA GERDELERA

Za vreme ovih dana kada sam bio jako zauzet stručnim poslovima, dovede mi jedan moj stari poznanik, general fon Rabenau, dr Gerdeler, koji je jako želeo da jedared sa mnom razgovara. Dr Gerdeler mi je izložio da Hitler nije dorastao svom pozivu kancelara Rajha i vrhovnog komandanta oružanih snaga, te je nužno da se u svojim pravima ograniči. U tom cilju, on mi je detaljno izložio svoj program vlade i reformi, koji je, predviđajući socijalnu ravnopravnost, održavao veliki idealizam i sigurno bio poželjniji, mada bi doktrinarni način doktora Gerdelera otežao njegovo sprovođenje u delo. Dr Gerdeler, za slučaj da uspe u svojim planovima, ne bi mogao računati na sigurnu podršku inostranstva. Sva njegova duga nastojanja da uspostavi kontakt sa inostranstvom naišla su na hladan prijem. Naši neprijatelji nisu hteli odustati od svoje parole o »bezuslovnoj kapitulaciji«, čak i u slučaju kada bi doktor Gerdeler uspeo u svom poduhvatu.

Ja sam pitao doktora Gerdeler, kako on zamišlja ta Hitlerova ograničenja. On mi je odgovorio da njega treba ostaviti da bude samo nominalno na čelu Rajha s tim da se internira u Obersalzburgu ili nekom drugom sigurnom mestu. Na moje pitanje, kako se mogu otstraniti nacionalsocijalisti, a da planirane promene ne propadnu otpočetka, on je odgovorio da bi to bio posao oružanih snaga. No, doktor Gerdeler još nije mogao pridobiti za svoje namere nijednog od aktivnih trupnih komandanata. Zato me je zamolio da ja za vreme obilizaka jedinica na frontu budem tumač njegovih ideja i da ga obavestim da li bi i koji od generala bili spremni da prihvate njegove ideje. Na moje pitanje, ko je taj koji danas ovim poduhvatom rukovodi, on mi je pomenuo general-pukovnika Beka (Beck). Ja sam bio jako iznenaden, da jedan čovek kakav je bio general Bek, čiji mi je oprezan karakter bio dobro poznat, bude upleten u jedan takav poduhvat. Jedan takav čovek uopšte nije bio ni najmanje pogodna ličnost za neki državni udar, jer bi on bio nesposoban za donošenje takve odluke, a nije bio ni neka poznata i popularna ličnost u vojsci. Najzad, on je bio dobar filozof, ali nikakav revolucionar.

Nedostaci i slabosti nacionalsocijalističkog sistema i Hitlerove greške bili su tada svakome pa i meni jasni. Stoga se moralo nastojati da se stanje popravi. U ovako opasnoj situaciji u kojoj se Rajh nalazio posle katastrofe kod Staljingrada i zahteva bezuslovne kapitulacije — takođe i od strane Sovjetskog Saveza — morao se tražiti takav put koji bi spasao Rajh i nemački narod od propasti. U ovome je ležala ogromna odgovornost kao i teškoća za svakoga koji se još mogao nadati da spase Rajh. Stoga sam ja došao do zaključka da bi plan doktora Gerdelera bio štetan po naše opšte interesu i praktično nestvarljiv, te ga treba odbaciti. Kao i cela naša vojska, osećao sam se i ja vezan zakletvom. Zato sam zamolio doktora Gerdeler da odustane od svojih namera.

Doktor Gerdeler me je zamolio da mu je, bez obzira na svoje neslaganje, pribavim tražene podatke. Ja sam

pristao da bih doktoru Gerdeleru dokazao da tako ne mislim samo ja, već takođe i svi ostali generali, u nadi da ovog, besumnje poštenog čoveka, odvratim od svog nesrećnog puta kojim je bio pošao. U aprilu sam se još jedared video sa doktorom Gerdelerom i uveravao ga da ja ne bih mogao naći nijednog generala u našoj vojsci, koji bi bio sklon da pristane na njegov plan. Svi ljudi sa kojima sam o ovome razgovarao, odbili su ma kakvo učešće u planu doktora Gerdelera, kako zbog svoje položene zakletve, tako i zbog teške situacije na frontu. Ja sam i ovom prilikom molio doktora Gerdelera da odustanem od svojih namera.

Kako je doktor Gerdeler za vreme naših razgovora kategorički odbacivao svaku namjeru o atentatu, to me je na kraju molio da nikom ništa ne govorim o našem razgovoru. Ja sam ovo obećanje održao sve do 1947 godine kada sam saznao iz knjige advokata Fabijana fon Šlebrendorfa *Offiziere gegen Hitler* (»Oficiri protiv Hitlera«) da doktor Gerdeler ili general fon Rabenau nije održao svoje obećanje prema meni. Podaci o meni u pomenutoj knjizi Šlebrendorfa su neistiniti.

Od aprila 1943 godine ja nikada nisam više ni reč progovorio sa doktorom Gerdelerom, niti išta više saznao o njegovim planovima.

Sada će se opet vratiti mojoj službenoj aktivnosti.

»CITADELA«

29 marta sam avionom otišao za Zaporozje, u štab Južne grupe armije da posetim maršala fon Manštajna. Kod ove grupe armija bio je baš tada postignut veliki uspeh pri čemu je pravilnom upotrebi oklopnih jedinica u operativnim razmerama ponovo zauzet Harkov. Ovde stečena iskustva, naročito u upotrebi tenkovskih bataljona, divizija »Velika Nemačka« i SS-(Leibstandarte) »Adolf Hitler«, naoružanih »tigrovima«, bila su predmet razgovora sa Manštajnom. U njegovom sam

štabu našao mog starog prijatelja Hota, komandanta 4 oklopne armije, koji mi je saopštio i svoja iskustva. Još sam se jedared uverio kolika je to šteta bila, što Hitler nije bio u stanju da u svojoj blizini podnosi jednu tako sposobnu vojnu ličnost kakav je bio Manštajn. Njihove prirode su se jako razlikovale: na jednoj strani je stajao Hitler, sa svojom autoritativnom voljom i diletantizmom u vojnim stvarima, pun fantazija, a na drugoj Manštajn, istaknuti vojni talenat, pravi pretstavnik nemačkog generalštabnog kora, sa svojim hladnim i trezvenim načinom rasuđivanja, koji je bio naš najveći vojnički um. Ja sam docnije, kada sam postao načelnik Generalštaba (Vrhovne komande) vojske, Hitleru više puta predlagao da uzme Manštajna za načelnika štaba Vrhovne komande oružanih snaga, na mesto Kajtela, ali je sve to bilo uzalud. Istina je da je Kajtel potpuno odgovarao Hitleru. On je nastojao da Hitleru pročita svaku misao iz očiju i da je izvrši takoreći pre nego što bi je on i izgovorio. Manštajn je, međutim, bio nepogodan. On je imao svoje poglеде i izražavao ih je otvoreno. Najzad, Hitler je na taj moj predlog rekao: »Manštajn je, možda, zaista najbolja glava koju je Generalštab dao. Ali on ume da operiše samo sa svežim i kompletним divizijama, a ne i sa njihovim ostacima, sa kojima mi sada još raspolažemo. Kako mu ja ne mogu stvoriti nikakve sveže i za operacije sposobne divizije, njegovo postavljanje za načelnika štaba Vrhovne komande oružanih snaga ne bi imalo nikakvog cilja«. Međutim, istina je da ga on nije želeo, te mu je samo ovo bio pokušaj da se izgovori.

Odatle sam, potom, odleteo za Poltavu, armiskom odredu generala Kempfa, a odatle (30 marta) u diviziju »Velika Nemačka«, zatim SS-oklopnu diviziju »Adolf Hitler«, a 31 marta, u korpus generala Knobelsdorfa. Na svim ovim komandnim mestima ja sam nastojao, u prvom redu, da prikupim najnovija iskustva sa našim »tigrovima«, kako bih stvorio jasnu sliku o njihovim taktičkim i tehničkim mogućnostima, iz čega je trebalo izvući potrebne zaključke za buduću organizaciju i formaciju

oklopnih jedinica naoružanih »tigrovima«. 1 aprila sam se pozdravio sa Manštajnom u Zaporozju i time završio moj prvi inspekcioni let na frontu kao generalni inspektor.

Rezultat ovog mog prvog obilaska jedinica na frontu odrazio se u razgovoru sa ministrom Šperom u traženju povećanja proizvodnje »tigrova« i »pantera«, kao i pri referisanju Hitleru 11 aprila u Berhtesgadenu, u Ober-salzbergu, koji sam ovim povodom prvi put video. Hitlerova veličanstvena vila »Berghof«, bar u ovom delu koji je nama bio dostupan, nije imala ni na jednoj sobi dvoja vrata! Sama sala za referisanje bila je impozantna, sa velikim prozorima, koji su davali veličanstven pogled, i nekoliko vrednosnih čilima i slika, među kojima je bio i jedan divni Fojerbah. Pred kaminom se nalazilo jedno uzdignuće na kome je Hitler, posle takozvanih večernjih referata, imao običaj da provodi noćne časove u krugu svoje uže okoline, vojnih i partiskih ađutanata i sekretarica. Ja nikada nisam bio u tom društvu.

Istog dana sam posetio i Himlera da bih formaciju oklopnih SS-divizija prilagodio formaciji oklopnih jedinica kopnene vojske. Ali sam u svom nastojanju samo delimično uspeo. Himler se naročito suprotstavljao mom navaljivanju da odustane od novog formiranja jedinica. Istina je da mi je Hitler prilikom mog referisanja 9 marta priznao da su se nove formacije rđavo pokazale. Ali, ukoliko se to ticalo SS-divizija, on je sve rešavao samo sa Himlerom, krišom od vojnika, uvek okupljen idejom da sebe učini nezavisnim od vojske, u čije voćstvo on nikada nije imao puno poverenje. Zato je on htio da stvori svoju ličnu vojsku, pravu pretorijansku gardu, na koju je mogao sa većim poverenjem da računa, i koja bi mu uvek bila spremna, čak i onda kada bi vojska u vezi sa svojim starim, nemačko-pruskim tradicijama, otkazala poslušnost. Ovakva Hitlerova i Himlerova politika razdvajanja dovela je posle rata SS-oklopne jedinice u vrlo nezavidan položaj, jer je i na njih pao gnev kao i na ostale SS-jedinice, a naročito na policiske odrede koji su bili poznati zbog svoje okrutnosti. Pa čak i za vreme rata razne pri-

vilegije SS-jedinica, kako u kvalitetu i kvantitetu njihove popune, tako i po naoružanju i opremi, opravdano stvarale su zavist kod manje srećnih jedinica vojske. No, ako je osećaj drugarstva na frontu sve to ipak nadvladao, to samo dokazuje nesebičnost nemačkog vojnika, bez obzira na to kome je rodu vojske pripadao.

12 aprila sam iskoristio da obiđem načelnika Generalstaba vazduhoplovstva, general-pukovnika Ješoneka, koga sam zatekao umornog i jako potištenog. S njim nisam uspeo da otvoreno razgovaram o stvarima naših rođaka, — avijaciji i oklopnim jedinicama — niti čak da uspostavim intiman kontakt. Ješonek je ubrzo zatim — avgusta 1943 izvršio samoubistvo zbog jeda koji su mu Hitler i Gering pričinili prebacivanjem što je vazduhoplovstvo podbacilo u svojoj ulozi. On je, na taj način, otišao tragom svoga druga Udet, koji je ovaj očajnički korak učinio u novembru 1941, pošto nije našao drugi izlaz iz svoje situacije, izražene s jedne strane njegovim jasnim sagledavanjem ratne neophodnosti i Geringove površnosti i neaktivnosti. Moje traženje da budem primljen od strane vrhovnog komandanta vazduhoplostva nikada nije udovoljeno, jer je taj visoki delija uvek bio isuviše preokupiran kojekakvim nevojnim stvarima da bi mogao odvojiti nužno vreme za razgovor sa mnom.

Po povratku u Berlin, imao sam 13 aprila 1943 dug razgovor sa Šmuntom da bih ga pridobio da mi bude naklonjen pri traženju da iz nastale beznadežne situacije u Severnoj Africi vazdušnim putem izvučem sada preostale mnogobrojne tenkovske posade, među kojima naročito starešine, mehaničare i ostale stručnjake u ovim jedinicama, koji su već bili sa višegodišnjim iskustvima i u kojima se jako oskudevalo. Izgleda da ja nisam uspeo da ubedim Šmunta, ili pak on nije uspeo da moje traženje ubedljivo prenese Hitleru, jer, kada sam ja prilikom mog narednog referisanja sa ovom molbom istupio pred Hitlera, ostao sam bez uspeha. I ovde su pobedili razlozi prestiža nad razumom, kao što je to čest slučaj. Mnogobrojni transportni avioni, koji su prazni leteli iz Afrike

za Italiju, mogli su ove neophodno potrebne ljudi uzeti sa sobom i time nama olakšati kako formiranje novih oklopnih jedinica tako i popunu postojećih na frontu i u pozadini. Gore pomenuto referisanje bilo je opet u Ober-salzburgu, 29 aprila 1943. Istog dana sam diskutovao sa Buleom, Kajtelom i Šperom o formaciji i naoružanju oklopnih jedinica.

Još uvek su jedinice prebacivane u Afriku i tamo »sagorevane«, među kojima i naši najnoviji tenkovski bataljoni »tigrova«. Nikakav prigovor u ovom smislu nije uziman u obzir. Isto se nastavilo i docnije pri odbrani Sicilije. Ovde se umešao i Gering kada sam ja tražio da se »tigrovi« povuku na kopno. »Treba već jednom da znate, general-pukovniče Guderijane, da »tigrovi« ne mogu da preskaču pomoću motke preko Mesinskog Moreuza!« Ja sam na to odgovorio: »Ako Vi zaista vladate vazdušnim prostorom iznad Mesinskog Moreuza, to će, »tigrovi« moći sa Sicilije da se povuku na isti način na koji su i tamo otšli«. Na to je učutao vazduhoplovni stručnjak, a »tigrovi« su ostali na Siciliji.

Iz Berhtesgadena sam odleteo 30 aprila za Pariz da bih se u novoj ulozi javio vrhovnom komandantu Zapadnog fronta, maršalu fon Rundštetu, radi obilaska oklopnih jedinica na ovom frontu i sticanja uvida u mogućnosti odbrane Atlantskog bedema od neprijateljskog desanta sa tenkovima. U Ruanu sam upoznat, u štabu 81 armiskog korpusa, kojim je komandovao moj stari drug iz borbi 1940 godine u Francuskoj, general Kuncen, sa stanjem obalske odbrane. Tom prilikom sam obišao i 100-ti tenkovski puš u Ivetu, koji je bio naoružan zaplenjenim francuskim tenkovima, kada me je depešom pozvao Hitler na referisanje u Minhen.

U Minhen sam stigao 2 maja 1943. Prvo konferisanje je bilo 3, a drugo 4 maja, kome je prisustvovao i moj načelnik štaba, general Tomale, koji je u međuvremenu bio prispeo sa novim podacima iz Berlina, koje sam tražio. Na konferenciji su učestvovali: Vrhovna komanda oružanih snaga, načelnik Generalštaba vojske sa svojim naj-

važnijim saradnicima, komandant Južne grupe armija, maršal fon Mančtajn, komandant Srednje grupe armija, fon Kluge, komandant 9 armije fon Model, ministar Šper i druge ličnosti. Cilj konferisanja je bilo veoma važno pitanje: da li će Južna i Srednja grupa armija Istočnog fronta u dogledno vreme — još u toku leta 1943 godine — biti u stanju da pređu u ofanzivu? Ovo pitanje je proizilazilo iz predloga načelnika Generalštaba vojske, generala Cajclera, koji je tražio da se u pravcu zapada isturen i luk sovjetskog fronta u rejonu Kurska obuhvati sa severa i juga i uništi znatan broj sovjetskih divizija. Ovim uspehom bi se ofanzivna moć sovjetskih snaga toliko oslabila da bi nemačko vrhovno voćstvo imalo povoljnije izglede za dalje izvođenje operacija na Istočnom frontu. Ovo se pitanje već žustro postavljalo i u aprilu mesecu, ali se ipak tada, brzo posle onako teškog poraza kod Staljingrada i u vezi stim poraza i južnog dela nemačkog Istočnog fronta, teško moglo pomišljati na neki veliki napad. Sada je, međutim, načelnik Generalštaba vojske htio upotrebat novih tenkova tipa »tigar« i »panter«, od kojih je očekivao odlučujući uspeh, da ponovo preuzme inicijativu.

Hitler je otvorio konferenciju svojim govorom od oko 45 minuta, u kome je izložio stvarnu situaciju na Istočnom frontu, a potom izneo na diskusiju predloge načelnika Generalštaba vojske i protivpredloge generala Modela. Model je na osnovu podataka o zemljištu, dobivenim naročito snimanjem iz vazduha, dokazivao da Sovjeti baš na ovom delu fronta, na koji treba preuzeti napad obema grupama armija, pripremaju duboku i veoma organizovanu odbranu. Sovjeti su već dosada povukli gro svojih brzopokretnih snaga sa isturenog dela fronta i sebe naročito ojačali artiljerijom i protivtenkovskom odbranom na mestima gde mi po ovoj šemi predviđamo naše probobe radi stvaranja obuhvatnih klešta. Model je iz ove situacije izvukao pravilan zaključak da neprijatelj računa sa jednim takvim našim napadom, te da mi moramo, ako hoćemo uspeh, da primenimo neku drugu taktiku ili

uopšte da odustanemo od napada. Sam način na koji je Hitler ovaj Modelov stav izložio, pokazivao je da je on njime bio duboko impresioniran i da nije bio nikako sklon za preduzimanje nekog napada u duhu Cajclerovog predloga. Zato je on sada pozvao maršala fon Manštajna da se kao prvi izjasni o Cajclerovom predlogu. No, Manštajn — kao što je to čest slučaj u četiri oka sa Hitlerom — nije imao lep dan. On je rekao da bi napad imao dobar izgled za uspeh da je bilo mogućnosti da se izvede u aprilu. Sada je, međutim, uspeh bio sumnjiv, a njemu je bilo potrebno još dve potpuno opremljene pešadijske divizije da bi mogao ovaj napad da izvede. Hitler je odgovorio da ove dve divizije ne postoje na raspolažanju, i da se Manštajn mora snaći sa ovim snagama koje ima. On je potom ponovio svoje pitanje, ali, nažalost, nije dobio jasan odgovor. Potom se Hitler okreće maršalu fon Klugeu koji se jasno izjasnio za Cajclerov plan. Tada sam ja zatražio reč i rekao da bi napad bio besciljan. Naša tek izvršena popuna jedinica na Istočnom frontu bila bi jednim napadom po predlogu načelnika Generalštaba vojske sa sigurnošću i uz velike gubitke tenkova uništena. A mi nismo više bili u mogućnosti da Istočni front do kraja 1943 godine još jedared popunjavamo. Ovo naročito stoga što smo sada morali misliti i na to da Zapadni front popunimo novim tenkovima, kako bismos očekivani desant zapadnih sila u 1944 godini dočekali sa što više pokretnih rezervi. Sem toga, ja sam ukazao na to da su »panteri«, na koje je Generalstab polagao tolike nade, imali još mnogo konstruktivnih nedostataka i da nije verovatno da bi se ovi nedostaci mogli otkloniti pre početka napada. Ministar Šper je delio moje mišljenje sa gledišta naoružanja. Ali smo oba ostali kao jedini učesnici na ovoj konferenciji koji smo se jasno suprotstavljali Cajclerovom predlogu. Hitler međutim, nedovoljno ubeđen u prigovore protiv napada, nije mogao ovog dana doneti nikakvu definitivnu odluku.

Pored vojničkog dela ove konferencije u Minhenu, lično sam imao i jedan doživljaj, jer sam prvi put ponovo

video maršala fon Klugea posle događaja u decembru 1941 godine. Nedrugarski način pozdravljanja ponovo je povredio sve moje stare rane. I ja sam prema njemu ostao sasvim hladan. Posle sastanka, maršal fon Kluge me je pozvao u jednu posebnu prostoriju i zapitao za razlog takvog mog držanja. Ja sam mu otvoreno rekao šta sam protiv njega na srcu imao, a naročito to da mi on još nije dao zadovoljenje za svoje držanje u decembru 1941 godine, uprkos njegovog naknadnog objašnjavanja situacije koja je u to vreme bila. Opet smo se rastali bez rezultata.

Neko vreme posle toga posetio me je Šmunt u Berlinu i dao da pročitam pismo od maršala fon Klugea, upućeno Hitleru, u kome je tražio da mu iziđem na dvoboј. Gospodin fon Kluge je dobro znao da je dvoboј zabranjen, kao i to da Hitler sigurno ne bi nikada dozvolio da se generali u ratu obračunavaju putem dvoboja. Pa ipak je izabrao samog Hitlera za svog sekundanta.

Šmunt mi je po Hitlerovom nalogu saopštio da Voda ne želi nikakav dvoboј. Naprotiv, on želi da se cela stvar na neki pogodan način razjasni. Ja sam prihvatio želju i napisao pismo maršalu Klugeu u kome sam izrazio svoje žaljenje što sam ga svojim držanjem u Minhenu uvredio, ali da ja nisam mogao drukčije postupiti, s obzirom na tešku uvredu koju mi je on nezasluženo naneo u 1941 godini.

U pogledu proizvodnje tenkova, bilo je u aprilu odlučeno da se tenkovi IV, po mom predlogu, proizvode sve dotle dok se potpuno ne osigura visoki tempo seriske-proizvodnje »pantera«. Mesečna proizvodnja tenkova morala se popeti na 1.955 komada. Isto tako je bilo naređeno da se pojača protivavionska odbrana najvažnijih gradova u kojima su proizvođeni tenkovi, među kojima u prvom redu Kasel, Fridrihshafen i Švajnfurt. Na konferenciji od 4 maja u Minhenu ja sam tražio, sem toga, da se pristupi podizanju još i u drugim mestima fabrika za proizvodnju tenkova, ali sam pri tome naišao na otpor prvog Šperovog saradnika, gospodina Saura, koji je tvr-

dio da neprijateljsko vazduhoplovstvo sasređuje svoje napade samo na vazduhoplovnu industriju, usled čega nije htelo verovati da će, posle rušenja vazduhoplovnih fabrika, po ljudskom razumu, doći na red fabrike za proizvodnju tenkova.

10 maja 1943 je Hitler došao u Berlin i ja sam bio pozvan u kancelariju Rajha na referisanje u vezi sa proizvodnjom »pantera«, pošto industrija nije mogla da održi u početku primljene rokove. U naknadu za to, ona se obavezala da poveća broj proizvodnje tenkova tako da proizvede umesto 250 tenkova do 31 maja ukupno 324 tenka do ovog roka. Posle završene konferencije, rukujući se čvrsto sa Hitlerom, ja sam ga zamolio da mi dozvoli da mu otvoreno kažem nekoliko reči. Kako mi je on dozvolio, odmah sam ga zamolio da odustane od napada na Istočnom frontu. Ovo stoga, što je on već uvideo sa kakvim bismo se teškoćama imali sada da borimo, te da se neki napad velikih razmara ne bi isplatio. Sem toga, pripreme odbrane na Zapadu morale bi osetno oslabiti. Na kraju sam završio ovakvim pitanjem: »Zašto Vi uopšte nastojite da napad na Istočnom frontu izvedete ove godine?« Ovde se umeša Kaitel u razgovor: »Mi moramo ovaj napad preduzeti iz političkih razloga«. Ja sam na to odgovorio: »Šta mislite, koliko je uopšte ljudi koji tačno znaju gde je Kursk? Svetu je sasvim svejedno, da li mi držimo Kursk ili ne. Zato ja ponovo pitam: »Gde ćemo mi ove godine uopšte preduzeti napad na Istočnom frontu?« Na ovakvo pitanje Hitler je doslovno rekao ovo: »Vi imate potpuno pravo. Meni je teška i sama pomisao na ovaj napad«. Ja sam odgovorio: »Vi zaista imate pravilan osećaj situacije. Samo ostanite pri tome!« Hitler me je uveravao da on još nije sebe ničim obavezao, posle čega je naš razgovor bio završen. Izuzimajući maršala Kajtela, koji se već više nije nalazio na zemlji, među živim ljudima, svedoci ovog razgovora su bili načelnik štaba Tomale i gospodin Saur iz ministarstva naoružanja.

Sutradan sam vozom otišao za Lecen, gde je moj štab bio privremeno smešten, i tamo razgledao naša ta-

mošnja skloništa i uslove smeštaja. 13 maja sam imao sastanak sa Šperom, a popodne je nastavljeno referisanje kod Hitlera. 14 maja je prikazan Hitleru drveni model tenka »miš«, koji je bio delo profesora Poršea i firme »Krup« i trebalo da bude naoružan topom 150 mm. Tenk je trebalo da bude ukupno težak 175 tona! Međutim, moralo se računati s tim da će se njegova stvarna težina, pošto se unesu sve izmene i dopune, koje će Hitler po svom običaju tražiti, popeti do 200 tona. Ali model nije imao nijedan mitraljez za blisku borbu, tako da sam i zbog ovog razloga morao biti za to da se ovaj model odbaci. Model je na taj način imao iste greške, koje su i Poršeovog »Ferdinanda-tigra« učinile nesposobnim za blisku borbu. Međutim, svaki tenk mora biti sposobljen i za blisku borbu, pogotovo ako ima da sadejstvuje sa pešadijom. Pošto su svi prisutni, osim mene, smatrali da je tenk »miš« vrlo dobar, došlo je do veoma žučne diskusije. Stvar se svršila tako da je model imao biti pravo čudovište od veličine. Osim »miša« prikazan je i veoma uspeli drveni model razarača tenkova firme »Vomag«, koji je napravljen na šasiji tenka IV. Ukupna visina iznosila je 1,70 m tako da je bio na granici praktične nosivosti na zemljištu. Dalje je bio i jedan model samohodnog oruđa sa teškim pešadijskim topom, kao i model protivavionskog tenka sa dvocevnim topom kalibra 37 mm.

Posle završenog prikazivanja, odleteo sam za Berlin.

24 i 25 maj sam proveo u obilasku 645 tenkovskog bataljona u Bruku na Lajti. Bataljon je bio naoružan pomenutim Poršeovim »tigrovima«. Ovom sam prilikom razgledao i fabriku »Nibelungen« u Lincu, koja je izradivala tenkove tipa »panter« i protivkolce, odakle sam 26 maja odleteo za Pariz da obiđem kurs komandira tenkovskih odjeljenja. 27 maja sam obišao 216 tenkovski bataljon u Amjenu, a 28 maja sam otišao za Versaj gde sam obišao kurs komandira tenkovskih četa, kao i komandante 14 i 16 oklopne divizije u Nantu. Najzad, 29 maja sam obišao još i obalska utvrđenja Sen Nazer i sebi stvorio sliku o mogućnostima odbrane Atlanskog bedema. Uti-

sak, koji sam dobio razgledajući ova utvrđenja, nije odgovarao mojim očekivanjima o kojima je trubila propaganda. Posle toga sam odleteo 30 maja za Berlin, a 31 maja za Innsbruk, na sastanak sa Šperom. 1 juna sam otišao za Grafenver u obilazak 51 i 52 tenkovskog bataljona »pantera«, da bih se istog dana vratio nazad za Berlin.

U međuvremenu, Vrhovna komanda oružanih snaga došla je na čudnu ideju — da uputi 1-vu oklopnu diviziju za Grčku kao obezbeđenje od mogućeg engleskog desanta na Peloponez. Ova je divizija taman bila popunjena i dobila je prvi bataljon »pantera« koji je bio dobiven iz fabrike. Tako je ova divizija pretstavljala našu najjaču rezervu, a sada ju je trebalo utrošiti na ovako čudan način. Moje žučno protivljenje našlo je na Kajtelovo besmisленo dokazivanje. Ja sam tvrdio da bi u Grčku trebalo poslati pre jednu brdsku diviziju, dok je on navodio da se ovakvoj diviziji ne bi mogla obezbediti potrebna stočna hrana, pošto bi ovo zahtevalo mnogo transportnog prostora. Protiv takvog tvrđenja, ja nisam imao više ništa reći, te sam samo na svoju ruku sprečio da se šalje i bataljon »pantera«. Uskoro me obavestio jedan tenkovski oficir, koji je bio poslat avionom u Grčku za izviđanje, da su planinski putevi i mostovi toliko uski da bi bili neprolazni za široki kolotrag »pantera«. Zbog ovog argumenta docnije sam dobio odobrenje od Hitlera za ovaku svoju odluku. Tako nam je ubrzo ova divizija jako mnogo nedostajala na Istočnom frontu.

15 jun sam proveo u roditeljskim brigama oko naših »pantera«, čiji pogonski uređaj nije bio u redu, a i optički uređaji nisu zadovoljavali. Sledeceg dana sam izložio Hitleru svoje mišljenje da ne treba slati »pantere« na Istočni front. Uostalom, oni još nisu bili ni potpuno gotovi za upućivanje na front.

U Minhenu sam se našao, u hotelu »Četiri godišnja doba« sa maršalom Romelom sa kojim sam diskutovao o iskustvima sa afričkog ratišta. Uveče sam se avionom vratio za Berlin. 18 juna sam bio u Jiterbogu, gde sam video neke artiljeriske modele, i istog dana odleteo za

Berhtesgaden na referisanje Hitleru. Kratko zadržavanje na aerodromu u Grafenveru dalo mi je priliku da se informišem o nedostacima 51 i 52 tenkovskog bataljona pa da i o tome na kraju referišem Hitleru. Pored tehničkih nedostataka na tenkovima, ni ljudstvo nije bilo dovoljno upoznato sa novim mašinama, a delom je bilo i bez ratnog iskustva. Nažalost, svi ovi razlozi nisu mogli zadržati Hitlera ni načelnika štaba Vrhovne komande vojske od nesrećne ofanzive koja je imala otpočeti na Istočnom frontu pod šifrom »Citadela«.

Afričko ratište je sa kapitulacijom Tunisa 12 maja 1943 bilo nepovratno izgubljeno. 10 jula su se savezničke snage iskrcale na Siciliji. 25 jula je Mušolini svrgnut s vlasti i uhapšen. Maršal Badoljo je obrazovao vladu. Ispadanje Italije iz ratnog tabora bilo je time samo pitanje bliskih dana.

Dok su ovi događaji na jugu primicali front sve bliže Nemačkoj, otpočeo je Hitler svoju ofanzivu na istoku, koja je bila slabo isplanirana, a još slabije vođena. Iz rejona Bjelgoroda, na jugu, prešlo je u napad 10 oklopnih, 1 okloplno-grenadirska i 7 pešadijskih divizija, a iz rejona zapadno od Orela, na severu, 7 oklopnih, 2 okloplno-grenadirske i 9 pešadijskih divizija. U ovoj ofanzivi je nemačka vojska primenila sve što joj je bilo moguće samo da bi pojačala svoju napadnu snagu. I sam je Hitler s pravom u Minhenu rekao da ofanziva ne sme da ne uspe, jer bi za nas čak samo i povratak na polazne položaje značio poraz. Kako je konačno došlo do toga da se Hitler na ovaj napad odlučio, ni danas nije razjašnjeno. Verovatno da je u ovome presudnu ulogu odigrao načelnik Generalštaba vojske.

Naš napad je otpočeo 5. jula na način koji je Sovjetima bio poznat iz mnogobrojnih ranijih primera, te su unapred znali šta ih očekuje. Hitler je imao dva svoja alternativna plana: da udari preko Sevskog na najistureniji deo sovjetskog fronta ili da izvrši probor a potom razbije sovjetski front u pravcu jugoistočno od Harkova. Ali je on odbacio ova plana, a usvojio Cajclerov plan

koji je predviđao obostrani obuhvat sovjetske izbočine u rejonu Tima, čime je trebalo preuzeti od Sovjeta inicijativu na Istočnom frontu.

Ja sam obišao oba dela fronta za napad u danima od 10 do 15. jula 1943, prvo južni, pa zatim severni, i u razgovoru sa tenkistima dobio sam na licu mesta uvid u tok događaja, kao i nedostatke naše taktičke u napadu i slabost materijala. Moja strahovanja u pogledu »pantera«, koji još nisu bili zreli za front, bila su sada potvrđena. Isto tako nisu mogli odgovoriti zahtevima bliske borbe ni 90 Poršeovih »tigrova«, koji su bili upotrebljeni u Modelovoj armiji, jer su bili snabdeveni nedovoljnom količinom topovske municije, a što je bilo još gore, ovi tenkovi nisu uopšte imali mitraljeza tako da su pri prodiranju u raspored neprijateljske pešadije bukvalno bili prisiljeni da »topom gađaju vrapce«. Zato oni nisu bili u stanju da neutrališu a kamoli da unište neprijateljska mitralješka i streljačka gnezda i da time omoguće svojoj pešadiji da ih prati. Kada su se probili do položaja sovjetske artiljerije, tenkovi su uočili da su ostali sami, bez svoje pešadije. Uprkos hajhrabrijeg držanja i nečuvenog žrtvovanja, Vajdlingova divizija ipak nije mogla da iskoristi uspeh tenkova. Modelov napad je zaustavljen na nekih 10 km dubine. Na jugu je uspeh bio nešto veći, ali ni on nije bio dovoljan da se likvidira sovjetska izbočina ili bar da se Sovjeti primoraju na povlačenje. (15. jula je otpočeo sovjetski protivnapad na Orel, čija je obrana bila oslabljena u korist preduzete svoje ofanzive. Zato je 4 avgusta grad morao da se napusti. Istog dana je zauzet Bjelgorod (skica 27).

Do ovog dana se održao otsek Suša — Oka severoistočno od Orela, uprkos svih juriša. To je bio onaj isti položaj koji sam ja izabrao u decembru 1941 za svoju 2 oklopnu armiju, i u koji sam je postavio. Zbog njega je došlo do konflikta između mene i Hitlera, koje je tada maršal fon Kluge iskoristio za moje obaranje.

Neuspehom operacije »Citadela« mi smo pretrpeli odlučan poraz. Oklopne snage, koje su bile kompletirane

sa toliko napora, postale su posle teških gubitaka u ljudstvu i materijalu za duže vreme neupotrebljive. Njihova blagovremena popuna i sposobljavanje za odbranu Istočnog fronta bili su u pitanju, ali je naročito bila u pitanju njihova upotreba za odbranu Zapadnog fronta na kome je opasnost od savezničkog desanta idućeg proleća postala sve veća. Sovjeti su, razume se, iskoristili svoj uspeh. Na Istočnom frontu više nije bilo mira. Inicijativa je definitivno prešla na stranu neprijatelja.

KONFLIKTI U DRUGOJ POLOVINI 1943 GODINE

15 jula sam otišao za Francusku da obiđem oklopne jedinice koje su bile tamo dislocirane. Krajem jula sam obišao i jedinice »tigrova« koje su izvodile obuku na poligonu San (Senne), blizu Paderborna, kada sam dobio telegram od Hitlera kojim me je pozivao u Istočnu Prusku. Za vreme prvog mog referata ja sam se razboleo. Bila je to dizenterija kojom sam se zarazio prilikom obilaska jedinica na Istočnom frontu, čemu u početku nisam pridavao dovoljno pažnje, ali me to sada bacilo u krevet. Čim sam b'io sposoban za transport, odleteo sam za Berlin, ali sam morao, da bih potpuno ozdravio, da izdržim početkom avgusta operaciju koja me je zadržala u krevetu sve do kraja meseca.

Neposredno uoči ove moje operacije, posetio me je general fon Treskov, raniji načelnik operativnog odeljenja kod maršala Klugea. Rekao mi je da dolazi po naređenju maršala Klugea, koji bi bio voljan da se izmirimo, ako bih ja učinio prvi korak. On je potom htio da sa mnom radi na ograničenju Hitlerovih nadležnosti kao vrhovnog komandanta oružane sile. Nisam mogao prihvati ovakav poziv iz razloga što sam dobro poznavao labilan karakter maršala Klugea. Stoga sam morao da odbijem predlog generala Treskova.⁵⁾

⁵⁾ Moja vlastita nastojanja u ovom pravcu vidi na strani 342.

Moje zdravstveno stanje se veoma sporo popravljalo. U avgustu 1943 godine bilo je pojačano neprijateljsko bombardovanje Berlina, koje nije davalо potreban mir za lečenje. Zato sam sa mojom ženom primio poziv Špera da odem na oporavak u državnu vilu u lepim planinskim predelima u Gornjoj Austriji. Tek što smo tamo stigli, 3. septembra, kada nam 4. septembra dođe vest da je naš stan u Berlinu dobio pun pogodak za vreme bombardovanja i da je velikim delom tako porušen da je u svakom slučaju postao neupotrebljiv za stanovanje. Preostali deo našeg pokućstva bio je sklonjen u kasarnskom podrumu u Vinsdorfu. Bio je to težak udar. Mi smo razmišljali o tome da li bismo se mogli na stalno preseliti u Gornju Austriju, kada nam stiže telegram kojim smo bili obavešteni da nam je prispela državna dotacija koја je bila predviđena u jesen 1942 godine. Šmunt, koji je bio obavešten o uništenju našeg stana, ubrzao je ovu stvar. Prema takvom stanju stvari nama ništa drugo nije preostajalo sem da primimo u tom smislu učinjeni nam poklon. Stoga je u oktobru 1943 godine moja žena otputovala za Dajpenhof, u oblasti Hoenzalca, u kome je stanovaла sve do dolaska Rusa 20. januara 1945.

U međuvremenu, moja otsutnost je iskorišćena da se proizvodnja tenkova IV prebaci na proizvodnju samohodnih oruđa. Organizacija »Tot«, koja je utvrđivala Atlanski bedem i radila druga utvrđenja, predlagala je da montira na betonske bunkere kupole tenkova tipa »panter«. Bešumnje je da bi pri našoj i inače nedovoljnoj produkciji ovo bio težak udar za pokretne oklopne snage, što je dokazivalo otsustvo svakog razumevanja.

Neposredno po mom povratku sa lečenja i oporavka, ponovo sam uzeo pitanje protivavionskih oklopnih oruđa na rešavanje. Hitler je bio odobrio izradu dvocevnog protivavionskog topa 37 mm. Ali je odbio izradu četvorcevnog protivavionskog oruđa 20 mm, montiranog na šasiju tenka IV, tako da je brzo rešenje ovog toliko važnog odbranbenog oružja moralo i ovog puta da se odloži. Hitler je 20. oktobra 1943 na trupnom poligonu u rejonu

Arisa (Arys) prisustvovao prikazivanju drvenog modela »tigra II«, kog su naši neprijatelji docnije prekrstili u »kraljevski tigar« i koji je bio izvanredno uspeo nov tigrov model — Vomagov razarač tenkova (*Vomag — Panzerjäger*), zatim, lovca tipa »panter« (*Jagd — Panthers*), gvozdenog modela lovca tipa »tigar« sa topom 128 mm, oklopnog merzera 380 mm na šasiji tipa »tigar«, tenka III za transport po železničkim šinama, kao i raznih lakih i teških oklopnih dresina.

22. oktobra su teško bombardovane Henšelove fabrike u Kaselu, koje su bile primorane da privremeno obustave proizvodnju. Sada se pokazalo da sam ja u proleće imao pravo kada sam predviđao da će uskoro otpočeti vazdušni napadi na industriju tenkova. Odmah sam otišao u Kasel i obišao fabrike da bih radnicima koji su najvećim delom ostali bez krova, izgubili nekog od najbližih ili imali ranjene u porodici izjavio svoje saučešće.

U razrušenoj velikoj hali za montažu imao sam priliku da održim radnicima govor. U mom govoru su izostale uobičajene fraze vremena, koje bi u jednoj tako ozbiljnoj situaciji dvostruko odudarale. Ono što sam rekao, primljeno je k srcu; mi smo se razumeli. Kao dokaz za to često sam dobijao srdačne pozdrave od pripadnika fabrike, koji su mi uvek veoma bili dragi.

Posle ovog napada iz vazduha, došlo je 26. novembra 1943 do bombardovanja berlinske fabrike »Alket«, »Rajnmetal-Borsig«-a, »Vimag«-a, kao i nemačkih fabrika oružja i municije (*Deutsche Waffen—und Munitionsfabriken*).

17. decembra 1943 je kapacitet proizvodnje čehoslovačkog tenka T-38 dobijen za proizvodnju lakog lovca tenkova, koji se sastojao iz konstruktivnih delova starog čehoslovačkog tenka T-38, sa oklopom u vidu kosih površina, topom bez trzanja i jednim mitraljezom sa savijenom cevi,* tako da se mogao ubrojiti u vrlo uspele konstrukcije. Ovaj lovac tenkova je potom bio predviđen za naoruža-

*) Ni ovaj se podatak nije mogao potvrditi. — Prim. prev.

nje protivtenkovskih lovačkih bataljona pešadijskih divizija, čime je, najzad, udovoljeno mom traženju od 9 marta.

Slaba protivtenkovska odbrana pešadijskih divizija protiv sve većeg broja sovjetskih tenkova dovela je do jakog povećavanja gubitaka u ljudstvu, tako da je Hitler jedne večeri, prilikom referisanja o situaciji, pao u koleričan i dug monolog o zločinu koji je počinio što pešadijske divizije nije snabdeo dovoljno jakom protivtenkovskom odbranom. Slučaj je htio da i ja budem prisutan ovom večernjem referisanju. Stajao sam baš prema Hitleru, dok je on svom srcu davao oduška, i svakako da sam mu tada morao pokazati donekle sarkastičan izraz lica, jer je odjednom prestao da se jada, gledao me čuteći jedan trenutak, a potom je nastavio: »Vi ste imali pravo! Vi ste mi sve to još pre devet meseci rekli: Nažalost, ja Vas nisam poslušao.«

Tako sam ja tek sada mogao da pristupim ostvarenju moje namere, ali je, nažalost, sve bilo kasno. Samo je jedna trećina protivtenkovskih baterija mogla da se naoruža novim oruđima do početka sovjetske zimske ofanzive 1945 godine.

Toliko o razvoju tenkovske tehnike do kraja 1943 godine. Operativna situacija se razvijala u toku druge polovine 1943 godine takođe stalno na našu štetu.

Obustavljanjem naše nesrećne ofanzive na Kursk, Istočni front se nalazio na liniji: Taštanrog na Azovskom Moru — Donecom do nešto zapadno od Vorošilovgrada — opet Donecom do njegovog kolena južno od Harkova — zahvatajući Belgorod — Sumi — Riljsk — Dimitrovsk — Trosnu — Mčensk (severoistočno od Orela) — Šizdra — Spas Djemjensk — Dorogobuž — Veliš (zapadno od Velikije Luki), a dalje preko Iljmenskog Jezera — duž reke Volhov — severoistočno od Čudova — linijom južno od Šliseburga — južno od Lenjingrada — južno od Oranijenbauma na obalu Finskog Zaliva (skica 27).

Protiv ovog fronta otpočeli su sada Sovjeti svoje napade, a naročito protiv Južne, Srednje i »A« grupe armija. U vremenu od 16 do 24 jula slomljen je sovjetski napad u pravcu Stalina. S druge strane, sovjetski napad sa 52 streljačke divizije i 10 oklopnih korpusa ostvarivao je dubok prodor u pravcu Harkova i Poltave. Ovaj se prodor mogao zaustaviti, ali je Harkov izgubljen 20 avgusta 1943. Nov sovjetski napad je otpočeo već 24 avgusta sa linije Taganrog — Vorošilovgrad u kome su Sovjeti uspeli da ostvare nov probaj fronta. Nemački front je morao do 8 septembra da se povuče na liniju Marijupolj — zapadno od Staljina — zapadno od Slavjanska. Do polovine septembra bila je napuštena linija na Donjecu. Krajem septembra sovjetske snage su stajale pred linijom Melitopolj — Zaporozje — i dalje Dnjeprom do ušća Pripjeta.

Na frontu Srednje grupe armija otpočeli su 11 jula sovjetski protivnapadi severno od Kurska. Oni su uspeli do 5 avgusta da zauzmu Orel. U vremenu od 26 avgusta do 4 septembra neprijatelj je uspeo da načini dubok prodor u pravcu Ponotop — Nežin, koji je idućih dana znatno uvećan. Krajem septembra su sovjetske snage izbile na Dnjepar u rejonu ušća Pripjeta, tako da se sada front protezao preko Gomelja, istočno od Dnjepara, na sever do Veliša.

U drugoj polovini oktobra sovjetske snage su preduzele napad preko Dnjepara, na otseku između Dnjepropetrovskog i Kremenčuga, tako da je nemački front, krajem meseca, bio razbijen južno od Zaporozja i do polovine novembra 1943 prebačen natrag preko Dnjepara. Dva mostobrana su zadržana, veći kod Nikopolja i manji dalje na jugu, kod Kersona. Dalje na severu su sovjetske snage zauzele Kijev u vremenu od 3 do 13 novembra i prodrle do Žitomira.

Hitler se odlučio za protivnapad. Po njegovojo lošoj navici i ova akcija je imala da se izvede sa nedovoljnim snagama. Zato sam u sporazumu sa načelnikom Generalštaba vojske iskoristio konferenciju, u vezi sa upotreborom

oklopnih jedinica od 11 novembra 1943, da Hitleru predložim da odustane od cepkanja snaga za protivnapade, pa da nameravani protiv napad izvede pravcem preko Berdičeva na Kijev u kom cilju da upotrebi sve raspoložive oklopne snage južno od Kijeva. U tom cilju sam predložio da se povuče i oklopna divizija iz mostobrana kod Nikopolja, koji je branio fon Šerner. Isto tako, da prikupi oklopne divizije iz Klajstove grupe, koje su obezbeđivale front na Dnjepru, kod Hersona. Prilikom referisanja Hitleru ja sam upotrebio moju staru izreku: *Klotzen, nicht Kleckern!* On je takođe ovo mišljenje delio, ali ipak nikad nije tako radio. Moj kratak pismen referat je uzet u razmatranje, ali je prigovor odgovornih trupnih komandanata onemogućio Hitlera da postupi po mom predlogu. Tako je preduzeti protivnapad sa nedovoljnim snagama kod Berdičeva, posle teških zimskih borbi u decembru, zaustavljen. Preotimanje Kijeva i ponovno izbijanje na liniju Dnjepra, propali su. 24 decembra 1943 su sovjetske snage ponovo prešle u napad i odbacile nemacki front preko Berdičeva do Vinice.

Za Hitlerovu taktiku napada naročito je karakterističan primer upotrebe 25 oklopne divizije. No, pre nego što pređem na njegov opis, moram se malo vratiti unazad.

Posle poraza kod Staljingrada, jedan broj oklopnih divizija, koje su tamo stradale, bio je iz skromnih kadrova obnovljen, koristeći ljudstvo koje je, zbog ranjanja, bolesti ili na bilo koji drugi način, izbeglo zarobljavanje. Posle gubitka Afrike, isto sam preduzeo sa ostacima koji su otuda spaseni. 21 oklopna divizija je formirana od posadnih trupa u Francuskoj i zaplenjenog naoružanja i opreme. 25 oklopna divizija je na isti način formirana u Norveškoj. Ovom je divizijom komandovao general fon Šel (Schell), koji je bio moj saradnik u Ministarstvu vojske, gde sam ja radio od 1927 do 1930 godine na pitanjima uvođenja motorizacije u vojsku. On je potom bio upućen na duži staž u Sjedinjene Američke Države da proučava probleme motorizacije u zemlji Henrika Forda, odakle se vratio sa mnogobrojnim potstrekama

vajućim idejama.. Ne posredno pred rat bio je postavljen za načelnika 6 odeljenja (K) u Opštoj vojnoj upravi, a time i glavni savetnik za sprovođenje motorizacije vojske. S obzirom na veliko Hitlerovo interesovanje za pitanja motorizacije, moralo je doći do tešnjeg dodira ova dva čoveka. General Šel je bio inteligentan čovek, odlučan i vrlo rečit. On je uspeo da ubedi Hetlera u svoje ideje o uprošćavanju modela oklopnih vozila, masovnoj seriskoj proizvodnji i drugim stvarima, te je postavljen za državnog potsekretara u Ministarstvu saobraćaja, što je bio redak slučaj u Nemačkoj. On je bio zadužen da se stara o razvoju motorizacije Rajha. Na ovom poslu ubrzo je došao u sukob sa pretstavnicima industrije i partiskim funkcionerima, zainteresovanim u industriji, koji nisu hteli otstupiti od ustaljenog metoda proizvodnje. Ovi krugovi su toliko potkopali Hitlerovo poverenje u ličnost Šela da ga je Hitler smenio. Tako je Šel premešten u Norvešku, na mirno vojište, gde nije mogao steći nikakve ratne zasluge. Ali je ovaj preduzimljivi i neumorni čovek ubrzo stvorio od oskudnih posadnih delova jednu sposobnu trupnu jedinicu. Ja sam ga podržavao u nastojanju da stvori jednu oklopnu diviziju, za koju sam potom učinio da bude premještena za Francusku. Ovo stoga što su snage iz Francuske bile upućene na Istočni front posle poraza ofanzive »Citadela« tako da su posadne trupe u Francuskoj ostale toliko oslabljene da je njihovo pojačanje bilo neophodno. Prirodno je da je ova mlada jedinica morala biti preoružana savremenim sredstvima umesto dosadašnjeg trofejnog naoružanja i opreme. No, njoj je sada još više bila potrebna obuka na novom materijalu, kao i uskupna taktička obuka. Sem toga, ona je morala da ovlada stečenim iskustvima sa Istočnog fronta posle čega bi se tek mogla staviti pred zadatak kome bi bila dorasla.

Međutim, šta se dogodilo? Početkom oktobra 1943 godine divizija je, prema Hitlerovom naređenju, morala preko 600 tek dobivenih vozila, koja su bila namenjena za Istočni front, da preda novoformiranoj 14 oklopnoj

diviziji. Ovo stoga što su Vrhovna komanda oružanih snaga i Vrhovna komanda vojske imale namjeru da 25 oklopnu diviziju još duže vreme zadrže u Francuskoj, gde se može proći i sa inferiornijim francuskim vozilima. Predavanjem svoje opreme divizija je u prvom redu oslabila svoj sistem snabdevanja, koji je zbog toga mogao da se primeni samo u uslovima Zapadnog fronta. Diviziski izviđački bataljon zatekao se u ovo vreme u toku preoružanja sa streljačkim oklopnim transporterima. Pioniri su dobili nová vozila. 1 bataljon 146 grenadirsko-tenkovskog puka dobio je nove streljačke oklopne transporter. 9 tenkovski puk još nije bio potpuno kompletiran. 91 artiljeriski puk je na mesto zaplenjenih poljskih topova dobijao nemačke lake haubice i topove 100 mm. Protivavionskom divizionu je nedostajala još jedna baterija, a protivtenkovskom divizionu baterija samohodnih oruđa. Radio sredstva su bila nekompletan. Svi su ovi nedostaci bili nepoznati. Oni su imali da se u Francuskoj na miru otklone.

Ali je uprkos svega toga diviziji polovinom oktobra bilo naređeno da se transportuje za Istočni front. Ja sam odmah protestovao kod Hitlera i zamolio ga da sačeka da ja ovu diviziju još jedared obidem i steknem uvid u njene borbene mogućnosti, te da je ne bismo nespremnu izložili teškim borbama na Istočnom frontu. U tom cilju sam odmah otputovao za Francusku i otuda javio, po završenom obilasku i detaljnou razgovoru sa generalom Šelom i trupnim komandantima, da je diviziji potrebno još najmanje četiri nedelje da se preoruža novim sredstvima i bar u najnužnijem obimu obuči. Ovaj izveštaj je poslat telegrafski. U međuvremenu je stiglo naređenje za transport divizije. Hitler, kao ni Vrhovna komanda oružanih snaga, ni Vrhovna komanda vojske, nisu se obazirali ni na izveštaje divizije, niti na obrazloženje odgovornog inspektora oklopnih jedinica. Odlazak divizije je najzad bio utvrđen za 29 oktobar.

No kod divizije se nije radilo samo o njenoj nespremnosti za transport. Ovo upućivanje divizije na Istočni

front nije odgovaralo ni željama divizije, ni situaciji na frontu. Sem toga, plan prevoženja je usput nekoliko puta menjan. Protivtenkovski divizion je raspoređen po oruđima na sve ešelone transporta. Da bih pojačao borbenu snagu divizije, naredio sam da joj se prida novoformirani 509 bataljon »tigrova«. Ali, po nesreći, ni ovaj bataljon još nije bio potpuno opremljen. Sem toga, u isto vreme je naređeno i smenjivanje njegovog komandanta, tako da je u trenutku polaska bataljona stari komandant otišao, a novi još nije došao.

Divizija je vrtoglavom brzinom upućena u sastav Južne grupe armija. Ona je odredila da se motorizovani delovi iskrcaju u rejon Berdičev — Kasatin, a guseničari u rejonu Kirovgrad — Nova Ukrayinka, tako da štab divizije nije bio načisto s tim u koju grupu da računa artiljeriske tegljače i oklopne pešadijske transportere. Oba rejona za iskrčavanje su se nalazila na oko tri dnevna marša jedan od drugog. Prvi generalštabni oficir sa potrebnim ljudstvom upućen je unapred preko Berdičeva za Novu Ukrayinku, dok je komandant divizije otišao za Vinicu u štab grupe armija. U Berdičevu trebalo je da jedan oficir za iskrčavanje reguliše iskrčavanje i prikupljanje motorizovanih delova — dakle, onih delova čija su vozila bila na točkovima. 6 novembra su imali otpočeti pokreti za prikupljanje divizije. Telefonska veza sa iskrčanim delovima nije postojala. Prenos zapovesti i ostalih naređenja morao se obavljati preko kurira na motornim vozilima.

5 novembra je neprijatelj napravio dubok prođor kod Kijeva. 6 novembra je Južna grupa armija izdala sledeću zapovest: »25 oklopna divizija ulazi u sastav 4 oklopne armije s tim da raspoložive motorizovane delove još 6 novembra uputi za Bijelaja Cerkov. Divizija se ima prikupiti u rejonu Bijelaja Cerkov — Fastov. Obezbeđenje svog prikupljanja ima vršiti sopstvenim snagama. Delovi na gusenicama imaju takođe doći iz rejona Kirovgrada.«.

Štabu grupe armija je bilo poznato stanje divizije.

U 16 časova je komandant divizije skupio sve dotada pristigle komandante radi izdavanja zapovesti. Od karata je bilo po jedna razmere 1:300.000 za svakog komandanta puka i bataljona.

Do ovog trenutka, komandant divizije je raspolagao sa ovim jedinicama (skica 27a):

— 146 puk oklopnih grenadira: štab puka, dva ne-potpuna bataljonska štaba sa po dve bataljonske čete;

— 147 puk oklopnih grenadira, sa delovima kao gore;

— 9 tenkovski puk: štab puka i 2-og bataljona, de-lovi raznih četa, ukupno 30 tenkova IV i 15 »tigrova«;

— 91 samohodni artiljeriski puk: štab puka i 1-og diviziona, 1 i 2 baterija, kao i ljudstvo 3-ćeg diviziona, bez artiljeriskih oruđa;

— Protivtenkovski divizion: štab i ukupno do jedne kombinovane baterije;

— Oklopni bataljon za vezu: prilično kompletan, ali bez komandanta, koji se nalazio sa napred upućenim delom ljudstva;

— Pionirski oklopni bataljon: kompletan, sem lake pionirske kolone i mostovnog trena; i

— Protivavionski divizion: štab i jedna baterija.

Sa komandantom divizije bili su samo ađutanti i 2 ordonans-oficira sa nekoliko kola i motocikala.

S obzirom na hitnost situacije, komandant divizije je doneo odluku da preduzme pokret u više grupa, zavisno od njihove gotovosti i udaljenja od polazne tačke, sa ciljem da izbije preko Kosatina i Skvire na otsek zapadno od Bijeļaja Cerkova. U tamošnjem rejonu on je htio da sačeka i osigura dolazak ostalih delova divizije. On je mislio da 6 novembra neće moći da krene pre 22 časa, pošto je dostavljanje zapovesti pomoću vozila zahtevalo dugo vremena. Radiosredstva su još nedostajala, ali to nije menjalo stanje, pošto je njihova upotreba bila unapred zabranjena.

Pošto su komandanti otišli svojim jedinicama, primljena je zapovest od 4 oklopne armije, sa kojom je bila uspostavljena telefonska veza, a koia je glasila: »25 oklopna divizija da što pre dostigne Fastov koji ima da drži po svaku cenu. Komandant 25 oklopne divizije biće komandant odbrane Fastova. Njemu će biti potčinjeni i dva tamošnja bataljona narodne odbrane, kao i bataljon sastavljen od prispelog ljudstva sa otsustva, pored puka SS-oklopne divizije »Rajh« koji stiže večeras.«

Za pravac kretanja naređeno je da se ide preko Kosatina — Skvire — Popeljnje za Fastov, ali se ovaj put morao napustiti, pošto su partizani bili porušili mostove, te je izabran poljski (kolonski) put istočno od Skvire.

Komandant divizije je odlučio da se kreće na čelu prve marševske grupe. Marš je otpočeo tačno na vreme i tekao je u početku bez teškoća. U drugoj polovini noći došlo je do susreta sa otstupajućim kolonama, koje su gotovo isključivo pripadale vazduhoplovstvu, što je dovelo do zagušivanja puteva, te je bila nužna energična intervencija komandanta divizije. Dotadašnje suvo vreme sada se pokvarilo. Otpočela je kiša koja je idućih dana neprestano padala i puteve potpuno raskaljala. Sva vozila na točkovima bila su primorana da prave velike zabilaske, dok su guseničari sami produžili pokret određenim pravcem. Veza između marševskih grupa je izgubljena.

7 novembra 1943 oko 12 časova se saznalo od vojnika koji su se povlačili da je neprijatelj već prodrio u Fastov. Komandant divizije je pohitao napred sa jednim od svojih ordonans-oficira da organizuje napad na Fastov. Kako je usput više puta dobio pešačku vatru, on je seo u oklopni transporter i nastavio pokret, dok je njegov ordonans oficir u jednom drugom transporteru obrazovao prethodnicu. U ovakovom borbenom poretku oni su naleteli na sovjetske tenkove T-34. Za njima se kretala 9 četa 146 puka sa svoja 4 teška pešadijska topa. Potpavši pod neprijateljsku vatru, podlegla je panici. Komandant divizije se povukao u susret 2 bataljonu 146 puka oklopnih grenadira koji je trebalo da se kreće za njima. Došavši

do njega, video je da se i on počeo povlačiti, ali je uspeo da ga zadrži, preuredi i povede za Trilisij. Sad je komandant divizije ostao sa bataljonom da bi sprečio da ponovo zavlada panika. Zato je izdao naređenje da se preduzme ukopavanje, kada je počeo da pada mrak. Po noći su sovjetski tenkovi udarili na komoru bataljona, koju su delom uništili. Komandant divizije je sada doneo odluku da se u toku noći probije kroz rasejane sovjetske tenkove u pravcu Fastova, da bi se spojio sa tamo prispeлим delovima svoje divizije. Na čelu i začelju njegove male grupe nalazila se po jedna četa pešaka. Vozila i teška oruđa su bila u sredini. General fon Šel se kretao na čelu. Tako je on uspeo, posle teških borbi, da se oko 4 časa⁹ 9 novembra definitivno probije iz zatvorenog obruča sovjetskih tenkova. Oko 14 časova general fon Šel je dospeo na komandno mesto 47 oklopног korpusa u rejonu Bijelaja Cerkov, kome je dosada divizija bila potčinjena.

U međuvremenu su pristigli i ostali delovi divizije pod komandom pukovnika barona fon Vehmara preko Grebenki i Slavije za Fastov. Kod njih je general fon Šel otišao 9 novembra ujutru. Istočno od Fastova nalazilo se selo Fastovec za koje se saznao da je jako posednuto i moralo je da se napadne. Pod ličnim rukovođenjem ovog napada od strane komandanta divizije selo je zauzeto do podne i odmah produžen napad na Fastov. Neprijatelj je pretrpeo teške gubitke. Napad je dospeo 10 novembra do ivice Fastova, ali je tada naišao u ovom naseljenom mestu i južnije na nadmoćnije neprijateljske snage, tako da se moralo zadovoljiti sa čišćenjem sela Slavija. U svakom slučaju, neprijatelj je bio spričen da dalje prodire.

Divizija je još bila u nekompletном stanju i sva rascepkana uvučena u tešku situaciju u kojoj nije bilo izgleda na neki uspeh uprkos ličnog zalaganja generala fon Šela. Ona je neprijatelju nanela velike gubitke, ali je i sama ostala jako oslabljena. Nedostajanje borbenog iskustva mladoj jedinici, dovelo je u početku nekoliko puta do panike, dok se ljudi nisu navikli na teško stanje

zimskog rata na Istočnom frontu. Nadležne komande (grupe armija, armije i oklopnog korpusa) bile su primorane trenutno teškom situacijom da na opisani način ovu diviziju upotrebe. Ali je vrhovno voćstvo to kome se mora zameriti što nije sa ovom mladom i neobučenom divizijom postupilo sa više obzira i čuvanja.

U docnjim borbama, od 24 do 30 decembra 1943, ova divizija, dostoјna žaljenja, bila je još jedared, doveđena u tako nesrećnu situaciju da je na frontu od 40 km širine bila napadnuta od nadmoćnijih snaga i odbačena. Ona je ovom prilikom pretrpela toliko teške gubitke, da se morala iz osnova nanovo formirati. Hitler i Vrhovna Komanda vojske su hteli da je uopšte rasformiraju. Ali sam ja to onda sprečio, jer sama divizija za ovakvu svoju sudbinu nije ništa kriva. General fon Šel se teško razboleo i morao je da napusti front. On je mnogo prepatio zbog nezasluženog neuspeha svoga višemesecnog napora, koji je ulagao sa toliko ljubavi, veštine i umenosti pri stvaranju ove divizije. Hitlerovo nepoverenje prema njemu bilo je tako veliko da on nikada više nije dobio komandu. Tako su ostali neiskorišćeni njegova radna energija i njegov organizacijski i nastavnički talent.

Da bih bar još nešto učinio za Zapadni front, naredio sam da se sve regrutske jedinice na obuci skupe i obrazuju »Školsku oklopnu diviziju« (Panzer-Lehr) u Francuskoj. Ova je divizija dobila novu opremu i odabrane oficire. Njen komandant je bio moj stari načelnik operacionog odeljenja, general Bajerlajn. Formiranje divizije Hitler je u decembru odobrio, što je pretstavljalo neočekivanu pomoć na koju ja nisam računao.«

U međuvremenu su se borbe na frontu odvijale bez prestanka. Na frontu Srednje grupe armija Sovjeti su uspeli da naprave prodor između Pripjeta i Berezine u rejon Rešice. Za Vitetsk i Nevel vođene su ogorčene borbe. Gomelj i Propojsk su izgubljeni, ali je istočno od Mogiljeva i Orše ostao jedan mostobran na istočnoj obali Dnjepra. Samo je bilo pitanje da li je u ovakvoj

situaciji imalo još nekog smisla držanje mostobrana preko Dnjepra, kada je ponovo preduzimanje ofanzive u pravcu istoka bilo zauvek isključeno. Hitler je htio kod Nikopolja da eksploatiše postojeća nalazišta mangana. Tako je rejon Nikopolja pretstavljaо ratno privredno poprište, iako slabo, ali je ono, kao što smo videli, u operativnom pogledu bilo štetno. Sve u svemu, ipak bi bolje bilo da su trupe povučene pozadi ovako široke reke, pri čemu je trebalo izdvojiti rezerve, u prvom redu od oklopnih divizija, pa sa tako dobivenim snagama izvoditi »pokretne« operacije. Ali Hitler kad god bi i sam čuo reč »operisati«, postao bi ljut. On je verovao da su generali pod izrazom »operisati« uvek podrazumevali otstupanje, pa je fanatički nastojao da se otsudno brane i oni zemljšni delovi koje je bilo štetno držati.

Teške zimske borbe, sa strašnim gubicima, najzad su i Vrhovnu komandu vojske zbumile. Nikakav plan stvaranja naših snaga za Zapadni front nije izrađen, iako se mogao sa pouzdanošću tamo očekivati desant u proleće 1944 godine. Stoga sam ja smatrao za svoju dužnost da nebrojeno puta potsećam na neophodnost da se oklopne divizije blagovremeno povuku sa fronta i odmore. Mada je Vrhovna komanda oružanih snaga morala prestojećem najvažnijem frontu da pokloni osobitu pažnju, ja nisam našao sa njene strane ni na kakvu podršku. Tako se stalno odugovlačilo sa oslobođanjem snaga za Zapadni front, dok ja nisam jednog dana u Cajclerovom prisustvu o tome još jedared Hitleru referisao. Radilo se o skidanju jedne oklopne divizije sa fronta. Cajcler je izveštavao da je njeno skidanje bilo jasno naređeno. No, ja sam mu morao suprotno dokazati, pošto su zapovesti Vrhovne komande vojske sadržavale mnoge praznine koje su sebični frontovski komandanti često mogli iskoriscavati za svoje svrhe. Ova moja primedba je jako naliutila načelnika Generalštaba. Ali jedna od poslednjih zapovesti za povlačenje sa fronta jedne oklopne divizije glasila je ovako: »10 oklopnu diviziju povući što je moguće pre sa fronta, čim to bude borbena situacija dozvo-

lila. Borbene grupe će ipak ostati u dodiru sa neprijateljem do daljeg naređenja. O početku izvlačenja divizije sa fronta izvestiti«.

Za reči »do daljeg« (*bis auf weiteres*) u zapovestima Vrhovne komande vojske korišćena je skraćenica »b. a. w.«, te je lako videti da je ona vrlo često upotrebljavana i skoro bila pravilo. Posledica jedne takve zapovesti bila je sada takva da je komandant grupe armija ili armije, koji je dotičnu diviziju imao da skine sa fronta, obično izveštavao kako situacija još ne dozvoljava njen skidanje. Često su prolazile nedelje dok nije borbena situacija dozvolila da se divizija skine s fronta. Borbene grupe, koje su još i tada ostajale isturene do neprijatelja, sačinjavale su, razume se, najborbenije delove divizije, naročito u tenkovima i oklopnim grenadirima, kojima bi popuna i odmor bili najnužniji. Praktično, prvo su oslobođani diviziski pozadinski delovi, zatim bi dolazio štab divizije sa načelno kompletnom artillerijom, tako da ja nisam mogao preći na izvršenje glavnog zadatka, pošto su najvažnije jedinice ostajale angažovane. General Cajcler je bio vrlo ljut na mene, ali interesi Zapadnog fronta nisu smeli biti zanemareni. Do početka invazije, 6. juna 1944, jedva se uspelo na zapadu sa prikupljanjem i osposobljavanjem 10 oklopnih i oklopno-grenadirske divizije, koje su bile samo do izvensnog stepena popunjene i obučene. Na ovo pitanje ću se još jedared navratiti. Obuku ovih divizija, kojima je dodata još tri rezervne oklopne divizije, formirane od dopunskih trupa, koje su iz Rajha upućene za Francusku, poverio sam mom starom i posvedočenom drugu, generalu baronu fon Gejru, kome Hitler posle nekoliko ponovljenih incidenata još nikako nije htio poveriti komandu na frontu. Gejrov položaj dobio je naziv »General oklopnih jedinica na Zapadu«. On je bio potčinjen, kako u teritorijalnom tako i u operativnom pogledu, komandantu Zapadnog fronta, maršalu fon Rundštetu, ali u pogledu unutrašnje delatnosti u okviru oklopnih jedi-

nica, bio je potčinjen meni. Naša saradnja je počivala na punom poverenju — i kako mi izgleda — bila je korisna za oklopne jedinice.

Iz 1943 godine, koja je bila puna događaja, ima još nekoliko susreta koji zasluzuju da se pomenu. Ja sam već rekao kako sam prilikom moje posete Gebelsu govorio o slabostima Vrhovne vojne komande i da sam molio ministra Gebelsa da se zauzme kod Hitlera za njenu reorganizaciju. Cilj je bio da se otkloni Hitlerovo lično mešanje u operacije što bi se postiglo naimenovanjem načelnika Generalštaba oružanih snaga sa potrebnim ovlašćenjem. Gebels je i sam rekao da je ovo pitanje vrlo delikatno, ali je ipak pristao da podejstvuje u doblednom vremenu. Krajem juna 1943 godine dogodilo se da sam ja ponovo posetio ministra Gebelsa prilikom jednog njegovog boravka u Istočnoj Pruskoj, i potsetio ga na naš raniji razgovor. On je odmah počeо da razmatra ovo pitanje, priznajući da naša vojna situacija postaje sve teža, pri čemu je dодao: »Kada samo sebi pretstavim da bi Rusi došli u Berlin, i da bih morao otrovati ženu i decu da ne bi pali u ruke ovog groznog neprijatelja, tada mi Vaše pitanje pritiska dušu kao neka strašna mora«. Gebels je bio načisto sa posledicama koje će nastati ako se rat bude morao da produži na način kao dosada, ali on, nažalost, nije izvukao nikakav zaključak iz tog svog saznanja. On se nikad nije usudio Hitleru u duhu moje zamisli ni da govori ni da utiče.

Stoga sam sada pokušao da pridobijem Himlera, ali sam naišao na takvo neshvatatanje da sam prestao s njim da diskutujem o pitanju ograničenja Hitlerove delatnosti.

U novembru sam obišao Jodla i izložio mu moj predlog za izmenu organizacije Vrhovne komande, po kome bi načelnik Generalštaba oružanih snaga imao stvarno da rukovodi operacijama, pri čemu bi Hitler bio ograničen na svoju pravu delatnost — vrhovno voćstvo politike i rata. Pošto sam ja izložio sve što sam imao u vezi sa svojim predlogom, Jodl je lakonski odgovorio:

»Poznajete li nekog boljeg vrhovnog komandanta od samog Hitlera?« Izraz njegovog licu je bio nepomičan, a celo njegovo držanje je odlučno odbijalo. U ovakvim uslovima, ništa mi nije drugo preostajalo do da spakujem svoj plan u tašnu i iziđem napolje.

U januaru 1944 godine pozvao me je Hitler na doručak rečima: »Neko mi je poslao na poklon jednu divlu plovku, a Vi znate da sam ja vegetarianac. Hoćete li da doručujete sa mnom i da jedete divlje pačetine?« Bili smo sami za malim okruglim stolom u skoro mračnoj sobi u koju je dopirala svetlost samo kroz jedan prozor. U sobu je još jedino bila njegova ovčarska keruša Blondi. Hitler joj je s vremena na vreme davao po parče suvog hleba. Nas je služio momak Linge koji je nečujno i bez ikakvog govora dolazio i odlazio. Izvanredna prilika za otpočinjanje a možda i rešenje delikatnog pitanja bila je dođla. Posle nekoliko uvodnih fraza, razgovor je prenet na ratnu situaciju. Ja sam pokrenuo pitanje pretstojećeg verovatnog neprijateljskog desanta na Zapadu, na iduće proleće, pri čemu sam istakao da su sada postojeće rezerve nedovoljne. Da bi se dobilo više raspoloživih snaga, Istočni front bi morao da se jače utvrdi. Izrazio sam svoje ĉudjenje što se na to nije ranije mislilo — da se kroz dobru organizaciju poljskog utvrđivanja i izgradnju utvrđenih zona izvrši ojačanje fronta. Po mom mišljenju, mnogo bi bolje bilo da su obnovljena stara nemačka i ruska utvrđenja, koji bi omogućavala jaču odbranu, nego što su ta otvorena naselja proglašena »utvrđenim mestima«. Ovo naročito stoga što je to proglašavanje obično vršeno u poslednjem trenutku kada je bilo dockan da se preduzmu mere koje bi odgovarale datom nazivu. No sa ovim primedbama ja sam dirnuo u pravi osičnjak.

»Verujte mi, ja sam najveći fortifikator svih vremena! Podigao sam Zapadni, a isto tako i Atlantski bedem. Ja sam upotrebio tolike silne tome betona. Stoga ja znam šta znači utvrđivanje. Na Istočnom frontu se oskudeva u radnoj snazi, materijalu, kao i u transportnim sredstvima. Železnica već ni sada ne uspeva da podmiri

snabdevanje fronta. Pa kako bih još mogao i građevinski materijal transportovati na front?!« Hitler je imao u svojoj glavi mnoge brojeve i blefirao je, kao i uvek, tačnim ciframa, koje je bilo, na prvi pogled, nemoguće pobijati. No, ja sam ipak živo protivurečio. Ja sam znao da železnica pretstavlja usko grlo, koje tek od Brest-Litovska počinje, te sam pokušao da mu objasnim da utvrđenje koje ja predlažem ne zahteva nikako transportovanje na front, već samo do linije Buga i Njemena, a dovde kapacitet železničkih linija zadovoljava potrebe. Sem toga, ovde se neće oskudevati u građevinskom materijalu, niti u radnoj snazi. Najzad, rekao sam da se rat na dva fronta može voditi sa nadom na uspeh samo ako se bar jedan front privremeno stabilizuje i tako održi toliko dugo dok se i drugi front ne stabilizuje. Pa pošto je on uspeo da ovako dobro utvrdi Zapadni front, ništa ne stoji na putu da se isto učini i na Istočnom frontu. Pritešnjen činjenicama, Hitler je počeo da suprotstavlja već više puta ponavljan argumentat, da bi generali na Istočnom frontu tada mislili samo na otstupanje, ako bi on preduzeo izgradnju utvrđenih položaja ili tvrđava pozadi njihovog fronta. Na taj način, njega nije moglo ništa razuveriti u ovo predubedenje.

Razgovor se potom preneo na generale i vrhovno komandovanje. Kako su propali moji predlozi da se posrednim putem objedini vojno komandovanje, a Hitler ograniči u svom neposrednom mešanju u vojne operacije, smatrao sam za svoju dužnost da Hitleru sada lično predložim da naimenuje jednog generala, u koga on ima poverenja, za načelnika Generalštaba oružanih snaga i tako sebe osloboди od usklađivanja i trenja Vrhovne komande oružanih snaga, Vrhovne komande kopnene vojske, Vazduhoplovstva, Mornarice i Komande SS-trupa, čime bi se postiglo uspešnije rukovođenje u skupnim operacijama nego dosada. Ali je i ovaj pokušaj potpuno propao. Hitler je odbio da se odvoji od Kajtela. U njegovom nepoverenju on je odmah osetio da se želi njegovo ograničavanje. Tako nisam postigao nikakav uspeh. Nalazi li

se uopšte neki general kome Hitler veruje? Posle ovog razgovora, meni je bilo jasno da se na ovako pitanje može odgovoriti samo sa »ne«.

Tako je ipak sve moralо ostati po starom. Borba za svaki pedalj zemlje i dalje je produžena. Nikada nije predviđena mogućnost da se jedna beznadežna situacija popravi blagovremenim povlačenjem. No, Hitler me je ipak svojim iznurenim pogledom još uvek pitao: »Ja ne razumem zašto kod nas, ima već dve godine, sve ide ova-ko slabo?«, mada nikako nije htio da shvati moj odgo-vor, koji je glasio: »Menjajte način rukovođenja«.

ODLUČUJUĆA GODINA

(Skica 28)

Godina 1944 je otpočela na Istočnom frontu sa stra-šnim sovjetskim napadima polovinom januara meseca. U rejonu Kirovgrada su sovjetski napadi u početku bili odbijeni. 24 i 26 januara otpočelo je stezanje sovjetskih klešta oko istaknutog dela nemačkih položaja zapadno od Čerkasija, a 30 januara je usledio napad na istureni deo nemačkog fronta istočno od Kirovgrada. Oba sovjetska napada su uspela. Sovjetska nadmoćnost je bila izra-zita. U napadu je učestvovalo:

- na Južnoukrajinskom frontu: 34 streljačke i 11 oklopnih divizija,
- na Severnoukrajinskom frontu: 67 streljačkih i 52 oklopne divizije.

U drugoj polovini februara 1944 godine vladalo je, srazmerno uzev, zatišje na frontu, ali su 3, 4 i 5 marta Sovjeti ponovo preduzeli ofanzivu i odbacili nemački front nazad preko Buga.

Na frontu Srednje grupe armija uspelo se uglavnom da se front održi sve do kraja marta.

U aprilu je došlo na jugu Krimskog Poluostrva do gubitka Sevastopolja. Sovjetske snage su prešle Bug, kao i gornje tokove Pruta i Sereta, pri čemu je i Čer-

novice palo u ruke neprijatelja. Posle neuspeha poslednjeg velikog sovjetskog napada i gubitka Sevastopolja vladao je mir do avgusta 1944 godine.

U januaru 1944 godine neprijatelj se odlučio na ofanzivu i na frontu Severne grupe armija. U početku je imao samo beznačajne uspehe severno od Iljmenskog Jezera i jugozapadno od Lenjingrada. Od 21. januara je neprijatelj ipak uveo jake snage u napad i uspeo da odbací nemački front pozadi Luge, a u februaru pozadi Narve. Do kraja marta Nemci su bili odbačeni pozadi Velikaje i iza Čudskog i Pskovskog Jezera, ali su ovde uspeli da se zadrže.

Na Istočnom frontu je došlo do kratkog zatišja koje je trajalo do 22. juna 1944 godine. U toku zimske ofanzive bile su angažovane velike snage. Više nije bilo rezervi na raspolaganju. Sve što se moglo uštedeti od snaga, moralo se poslati pozadi Atlantskog bedema, koji ustvari nije bio nikakav bedem, već samo maska utvrđenja koja je imala za cilj da plaši neprijatelja.

U ovo vreme pao mi je u deo još jedan neprijatan Hitlerov specijalan zadatak. Kao obično, on je naredio da se povede istraga i pronađu krivci za razna otstupanja i predavanja snaga u toku prošle zime. Između ostalih on je optuživao i general-pukovnika Jenekea za gubitak Krima. U ovom su ga učvršćivale i izjave nekih viših partiskih funkcionera. Ja sam dobio zadatak da ispitam slučaj Jenekea sa napomenom da se mora naći žrtva za gubitak Krima. Pri tadašnjem Hitlerovom načinu mišljenja, jedino je produženje istrage moglo nešto pomoći. Zato sam ja pristupio ovom poslu veoma savesno i počeo sam saslušavati sve one ličnosti koje su na ma koji način mogle doći u obzir, a naročito detaljno partiske funkcionere. General Jeneke se žalio na moj spor metod u vezi sa vođenjem istrage. Međutim, ja sam uveren da sam za njegovo oslobođenje ispod suda ovakvim načinom više učinio, nego da sam vršio brzu istragu i da sam rezultate istrage podneo u još nepovoljno vreme.

Kao što je već pomenuto, ja sam počeo da proučavam problem odbrane Zapadnog fronta još u 1943 godini. Početkom godine ovaj problem je počeo zauzimati sve veće razmere. U februaru 1944 godine otisao sam u Francusku radi obilaska i na razgovor sa maršalom fon Rundštetom i general baronom fon Gejrom. Mi smo svi bili saglasni u tome da će odbrana, usled neprijateljske nadmoćnosti na moru i u vazduhu, biti vrlo otežana. Načito će se nadmoćnost u vazduhu negativno odraziti na sve pokrete. Stoga će oni morati da se izvode isključivo noću, brzo i dovoljno skoncentrisano. Po našem mišljenju, moralo se, pre svega, pripremiti dovoljno rezervi od oklopnih i oklopno-grenadirskih divizija. Ove rezerve je trebalo postaviti na tolikom otstojanju od takozvanog Atlantskog bedema da bi one mogle stići blagovremeno na uočeno mesto iskrcavanja. U ovom cilju je bilo neophodno da se izvrše potrebne pripreme i izgrade putevi i mostovi (sa podvodnim potporama ili na pontonima).

Prilikom obilaska trupa već se sada videlo koliko je velika neprijateljska nadmoćnost u vazduhu. Neprijateljske vazduhoplovne formacije su neometano krstarile iznad naših trupa, koje su izvodile vežbe, tako da se nikada nije znalo kada će početi da sipaju bombe po našim vežbalištima.

Po povratku u Hitlerov štab, upoznao sam se sa direktivama koje je Vrhovna komanda oružanih snaga izdala za odbranu Zapadnog fronta, kao i o raspoloživim rezervama. Pri ovome sam našao da su baš oklopne divizije, na koje se u prvom redu moralo računati, bile isuviše priljubljene uz obalu. Iz ovakvog rasporeda one bi se teško mogle dovoljno brzo izvući i pregrupisati, ako bi došlo do neprijateljskog iskrcavanja na nekom drugom mestu od ovog gde su one bile. Ja sam o ovoj greški upoznao Hitlera prilikom jedne konferencije i predložio nov raspored oklopnih i motorizovanih jedinica. Hitler je odgovorio: »Ovaj raspored snaga je zasnovan na predlogu maršala Romela. Ja nikako ne bih mogao tako na prečac da iz osnova menjam zapovest odgovornog

maršala, koji je na licu mesta, a da prethodno ne čujem i njegovo mišljenje. Zato idite ponovo u Francusku i još jedared pretresite na licu mesta ovo pitanje sa Romelom«.

U aprilu 1944 godine bio sam ponovo u Francuskoj. Neprijateljsko vazduhoplovstvo je bilo još aktivnije i već je bilo otpočelo sa operativnim bombardovanjem. Tako je naš logor oklopnih jedinica u Kam de Majiu (*Camp de Mailly*) na nekoliko dana posle mog obilaska bio potpuno razrušen. Zahvaljujući samo budnosti generala barona fon Gejra, trupe i materijal su bili — uprkos želje ljudstva — raspoređeni po obližnjim selima i šumama oko logora tako da nisu pretrpeli skoro nikakve gubitke.

Posle novog razgovora sa maršalom fon Rundštetom i generalštabnim oficirima njegovog štaba o rasporedu rezervi, otišao sam u duhu dobivenog naređenja, sa generalom Gejrom, kod maršala Romela u La Roš Gijon. Ja sam Romela poznavao još iz mirnog doba. On je bio komandant Goslarerskog bataljona iz kojeg sam i ja proizišao i sa kojim sam uvek ostao u najlepšim drugarskim odnosima. Potom smo se sreli za vreme rata u Poljskoj, kada je Hitler, u septembru 1939 godine, obišao moj korpus posle bitke u Koridoru. Romel je tada bio komandant Vođinog stana. Docnije je prešao u oklopne jedinice. Komandovao je izvrsno 7 oklopnom divizijom u Francuskoj 1940 godine, zatim Afričkim korpusom i Oklopnom armijom u Africi, gde je stekao vojničku slavu. Romel nije bio samo jedan otvoren i čvrst karakter, već i hrabar vojnik, a iznad svega talentovan komandant. Imao je energije a i pravilan osećaj mere, što mu je omogućavalo da uvek nađe izlaz i iz najtežih situacija. Za vojниke je imao srca i s pravom zasluzio reputaciju koju je nosio. U toku prošlih godina češće smo menjali mišljenja u pogledu stečenih iskustava i uvek smo se odlično razumevali. Romel je u septembru 1942 godine morao zbog bolesti da se vrati u otadžbinu. Za svog zamenika u Africi molio je Hitlera da mene odredi, iako

je znao da sam ja došao u sukob sa Hitlerom. Zato je ovaj predlog u to vreme bio grubo odbijen. To je bila moja sreća, jer je ubrzo potom došlo do poraza kod El Alamejna, koji verovatno ni ja ne bih bio u stanju da izbegnem, kao što to nije bio ni general Štume, kao ni njegov docniji naslednik — sâm Romel.

Žalosna iskustva koja je Romel doneo iz Afrike, toliko su ga ubedila u vazdušnu nadmoćnost zapadnih saveznika, da je on smatrao da su pokreti većih jedinica nemogućni. On isto tako nije više verovao ni u mogućnost noćnih marševa oklopnih i oklopno-grenadirskih divizija. Ovo njegovo ubeđenje bilo je još više učvršćeno iskustvima u Italiji 1943 godine. Stoga je general baron fon Gejr sa svojim predlozima o grupisanju pokretnih rezervi pozadi Atlantskog fronta došao u koliziju sa Romelovim gledištima, pošto se zalagao za pokretljivu upotrebu ovih snaga i korišćenje odgovarajućih položaja. Na osnovu negativnog rezultata ovog razgovora došao sam do potrebnog zaključka. Stoga me nije iznenadilo ni Romelovo odlučno i uporno odbijanje, kada sam govorio o skidanju oklopnih jedinica sa obale. Romel je odmah odbio ovaj predlog, dokazujući mi kako meni, kao borcu sa Istočnog fronta, nedostaju njegova iskustva iz Afrike i Italije. Pa kako on veruje da je sa ovim pitanjima bolje upoznat od mene, to neće dopustiti da ga pokolebam u njegovom ubeđenju. Stoga je diskusija sa Romelom u vezi sa pitanjem grupisanja oklopnih i motorizovanih rezervi, posle iznetog, bila uzaludna. S obzirom na ova-kvo njegovo držanje, ja sam odustao da ga dalje ubeđujem, pa sam odlučio da još jedared iznesem svoje suprotno mišljenje Rundštetu i Hitleru. Meni je pri ovome bilo jasno da se na Zapadni front neće moći više oklopnih i oklopno-grenadirskih divizija da dobije, sem onih koje je on već imao. Jedino su dve SS-divizije, 9 i 10 divizija, koje su bile uproleće »pozajmljene« Istočnom frnotu, imale u slučaju invazije, da se odmah ponovno upute na Zapad. Stoga ja nisam mogao Romelu nikakva druga obećanja da učinim. Vrhovno komandovanje Za-

padnog fronta moglo je biti olakšano da je Vrhovna komanda oružanih snaga stavila rezerve na potpuno raspolaganje vrhovnom komandantu Zapadnog fronta, kao i da mu je dala neograničeno pravo komandovanja nad Romelovom grupom armija. Ali se nijedan od ova dva uslova nije ostvario.

Romel je od prijema komande nad Grupom armija »B« u Francuskoj vrlo mnogo učinio za poboljšanje odbrane Atlantskog bedema u zahvatu svojih snaga. U duhu direktive da se obalni rub uzme za glavnu odbranbenu liniju, on je, po svojoj inicijativi, za odbranu pretpolja postavio podvodne prepreke. U pozadini fronta je zemljište, na kome je on očekivao vazdušne desante, snabdeo preprekama u vidu kolja, odnosno posadio takozvane »Romelove špargle«. Pored toga, izvršena su mnoga miniranja. Sve jedinice iz njegove komande morale su svaki čas, koji nije zauzet obukom, posvetiti kopanju. Tako je život u Grupi armija »B« bio vrlo intenzivan. Ma koliko se ova bezobzirna naprezanja morala priznati kao pravilna, sa druge se strane mora žaliti, što Romel nije mogao nikako shvatiti pitanje potrebe pokretnih rezervi. Jedna velika operacija, sa pokretnim snagama na kopnu, bila je, u uslovima naše beznadežne inferiornosti u vazduhu i na moru, naša jedina šansa, ali on to nije smatrao mogućnim, pa zato ovaku operaciju nije ni želeo niti pripremao. Ovome treba dodati i to da se Romel — bar u vreme mog obilaska — bio unapred opределio u pogledu mesta neprijateljskog iskrcavanja. On me je više puta uveravao u to da će se Amerikanci i Englezи očevidno iskrcati severno od ušća Some, pri čemu je odbacivao svaku drugu mogućnost. On je svoje mišljenje zašnivao na činjenici da će neprijatelj moći jednu tako tešku prekomorskiju operaciju, sa tako velikim snagama, da preduzme, iz razloga snabdevanja, samo na najkraćim otstojanjima od mesta ukrcavanja do mesta iskrcavanja. Lakša podrška iz vazduha na delu severno od Some pojačavala ga je u ovom njegovom ubedjenju. Zato je on svaki prigovor i u ovom pogledu odbacivao.

Po svim ovim pitanjima Romelova i Hitlerova gledišta su bila podudarna, iako iz različitih osnova, Hitler je ostao, čovek iz rovovskog rata 1914—18 godine i nikada nije shvatio vođenje pokretnog rata. Romel, pak, smatrao je da je, zbog neprijateljske nadmoćnosti u vazduhu, pokretni rat više nemogućan. Zato nije bilo nikakvo čudo što je vrhovni komandant Zapadnog fronta, isto kao Hitler, pod uticajem novih Romelovih ratnih iskustava, odbio naš predlog o novom grupisanju oklopnih i motorizovanih jedinica.

6 juna 1944 godine, na dan invazije, u Francuskoj su bile ove snage:

— 48 pešadijskih divizija, od kojih je bilo 38 na frontu, a 10 pozadi fronta; od ovih je bilo 5 između Šelde i Some, 2 između Some i Sene, i 3 u Bretanji;

— 10 oklopnih i oklopno-grenadirskih divizija, od kojih je bilo:

— 1 SS-oklopna divizija »Adolf Hitler« u Beverlou, (u Belgiji),

— 2 oklopna divizija u rejonu Amjen — Abevil,

— 116 oklopna divizija istočno od Ruana (severno od Sene),

— 12 SS-oklopna divizija »Hitler Jugend« u rejonu Lizijea (južno od Sene),

— 21 oklopna divizija u rejonu Kana (Caen),

— Školska oklopna divizija u rejonu Le Man — Orlean — Šartr,

— 17 SS-oklopno-grenadirska divizija u rejonu Somir — Nior — Poatje,

— 11 oklopna divizija kod Bordoa,

— 2 SS-oklopna divizija »Rajh« u rejonu Montoban

— Tuluz i

— 9 oklopna divizija u rejonu Avinjon — Nim

— Arl.

Sva nada na uspešnu odbranu zasnivala se na ovih poslednjih 10 oklopnih i oklopno-grenadirskih divizija. Sa mukom se uspelo da se ove divizije donekle odmore i obuče.

Od ovih divizija, Romelu je bilo potčinjeno 4, i to: 2, 116, 21 i 12 SS-oklopna divizija. U rezervu Vrhovne komande oružanih snaga bile su određene: 1 SS, Školska i 17 SS-oklopno-grenadirska divizija. Međutim, 9, 11 i 2 SS-oklopna divizija, bile su u Južnoj Francuskoj, gde su bile spremne za odbijanje desanta koji je tamo očekivan.

Ovakvo rasparčavanje snaga već je unapred činilo jednu veliku odbranbenu pobedu nemogućnom. No, uprkos toga, događaji su se odvijali tako nepovoljno da se to ni zamisliti nije moglo. Pre svega, na dan početka iskrcavanja Romel je bio u Nemačkoj, na putu za referisanje Hitleru. Hitler je, po svom običaju, dockan legao u krevet, tako da se nije smeo uz nemiravati 6 juna prvim jutarnjim vestima o početku iskrcavanja. General Jodl, koji je u njegovo ime rukovodio operacijama, nije se mogao odlučiti da stavi na raspoloženje rezerve Vrhovne komande oružanih snaga — još uvek triju oklopnih divizija — jer nije bio siguran da će iskrcavanje u Normandiji pretstavljati glavni desant, ili da će to biti samo obmana. A kako Vrhovna komanda oružanih snaga nije bila načisto sa iskrcavanjem na Sredozemlju, to ni oklopne divizije iz Južne Francuske nisu odmah povučene na zapad. 21 oklopna divizija koja je bila na otseku iskrcavanja, bila je — suprotno uputstvima za izvođenje obuke generala barona fon Gejra — za početak svog protivudara vezana za Romelovo odobrenje tako da je propustila najpogodniji trenutak za napad na engleski vazdušni desant. Sem toga, Romel je pomerio 116 oklopnu diviziju još bliže obali nego što je bila, ka Dijepu, gde ju je zadržao sve do polovine juna meseca.

Mnogi viši komandanti pokazali su potpuno neznanje u pogledu upotrebe oklopnih jedinica. Divizijama su naređivani izričito dnevni marševi, uprkos dejstvu nadmoćnog neprijateljskog vazduhoplovstva — naročito kod Školske oklopne divizije — kao i pokreti za frontalne protivudare u zahvatu nadmoćne brodske artiljerije, što je dovelo do prevremenog onesposobljavanja jedinog još za borbu sposobnog oružja, koje je nemački Rajh

mogao upotrebiti protiv invazije. Tako su oklopne jedinice pretrpele ogromne gubitke. Ali se oni nisu više mogli nadoknaditi zbog u međuvremenu nastale katastrofe na Istočnom frontu, jer je postojeća opasnost, posle 22 juna, stalno pretila da dovede do kraha Istočnog fronta, što je zahtevalo neodložno doturanje snaga radi popune, koje su dotada mogle da se upotrebe u korist Zapadnog fronta.

Obrana protiv invazije bila bi znatno olakšana, da su Hitler i Vrhovna komanda oružanih snaga usvojile predlog generala barona fon Gejra i Generalnog inspektora oklopnih jedinica, po kome je trebalo skoncentrisati sve oklopne i oklopno-grenadirske jedinice na Zapadnom frontu u dve grupe, severno i južno od Pariza, sa brižljivo pripremljenim noćnim marševima do mesta na kome je sada stvarno izvršen desant.

No i pri ovakovom rasporedu snaga, kakav je stvarno bio naređen i zauzet, moglo se mnogo više postići samo da je Vrhovna komanda bila načisto sa ciljem njihove upotrebe. Još 16. juna, dakle dve sedmice posle početka invazije, stajale su i to: 116 oklopna divizija na obali, između Abivila i Dijepa, 11 oklopna kod Bordoa, 9 oklopna divizija kod Avinjona, SS-oklopna divizija »Rajh« u borbama protiv partizana u Južnoj Francuskoj, dok su ostale divizije, pojačane u međuvremenu prispelim dvema divizijama sa Istočnog fronta (9 i 10 SS-oklopna divizija), sebe satirale u teškim frontalnim borbama u zahvatu neprijateljske brodske artiljerije. Sem oklopnih divizija, stajalo je ovog dana van dejstva takođe još 7 pešadijskih divizija severno od Sene, u blizini obale, gde je očekivan desant koji nikad nije usledio.

Od detalja vredno je još pomenuti ovo:

7. juna je general baron fon Gejr preuzeo komandu nad otsekom Kana (Caen), koji je u početku stajao pod komandom 7 armije, a potom pod komandom Grupe armija »B«. 12 SS i Školska oklopna divizija bile su levo, pored 21 oklopne divizije koja je već bila u borbi. 10. juna je general baron fon Gejr htio da pređe u protivnapad,

ali je jedan snažan neprijateljski napad iz vazduha izbacio iz stroja štab njegove oklopne armije. Zato je komandu morao preuzeti 1 SS-oklopni korpus. Sa zadocnjem od više dana počele su pristizati po delovima SS-divizija »Adolf Hitler« i 2 oklopna divizija, i tako odmah počesno uvođenje u borbu. 28 juna je ponovo primio komandu reorganizovani štab Oklopne armije Zapad nad 1 i 2 SS-oklopnim i 96 i 47 oklopnim korpusom. Predloge generala barona fon Gejra za napad sa prikupljenim snagama i sada je Romel odbio, jer je bio izgubio svaku veru u njegov uspeh. Da li su još neki drugi, politički razlozi uticali da se odocni sa upotrebom rezervi, kao i da se ove ovako počesno angažuju, ostalo je otvoreno pitanje.¹⁾

28 juna je umro komandant 7 armije, general-pukovnik Dolman. Na njegovo je mesto došao general-pukovnik Hauser.

29 juna je bila konferencija kod Hitlera svih komandanata sa Zapadnog fronta u Obersalzbergu. Maršali fon Rundštet, Šperle i Romel bili su prisutni. To je bio poslednji put kada sam video Romela. Ponovo sam dobio isti utisak, koji sam dobio već krajem aprila u njegovom štabu u La Roš-Gijonu, a to je da je Romel, pod uticajem nadmoćnog neprijateljskog vazduhoplovstva, isklju-

¹⁾ Uporedi 71 stranu dela Hans Speidel, *Invasion 1944*, Rainer Wunderlich Verlag, Herman Leins, Tübingen und Stuttgart: »Takođe i iz političkih razloga izgledalo je maršalu Rundštetu svršishodno da ima sigurne oklopne jedinice na raspolaganju za nastupajuće događaje.«

Uporedi, dalje, članak general barona fon Gejra *Invasion without Laurels* u br. 1 za 1950 godinu irskog časopisa *An Cosantoir*: »2 oklopnu diviziju (iz sastava kopnene vojske, a ne iz SS-jedinica) zadržao je Romel jedno vreme u pozadini, pošto je očekivao da će »zaverom od 20 jula« Hitler biti ubijen, pa je želeo da ima pri ruci, za svaki slučaj, jednu »pouzdanu« diviziju iz sastava vojske. Mada je situacija na frontu nalagala Romelu da 2 oklopnu diviziju upotrebi na zapadnom sektoru mesta iskrcavanja, gde je napadala 1 američka divizija, on je zadržao i 116 oklopnu diviziju u rezervi sve do sredine meseca jula«. A malo dalje se opet kaže: »Romelovo odbijanje da angažuje ove snage moglo je imati političke razloge.«

čivao mogućnost pokretne odbrane. Na konferenciji se takođe raspravljalo o potrebi da se pojača naša lovačka avijacija. Gering je obećao 800 lovačkih aparata, ako bi Šperle mogao da obezbedi potrebnu posadu. Ali on ovo nije mogao, jer je imao — ukoliko se sećam — samo 500 posada našto se Hitler razljutio. Rezultat ovog mučnog dana doveo je do brzog smenjivanja fon Rundšteta, Gejra i Šperlea. Na fon Rundštetovo mesto je došao maršal fon Kluge, koji je više poslednjih nedelja proveo u štabu Vrhovne komande oružanih snaga da bi se upoznao sa celokupnom situacijom i da bi za svaku eventualnost bio Hitleru pri ruci. Gospodin fon Kluge je tada bio kod Hitlera *persona gratissima*.

Novi vrhovni komandant Zapada, koji je primio komandu 6. jula 1944., nije mogao ništa da izmeni u toku događaja. Maršal fon Kluge je došao u Francusku sa optimizmom iz Vrhovne komande oružanih snaga. Stoga se odmah sukobio sa Romelom, ali je vrlo ubrzo morao da prihvati njegovu trezvenu procenu situacije.

Gospodin fon Kluge je bio vrlo marljiv vojnik, dobar sitan taktičar, ali je slabo razumevao upotrebu oklopnih jedinica u pokretnoj odbrani. Njegov uticaj na vođenje oklopnih jedinica, ukoliko sam ga ja na svojoj koži osetio, bio je negativan. On je bio pravi veštak u cepanju jedinica. Stoga nije nikakvo čudo što je vrhovno komandovanje na Zapadu samo crpilo nedaće, umesto da ih energično čupa iz korena time što bi sa još raspoloživim oklopnim jedinicama prešlo na pokretan rat. Tako je u frontalnim protivudarima sa ograničenim ciljem i u zahvatu nadmoćne brodske artiljerije upropasćen i ovaj ostatak brzo pokretnih snaga.

11. jula je pao Kan. 17. jula je Romel na svom povratku sa jednog obilaska sa fronta bio napadnut od jednog engleskog lovca-bombardera, pri čemu je njegov šofer teško ranjen, a on lično izbačen iz kola i zbog probijene lobanje i drugih rana morao biti upućen u bolnicu. Njegovim odlaskom nestalo je sa Zapadnog fronta najjače vojne ličnosti.

Ovog dana je invazioni front bio dostigao liniju: ušće Orne — južna ivica Kana — Komon — Sen Lo — Lesej na obali.

Za vreme dok su se savezničke snage u Normandiji prikupljale za probaj iz zauzetog mostobrana i situacija se već morala ceniti veoma ozbiljnom, događaji na Istoku su se tako odvijali da su se bližili krajnjoj katastrofi (skica 28).

22 juna 1944 su Sovjeti prešli u ofanzivu na celom frontu Srednje grupe armija, koja je bila pod komandom maršala Buša. Napad je otpočeo sa 146 streljačkih divizija i 43 oklopne jedinice, koje su postigle veliki uspeh. Do 3. jula sovjetski probaj je dostigao severnu ivicu Pripjatskog Blata i liniju: Baranovići — Molodečno — Kozjani. Odavde se bujica širila nezadrživo dalje, udarila u prostor Severne grupe armija i dospela do polovine jula, uglavnom, do linije: Pinsk — Pružanj — Volkovisk — Grodno — Kaunas (Kovno) — Daugavpils (Dinaburg) — Pskov. Na glavnim pravcima prodiranja, u pravcu na Vislu kod Varšave i u pravcu na Rigu, bujica se širila naizgled nezadrživo dalje. Od 13. jula su se napadi širili takođe i preko zone Grupe armija »A« i dostigli liniju: Pšemisl — reka San — Pulavi u zahvatu Visle. Rezultati ovog prodora bili su uništenje Srednje grupe armija. Mi smo pretrpeli ukupne gubitke od nekih 25 divizija. *Cano*

Pod ovako potresnim događajima, Hitler je polovinom jula 1944 godine premestio svoje komandno mesto iz Oberzalzberga za Istočnu Prusku. Sve raspoložive snage bačene su na front koji je bio pred slomom. Na mesto maršala Buša, došao je maršal Model, komandant Grupe armija »A«, stim da bude komandant i Srednje grupe armija, ili tačnije rečeno, komandant njenog praznog prostora. Pošto se ovaj dvojni zadatak nije mogao dugo držati, postavljen je za komandanta Grupe armija »A« general-pukovnik Harpe. Modela sam dobro poznavao još iz vremena njegovog komandovanja 3 oklopnom divizijom 1941 godine. On je pri opisu operacija sa Istočnog fronta iz 1941 godine dovoljno okarakterisan, kao hrabar

i neumoran vojnik, koji je poznavao front i koji je sebe neštedimice zalagao usled čega je uživao veliko poverenje svojih vojnika. Lenje i neaktivne potčinjene nije nikako podnosio. On je odlučno sprovodio svoju volju do kraja. Za beskrajno težak zadatak, koji se sastojao u zatvaranju stvorene breše na centru Istočnog fronta, on je bio kao poručen čovek. General Harpe je bio stari tenkista, Vestfalac poreklom, staložen, pouzdan, hrabar i odlučan. Čovek prirodne bistrine i zdravih pogleda. I on je takođe bio čovek potpuno doraštao postavljenom zadatku. Na taj način, izvanrednom držanju i veštini komandovanja oba ova generala ima se u prvom redu zahvaliti za uspešno uspostavljanje Istočnog fronta. Ipak je za ovakav zadatak, prirodno, bilo potrebno izvesno vreme, ali je u međuvremenu nastupio jedan nepredviđeni događaj, koji je sve napore za odbranu otadžbine pretio da učini iluzornim.

AYENTAT